MESAČNÍK O NOVÝCH KNIHÁCH / XXX. ROČNÍK / 3. 8. 2020 / ČÍSLO 07/08

knižná revue

www.litcentrum.sk

CENA
3,00 €

AKÝ BOL SLOVENSKÝ KNIŽNÝ ROK 2019?

- PRÓZA
- POÉZIA
- LITERATÚRA FAKTU A ESEJISTIKA
- FANTASTIKA A KOMIKS
- LITERÁRNA VEDA
- LITERATÚRA PRE DETI A MLÁDEŽ

Jana Bodnárová

„Neutrína mňa samej sú vo všetkých mojich knihách.“

Rozhovor na s. 6

Foto *Michaela Eliáš*

07
9 771210 198009

HOBITI TOTIŽ

PRI

VLASTNÝCH NARODENINÁCH

ROZDÁVAJÚ DARČEKY

Oslávte s nami 30 rokov a získajte jeden z tisícov väčších či menších darčekov!

Čo ukrýva žreb, ktorý vám venujeme k nákupu?
Viac na www.martinus.sk/30rokov

NAVŠTÍVTE KNÍHKUPECTVÁ MARTINUS

Banská Bystrica
OC Terminal
Ulica 29. augusta 37

Bratislava
Obchodná 26
Staré mesto

Bratislava
OC Cubicon
Staré grunty

Košice
OC Galéria
Toryská 5

Lučenec
OC Galéria
Námestie republiky

Martin
OC Galéria Martin
Námestie SNP 2

Nitra
OC CENTRO
Akademická 1

Poprad
OC Forum
Námestie sv. Egídia

Považská Bystrica
M-Park
Centrum 8

Trnava
City Arena
Dolné bašty 8833/14

Žilina
SC Mirage
Nám. A. Hlinku 7/B

martinus

Editoriál

Milé čitateľky a milí čitatelia, držíte v rukách letné dvojčíslo Knižnej revue, ktoré prináša zhodnotenie vlaňajšej slovenskej knižnej produkcie.

V rozsiahlom tematickom bloku sa vrátime do knižného roku 2019. Podstatnú časť jeho úrody zhodnotí tím našich odborných spolupracovníkov v oblasti slovenskej prózy, poézie, literatúry faktu, fantastiky, literárnej vedy a literatúry pre deti a mládež. Ponúkame vám ich bilanciu a postrehy vo vývoji jednotlivých žánrov.

Prvé stránky Knižnej revue (č. 7 – 8/2020) však prinášajú aktuality z literárneho života. Ilustrujú, ako sa v júni opatrne začala rozbiehať obvyklá letná prevádzka. Väčšina podujatí sa odohrávala v otvorených priestoroch, v Bratislave najčastejšie v Zichyho paláci. Návštevníci sa tešili zo vzájomných stretnutí, ktoré im veľmi chýbali, z rozhovorov o knihách.

A s radosťou sme prijali správu, že Literárny fond udelil uznávanej a vo svete už dlho oceňovanej prekladateľke a esejistke Michaele Jurovskej Cenu Bohuslava Hečka za celoživotné dielo.

V záplave spravodajských informácií z domova a zahraničia prichádzame so svojimi informáciami aj my. S nádejou, že tie „naše správy" vám prinesú stíšenie, zamyslenie, rovnováhu, pokojnú myseľ. Radosť z čítania.

V rozhovore pre Knižnú revue jubilujúca autorka Jana Bodnárová spochybňuje vyčerpaný ironický odstup postmoderny.

O šokujúcej prenikavosti esejí Pétera Nádasa píše spisovateľka Veronika Šikulová a prekladateľka z maďarčiny Renáta Deáková.

Gabriela Rakúsová vyberá z Hevierovej knihy o Jánovi Johanidesovi, že tento veľký epik vniesol do slovenskej literatúry emocionalitu neopakovateľným spôsobom.

„Je na čo hľadieť / aj po ničivej búrke: / krása chryzantém," píše japonský poeta Macuo Bašó, ktorý nás z ďalekej minulosti svojimi haiku učí nachádzať hlbokú krásu v prchavom okamihu.

Nerušené čítanie.

Tina Čorná
šéfredaktorka

Obsah

AKTUALITY
04 Cena Blahoslava Hečka pre Michaelu Jurovskú
05 Z literárnych podujatí

ROZHOVOR
06 Atómy až neutrína mňa samej sú vo všetkých mojich knihách / Rozhovor s Janou Bodnárovou (Dominika Petríková)

POÉZIA
08 Lyrik nevšednej empatie / Macuo Bašó: Haiku (Monika Honda)

EPIŠTOLA
09 Posuvné dvere (Dana Podracká)

DENNÍKY
10 Farebná, svetlo žiarivá Terenova písanka / Laco Teren: Terenova písanka (Linda Nagyová)
11 Denníky melancholického baróna / Ladislav Mednyánszky: Denníky a listy 1877 – 1918 (Linda Nagyová)

ESEJ
12 Z hľadiska písania / Péter Nádas: Stav vecí (Veronika Šikulová)

SLOVO PREKLADATEĽKY
13 Odvaha poznať stav vecí (Renáta Deáková)

NOVINKA LIC
14 Keď autor číta autora / Daniel Hevier: Priznané prózy Jána Johanidesa (Gabriela Rakúsová)

TÉMA: SLOVENSKÝ KNIŽNÝ ROK 2019
17 Nedebutová próza / Literatúra - (ne)organizovaný fenomén (Karol Csiba)
27 Debutová próza / Blýska sa na lepšie časy? (Tamara Janecová)
34 Nedebutová poézia / Nesúď, kritizuj! (Eva Urbanová)
42 Debutová poézia / Zakážte tie genitívy! (Matúš Mikšík)
47 Literatúra faktu a esejistika / Autenticita a mladosť (Jana Kičura Sokolová)
53 Fantastika a komiks / O čom snívajú Slováci? (Juraj Búry)
58 Literárna veda / Pulzácie, pohyby, poklesky aj pozitíva (Radoslav Passia)
64 Literatúra pre deti a mládež / Tajomný ostrov v (ne)dohľadne? (Timotea Vráblová)

KNIHY SLOVENSKÝ AUTOROV V PREKLADE
74 Slovenská literatúra je svetová (LIC / SLOLIA)

78 Z NOVÝCH KNÍH

Cena Blahoslava Hečka za celoživotné dielo pre Michaelu Jurovskú

Michaela Jurovská. Foto Peter Procházka

Literárny fond koncom júna v bratislavskom Zichyho paláci odovzdal **Cenu Blahoslava Hečka** za celoživotné dielo do rúk **Michaely Jurovskej** za dlhoročnú prekladateľskú prácu francúzskych a talianskych diel do slovenčiny**.** Uznávaná prekladateľka a esejistka si zároveň odniesla i **Cenu Jána Hollého** za najlepší minuloročný preklad (Boris Vian: Červená tráva, Petrus, 2019).

Medzinárodne oceňovaná Michaela Jurovská preložila z francúzštiny diela autorov ako Paul Claudel, Jean Genet, Julien Gracq, Marguerite Duras, Hélène Cixous, Michel Butor, Bernard-Marie Koltès, J. M. G. Le Clézio, Georges Perec, Boris Vian, z taliančiny Giuseppe Tomasi di Lampedusa, Dino Buzzati, Italo Calvino a i. Je spoluzakladateľkou Slovenskej spoločnosti prekladateľov umeleckej literatúry (1990), pôsobila v diplomatických službách v Paríži (1991 – 1996). Je francúzskou Rytierkou umenia a literatúry (1992) a Rytierkou Rádu hviezdy spolupatričnosti s Talianskom (2004), nositeľkou Ceny Jána Hollého (1986, 2001), Ceny ministra kultúry SR (2003), talianskej Ceny Elsy Morante (2012) a Ceny Slovenského centra AICT za mimoriadny prínos v oblasti divadla (2016).

red.

Foto *Soňa Uriková*

Prvá monografia o Pišťankovi už oficiálne medzi čitateľmi

Posledný júnový deň patril na nádvorí bratislavského Zichyho paláca uvítaniu monografie spisovateľskej legendy deväťdesiatych rokov – *On, Pišťanek*.

Na besede sa zúčastnil autor monografie **Peter Darovec**, ilustrátor a autor komiksov **Jozef Gertli Danglár**, spisovateľ a Pišťankov dlhoročný priateľ a spoluautor niekoľkých diel **Dušan Taragel**. Moderovania sa zhostil literárny vedec **Radoslav Passia**.

Kniha ***On, Pišťanek*** (LIC, 2020) vychádza ako prvá publikácia edície *Hľadanie súčasnosti*, ktorá má ambíciu mapovať prácu súčasných autorov. Nápad na napísanie monografie zvažoval Peter Darovec už dlhé roky, ale konečný impulz prišiel od literárnej vedkyne Ivany Taranenkovej.

Na monografii sa autorsky podieľal aj Dušan Taragel, ktorý pomohol zostaviť chronológiu Pišťankovho života a dodal fotografický materiál. O ilustrácie sa postaral Danglár. Čitateľia v tejto publikácii nájdu nielen jeho staršie diela, ale aj nové ilustrácie. Hostia sa zhodli na tom, že vďaka nim vyzerá monografia „pripekne“ a budí dojem, že ide skôr o životopisnú publikáciu, hoci v skutočnosti je to čistá literárna veda. „Nemusia všetky literárno-vedné knihy vyzerať zle,“ skonštatoval Danglár so smiechom. *On, Pišťanek* je zaujímavý „úkaz“ na poli slovenskej literárnej vedy. „Nie je to ťažká literárna veda, ide o publikáciu, ktorá je prístupná pre širšiu verejnosť,“ poznamenal Passia na začiatku diskusie.

Podľa slov Petra Darovca veľký záujem o Pišťanka prejavujú aj zahraniční slovakisti. V Londýne sa mnohí z nich vyjadrili, že by radi prišli na konferenciu osobitne venovanú životu a tvorbe Petra Pišťanka. Táto konferencia sa naozaj mala uskutočniť na pôde SAV, ale pre covid-19 ju presunuli až na budúci rok. Počas predstavenia novej publikácie sa hostia podelili o príhody s Pišťankom. Danglár ho opísal ako perfekcionistu. Taragel si zaspomínal na časy, keď spolu písali poviedkovú zbierku *Sekerou a nožom* a komiks *Roger Krowiak*, ktorý ilustroval, ako inak, Danglár. Hostia sa ku koncu diskusie zhodli na tom, že Pišťankov vplyv je neodškriepiteľný. Či už z pohľadu literárno-umeleckého alebo literárnokritického. „O Pišťankovi doteraz nevyšla žiadna kniha, ale veľa ľudí o ňom napísalo zaujímavé texty… Bol to inšpiratívny autor pre mnohých literárnych vedcov a kritikov, ale aj pre publicistov,“ uzavrel Darovec.

Veronika Košičiarová

Slovutný pán prezident v Novej Cvernovke

V Parku pod Palmou v priestore Novej Cvernovky v Bratislave sa 8. júla uskutočnila diskusia spojená s uvedením knihy ***Slovutný pán prezident*** za účasti autorky **Madeline Vadkerty** a historika **Ivana Kamenca**, ktorý diskutoval z pozície recenzenta a odborníka na obdobie vojnového Slovenského štátu. Američanka Madeline Vadkerty, ktorá roky žije v Bratislave, vo svojej knihe zhrnula výsledky vlastného výskumu v zbierkach Slovenského národného archívu, kde objavila množstvo listov, adresovaných Jozefovi Tisovi.

Ich pisateľmi boli väčšinou slovenskí Židia, ktorí sa obracali na prezidenta so žiadosťou o záchranu či pomoc v ťažkej situácii, spôsobenú prijatím rozsiahlych protižidovských zákonov na jeseň 1941. Svojho adresáta oslovovali rôzne: *Jediná nádej, Posledná záchrana, Dobrý otec* či *Slovutný pán prezident*. Madeline Vadkerty mnohé tieto žiadosti beletristicky spracovala a zároveň sa rozhodla pátrať aj po ďalšom osude ich pisateľov. Jej text napísaný v angličtine preložil Ján Púček a krstným otcom diela sa stal Andrej Bán.

Foto *Tina Hamarová*

Interview o bádateľskej práci autorky viedla novinárka Soňa Gyarfášová. Na uvedení knihy odzneli aj autentické svedectvá hostí, ktorí boli v rodinnom vzťahu s dvoma žiadateľmi. Dcéra jedného z pisateľov, ktorý mal v čase vojny päť rokov, priznala, že prežité udalosti zanechali na jej otcovi takú výraznú stopu, že ona sama sa o nich dozvedela, až keď bola dospelá tridsiatnička.

Pristupovať k téme holokaustu takýmto spôsobom nie je v našich končinách bežné. Dáva to však jedinečný pohľad na atmosféru doby a možnosť vcítiť sa do osudov ľudí, ktorí ju prežili. Podujatie sa uskutočnilo ako súčasť putovného festivalu reportážnej literatúry Reportéri v prvej línii, ktorý organizuje vydavateľstvo Absynt v spolupráci s Fondom na podporu umenia.

Lucia Kvasňovská

Robert Roth. Foto *Nina Mikušková*

Literárne pondelky na nádvorí Zichyho paláca

Prvý júlový pondelok patril legende slovenskej literatúry – spisovateľovi, scenáristovi, dramatikovi **Dušanovi Mitanovi** a premiére seriálu jeho audio poviedok, konkrétne dielu ***Patagónia***. Večer na nádvorí bratislavského Zichyho paláca otvoril spisovateľ Daniel Hevier. Herec Robert Roth prečítal niekoľko úryvkov z knihy, slovo striedali hudobné vstupy Vladislava Slnka Šarišského.

Po roku sa tak opäť obnovil cyklus letných pondelkových literárno-hudobných večerov pod názvom *Literárny klub u Zichyho*. Medzi divákmi bola aj manželka Dušana Mitanu Eva. Spomenula si, aké to bolo, keď jej muž práve v tomto paláci viackrát vystupoval v rámci kultúrneho leta. „Ja som Dušanovi asistovala. Chodieval s ním aj Marián Varga, ktorý hrával. Dušan čítal poviedky tým svojím dramatickým, hlbokým hlasom, trochu trasľavým a v niečom podobným Rothovmu."

Prozaik Dušan Mitana patril k najobľúbenejším autorom vydavateľa Kolomana Kertésza Bagalu už od jeho puberty. „Bolo preto úplne prirodzené, keď som sa neskôr v dospelom veku stal vydavateľom, že som Dušana oslovil a veľmi som si tú spoluprácu vážil."

Bagala nakoniec spolupracoval so spisovateľom dlhých dvadsaťosem rokov. Novela s autobiografickými prvkami *Patagónia* po prvýkrát vyšla v období normalizácie v roku 1972, keď mal spisovateľ ešte len dvadsaťšesť rokov, a stala sa jeho druhou knihou. Aktuálne ju do zvukovej podoby načítal herec Robo Roth. Ako on vníma Dušana Mitanu a konkrétne toto dielo? „Pre mňa je dôležité, že Mitanove prózy sú mi v niektorých momentoch veľmi blízke. Vidím sa v nich. Nebol som vekovo ďaleko od zážitkov jeho hrdinov. A to nás s Dušanom svojho času osobne zblížilo. Pre mňa je veľkou cťou, že cez moju interpretáciu sa nesie Dušanova výpoveď aj v tejto audio podobe ďalej k úplne inej generácii, ktorá nezažila socializmus, normalizáciu, komunizmus. Ide absolútne do kostí, je o ľuďoch a pre ľudí," povedal pre *Knižnú revue* herec.

Pre Daniela Heviera je *Patagónia* fragmentáciou a defragmentáciou celých 60. a 70. rokov. „Máloktorý kritik to zbadal, ale kniha je vlastne o tom, ako sa píše kniha," uzatvoril Hevier.

Linda Nagyová

Sobota s knihami pre deti

Tretí ročník košického festivalu **Punktík** navštívili desiatky mladých čitateľov a čitateliek. Konal sa v sobotu 18. júla v košickej Tabačke. Podujatie však už tradične otvorila v predchádzajúci večer *Pecha Kucha Night* v kníhkupectve Artforum. Samotný sobotný program odštartoval svojou šou Braňo Jobus, ktorý vo svetovej premiére predstavil novinku *Ako Štefan Drco vyhral kopu hnoja*. Počas celého dňa sa deti mohli zúčastniť diskusií (napríklad s Gabrielou Futovou), workshopov (výtvarných, remeselných aj literárnych) a rôznych vystúpení. Podujatie zakončil koncert Džumelca, ktorý nepokazil ani dážď. Záujemcovia si mohli kúpiť najlepšie detské knihy z vydavateľstiev Slovart, Monokel, Albatros a ďalších.

Soňa Uriková

Atómy až neutrína mňa samej sú vo všetkých mojich knihách

Foto *Lucia Gardin*

Rozhovor s jubilantkou Janou Bodnárovou

Dominika Petríková

Nenápadne svetová a zároveň výrazne empatická. Multižánrová autorka Jana Bodnárová v júni oslávila významné životné jubileum. Jej písanie predstavuje kultivovaný, hlboko intímny a silne obrazný prúd ženskej slovenskej literatúry, a to ako v poézii, tak v próze. Citlivo reflektuje témy, o ktorých sa ťažko vypovedá, a prebúdza k životu osobité osudy umelkýň.

Jana Bodnárová (21. jún 1950)
Poetka, prozaička, autorka pre deti. Doteraz jej v slovenčine vyšlo 57 kníh. Píše i rozhlasové hry a televízne scenáre. Od polovice 90. rokov sa venuje tvorbe a prezentácii video performancií v domácich i zahraničných galériách. Je držiteľkou radu významných literárnych ocenení (Cena Ivana Kraska, Cena Bibliotéky) a vo finálovej desiatke Ceny Anasoft litera sa ocitla trikrát (2009, 2019, 2020) – v aktuálnom ročníku s novelou *Koža*.

Zohrala vo vašom písaní úlohu okolnosť, že ste po štúdiu kunsthistórie začínali ako pamiatkarka a boli ste pri záchrane umelecko-historických pamiatok v Prešove?
Ani nie... aj keď v *Afére rozumu* (poviedková prvotina autorky, r. 1990 – pozn. red.) je pár textov súvisiacich s touto témou: hnuteľné pamiatky, ale i architektúry sú v nich súčasťou tajomstva príbehu. Skôr štúdium vedy o výtvarnom umení pôsobilo ako spodné vody pri mojom písaní.

Kedy ste začali so samotným písaním? Kam ste vstúpili skôr: do poézie alebo prózy?
Začala som na základnej škole poviedkou, o ktorej mi učiteľka povedala: „Je v tom talent." Pokračovala som na gymnáziu a opäť v próze, resp. pamätám si, že som spojila prózu s divadelnými momentmi. S poéziou som začala v prvej polovici 90. rokov. V roku 1991 vyšiel samizdat, postmoderná epická skladba *Terra nova*, v roku 1995 zbierka *ŠE-PO-TY*, potom ďalšie.

Ste poetka, prozaička, autorka pre deti, dramatička, video performerka, kunsthistorička. Čo vás najväčšmi obohacuje?
To všetko sú pre mňa roviny prisunuté k sebe. Nemôžem jednu nadvihnúť, inú podsunúť nižšie. Je to vec inšpirácie a akéhosi vnútorného mentálneho nastavenia sa, do ktorej roviny prejdem. Potom sa v nich pohybujem rovnako rada. Len chcem upresniť: video performerka som bola od polovice 90. rokov. Vtedajšie videá som nazývala „holé", lebo vznikali bez použitia počítača, strih sme robili priamo vo VHS kamere. V nultých rokoch a neskôr som už režírovala iné performerky, ich akcie, oblečenia, atribúty: podľa mojej vízie mikropríbehu i mnou zvoleného priestoru. Postupne som k takto

V literatúre je mi blízke akcentovanie novej citovosti, až novoromantizmu, dokonca čudnosti, sekulárnej spirituality.

vzniknutému videu pridávala básne. Nazývam to video performančná poézia. Mám videá, ku ktorým som spätne uviedla verše: báseň Emily Dickinson, Theodore Roethkeho, Bašóa, Issu, Denise Levertov, Aldy Merini i svoju báseň. V každej tejto rovine je istý druh tvorivého vzrušenia z objavovania, a to je to, čo obohacuje. A ešte – od kunsthistórie som dosť dávno dezertovala.

Čo napokon rozhodne, či sa pustíte do literatúry pre deti, do hĺbavo-vizuálnej novely alebo poézie?
Je to akýsi prvý moment, ktorý vás udrie, zasiahne tak, že vnútorný pilot vo vás nasmeruje či priamo nastaví žáner. Teda, volá sa to aj inšpirácia. Niekedy skratkovitá, sotva uvedomená, inokedy ide až o celý diapazón, napríklad doby, ktorá rámcuje príbeh – u mňa zväčša intimistický, komorný, no sonórny.

Váš manžel Juraj Bartusz je neoavantgardný umelec, renomovaný sochár a vysokoškolský pedagóg. Inšpirujete sa navzájom?
Určite môžem povedať, že vyše 34 rokov sme radi vo vzájomnej blízkosti. Stal sa nám obom pomerne ojedinelý prípad takého silného zášľahu citu, ktorý v samej podstate nikdy nevyprchal, ani teraz. Ten cit stále existuje, aj keď mení podobu. To dáva silu vydržať aj temnejšiu stránku staroby, keď prichádzajú kruté nemoci, vybuchujú staré traumy pamäti. Dáva energiu ísť ďalej a najmä rozdúchavať v sebe kreativitu. Juraj je najozajstnejší človek, akého som poznala. Jeden z najživelnejších a zároveň konceptuálnych, najrebelskejších, najvýbušnejších umelcov a okrem toho hlboko ľudských, súcitných ľudí.

Ako ovplyvnil vašu tvorivú cestu?
Ja som človek v podstate plachý, samotársky, Juraj mi dodal odvahu byť odvážna, otvorená, autentická v tom, čo robím. Bol prvým čitateľom mojich prác a prijímal ich bezvýhradne. On si zas cenil, keď

som písala o jeho prácach, keď cítil moje oduševnenie a pochopenie. Priviedol ma práve k videám, ale každý sme v tomto žánri šli svojou rozdielnou cestou.

Zaujímajú vás aj diela iných autorov s témou príbuznou vašej?
Nedávno som objavila francúzsku autorku Annie Ernaux. U nás vyšla jej jediná kniha v Aspekte. Mám od nej pár próz v angličtine a francúzštine, čítam si v nich, aj keď ich nemôžem plnohodnotne pochopiť tak, ako keby boli preložené. Blízky mi je jej krížený koncept autobiografie s fiktívnou autobiografiou. Najmä v próze *Roky*, akousi fragmentárnou zmesou pamäti, snov, meditácie, faktov a spoločenských udalostí.

Nastal u vás niekedy citeľný tvorivý blok? Ako ste sa s ním vyrovnali?
Tohto sa bojím. Nemožnosti pracovať. Otupievania. Totálneho zavretia sa. Zatiaľ som to vyslovene ostro nepocítila.

Pre napísanie novely *Koža* vás inšpirovala nemecká expresionistická maliarka Paula Modersohn-Becker. Uvažujete už aj o nejakej ďalšej umelkyni, o ktorej by ste chceli napísať? Alebo inak: existuje téma, ktorej ste sa ešte umelecky nedotkli, ale „volá“ vás?
Zasiahol ma osud úžasnej talianskej poetky Aldy Merini. Preto som urobila i kratučký film na jej báseň *Revolta*. Téma, ktorá sa ma začína dotýkať, je veľmi prirodzená, už mnou takpovediac prerastá: proces starnutia – tela, duše, blízkosť končenia, fantómy spomienok samej seba i iných žien. Momentálne v poézii.

Koža
Aspekt, 2019

Dita
Perfekt, 2014

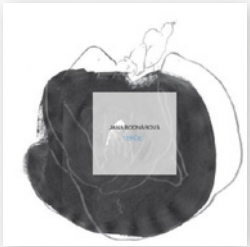

Terče
Modrý Peter, 2019

Vaše texty celkom prirodzene vytvárajú silné vizuálne momenty. Čo pre vás znamená slovo a čo obraz?
Pre mňa je príznačný obrazný jazyk. Je v mojom písaní podstatnejší ako abstraktne analytický jazyk. Obraz vytvorený slovami je pre mňa kód. Takže je to takmer identické.

Existuje výtvarné dielo alebo smer, ktoré do značnej miery súznie s vašou literárnou tvorbou?
Skladba *Terra nova*, próza *Bleskosvetlo/bleskotma*, hry *Spiace mesto*, *Kozoroh*, *Nohy* boli v znamení radikálneho subjektivizmu a eklekticizmu postmoderny tak, ako ma nimi ovplyvnila talianska maliarska transavantgarda. V posledných prácach, myslím si, mi je veľmi blízka paradigma metamoderny vo výtvarnom umení (spomeniem aspoň maľbu Petera Doiga a Bo Barletta), zdôrazňovanie subjektívne precítenej skúsenosti namiesto ironického odstupu postmoderny. Toto je však príznačné i pre iné druhy umenia, širšiu kultúru vôbec, dokonca i pre – aspoň v túžbach – novú politiku. V literatúre je mi blízke akcentovanie novej citovosti, príbehu, až novoromantizmu, dokonca naivity, čudnosti, sekulárnej spirituality, lebo niektoré z čŕt postmoderny ako sarkazmus, pastiš, blasfémia mi nikdy neboli blízke.

Napísali ste i texty pre divadelné predstavenia. V čom je vám blízke divadlo; čo vám ponúka dramatický text oproti próze a poézii?
Dáva väčšiu slobodu štylizácii, kompozícii, teda i fantázii. V hre môžem pokojne spájať postavy cez až priepasti času a priestoru. Príznačné sú v tomto hry *Snežný vrchol* a *Lampiónový sprievod*. Tiež je tam markantnejšie, ale snažím sa o to i v prózach, že nepovedané, ponorené, je súčasť textu, minimalizuje jazyk, ušetrí kvantum slov.

Nielen vaša próza pre dospelých prináša osobité ženské postavy (*Náhrdelník/Obojok; Koža*), aj vaše knihy pre deti majú citovo výrazné dievčenské hrdinky (*Dita*).Čo vás podnietilo k tvorbe pre najmenších a -násťročných?
Najprv to boli moje malé deti – to sa často stáva. A potom to bol a je môj obdiv a úžas nad detským svetom vôbec, ich pozorovaním reality „po prvý raz“. Je to inšpirujúce a objavné. O deťoch hovorím, že sú ako rastliny, ktoré prečisťujú otrávený svet.

Poukazujete (nie moralizátorsky) na zdedené traumy ako na súčasť osobnosti svojho lyrického subjektu (napríklad zbierka *Terče*). Vyhľadávate tieto ťaživé historické emócie alebo sa vašej literárnej výpovede prirodzene dotýkajú?
Opäť vo veľkej skratke by som povedala, že skôr si vyhľadávajú tie moje traumy či lyrického subjektu, doby... mňa ako ja ich. Prídu ako nečakaní hostia, ja si musím s nimi poradiť, uvedomiť si ich, spracovať, nejaký čas žiť s nimi natesno, cítiť a uvažovať za nich.

Je medzi vašimi knihami taká, ktorá najbytostnejšie vypovedá o vašom vnútornom svete?
Atómy až neutrína mňa samej sú vo všetkých mojich knihách. Ale najbližšie k autobiografii je moja *Takmer neviditeľná*. A potom poézia – *Z periférií*, *V záhradách/pod dronmi* a *Terče*.

Ako vnímate aktuálnu slovenskú literárnu scénu? Čiu novú knižku si prečítate vždy a kto vás oslovil/a z nastupujúcej generácie?
Myslím si, že máme veľmi dobrú a pluralitnú literatúru. Na stĺpec mien nie je priestor a nerada uvádzam konkrétne mená, sú naozaj mnohí, ktorých si cením.

A predsa, nemenovali by ste aspoň niektorých autorov?
Tak aspoň pár z osobností staršej, strednej a mladšej generácie, živých i už odídených: Ján Johanides, Dušan Mitana, Pavel Vilikovský, Jaroslava Blažková... vždy si prečítam novú knihu Mily Haugovej, Alty Vášovej, Etely Farkašovej, Jany Juráňovej, Zuzany Mojžišovej, Márie Ferenčuhovej, Márie Modrovich, Kataríny Kucbelovej, Michaely Rosovej, pravdaže, Michala Habaja... Cením si i úplne mladú literatúru, básne Michala Tallu, Dominiky Moravčíkovej... Mnohí z mladšej generácie boli v kontakte s inými krajinami, kultúrami, životnými štýlmi i kultúrou samotného jazyka, to vstrebali do seba a prinášajú teraz vo svojich textoch. Vlastne dnes sú možné i iné tesné kontakty s cudzím literárnym svetom. Len treba byť predovšetkým v kontakte so samým sebou, nestratiť sa svojmu jadru, aby sme sa vyhli plochosti písania. Teší ma, s akou razanciou a talentmi vstúpili a vstupujú do našej literatúry ženy, veď sú to moje sestry.

Existuje aj niečo, čo vás znepokojuje vo vývoji slovenskej literatúry?
Nebojím sa o nedostatok talentov. Skôr o to, aby mali kde publikovať. Aby sa udržali aspoň existujúce vydavateľstvá a časopisy.

A nakoniec – ktorá kniha a výtvarné umelecké dielo vás zasiahli natoľko, že doteraz si na ne chránite najhlbšiu spomienku?
Ako autorka vôbec je to Marguerite Durasová, najmä jej priezračne napísaný *Milenec*. Z výtvarných diel *Balkánsky barok* od Mariny Abramovič. Performanciu v bielych šatách robila na kope zvieracích krvavých kostí. Krv utierala do snehobielej látky svojich šiat. Okolo zúrila balkánska vojna. Tak málo dokáže vypovedať tak veľa o brutalite určitého času a geopolitického priestoru!

Hokusai: portrét Macua Bašoa (18. st.) Foto *wikipedia*

Lyrik nevšednej empatie

Macuo Bašó: Haiku
Preložil Ján Zambor v odbornej spolupráci s Františkom Paulovičom. Kordíky: Skalná ruža, 2019

Monika Honda

Poézia Macua Bašóa, pokladaného za najvýznamnejšieho japonského básnika, po prvýkrát oslovuje čitateľov v slovenskom preklade, a to v rôznych podobách. Nachádzame ho nielen ako citlivého pozorovateľa zvierat a kvetov: *„Jeseň sa končí / motýľ v túžbe žiť pije / rosu z chryzantém,“* no predovšetkým ako pútnika na cestách.

Lakonická, inovatívna a nadčasová lyrika japonského poetu **Macua Bašóa** (1644 – 1694) môže byť slovenskému čitateľovi známa predovšetkým vďaka českým prekladom Antonína Límana alebo Miroslava Nováka s Janom Vladislavom. Absenciu knižne vydaného domáceho prekladu, ktorý by predstavoval ucelený prierez umeleckou tvorbou tohto japonského majstra, považovaného za jedného z najvýznamnejších japonských básnikov sedemnásteho storočia, prelomila až zbierka ***Haiku*** z dielne vydavateľstva **Skalná ruža**. Na jej vzniku sa v odbornej spolupráci s **Františkom Paulovičom**, odborným asistentom z Katedry východoázijských štúdií Univerzity Komenského v Bratislave, podieľal literárny vedec, básnik a prekladateľ **Ján Zambor**, ktorý citlivo, s ľahkosťou a dôrazom na dodržanie pôvodnej slabičnej schémy vdýchol nový, svieži život vyše 200 japonským miniatúram.

Názov zbierky je identický s pomenovaním krátkej japonskej lyrickej formy, pozostávajúcej zo sedemnástich slabík rozdelených na tri verše (5 slabík / 7 slabík / 5 slabík) – haiku. Tento útvar pôvodne vychádza z prvého trojveršia ľahkovážnej (komickej) radenej básne nazývanej v japončine *haikai no renga*, na ktorej zostavení sa súčasne podieľali viacerí autori. Keďže o vyššie spomenuté, v súčasnosti bežne zaužívané označenie *haiku*, sa zaslúžil japonský moderný básnik Masaoka Šiki až koncom 19. storočia, je možné spozorovať v istých textoch odlišnú terminológiu – napríklad pomenovanie *hokku*, ktoré označovalo tento sedemnásťslabičný lyrický útvar v období počas Bašóovho života.

Podrobné a presné vysvetlenie genézy tejto literárnej formy v úvode doslovu značí o prekladateľovej vysokej úrovni znalosti dejín japonskej poézie, čo sa odráža i v jeho poctivom prístupe k samotnému prekladu. Ponecháva krátke prozaické úvody k básňam, rešpektuje japonskú slabičnú schému a estetické koncepty príznačné pre Bašóovu poetiku.

221 haiku

Unikátnosť tejto zbierky nespočíva len v tom, že ide o vôbec prvý knižný pokus priblížiť Bašóovu tvorbu domácemu čitateľovi v jeho rodnom jazyku. Od českého prekladu Nováka a Vladislava, kde sú básne rozdelené tematicky, sa odlišuje zbierka v slovenčine chronologickým radením.

Zámer Jána Zambora predstaviť japonského básnika ako osobnosť neustále sa vyvíjajúcu a prichádzajúcu s novými polohami sa tak úspešne napĺňa. Celkovo zbierka obsahuje 221 prekladov haiku (prvú báseň zbierky *Mesiac vie kadiaľ* zostavil Bašó ako dvadsaťjedenročný, posledné trojveršie *Chorý na púti* napísal iba tri dni pred svojím úmrtím), poznámky k básňam, kalendárium a interpretačný doslov *Lekcie Macua Bašóa,* bližšie popisujúci básnikov štýl, inšpirácie, už spomenutú genézu literárneho útvaru i spôsob prekladu do slovenského jazyka, založenom na práci s originálnym japonským znením a prekladmi do niekoľkých cudzích jazykov.

Macuo Bašó: Haiku
Kordíky: Skalná ruža, 2019

Ján Zambor sa pri prebásnení Bašóových haiku priklonil k práci s voľným veršom, pričom rytmus a v japončine znejúcu zvukomalebnosť básne zručne prenáša do slovenského prekladu prostredníctvom trochejského metra. Podobne interpunkcia, ktorá v japonskom origináli chýba, je v slovenskom preklade výrazne zredukovaná. Absencia čiarok či bodiek môže byť pre domáceho čitateľa miestami mätúca a báseň sa tak v konečnom dôsledku môže javiť ako ťažko uchopiteľná. Prekladateľ však oddeľuje časti v trojverší iným spôsobom – pomlčkou, výkričníkom, dvojbodkou či použitím veľkého začiatočného písmena. Navyše, absenciou čiarok a bodiek dodáva Ján Zambor básni haiku nový rozmer, ktorý ju robí, ako sám píše, neohraničenou, otvorenou a vychádzajúcou v ústrety modernej poézii. (s. 113)

Hľadanie hlbokej krásy

Bašó sa predstavuje čitateľovi v rôznych podobách. Nachádzame ho nielen ako syna trúchliaceho nad pramienkom vlasov nebohej matky (*„Beriem ho do rúk – / v mojich horúcich slzách / sa ten srieň topí“* – s. 22) či ako citlivého pozorovateľa zvierat a kvetov (*„Jeseň sa končí / motýľ v túžbe žiť pije / rosu z chryzantém“* – s. 47), no predovšetkým ako pútnika na cestách (*„V polnočnom mraze / budem spať v požičaných / šatách strašiaka“* – s. 39). Dominantný prírodný element, ktorý sa v haiku prelína s postavou strážnika, rybára, samuraja či suseda, so siluetou starej chatrče, prostej chyžky, prístrešku či chrámu, nás nabáda podvoliť sa všeobecnej klasifikácii lyriky a vymedziť ju tak ako lyriku prírodnú. Je však tento element skutočne črtou, ktorá určuje Bašóovu poetiku? Akým spôsobom môže slovenský čitateľ preniknúť do sedemnásťslabičnej miniatúry, ak ju chce postihnúť v jej skrytej podstate?

„Nocuj na ceste – / pochopíš moje básne / Jesenný vietor“ (s. 18) píše Macuo Bašó, ktorý hľadá hlbokú krásu tam, kde je na prvý pohľad iba ťažko rozpoznateľná – v prchavom okamihu, vo svojom bezprostrednom okolí, v predmetoch každodennej potreby. V myšlienkach na suseda počas prehlbujúcej sa jesene (*„Neskorá jeseň / V osamotení hútam: / A čo môj sused?“* – s. 82), v miske polievky a rybieho šalátu (*„Pod sakurami / polievka rybí šalát / s lupeňmi kvetov“* – s. 60). Japonská haiku si vyžaduje citlivého, zúčastneného čitateľa, ktorý pracuje s obrazotvornosťou a sústredene vníma okamih v jeho jedinečnosti. Dokáže sa stať kukučkou, kvetom slivky, džbánom vody i krabom pomaly lezúcim po básnikovej nohe.

Nešpehuj svit hviezd…

Široké spektrum Bašóovej umeleckej tvorby, ktoré zbierka *Haiku* predstavuje, zahŕňa i básne pretkané spiritualitou, symbolmi a alúziami. Bašó vyrastal v kultúrnom prostredí, kde sa tradičná viera šintó, budhizmus a čínske vplyvy miesili a navzájom ovplyvňovali. Neoceniteľným zdrojom informácií k interpretácii haiku sú preto poznámky, ktoré oboznamujú čitateľa s pozadím vzniku danej básne, jej prípadnou zen-budhistickou symbolikou i odkazmi na staroveké legendy.

Napríklad v básni, ktorá sa viaže na japonský letný festival Tanabata – *„Ani cez lístie / ružovej albízie / nešpehuj svit hviezd“* – (s. 64) vysvetľuje Paulovič pôvod tejto tradície nasledovne: *„Letný festival Tanabata je oslavou opätovného stretnutia božskej dvojice Orihime a Hikobošiho, ktorých na nočnej oblohe predstavujú hviezda Vega v súhvezdí Lýra a hviezda Altair v súhvezdí Orol. Podľa legendy, ktorá prišla do Japonska z Číny, Mliečna cesta túto milenecku dvojicu rozdelila a im tak bolo súdené stretnúť sa len jednu noc v roku. Podľa lunárneho kalendára ide o siedmy deň siedmeho mesiaca – doslovný preklad slova tanabata je ‚siedma noc‘.“* (s. 93)

Haiku sa v posledných desaťročiach stala inšpiráciou pre mnohých básnikov. Presahuje hranice Japonska a vďaka prekladu Jána Zambora, ktorý dosahuje vysokú kvalitatívnu úroveň, prvýkrát zanecháva svoju stopu i na Slovensku. Jej strohý, no unikátny básnický obraz vzbudzuje miestami pocit smútku, miestami príjemné teplo či smiech, miestami hlboký pokoj prameniaci z okolitého sveta, ktorý Macuo Bašó vo svojich veršoch zachytáva ako prenikavým objektívom kamery.

Mgr. Monika Honda
Externá doktorandka študijného programu estetika na FF UK v Bratislave. Zaoberá sa filmovou teóriou, estetikou a japonským umením.

Posuvné dvere

Dana Podracká

Foto LIC

Poetka Dana Podracká

Píšem Ti, Bašó, lebo nadránom sa z údolia dvíhala hmla. Boli v nej posuvné dvere, ktorými sa dalo prejsť do čírej bieloby a stretnúť sa s Majstrom. Išla som za hlasmi, znejúcimi z Tvojich haiku – za nárekmi hmyzu, výkrikom čiernej volavky, za cikádami, ktoré sa celkom vyplakali, až z nich zostala len koža. Privolávala ma hora Obasute, kde za dávnych čias odvádzali starých a senilných ľudí, aby ich tam opustili a nechali zomrieť: *Vybav si tú tvár! / Starká v samote plače / jej druh – len mesiac.*

V novom dizajne sveta, kde existuje bezpočet posuvných dvier do virtuálnych svetov, Ty kráčaš hmlou. Kráčanie je niečo posvätné. Štítom hrude prerážaš vzduch, svoje srdce vystavuješ vetru, otváraš cestu pred sebou a zároveň ju zatváraš. Telo medituje a to, čo sa dá prežiť v okamihu, má podiel na ikonách sveta. Fauna i flóra vyžarujú zo seba energiu lásky, nesú v sebe informácie z nemateriálneho sveta. Keď kráčame, stávame sa láskou.

Tsukioka Yoshitoshi: Básnik v rozhovore s roľníkmi oslavujúcimi jesenný mesiac (1891). Foto *wikipedia*

Tvoje putovanie sa uskutočňovalo v božskej mysli, bol si prázdny ako dutý bambus. Na jeseň 1687 si navštívil Mnícha Bučóa a nocoval si v chráme Inkjodži: *Nocujem v chráme – / v mesačnom svite sa mi / tvár stáva pravou*. Východ mesiaca je štetec, vyklonený z mystického sveta. Nočné videnie posúva digitálny obraz, umožňuje orientáciu v priestore aj po západe slnka, funguje na princípe zbierania zvyškového svetla z hviezd. Pravá bytosť má dočinenia s týmto svetlom.

Posvätné znamenia sú všade. Sú lupeňmi lotosu, vyrastajúcimi z bahna do osvietenia. Znak sa dá prirovnať k prázdnej nádobe, keď ju ponoríš do hlbiny, načerpáš silu. Tvoj otec, chudobný samuraj, si privyrábal učením kaligrafie. Obradné pozície meča pri šermovaní sú tiež kaligrafiou znakov, otvárajúcich duchovný priestor. Deje sa tak pre zjednocovanie sa s kozmickým bytím, aby sa cesta vinula makrokozmom. Príslušnosť ku kaste je dedičná, poézia je vyhnanstvo do priezračnosti.

Všetko si vedel, Bašó. Púť je nesenie chrámu na pleciach pod kupolou hviezd. Pozemské sú len hroby mnícha, dievčaťa či generála: *Taký bol Kiso: / rozhodná jarná tráva / preráža cez sneh*. Priestor, kde duša zanecháva svoj odtlačok, patrí hmle.

Keď Ti žiak Rika venoval sadenicu banánovníka, zasadil si ju pred chatrč. Strom rástol a boli ste spriaznení. Jeho meno, bašó, si prijal za svoj pseudonym. Banánovník Musa basjoo je mrazuvzdorný a Ty si sa s mrazom stretával v hraničných polohách: *V polnočnom mraze / budem spať v požičaných / šatách strašiaka*. V tomto haiku si prijal do seba matku z divadla nó. V hre *Sneh na bambuse* oplakávala smrť syna, ktorý zamrzol, keď chcel oprášiť sneh z vrcholca. Hmla mi dovolila uvidieť Ťa v okamihu, keď Ti starší brat ukazoval prameň vlasov po matke. Kučierku Budhu na temene spočinutia.

Posuvné dvere sú naša spása, Bašó.

Farebná, svetlo žiarivá Terenova písanka

Linda Nagyová

Laca Terena poznáme ako výrazného a úspešného výtvarníka. Akým je však spisovateľom? Čo ho inšpiruje? O čom píše? Odpoveď nájdete v jeho knihe, štylizovanej ako denník, ktorá vyšla začiatkom roka pri príležitosti umelcovej šesťdesiatky.

Laco Teren (1960). Foto *Táňa Hojčová*

Finisáž retrospektívnej výstavy **Laca Terena** *Nič nás nezastaví!* v Slovenskej národnej galérii bola výbornou príležitosťou uviesť aj jeho knihu nazvanú ***Terenova písanka.*** Jednoduchý a vtipný názov akoby prezrádzal, že ide o texty, ktoré sú vlastne zápiskami či denníkovými záznamami – ako signalizujú aj dátumy na začiatku kapitol. Autor ich pôvodne publikoval počas uplynulých rokov v časopise *.týždeň* a v *Denníku N*, súborné knižné vydanie obohatili farebné ilustrácie, ktoré umelec vytvoril na tablete.

Polemický začiatok

Inšpirácie Laca Terena pochádzajú z oblastí, ktoré tento bohém miluje najviac: z ciest, z návštev galérií, z hudby, ale aj z dobrého jedla či vína. *Písanka* sa začína koncom apríla 2012. Laco Teren je v Anglicku, aby v londýnskej National Portrait Gallery navštívil výstavu stopäťdesiatich portrétov maliara **Luciana Freuda**, vnuka známeho psychoanalytika Sigmunda Freuda. Medzi obrazmi je aj jeho obľúbený portrét vtedy tehotnej manželky maliara – *Dievča s bielym psom*. Pri ďalších myšlienkach však bude čitateľ – kunsthistorik s autorom asi polemizovať. Laco Teren totiž píše, že práve táto sediaca mladá žena, ktorej vidno nahý pravý prsník, by mala evokovať analógiu s renesančnými madonami. Ako pripomienka obdobia renesancie, kde bol meradlom všetkého človek, to môže fungovať. Táto žena je

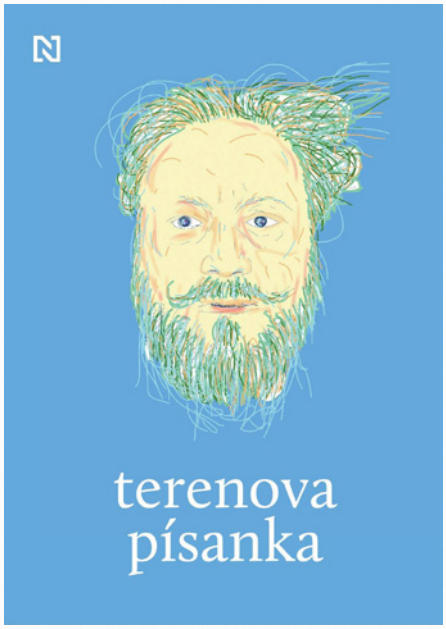

Laco Teren: Terenova písanka
Bratislava: N Press, 2020

však oproti renesančným madonám trochu „inde". Je príliš telesná. Z duchovného výrazu, síce v menšej miere, ale ešte stále prítomného v maľbách z renesancie, neostal ani náznak. Naopak. Čo ten vystrašený výraz? Badáme v jej očiach strach. V tvári obavu a úzkosť. Namiesto dieťaťa v náručí pri jej nohách leží pes pitbull. Azda nás nechce pán Teren hneď v úvode opiť chlebom alebo tekvicou – častým motívom jeho obrazov?

Pôžitkár a cestovateľ

Pri nasledujúcich vetách už nebudem zachádzať do takýchto detailov. Laco Teren je ako autor textu úprimný a čitateľovi sa prihovára ako priateľovi. Zoznamuje nás so svojím hudobným vkusom, so spisovateľmi, výtvarníkmi či skladateľmi, ktorých obdivuje. Cestuje. Píše o svojich pocitoch. Spomína na operný dom Opéra Bastille v Paríži. Zahŕňa nás tým, čo miluje.

Do textu vsúva citáty básní v próze (po anglicky, nemecky aj francúzsky), čo je žáner, ktorého vznik sa datuje už od devätnásteho storočia vo Francúzsku. Píše o nadšení, radosti, kráse. Ako človek, čo rád varí, nám prezradí svoj recept na zubáča s petržlenovou vňaťou, maslom, dubákmi a plátkami slaniny. (s. 34) Je aj vtipný. Povie, kedy pije kávu. Vytvára akúsi paralelnú realitu reality, ktorú žijeme.

Sny, cesty, umenie, lásky, výstavy, priatelia, rodina, diskusie, rozmýšľanie. Nepíše o vojnách, vraždách či korupcii. Snaží sa o to, aby sme aj my videli krásu. Odporúča výstavy. Občas sa obalí aj do melancholického snenia. Nikdy to však nie je smútok alebo, nebodaj, depresia.

Ilustrácie z iPadu

Aj v texte sa Teren prejavuje ako maliar. Svetlom, farbami a z tých najmä odtieňmi slnka a žltej v pozitívnom zmysle. Aby nebolo všetko len pôžitkárske a zmyslové, Teren knihu

ilustroval tabletovými skicami z posledných rokov. Nájdeme medzi nimi ľahšie témy jemnejších liniek, ako napríklad kresbu skladateľa Sergeja Prokofieva s tromi oranžovými pomarančmi, hlavy zobrazené en face, zátišie s kvetinami, ovocím, zeleninou aj portrét Picassa, ktoré skvelo ilustrujú text a dotvárajú lahodný tón rozprávania.

Zjavujú sa však aj motívy varovaní a smrti. Zátišie s lebkami ako *vanitas* a farebné skice lebiek, ktoré vytvoril počas návštevy priateľov v Mexiku, pripomínajú *memento mori* vo vizuálnej podobe. Mohli by byť jediným výkričníkom v kontraste s bezstarostnými príbehmi autora. Niektoré zo signovaných reprodukcií sú v rámci edície na predaj.

Dôležitosť krásy

Odborníci na výtvarné umenie Laca Terena zaraďujú medzi tzv. solitérov. Teda medzi výtvarníkov, ktorí vo svojom okolí nemajú nikoho, kto by maľoval príbuzne. Podobne je to aj s jeho textami. Dozvedáme sa o vnútornom svete maliara, o jeho detstve, stretnutiach, inšpiráciách, o ľuďoch, ktorých obdivuje, o svojich učiteľoch, umelcoch, priateľoch. O všetkom píše otvorene a bez zábran.

Matúš Kostolný, šéfredaktor *Denníka N*, v úvode knihy prirovnáva Terenove texty k Bryant Parku v centre New Yorku. Myslím si, že *Terenova písanka* je lepšia ako tento maličký štvorcový park uprostred urbanizmu mesta s jeho pravouhlou betónovou štruktúrou. Teren vnáša do uplynulého obdobia lúče slnka. Stále nám pripomína, aké dôležité je nezabudnúť ani v časoch kríz na duchovné, ľudské hodnoty, umenie, kultúru a krásu. Sprevádza nás neľahkým obdobím ostatných ôsmich rokov ako skúsený sprievodca výtvarným umením, hudbou, literatúrou, a to s vycibreným vkusom. Ako náplasť za havarijný stav už dvadsať rokov zatvorenej väčšej časti expozícií v Slovenskej národnej galérii to však nestačí.

Linda Nagyová (1980)
Vyštudovala dejiny výtvarného umenia na Filozofickej fakulte UK v Bratislave. Pracovala ako lektorka v SNG, ako redaktorka v RTVS, TA3 a v denníkoch Pravda a Hospodárske noviny. Spolupracovala s Českým rozhlasom.

Denníky melancholického baróna

Linda Nagyová

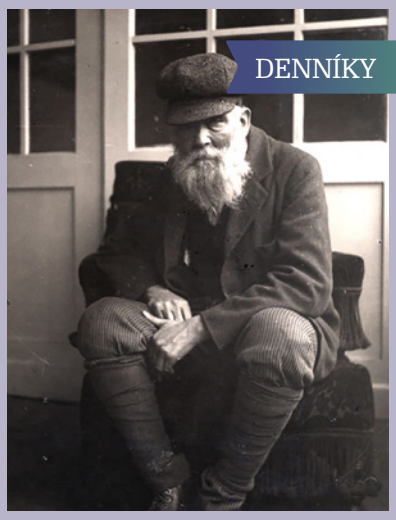

Ladislav Mednyánszky (1852 – 1919)
Foto *wikipedia*

Ako by asi zareagoval barón **Ladislav Mednyánszky** (1852 – 1919), keby vedel, že jeho slová v denníku určené „priateľovi, drahému druhovi, čistej a dobrej duši Nyulimu“ (Bálintovi Kurdimu, lodníkovi z Vácu) si o sto rokov bude môcť prečítať ktokoľvek? Svoje zápisky totiž šifroval, aby im nik nepovolaný nerozumel: písal ich síce v maďarčine alebo v nemčine, ale gréckou abecedou. Slovenská národná galéria sa s témou súkromia a autorskými právami vyrovnala už v prvom vydaní jeho denníkov (SNG, 2007). Keďže barón potomkov nemal, podľa editorky a historičky dejín umenia **Kataríny Beňovej** to nebol problém. V druhom vydaní knihu doplnili štyri nové kapitoly a okrem Kataríny Beňovej výber pripravila aj **Csilla Markója** z Maďarskej akadémie vied v Budapešti a **István Bardoly** zo Strediska Forster v Budapešti.

Ladislav Mednyánszky: Denníky a listy 1877 – 1918
Bratislava: SNG, 2019, druhé doplnené slovenské vydanie

Cit pre ľudí

Žiadny maliar, ktorý na prelome devätnásteho a dvadsiateho storočia tvoril na území dnešného Slovenska, nedosahoval kvalitu Mednyánszkeho tvorby.

Umelecké vzdelanie získal na Akadémii výtvarných umení v Mníchove a na École des Beaux-Arts v Paríži. Priatelil sa s Odilonom Redonom a umeleckí historici ho považujú za jediného „nášho“ predstaviteľa legendárnej krajinárskej barbizonskej školy.

V jeho tvorbe nájdeme vplyv všetkých umeleckých smerov prelomu storočí: impresionizmu, symbolizmu, realizmu aj expresionizmu. Mednyánszky svoj nesmierny cit prejavoval v každodennom kontakte so zúfalstvom najbiednejších: sedliakov, tulákov či „spodiny“, ktorí sa stali častými modelmi jeho figurálnych kompozícií.

S poriadnou dávkou tmavo zemitého expresionizmu tak poskytoval svedectvo o ľuďoch a dobe, v ktorej žili.

Zápisky pre mŕtveho

To, čo Mednyánszky maľoval, nachádzame aj v jeho denníkových textoch a listoch. Neskutočnú jemnosť, starostlivosť a citlivosť prejavuje svojej láske „Nyulimu“. Je dojímavé, ako sa so smrťou tohto priateľa vyrovnáva: „Moje sladké, dobré, drahé všetko, ty už máš, všakáno, dávno za sebou všetku tú pozemskú biedu.“ (s. 496) Zápisky mu adresuje ešte aj dvanásť rokov potom, až do vlastného skonania, akoby väčšina jeho citového života bola spätá práve s ním.

„Všetko, čo je pekné a nesúvisí s pominuteľnosťou, sebeckosťou a vôbec s osobným vzťahom, je večné,“ napísal v auguste vo Viedni drahému Nyulimu rok pred vlastnou smrťou. „Kto sa pokúsi stvoriť všeobecne krásne, nenamáha sa zbytočne,“ píše takisto v tomto texte. (s. 509)

Umelec a doba

V čom sú Mednyánszkeho denníky fascinujúce a prečo ich treba čítať? Druhé vydanie doplnili jeho úvahy o umení, analýza ľudskej typológie, listy priateľom, rodine, listy od jeho priateľov v čase, keď sa chorý vrátil z frontu, kde kresliarsky zaznamenával dianie a písal zápisky. Píše o cestách do Ríma, o Maďarsku, Taliansku, spomína Viedeň, Beckov, Prešporok, Prešov a iné mestá.

Vďaka tomu získame vynikajúci prehľad o dianí na území Horného Uhorska z konca devätnásteho a začiatku dvadsiateho storočia, o prvej svetovej vojne, o konci Habsburgskej monarchie a veľmi úprimný pohľad na bohatý vnútorný život mimoriadneho umelca.

Péter Nádas. Foto *wikipedia / Niccolo Caranti*

Zdroj obrázku kniky: *PLAV*

Z hľadiska písania

Péter Nádas: Stav vecí

Preložila Renáta Deáková, Bratislava: PLAV / edícia Dunaj

Veronika Šikulová

Debata o charaktere široko chápanej strednej Európy zďaleka nekončí ani v druhej dekáde 21. storočia. Kniha esejí **Pétera Nádasa *Stav vecí*** je jej ďalším príspevkom. Výber textov pripravil pre slovenských čitateľov sám autor.

Veci sa menia, ich stav nie je nemenný, menia sa aj tie napísané, aj prečítané. Náš vzťah k nim, ale aj ich povaha. Uvedomila som si to, keď som dočítala knihu esejí **Pétera Nádasa *Stav vecí***.

Jednotlivé eseje – o spoločnosti, umení, kultúre – vznikli v rôznom čase a pri rôznej príležitosti, v čase ich publikovania aj vydania však opisujú svet, ako ho autor ohmatal či pokúsil sa popísať.

Nádasovu *Knihu pamätí* považuje spisovateľka Susan Sontagová za „najlepší román našich čias, jednu z najdôležitejších kníh storočia“. Podobný dojem som mala po prečítaní týchto esejí v skvelom preklade Renáty Deákovej, hoci niektoré som poznala z čias, keď boli publikované časopisecky, alebo z autorových próz.

Keby kniha bola záhrada

Nádasova výpoveď o strednej Európe je dôležitá. Eseje sú jej súčasťou a mali by byť povinnou výbavou aj Nádasovho čitateľa. Vznikli v rokoch 1998 až 2008. „Približujem sa a vzďaľujem, zasa pristúpim bližšie a opäť sa vzdialim,“ – to je taktika návštevníka galérie, ale zároveň aj Nádasova metóda uchopenia témy.

Keby (však) knižka bola záhrada, jej ťažiskom by asi bola hruška, plánka na göcsejských pahorkoch. Nádasova hruška, stará známa pre tých, čo Nádasa čítajú, akokoľvek „opatrne“ jej autor vymedzuje priestor. „… píšem naša plánka, pritom som si nikdy nemyslel, že by som ju vlastnil. Skôr naopak. Pokladám za zvláštne šťastie, že už dve desaťročia môžem žiť v jej blízkosti.“

Som rada, že som na chvíľu mohla spočinúť v jej zelenkavom tieni. Samozrejme, pripúšťam rôzne čitateľské náhľady aj voľby ťažiska… Ale s Péterom Nádasom sa stotožňujem „… v dojme, že život sa neskladá z osobných zážitkov ani z reflektovanej historickej pamäti, spomienok, zabúdania, ale z hlbokého mlčania… Samozrejme, je to pochopiteľné, veď ak sú ľudia požehnaní individuálnym vedomím, sú nútení hovoriť viac než vedia, ale v premodernom spoločenstve hovoria omnoho menej, než koľko vedia.“

Mne tá Nádasova hruška zatienila ostatné eseje. Unavená jej krásou aj veľkosťou som si prisadla k tým, ktorí už pod ňou nesedia a nespievajú.

Ale pravdaže, aj ja poznám nádherný pohľad očí Európy, rozprestierajúcej sa za humnami prostredia, ktorému tieni hruška, viem, čo madam, mimochodom, zavše riadna mrcha, dokáže. O to tu však ako keby nejde, hoci ide o všetko. V tomto priestore vždy všetkým šlo o všetko: „… po maďarsky musí každý v každom jednom rozhovore na každú tému začať od začiatku, akoby ešte nikdy nikto o ničom s nikým po maďarsky nedebatoval… Vo veľkých kultúrach, ktoré majú svoju vlastnú filozofiu, to tak nie je, jestvujú pevné, vypracované štruktúry, ktoré každý používa ako nôž a vidličku… Heidegger sa nedá preložiť do maďarčiny nie preto, že je príliš komplikovaný. Naopak, v maďarčine je omnoho zložitejší ako v nemčine, lebo kvôli Heideggerovi sa nedajú v maďarčine spätne vypracovať štruktúry, v ktorých sa on v nemčine bez problémov zahniezdil,“ napíše si Péter Nádas, podopierajúc tvrdenie, že maďarský národ nemá vlastnú filozofiu, ba ani kuchyňu, a preto sú niektoré politické nuansy do Maďarska neprenosné. A čo si má potom počať chudáčisko Slováčisko. A nielen v kuchyni!

S hruškou v pozadí

Péter Nádas je vynikajúci spisovateľ. Takmer je jedno, ktorú jeho knihu čítate a o čom je. To v jeho prípade nie je dôležité. Veci v knižke sa majú tak, že každá esej je samostatná krajina. S hruškou v pozadí, pre mňa. Zavše neviditeľnou…

Nádas sa európskeho priestoru zmocňuje inak ako jeho kolega a krajan Esterházy. Akoby nebol pánom situácie, prichádza znenazdajky, ako náhodný okoloidúci, ako pocestný, náhodou kráča okolo, no čosi ho zaujme, zmienka v novinách, politické vyhlásenie, nálada v spoločnosti. To „čosi“ je však také dôležité, že hoci iba ide okolo, iba si to všimne, ani sa v prvých odstavcoch nedozviete čo, no územie je zrazu vykolíkované, nie esterházyovsky dobyté, ale vymedzené je. Nádas píše, zakresľuje súradnice, skúma, najskôr akoby sa pozeral cez ďalekohľad. Samotné pohľady sa stávajú súradnicami, každý z nich je zaznačený do pomyselnej mapy. Tou je napísaný text, v ktorom je cestou aj to, čo popri nej rastie alebo by mohlo, prípadne nerastie…

Odvaha poznať stav vecí

Jeden z najoceňovanejších a najprekladanejších autorov maďarskej literatúry, spisovateľ **Péter Nádas**, po románoch, drámach, výberoch z esejí zasa oslovuje slovenských čitateľov svojimi prenikavými myšlienkami vo forme úvah.

Obdivuhodnosť jeho textov tkvie nielen, ako v prípade každého výnimočného autora, v schopnosti presne slovami zachytiť nuansy, situácie, popísať stav spoločnosti, poryvy duše a pohyby vedomia aj podvedomia, usilujúc o čo najhlbší prienik do poznania seba, stvorenia a vôbec ľudského bytia, ale aj v schopnosti inšpirovať pokračovanie týchto úvah.

Péter Nádas svojimi esejami provokuje. Spôsobom myslenia, nečakanými aspektmi známych faktov a súvislostí. Berie si na mušku kolektívne sebapoznanie. „Nechce poučovať, nevolá po pravidlách a normách, ba nevyhlasuje ani súdy, a ani náhodou nemoralizuje.

Foto Eva Andrejčáková

Prekladateľka knihy esejí *Stav vecí*.

Nádas šokuje prenikavosťou úvah, provokuje a nedá nám pokoja nástojčivosťou svojho myslenia.

Iba vyzýva k reflexiám a ponúka k nej metódy, témy, východiská a prístupy. Nastoľuje. Uvažuje. Pozoruje. Analyzuje.“ Podotýka literárna vedkyňa Judit Görözdi v doslove k novému slovenskému výberu Nádasových esejí ***Stav vecí.***

Je dobrodružstvom vidieť plánku hrušky cez jeho autorskú optiku a okolo nej celú Európu. Alebo aspoň jej kúsok, ktorý pripadol Maďarom a nám, Slovákom, čo tu sedíme za najbližším humnom. Život okolo divej hrušky (*Opatrné vymedzenie priestoru*), ktorý sa po stáročia menil, od predcivilizačných stavov spoločnosti po dnešnú, nepokojnú, stále bublajúcu, kvasiacu demokraciu s nevydarenými pokusmi modernizácie ekonomiky, spoločnosti a s vidinami sociálneho štátu v nedohľadne.

Nádas šokuje prenikavosťou úvah, apelmi s pointou (*Veľká vianočná vražda*), inšpiratívnosťou svojho myslenia o spoločnosti (*Stav vecí, Čo je za a čo proti*), postrehmi o morálke a zodpovednosti (*Leni plače*), o tvorbe výtvarných a literárnych diel, o kreativite (*Človek v úlohe tvorcu a prežívajúceho*), provokuje a nedá nám pokoja nástojčivosťou svojho myslenia. Jeho aspekty pohľadov na lásku, príťažlivosť a vzťahy všetci tušíme, ale málokedy sa odhodláme domyslieť ich do takých dôsledkov, ako nás ich núti domýšľať on (*Človek ako netvor, Stretnutie neopätovanej lásky a nudného manželstva na operačnom stole*). Intímne a psychické stavy obnažuje bez zábran (*Cudzie životy v našich rukách*). Hovorí o slobode reflexie ale aj o tolerancii voči iným názorom premietnutým do jazyka, do spôsobu vyjadrovania a komunikácie (*O veľkoleposti reflexívnosti*), prípadne o podstate škandálov (*Goldene Adele*), ktoré o nás prezradia viac, než sme kedy tušili.

Chce to odvahu čítať Pétera Nádasa.

Renáta Deáková

Niektoré z týchto textov boli napísané pri rôznych príležitostiach pre nemeckých čitateľov – *O veľkoleposti a reflexívnosti* alebo *Leni plače*...

Každá esej je členitá, stáva sa krajinou, zaľudnenou krajinou, jej obyvatelia sú hlavnými postavami, dôležité je, čo aj ako si ľudia hovoria. História tej krajiny, jej súčasnosť, ktorá sa napísaním a prečítaním stáva minulosťou, napriek tomu, že čas v eseji stojí. Hruška tieni hodinám a to, že o čase nevravíme, neznamená, že neplynie – *Veľká vianočná vražda* – „s touto zhubnou emotívnou skúsenosťou si nesieme logiku diktatúr do nasledujúceho tisícročia“.

Aké má šance demokracia?

Všetky Nádasove eseje sú minuciózne až omračujúco presné, takmer podobné v spôsobe podania, náhodný pocestný, letmý pohľad na krajinu, vykolíkované, zákaz vstupu, súkromný majetok, s výhľadmi, najskôr voľným okom, neskôr ďalekohľadom a na záver mikroskopom.

Kam oko dovidí, je to Nádasovo, postupné zaznamenávanie videného aj nevideného, asociácie sú samostatnou krajinou, celkom nečakanými vstupmi „na scénu“... dobité územie – väčšinou svet – aj napriek tomu, že dnes je všetko inak – *Prípad Václava Havla s Madeleine Albrightovou*.

„Po diktatúre tu totiž zostalo iba obyvateľstvo, populácia, ale žiadni občania. Stredná trieda nejestvuje. Je tu zopár zbohatlíkov, ale žiadna národná buržoázia. Politické strany okrem seba, svojich výplodov chorej mysle nezastupujú nikoho a voliči medzi nimi kmitajú čoraz zúfalejšie. Štát bol vo viacerých volebných obdobiach v mene rozličných strán niekoľkokrát rozkradnutý. Chudobným sa viac zobrať nedá. Koristi už takmer niet a preto darmožráčov a nekonečnú záplavu privilegizovaných, čo sa zgrupujú okolo aktuálneho vedenia, niet z čoho uspokojiť. Korupciu a kriminalitu už sotva možno stupňovať, no buržoázny dorast ani tak nedokáže nahromadiť dostatočný majetok.“

Túto esej napísal Péter Nádas v roku 2000! Už vtedy položil stredoeurópskej spoločnosti otázku: „Dá sa hromadiť domáci kapitál v čase globalizácie? A ak to nie je možné, lebo to možné nie je, bude azda niekedy v týchto krajinách stredná trieda, vznikne národná buržoázia?“ Odpoveď neprišla ani po dvadsiatich rokoch. Aké má šance demokracia? A kde je zmysluplný politický život v týchto krajinách?

Najdlhšie slovo

Svet, politika aj ekonomika a najmä literatúra a filozofia v Nádasovom podaní: „... svojský spôsob písania je zasadený do takej širšej tradície, ktorá má svoje kontinentálne osobitosti, ale nemá svoje kontinentálne hranice. Môj spôsob písania je síce silne viazaný na štruktúru tajných literárnych vzťahov európskej literatúry a zložitých súvislostí jej štruktúr, lenže tie sú verné svojej prirodzenosti, práve keď prekračujú etnické, jazykové, náboženské a národné hranice. Ešte aj vtedy ich prekračujú, keď sa svetadiel práve prebodáva mečom svojich etnických, jazykových, náboženských a národných rozdielov a upadá do stavu pred civilizáciou.“

Všetko sa tu deje „z hľadiska písania“. Podľa toho poznať dobrého spisovateľa.

Zhodou okolností sa mi knižka dostala do rúk počas mesiaca autorského čítania, ktorý bol tento rok venovaný maďarskej literatúre pod názvom „Megszentségteleníthetetlenség“. Toto, možno aj najdlhšie, maďarské slovo znamená čosi, vlastnosť, ktorej sa nedá uprieť vážnosť. Všetky Nádasove eseje sú také. Súčasnosť, o ktorej vraví, je už dnes minulosťou, ale aj budúcnosťou, ktorú v diaľke zatiaľ nevidno. Nie však pre zlú optiku, naopak, alebo sme si zabudli ľahké pero, alebo ružový filter...

Dobrú hrušku málo trasú. Dobrú hrušku veľa trasú. „Plodnosť divej hrušky je pre ňu osudná.“

Veronika Šikulová (1967) Debutovala knihou *Odtiene* (1997). Je autorkou próz *Z obloka* (1999), *Mesačná dúha* (2003), *Domček jedným ťahom* (2009), *Miesta v sieti* (2011), *Diera do svetra* (2012), esejí *Freska v dome* (2014), novely *Medzerový plod* (2014), za ktorú získala cenu Anasoft litera, kníh *Moyzesovo kvarteto 40* (2015) a *Petrichor* (2016).

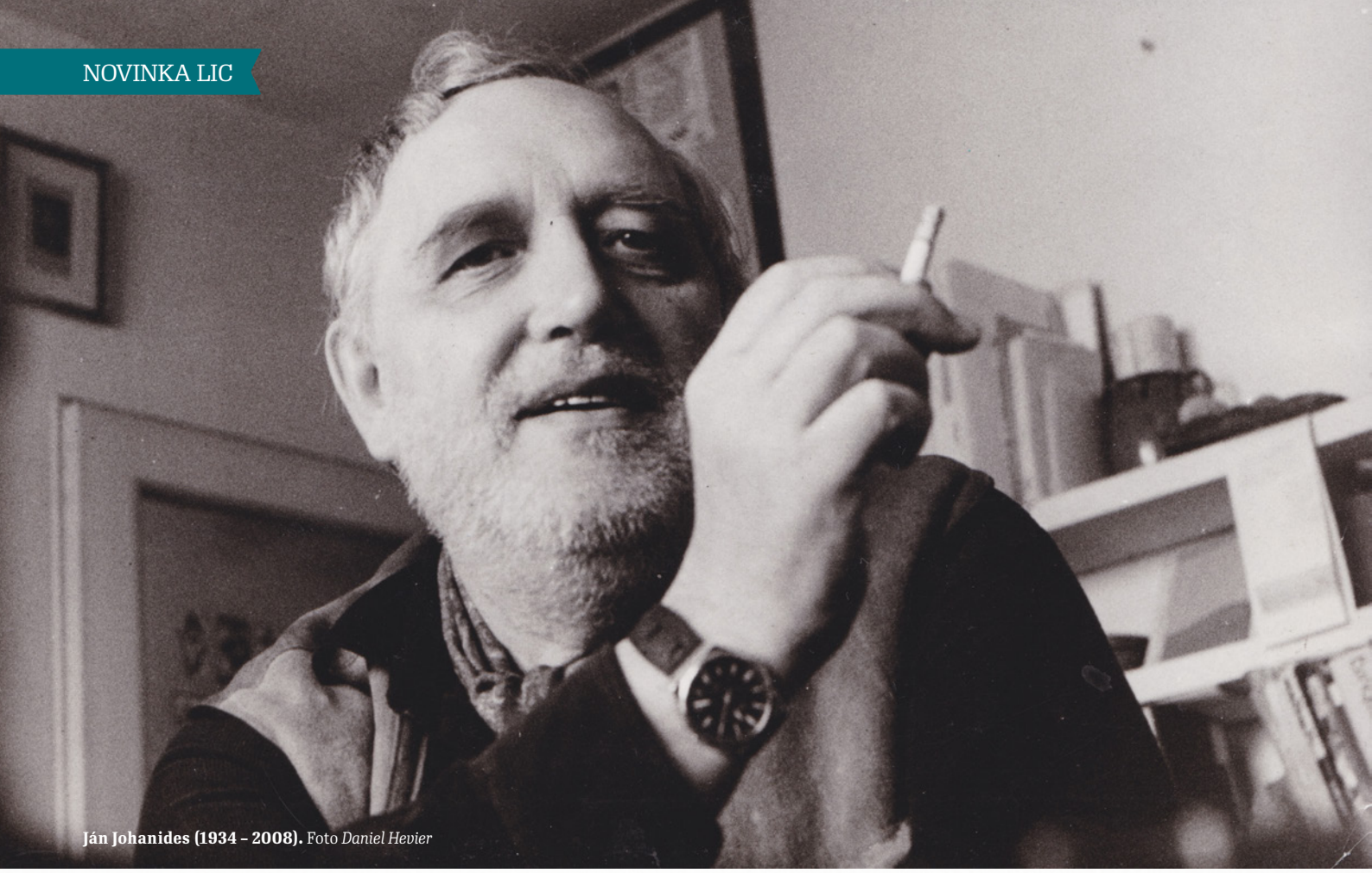

Ján Johanides (1934 – 2008). Foto *Daniel Hevier*

Keď autor číta autora

Daniel Hevier: Priznané prózy Jána Johanidesa. Bratislava: LIC, 2020

Gabriela Rakúsová

Daniel Hevier v desiatkach svojich kníh prichádza takmer vždy s niečím novým. Ani kniha, týkajúca sa Jána Johanidesa, nie je výnimkou. Čitateľ môže mať chvíľami dojem, že číta románový text, ktorého hlavnou postavou je **Ján Johanides**, pretože Hevier veľmi funkčne popretkával svoj literárnovedný, jazykovedný a esejistický text prvkami Johanidesovej biografie.

V decembri 2019 Hevier napísal: „Knihy Jána Johanidesa čítam už od sedemdesiatych rokov 20. storočia, teda päťdesiat rokov," (s. 7) lebo ho „pokladám za jedného z najväčších epikov slovenskej prózy." (s. 8) Pre túto publikáciu si Hevier prečítal všetky Johanidesove knihy – od prvej (*Súkromie*, 1963) po tú poslednú (*Hmla na našej trpezlivosti*, 2005). A čítal ich, ako píše, „na jeden dúšok", aby mohol nadobudnúť ucelený dojem a mohol porovnávať – knihu s knihou, konštrukcie viet, vety, slová (neologizmy, gnómy, prirovnania, prívlastky…). „Niektoré vety, (…) majú takú výpovednú hodnotu, taký estetický účinok a takú myšlienkovú nosnosť, že obstoja aj samostatne – ako aforizmus, bonmot, gnóma, sentencia, reflexia." (s. 110)

V neposlednom rade si všímal aj grafickú podobu jednotlivých kníh. V súvislosti s výtvarnou stránkou nezabudol pripomenúť, že Johanides študoval vedu o výtvarnom umení, sám príležitostne maľoval a manželka Oľga – maliarka – niektoré jeho knihy aj ilustrovala. Hevier vidí istú paralelu medzi výtvarnými smermi a Johanidesovými kompozičnými postupmi. Johanides mu vychádza ako kubista prózy: „Tvary rozbíjal na fragmenty, aby z nich poskladal nový tvar a novú tvár skutočnosti, ktorá by sa nám vyjavila bez vonkajšieho aranžmánu taká, aká je pod svojím povrchom." (s. 126)

> *Zapája nás do vnímania a skúmania autorových textov.*

Kniha ako sieť

S každou Johanidesovou knihou sa mu spája spomienka, ako sa k nej dostal, čo ho na nej zaujalo, prečo pred tými desiatkami rokov niektoré odkladal na neskôr a iné „absolvoval" aj s ceruzkou v ruke. Čo ho fascinovalo, prečo sa k niečomu sporadicky vracal. Sú to nesporne interesantné konštatácie, najmä ak sa začítame do Hevierových súčasných hodnotení Johanidesových próz. Jednotlivé kapitoly tejto knihy vystaval tak, že vytvára istú sieť medzi svojím pohľadom minulým a terajším, medzi tým, čo

o vývine literatúry v časovom a teritoriálnom priestore vedel v minulosti a čo vie teraz. Hľadá možné spojivá Johanidesovej prózy s autormi domácimi i zahraničnými, reflektuje pohľady literárnych vedcov, no predovšetkým, zo svojho hľadiska analyzuje Johanidesove texty, ktoré ho predstavujú ako „šťastnú symbiózu svetovosti/európanstva s domácimi tradíciami, bol aj novátor, experimentátor, rozbíjač formy, hľadač nových formálnych ciest, ale zároveň sa zaoberal ľudskými problémami a drámami…“ (s. 22)

Okrem korešpondencie a rozhovorov vložil do knihy aj autentické spomienky.

Prítomný rozprávač

Hevier nielen konštatuje svoje čitateľské dojmy a postrehy, ale ich aj literárnovedne dokumentuje ukážkami z jednotlivých Johanidesových kníh. Odhaľuje v jeho próze skvelé detaily, ktoré objavil s odstupom času alebo pri návratnom čítaní. Venuje sa kompozícii, postavám, motívom, témam, rozprávaniu a rozprávačovi, ale aj tematike očí, zraku a pohľadu: „Niet hádam v slovenskej próze, ale ani v poézii, autora, ktorý by sa tak často a intenzívne ako Ján Johanides venoval motívom očí, zraku či pohľadu, ktorý by nimi tak často, koncepčne a vonkoncom nie náhodne, sýtil svoje texty.“ (s. 53) Jednoducho reflektuje, čo môže kvalitné literárne dielo obsahovať. O všetkom píše zaujímavo, čitateľ má chvíľami dojem, že číta románový text, ktorého hlavnou postavou je Ján Johanides, lebo Hevier veľmi funkčne popretkával svoj literárnovedný, jazykovedný a esejistický text prvkami Johanidesovej biografie.

Rozprávač Hevier je však neustále prítomný, zasahuje do „príbehu“ najmä v častiach, kde sa nachádza korešpondencia medzi ním a Johanidesom alebo tam, kde Hevier vedie s Johanidesom rozhovor, predovšetkým telefonický. „K listom sa Ján Johanides uchyľoval zriedkavejšie.“ (s. 142) Namiesto neho často písavala jeho manželka Oľga. V knihe nájdeme Hevierov sonet s názvom *johanides* i časť *Ako som fotografoval Jána Johanidesa*, ktorá obsahuje niekoľko fotografií z obdobia, keď Hevier vydával jeho knihy. Ony mali „dať našej spoločnej knihe pečať, zblížiť sa ešte viac s autorom, preniknúť cez oko fotoaparátu za záves jeho tváre. Jána Johanidesa som fotografoval v jeho byte v Šali.“ (s. 162) Okrem korešpondencie a rozhovorov vložil Hevier do knihy aj autentické spomienky, ktoré sa viažu na ich osobné stretnutia (*Ako som viezol Jána Johanidesa*).

Neopakovateľná emocionalita

Jednotlivými knihami Jána Johanidesa nás Daniel Hevier sprevádza akýmsi reportážnym spôsobom, zapája nás do vnímania a skúmania autorových textov. Čo je na jeho interpretáciách pozoruhodné, to sú v pravom slova zmysle reflexie nad jeho prózami: Čo prinášajú v texte, pod textom i nad textom, aké pravdy, asociácie; miestami vyjadruje o Johanidesových prózach aj jednoznačné úsudky. „Áno, Ján Johanides bol nielen prvý, ale aj jeden z mála autentických slovenských existencialistov.“ (s. 11)

Daniel Hevier. Foto *Miroslava Spodniaková*

Všetky svoje tvrdenia Hevier dokazuje aj teóriou z oblasti literatúry, filozofie, filmu a pod. Na charaktere Johanidesových próz vysvetľuje (nepriamo) rozdiel medzi kvalitnou umeleckou literatúrou a jej opakom. Odkrýva nielen to, ako kvalitnú prózu čítať, ale aj čo si v nej možno ako neodmysliteľný bonus všimnúť a kochať sa v tom – vety, štýl, štylizácia… Obsahujú v sebe poznatky, skúsenosti, pravdy, sú maximálne estetické a nesú odkaz pre príjemcu od Johanidesových postáv i samotného autora. Je to poézia viet, Johanidesova poetika. „Ján Johanides bol prozaikom, ktorému nestačili slová. (…) Preto si počas celého svojho prozaického pôsobenia vytváral neologizmy, ktoré by sme mohli nazvať aj ‚johanidesmami‘.“ (s. 38)

Johanides vniesol do slovenskej literatúry emocionalitu neopakovateľným spôsobom, tvrdí Hevier a pridáva, že s týmto krehkým materiálom narába umne a s vkusom. Veľmi citlivo si všíma, aké miesto zastával Ján Johanides v čase normalizácie, aké vzťahy fungovali medzi ním a tým oficiálnym a ako to vplývalo na jeho žitie, živobytie i na vnímanie jeho tvorby. Zmieňuje sa podrobne o spoločensky a ideologicky dôležitej próze *Nepriznané vrany* (1978) aj o jednej formovej kuriozite, ktorou je štvorstranová veta. „Johanidesovi sa Nepriznanými vranami podaril excelentný husársky kúsok (…), nielenže sa opäť vrátil do literatúry bez poškvrny zo zrady na sebe samom, ale predhodil režimu paródiu (…) na výrobný román…“ (s. 63)

Tri doslovy

Autor ukončil svoju knihu dvoma, resp. troma doslovmi. Osobitne zaujme text *Coda k Jánovi Johanidesovi*. V ňom sa Hevier prejavil ako autor, ktorý rád vymýšľa netradičné vonkajšie kompozície textov – istú hru s písmenami, číslami a podobne. Dvanásť písmen má meno a priezvisko Jána Johanidesa, dvanásť kompozičných častí tohto textu sa začína iniciálou jedného z nich. Lenže práve v tejto časti povedal vari to najzákladnejšie o Johanidesovi ako o človeku a ako o autorovi. Toto je asi najhodnotnejšia časť knihy – výborná esej, s detailnou charakteristikou Johanidesovej tvorby. Celý text je značne polemický k tým, ktorí Johanidesa nepochopili, ba ho vo svojich hodnoteniach priam odsúdili. Svoje úvahy Hevier ukončuje tvrdením: „Ján Johanides patrí k najväčším európskym epikom 20. storočia. Vymýšľal sa a vymýšľal si v mene fikcie, ktorej dával pečať silnejšej pravdy, ako je sama realita.“ (s. 204)

Treba povedať, že Daniel Hevier sa v tejto publikácii nezaprel ako prozaik ani ako básnik, a, prirodzene, ani ako človek, ktorý nielen rozumie literatúre a výtvarníctvu, ale estetické cítenie, estetický zážitok a katarznosť v umení sú preňho samozrejmosťou. Toto hľadal a našiel aj u Jána Johanidesa.

Gabriela Rakúsová 1943
Literárna kritička, vyštudovala slovenčinu a ruštinu, pôsobí v Košiciach. Spolupracuje s rozhlasom a s niektorými vydavateľstvami ako jazyková redaktorka, v novinách a časopisoch publikuje recenzie a reflexie.

Foto *Soňa Uriková*

SLOVENSKÝ KNIŽNÝ ROK 2019

Je dlhoročnou tradíciou *Knižnej revue*, že v letnom dvojčísle (júl – august) prinášame hodnotenia knižnej produkcie za predchádzajúci rok. Je to užitočná vec – najmä pre tých, čo si chcú či potrebujú urobiť obraz o tom, aké knihy vyšli, prípadne, ktoré boli vo svojej kategórii najvýraznejšie, najzaujímavejšie alebo naopak, ktoré nenaplnili očakávania.

Uplynulý knižný rok 2019 priniesol stovky vydaných pôvodných titulov. O mnohých ste sa dozvedeli na stránkach *Knižnej revue* a iných literárnych časopisov, viaceré knihy a ich autori sa zviditeľnili vďaka rôznym literárnym oceneniam. Niektoré zaujímavé publikácie však nezaslúžene zapadli, pretože si nenašli svojho recenzenta alebo vyšli v kategórii, dôležitej len pre zasvätených čitateľov či odborníkov. Časť z týchto kníh nájdete v našich hodnoteniach, najmä v kategóriách debutov, fantastiky či literárnej vedy.

Celkovo naši hodnotitelia prečítali a zhodnotili **226 pôvodných slovenských kníh**. Samozrejme, že toto číslo nezahŕňa všetky knihy slovenských autorov, ktoré v roku 2019 vyšli. Do hodnotení sa napríklad z pochopiteľných dôvodov nedostali učebnice, právnické, lekárske či iné odborné knihy, ani knihy patriace do kategórie „populárna“ literatúra. Aj napriek tomu je výkon našich hodnotiteľov obdivuhodný. Vďaka nim môžeme našim čitateľom ponúknuť relevantný prehľad toho, čo sa dialo na našom knižnom trhu v roku 2019 a pripomenúť mnohé autorské víťazstvá či prehry. Žiadne iné literárne periodikum takéto prehľadové hodnotenie neposkytuje a my veríme, že aj vďaka nemu dostane pôvodná slovenská literatúra ďalšie impulzy pre svoj úspešný vývoj.

Tím autorov, ktorí sa rozhodli popasovať s vlaňajšou knižnou produkciou, tvorí osem odborníkov z oblasti literárnej vedy: **Karol Csiba** (próza), **Tamara Janecová** (debutová próza), **Eva Urbanová** (poézia), **Matúš Mikšík** (debutová poézia), **Jana Kičura Sokolová** (esejistika a literatúra faktu), **Juraj Búry** (fantastika a komiks), **Radoslav Passia** (literárna veda) a **Timotea Vráblová** (literatúra pre deti a mládež).

red

Literatúra – (ne)organizovaný fenomén

Nedebutová próza 2019

Karol Csiba

Uvažovanie nad nedebutovými prózami vydanými v rovnakom kalendárnom roku má väčšinou podobu drobných pozorovaní, zo začiatku len informačných, neskôr už s jasnejším zámerom. Hodnotiaca správa o literárnych textoch by sa však ani v takomto „pozorovateľskom“ rámci nemala premeniť na materiál s dopredu určenými konceptmi. Nemala by platiť ani ako zatvrdnutá téza. Pozícia literárneho kritika taktiež nemusí byť taká jednoznačná a pohodlná. Svojím (z)hodnotením sa totiž môže pýtať, či on sám je súčasťou nejakého príbehu – či ho vytvára spolu s reflektovanými prózami, alebo sa štylizuje do pozície odosobneného príjemcu rôznych zobrazení aktuálnej literatúry.

Foto *archív autora*

Mgr. Karol Csiba, PhD. (1975) sa narodil a žije v Bratislave. Doktorandské štúdium na na FiF UK v Bratislave ukončil v roku 2006 prácou *Literárny experiment v prózach Jána Johanidesa*. V súčasnosti je pracovníkom Ústavu slovenskej literatúry SAV. Venuje sa predovšetkým slovenskej autobiografickej próze 20. storočia. Okrem toho pravidelne reflektuje aktuálnu slovenskú prozaickú tvorbu. V súčasnosti je hlavným redaktorom časopisu *Slovenská literatúra – revue pre literárnu vedu*. Zároveň je zodpovedným redaktorom časopisu *Jazyk a literatúra*. Napísal literárnohistorickú monografiu *Privátne – verejné – autobiografické* (SAV, 2014), je aj spoluautorom publikácií *Hľadanie súčasnosti – slovenská literatúra začiatku 21. storočia* (Literárne informačné centrum, 2014), *Autor a subjekt* (Literárne informačné centrum, 2016), *Spisovateľ a sociálna rola* (Veda, 2018) a *Modernizmus v pohybe* (Veda, 2019).

Isté napätie sa ukazuje aj v prístupe k bilančnému hodnoteniu. V jednom prípade sa na sumu textov nazerá cez prizmu kontinuity. V jej intenciách diela zapadajú do istého časovo determinovaného kontextu slovenskej literatúry 21. storočia. Odlišný prístup, naopak, upozorňuje na diskontinuitu a vyzdvihuje jedinečnosť a často marginálnosť konkrétnych próz. Oba legitímne spôsoby práce by však nemali zabúdať na niečo dôležité. Ich výsledok by nemal byť „preteoretizovaný“, hoci priznávam, aj týmto spôsobom sa dá upozorniť na potenciál humanitných vied vysvetľovať svet okolo nás. Prísne schematické uvažovanie o literatúre ju zachytáva ako organizovaný fenomén. Procesy jej vzniku sa stávajú predvídateľné a na môj vkus občas prehnane „učesané“, no literárna diskusia sa neraz mení na uzavretú debatu o abstraktných pojmoch, ktoré o niečo menej vecné, no spontánnejšie čitateľské zážitky neutralizujú. Možno sa až diletantsky mýlim, no z rozhovorov o knihách by nemal tak úplne vypadnúť konkrétny človek. Nefiguruje síce ako samostatná literárnovedná kategória, štrukturalisti a ich potomkovia by ma asi hnali, ale jeho imaginatívnosť a tvorivosť stoja aspoň za krátku úvahu.

Tvárou kolmo k textom ako stopám minuloročného vydavateľského roka je zostavovateľ bilančného textu vystavený nutkaniu porozumieť ich významu. Ďalším krokom je katalogizácia. V tomto prípade uvažujem o piatich menších skupinách, v ktorých skôr než o presnú hodnotovú štruktúru pôjde o isté sprehľadnenie celej „správy“. Prvú skupinu za mňa odpracovala a vyrobila porota ceny Anasoft litera. Druhé pracovné zoskupenie nedebutových próz za tým prvým príliš nezaostáva. Tretej partii neupieram snahu presadiť sa a konštatujem, že vo viacerých momentoch je toto úsilie ich tvorcov legitímne. Štvrtá skupina má dostatok čitateľov, ku ktorým sa z viacerých dôvodov pridávam občas aj ja. Iba naznačená a kvalitatívne nehomogénna piata skupina je súčasťou záveru. Za jeden imaginárny stôl si v nej sadajú málo výrazné prózy spolu s tými, ktoré by nemali chýbať ani v privátnych knižniciach. Ich spojenie je výsledkom bláznivej náhody, ale aj o niečo bláznivejšej aktualizácie hesla – prví budú poslední, poslední budú prví. No či sa tento pokus o bilancovanie aspoň v náznakoch podaril, to už nechám radšej na posúdenie iných.

Desiatka ašpirantov…

S románom **Petra Balka *Østrov*** je to trochu ako s prvou samohláskou v jeho názve. Sľubuje trošku nórskeho detektívneho tajomna, príťažlivo zabaleného do trpezlivej rozprávačskej skladačky, situovanej kúsok od severského pobrežia. Opierať sa o exkluzívnejšiu ortografickú indíciu celkom nestačí, čo sa potvrdzuje aj v tomto prípade. Po prečítaní zostáva *Østrov* priestorom domácej proveniencie a s jeho trpezlivo poskladaným príbehom to rovnako nemusí byť také oslnivé. Nesúrodých častí je v románe dostatok a prozaik sa všetkým rovnako nevenuje. Práve v tom je však ukrytá aj jedna z jeho rozprávačských ››

» taktík. Naplno využíva elementárne definície žánru, ktorý do seba absorbuje čokoľvek, preto sa aj poznámka o žánrovom synkretizme môže zdať ako nepatričná a kompromituje skôr autora týchto riadkov. Pravda však môže byť niekde uprostred, čo neodporuje ani pravidlám súčasnej literárnej diskusie.

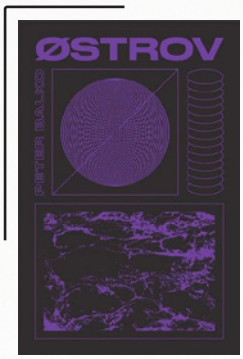

Peter Balko: Østrov
Levice: KK Bagala, 2019

Podobne nejednoznačné je to aj s témou, hoci najčastejšie sa v románe hovorí predovšetkým o procese písania. Spisovateľom je hlavný hrdina/rozprávač a rovnako jeho otec. Pri oboch je identita literárneho tvorcu automaticky spojená s bohémstvom, hoci ani v jednom prípade sa nehovorí o rovnakej podobe autorstva. Otcova verzia je v polemike s fantáziou: *„V ohníku za domom v Cerovej vrchovine skončili desiatky apokalyptických próz, ale aj verneovky, Traja pátrači či Biblia. Dokázal sa mordovať celé dni s jedinou vetou, až kým nebola dokonalá, no existovalo niečo, čím opovrhoval väčšmi než slovnou vatou, bola to fantázia. Keď u teba spozoroval prvé príznaky, ktoré by mohli viesť k diagnóze spisovateľa, upadol do ťažkej depresie.“* (s. 28)

Odlišný koncept prístupu k písaniu predstavuje pred fantáziou vystríhaný hlavný hrdina: *„Fantáziu, ktorú apa považoval za barličku neschopných spisovateľov, si však nedokázal pustiť z hlavy. Volanie bájnych krajín pod morskou hladinou, v tmavých jaskynných tuneloch, hviezdnych hmlovinách alebo v slepých mapách ľudského podvedomia bolo silnejšie než všetok realizmus sveta. Preto si si našiel vlastnú tvorivú cestu – skĺbiť údy fikcie a reality do jedného tela.“* (s. 30) Stret týchto dvoch trochu zjednodušených a všeobecnejšie vykreslených prístupov k písaniu je prítomný až do konca románu. Autor ich s prestávkami vykladá na stôl viac ako názorne, no nie je to extra bolestná polemika, práve naopak, občas je len trochu vykonštruovanou búrkou v inak celkom inteligentne vymodelovanej šálke.

Úplne od veci v tejto súvislosti nemusí byť ani otázka, o čom chce prozaik v skutočnosti písať, čo je pri finálnom účtovaní s knihou trochu škoda. Aj prostredníctvom tejto prózy síce vieme, čo všetko prečítal a čo všetko pozná. Úvahám jeho protagonistu napriek tomu niečo „autentickejšie“ chýba.

Hlavná protagonistka prózy **Jany Bodnárovej *Koža***, svojrázna umelkyňa K., je inšpirovaná životom a tvorbou expresionistickej maliarky Pauly Modersohn-Becker. Dôvod jej očarenia súvisí s úsilím o hľadanie vlastného tvorivého gesta, ktoré je v tomto prípade prepojené s občianskym postojom a dominuje v ňom diskusia o zmysle tradície a jej miesta v umení a živote. V prípade K. sledujeme proces postupnej iniciácie, ktorá môže pripomínať stručné definície doby: *„K. prešla popod okná inej kaviarne, kde sa stretáva skupina umelcov z mesta, tých, ktorí snívajú o umeleckej kolónii a nechcú mať nič spoločné so starými majstrami. K. párkrát do skupiny priviedol milenec, krajinár, ktorý podľa nej nevedel vyskočiť z obruče prírody a vidieka. Fajčili fajky alebo cigary, cinkali pohárikmi a s koňakom a rozprávali čosi o tom, že nové politické ciele, nový štát, v ktorom žijú, si vyžadujú morálnu kultiváciu umenia, nové formy, lebo devätnáste storočie je definitívne mŕtve a dnes si treba viac všímať každodennú realitu, vzdať sa zakuklených symbolov, pátosu a extázy.“* (s. 24 – 25)

Jana Bodnárová: Koža
Bratislava: Aspekt, 2019

Jej identifikácia s novými myšlienkami je v próze permanentne konfrontovaná práve s tradičnejším pohľadom na svet, v ktorom sú najmä úlohy žien presne rozdané. Umelkyňa K. v tomto smere podlieha aj rodinným determináciám. Vidíme to aj v drobných náznakoch napríklad pri tradičnej oslave Vianoc: *„K. nezačínala rozhovor o skorosamovrahovi a mama so sestrou tiež mlčali o scéne, ktorá sa teraz, v teple izby a pri vôni jedličky zdala až neskutočná. Takže mlčanie, predstieranie, že sa nič nestalo! (…) K. si pomyslela, že aj toto hovorí čosi o ich rodine. Že v príbehoch rodín sú vzorce správania, ktoré sa dajú ľahko predvídať.“* (s. 20) Jej túžba po nových myšlienkach, za ktorými odchádza do medzivojnového Berlína, naráža na očakávania v podobe plnenia povinností matky, manželky aj dcéry. Ich odmietanie identifikujeme ako istú vzburu, ktorú posilňuje hrdinkin príklon k veľkomestskému ignorovaniu konvencií.

Bodnárovej spôsob vyrovnávania sa s viacerými zásadnými spoločensko-kultúrnymi témami však nemá podobu verbálne hrmotného pamfletu. Túto obavu napokon vylučuje aj letmé poznanie jej predchádzajúcich diel. Pri reflexii privátnej drámy, odohrávajúcej sa na pozadí historických, spoločenských a kultúrnych zlomov prvej polovice 20. storočia, využíva svoje najsilnejšie zbrane. Výsledkom je stále skôr intímny spôsob rozprávania, postavený na drobných detailoch a poetickosti. Silnou stránkou zostáva vizualizácia obrazov. Ani tie nie sú extenzívne. Rovnako minimalistický je rozsah prózy. Identifikovateľný je príbeh, k nemu sa pripája viacero retrospektívnych odbočení. V popredí sú však skôr situačné fragmenty, ktoré evokujú autorskú inštruktáž, ako dielo vôbec čítať. Gro celého rozprávania tvorí hľadanie identity hlavnej hrdinky, čo poukazuje vo viacerých bodoch na aktuálnosť prózy. Dojem estetického zážitku navyše umocňujú fotografie Pavlíny Fichty Čiernej.

Viacero interpretačných kľúčov charakterizuje knihu **Etely Farkašovej *Hodiny lietania***. Autorka v nej prepája niekoľko dejových línií, z ktorých sa vynára množstvo postáv. Protagonistkou je výtvarníčka Miriam, ktorá sa retrospektívne vracia k všetkým dôležitým epizódam

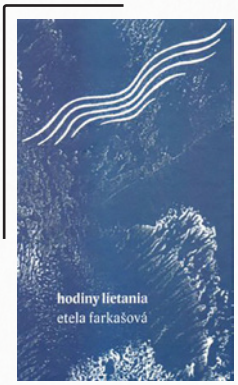

Etela Farkašová: Hodiny lietania
Bratislava: Vydavateľstvo Spolku slovenských spisovateľov, 2019

svojho života. Často problematický vzťah k jej blízkym je od začiatku kompenzovaný citlivým vzťahom k umeniu. Napriek šťastnému detstvu jej život nie je idylou. V prvom rade ho vypĺňa dvojitá emigrácia, najprv do Izraela, následne do USA, kde začína žiť iba so svojou dominantnou matkou.

Absenciu otca umocňuje fakt ich spriaznenosti počas života pred emigráciami. Túto vzťahovú

ruptúru hrdinka nedokáže eliminovať ani neskôr, čo sa skryto prejaví pri rozvode s výtvarníkom Davidom aj pri kontakte s inými ľuďmi. Toto všetko len rozširuje Miriaminu samotu: *„Bála sa nového prostredia, akejkoľvek zmeny, to jej ostalo na celý život, obava zo zmeny, najmä náhlej, neočakávanej, navyše v tom roku, keď matka rozhodla o ich odchode, si našla v triede prvú priateľku, s ktorou sa mohli navzájom zdôverovať o všetkom dôležitom, konečne mala aj ona priateľku, jedinú, dobrú, najlepšiu, už sa necítila osamelo (...).“* (s. 38)

Uvažovanie o jej identite je malým interpretačným orieškom, pretože jej uzavretosť je zameniteľná s tajomnosťou, ktorá nesúvisí iba s povahou, resp. s jej osobnou skúsenosťou. Okrem toho sa táto postava do istej miery stáva priesečníkom komplikovaných vzťahov medzi generáciami na pozadí vojnových tragédií, ktoré prežili jej predkovia. Toto všetko komplikuje jej každodenné prežívanie a výnimku netvoria ani ľúbostné vzťahy, čo potvrdzuje aj priebeh nešťastne skončeného manželstva. Ani to autorka neopisuje s erotickým nábojom v pozadí. Istá striedmosť a decentnosť je napokon charakteristická pre celé rozprávanie, či presnejšie, hrdinkino spomínanie, hoci ani tento proces nie je bezbolestný: *„Chcela by zabudnúť na toľko vecí, toľko udalostí vytesniť z pamäti, ale práve teraz, keď tak nečakane stratila Félixa, sa v nej húfne vracajú obrazy z bližších, ale aj celkom dávnych rokov, keď jedno sklamanie striedalo druhé, sklamania, ktoré zraňovali, nebola na ich príval pripravená, zneistela, pretože nemohla vedieť, čím ju prekvapí ďalší deň, s akými novými skutočnosťami sa bude musieť vyrovnávať, zraňovali ju najmä tí, ktorých mala najradšej, na ktorých jej najväčšmi záležalo a ktorým by mala bezo zvyšku veriť...“* (s. 43) Aj takéto vyjadrenie môžeme považovať za znak toho, že autorka aj v tejto pomerne rozsiahlej próze aplikuje niečo z filozoficko-psychologickej oblasti a podriaďuje tomu celkovú kompozíciu diela.

Osobitnú pozornosť si celkom určite zaslúži téma holokaustu. Iným dôležitým momentom je samotný návrat do rodného mesta, hoci ani to nie je jednoduché. Miriam sa ho obáva ako takmer všetkého, čo je cudzie, resp. niečoho, čo sa po čase zmenilo. Kľúčom k vyrovnaniu sa s týmto problémom však nie je rezignácia.

Kniha **Silvestra Lavríka *Posledná k. & k. barónka*** má označenie „dokuromán“, čo do značnej miery ovplyvňuje spôsob jeho čítania. Potvrdením tohto žánrového spresnenia je reálna historická postava, barónka Margita Czóbelová (1891 – 1972), ktorá žila v dodnes zachovanom kaštieli v Strážkach. Súčasťou tejto autorskej stratégie sú do rozprávania vložené dokumentárne texty, ktoré pomerne presne vystihujú atmosféru vtedajších dní. Rovnako vystihujú kľúčové črty postáv, čo je viditeľné aj pri samotnej barónke. V jednej z dobových zápisníc sa píše: *„Po oboznámení s obvinením predvolaná odmietla, žeby sa chcela nejako dotknúť kohokoľvek od Moskvy po Berlín, Československého štátu už vôbec nie, a žiadala predviesť aspoň jedného robotníka, roľníka alebo iného inteligenta, ktorého sa niekedy nejako dotkla. Na námietku, že sa dotkla súdruhov Verbenského a Guštafíka, odpovedala protiotázkou, v ktorej sa pýtala, či je niektorý z týchto pánov robotník, roľník alebo inteligent, lebo že ona si ich pamätá ako povaľačov, čo odjakživa obťĺkali všetky nárožia v meste a neslušne pokrikovali na okoloidúcich bez ohľadu na vek, sociálny pôvod a politické presvedčenie, predovšetkým však na mladé slečny, lebo sú to sviniari. (...) Pokračovala, že nie je si vedomá toho, žeby ktorékoľvek jej slovo prednesené na verejnosti mohlo budiť verejné pohoršenie, a ak si niekto myslí opak, nedá sa nič robiť, ak ho vyriekla, späť ho už nevráti.“* (s. 263)

Silvester Lavrík:
Posledná k. & k. barónka
Bratislava: Dixit, 2019

Postava barónky má však do istej miery zástupný charakter. Za jej životom vidíme históriu celého regiónu Spiša a dostávame sa aj ďalej. V tomto smere je Lavríkova kniha ambicióznym projektom. Nemám na mysli iba množstvo spracovaného materiálu, v ktorom autor zachytáva obdobie od konca 19. storočia po druhú polovicu 20. storočia so všetkými traumami a tragédiami. Spisovateľsky erudovane zvláda predovšetkým spojenie tejto faktografickej línie so všetkými prednosťami moderného fiktívneho rozprávania. Darí sa mu týmto spôsobom načrtnúť špecifiká, atmosféru aj komplikovanosť vtedajšieho života.

Rozsah detailov a množstvo načrtnutých epizód vytvárajú plnokrvný literárny príbeh, pri ktorom býva overovanie jeho hodnovernosti iba jednou z viacerých zložiek čítania, ktoré sa dostáva do kontaktu s rôznymi spôsobmi rozprávania. To však neznamená, že sa v diele nestretneme s autorským hodnotením dejinných okolností. Najmä v základných parametroch má hodnotu svet, ktorý predstavuje život okolo a vnútri kaštieľa v Strážkach. Naopak, prozaik sa stavia negatívne k povojnovej situácii a k činnosti komunistov.

Kniha *Posledná k. & k .barónka* predstavuje spôsob, akým sa dá rozprávať o konkrétnom regióne. V tomto smere vytvára autor zaujímavú mozaiku Spiša. Na jej pozadí sa však odohrávajú univerzálnejšie tragédie ľudí, ktorí sú vlečení dejinami raz ako aktéri, raz ako obete. Aj preto je čítanie tejto prózy zároveň diskusiou o etických parametroch doby.

Špecifická práca s pamäťou je jedna z možných charakteristík románu **Zuzany Mojžišovej *Modus vivendi***. Tento typ písania nie je ani v súčasnej slovenskej literatúre ojedinelý, pojmy individuálna či kolektívna pamäť prežívajú naozaj šťastné roky. V tomto prípade sa však žánrové zaradenie diela dostáva do kontaktu s autorkiným pohrávaním sa so samotným štýlom zaznamenania malých a veľkých dejín. V prvom rade ide o príbeh, ktorý je situovaný do jednej z možných verzií budúcej podoby Bratislavy okolo roku 2048. Tento základný príbehový rámec celkom určite nabáda k spomínaniu. Návraty pred apokalypsu sú bezpečnou pomôckou aj pre tých, ktorých literárne návraty do minulosti až tak nezaujímajú.

Zuzana Mojžišová:
Modus vivendi
Bratislava: Artforum, 2019

Ďalším vyhovujúcim elementom sú hlavné postavy, v tomto prípade tri izolované staré ženy, ktoré žijú vo vyprázdnenom meste. Ich spolužitie je fatálne spojené s písaním o minulosti. Táto ich činnosť má podobu mechanického rituálu: *„Majú zošity, notesy, zápisníky, písanky. Keď ich naskladajú na seba, vznikne papierový komín. Do niektorých zapisujú rozprávania o živote dávnejšom, v druhom sú poznatky súvisiace so skurvením sveta, nejaké výpisky z knižiek, potom karisblok o Bohu – ten je fakt hustý. Ešte Johanin osobný denník, doň sa Alenka s Hildou pozerať nemôžu. Potom napríklad* ››

›› *Alenkin osobný denník, v ňom si Hilda s Johanou listovať môžu. Hilda osobný denník nemá. Hilda má hudbu. Podstavu komína tvoria vyše storočné Školní desky po Johaninom prastarom otcovi.*“ (s. 13) Ani náhodou však nehovorím o nejakých insitných dejinách, ktorých hlavnou úlohou by bolo poučovať čitateľa. Výberom troch odlišných postáv autorka ponúka tri nerovnorodé verzie výkladu dejín tohto územia.

Silnou stránkou spomínania sú privátne dejiny. Aj v tomto prípade je zjavná Mojžišovej citlivosť, ktorá spôsob narábania s historickými epizódami prispôsobuje tempu žien v pokročilom veku. Spôsobu ich analyzovania udalostí zodpovedá miestami nesúrodé a fragmentárne zachytávanie zážitkov, za ktorými nachádzame útržky celých príbehov. Tie samotné odkazujú na všeobecnejšie dejiny habsburskej monarchie, vojnovej Slovenskej republiky či neskoršieho vývoja socialistického Československa.

Knihu *Modus vivendi* môžeme čítať ako súvislý text, poskladaný z hromady kratších textov rôzneho žánru. Do jej mozaikovitej podoby sa tak okrem už spomenutých spomienok troch protagonistiek zmestia aj časti divadelných hier, novinových článkov, citátov a pod. Z pohľadu interpretácie pôsobí táto taktika trochu mätúco a možno neprehľadne. Autorke v tejto súvislosti neupieram jej nápaditosť pri využívaní žánrovo pestrých fragmentov, dokonca by mi nemusela prekážať ani jej záľuba v enumerácii. Rozumiem tiež jej taktike využiť rozličných rozprávačov, dokazujúcich rôznorodosť reflektovania zobrazovanej skutočnosti. Napriek tomu pôsobí Mojžišovej román nesúrodo, čo je z hľadiska jej umeleckých kvalít a rozprávačskej precíznosti trochu škoda.

Inou čitateľskou hádankou môže aj po prečítaní zostať novela **Michaely Rosovej *Tvoja izba***. Interpretačná nejasnosť či neúplnosť neznamená automaticky odmietavé či kritické hodnotenie, no v tomto prípade nás trochu predbieha samotná próza. Pôsobí síce ako plnokrvný literárny text, no zároveň ponúka najmä prostredníctvom hlavnej protagonistky viacero prísnych literárnych reflexií či analýz reálneho bratislavského intelektuálneho prostredia. V tomto smere je autorka skutočne konkrétna a pracuje s pomerne známymi reáliami. Práve tu sa dostávam k spomenutej drobnej čitateľskej hádanke, súvisiacej s otázkou, ako a vlastne prečo by sme sa mali prehŕňať v množstve denných epizód, ktoré próza ponúka. V mojom prípade vyhráva akceptácia takéhoto typu literárnej výpovede, ktorá má podobu veľmi osobnej autobiografie. Aj v tomto žánrovom vymedzení je niekoľko otvorených momentov. Ten hlavný súvisí s postojom autorky k vlastnému textu. Namiesto sugestívnej výpovede, na akú sme možno zvyknutí, táto extrémne osobná výpoveď je napísaná z výrazného autorského odstupu. Prejavuje sa to v precíznejšom štýle, presných formuláciách a najmä v rešpektovaní samotnej literárnosti výpovede, čo najmä skúsenejší a informovanejší čitatelia isto ocenia. Rosovej próza je preto literárne zaujímavá a presná, čo implicitne dokumentuje sebareflexívne charakterizovaná hlavná postava: *„V škole si patrila k najlepším. Na konci druhej triedy vyučujúci rodičom navrhli, aby si preskočila tretiu a posunula sa rovno do štvrtej. Rodičia odmietli, lebo tým by si dohonila sestru, ktorej by sa to mohlo dotknúť. Tebe to bolo jedno, dnes máš len matné povedomie o tom, čo ti vtedy asi bežalo hlavou, ale spomínaš si, že ešte vo štvrtej triede si si na zoznam vianočných želaní napísala ‚trblietky za mnou', chcela si, veľmi si túžila po tom, aby sa za tebou a okolo teba pri každom pohybe objavovali a mizli trblietky, aj si si to rozkreslila, nech je jasné, čo presne máš na mysli, v každom prípade z toho bolo zjavné predovšetkým to, že stále nemáš úplne vyjasnený vzťah k realite.*“ (s. 57)

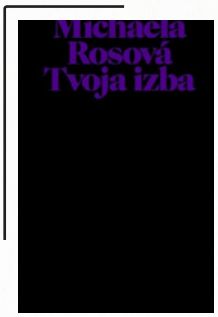

Michaela Rosová: Tvoja izba

Vlastným nákladom, 2019

Analytickosť tejto postavy vystihuje autorský koncept knihy. Takmer denníkové záznamy zapadajú do presnej kompozície, všetko je upratané a prehľadné. Rovnaký vzťah k poriadku má aj hlavná protagonistka, pričom jej postoje hraničia s obsedantnosťou. Definuje ju konfrontácia so sebou a so svojím okolím, ktoré si nepripúšťa k telu. Do popredia sa tak dostáva problém osamotenia, legitímne zodpovedajúci aj štýlu rozprávania. Rezignáciu na cit však nevidíme, práve naopak, téma lásky, hoci s ironickým podtónom, patrí ku kľúčovým motívom: *„Veľa toho zješ, veľa zrediguješ, veľa narozprávaš, si šťastná. Posledné, čo vidíš, je strop, vysoký biely strop s dekoráciami v nízkom reliéfe, keď ťa Vojtěch, prevrátenú, odnáša v náručí do postele. Ešte si uvedomuješ, ako sa snaží byť taktný a nedržať ťa príliš pri tele.*“ (s. 76) Aj z tohto dôvodu je kniha Michaely Rosovej inšpiratívna, hoci čitateľ by sa mal pri jej analýzach pripraviť na všetko.

Tematickou dominantou románu **Aleny Sabuchovej *Šeptuchy*** je predovšetkým prostredie. Autorka si vyberá (alebo je to na základe jej osobnej skúsenosti skôr naopak) pre slovenského čitateľa pravdepodobne neznámy región poľsko-bieloruského pohraničia, nazvaný Podlasie. Výber prostredia nie je náhodný, dôvodom je jeho spojitosť s prítomnosťou ľudových liečiteliek – šeptúch. Spojenie trochu exotického a tajomného miesta s netradičným remeslom, posúvaným z generácie na generáciu, je už v prvom kroku zaujímavým materiálom pre literárne spracovanie, hoci iba exkluzivita témy nestačí.

Alena Sabuchová: Šeptuchy

Bratislava: Artforum, 2019

V tomto prípade kniha *Šeptuchy* ponúka osobne vyrozprávaný príbeh rozprávačky a jej priateľky Doroty. Dominuje téma ich dospievania, popritom spoznávame geografické, historické a kultúrne špecifiká severozápadnej časti Poľska. Zjavná je najmä prepojenosť rozprávačky s miestom, kde prežila detstvo. Napriek nevyhnutnej dávke pátosu sa autorka usiluje o civilnejšiu podobu jazyka. Tento zámer sa jej s prispením jemného humoru či dokonca irónie darí, čo v kontexte celého diela oceňujem. Ukážkou tohto prístupu je už úvodná charakteristika regiónu: *„Aby ste rozumeli – sme kraj, ktorý vznikol na morovom vŕšku. Kedysi dávno totiž v Podlasí zúril mor. Nič zvláštne, mor má v povestiach kdekto, občas mám pocit, že by ho mali zaradiť k spomienkovému optimizmu a marketingovej stratégii lokálneho turistického ruchu. Keby sme ho vedeli o niečo exaktnejšie zobraziť, bol by na magnetkách a pohľadniciach namiesto bocianov, zubrov a vlkov. Agáta by vám o ňom určite porozprávala posvätnejšie a s väčšou bázňou, určite by som podľa nej nebola hodna vám to zrekapitulovať, ale pokúsim sa. (…) Mor nás vraj prenasledoval ako kliatba po stáročia, párkrát sa vrátil, odišiel, aby o ňom ľudia dodnes mohli nahlas hovoriť ako o skúške, sile, treste, každému, čo vyhovuje. Morové povetrie máme zakomponované hlboko v horách, v stromoch, v skalách aj vo vzduchu, v rozhovoroch, v podstate.*“ (s. 34 – 35)

Ukazuje sa tu podstata autorkinho rozprávania, v ktorom sa prepája faktografické so zázračným či presnejšie – magickým. Svoje miesto má aj otázka kresťanstva, premiešaného však so stopami pohanstva, ktoré charakterizuje obraz kraja. Nositeľkami takejto ľudovo-prírodnej duchovnosti sú práve liečiteľky. Najmä s nimi je spojená línia iracionálneho, ktorá do značnej miery ovplyvňuje aj väčšinou neidealizované osudy obyvateľov. Autorka si všíma detaily vytvárajúce ich život, tragédie, sklamania, no nehodnotí a neodsudzuje príčiny ich situácie. Rovnako empatické je jej sledovanie privátnejšieho dospievania rozprávačky, ktoré dopĺňa univerzálnejší obraz a atmosféru regiónu.

Šeptuchy sú v neposlednom rade aj spomienkami. Všetko je konfrontované s aktualizovaným rozprávaním, čo v spojitosti s prvkami folklóru a prírodnej mágie vytvára zaujímavé literárne spojenie.

V prípade zbierky noviel **Víťa Staviarskeho *Kšeft***, tematizujúcich svet jarmokov, trhov a jarmočných obchodníkov, sa dostávajú k čitateľovi moderne napísané príbehy, ktoré sa celkom okato a pod jasnou kuratelou autora dotýkajú hranice istého zjednodušenia vonkajšej reality, nasúkanej väčšinou do jasného časovo-príčinného deja. Ten je poskladaný ako svieža opozícia voči všetkým abstrakciám, fragmentom či špekulatívnym podobám literárnych textov, „zodpovedajúcich" komplikovanosti dnešnej doby. V tomto duchu jednotlivé novely dodržiavajú klasickú štruktúru úvod – jadro – záver, pričom skryto vstupujú do insitného dialógu o podobách moderného sveta, ktorý sa dá údajne vnímať iba prostredníctvom krátkych a neusporiadaných vnemov.

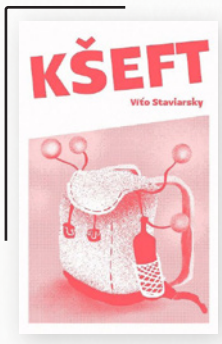

Víťo Staviarsky: Kšeft
Víťo Staviarsky, 2019

Účinok jednotlivých príbehov sa ukazuje práve v istom prekonávaní komplikovanosti sveta a jeho následnom absorbovaní. Staviarskeho spôsob rozprávania tak umožňuje stretnúť sa s moderným svetom, hoci v tomto prípade sa čitateľ dostáva do kontaktu s jeho periférioou. Kočovný a drsný svet stánkov a jarmočných predajcov sa taký ukazuje. Autor je však vnímavý a vecný pozorovateľ, drobné a banálne príbehy preto predstavuje v rafinovanej podobe. Spôsob rozprávania prispôsobuje prostrediu, no robí to elegantne a často s drsným humorom. Vtipne zachytáva peripetie hrdinov bez toho, aby znižoval vážnosť nepríjemných situácií. Rovnako pristupuje aj k charakteristikám protagonistov, ktoré sú v mnohom identické. Udržujú si odstup od sveta, no nie sú to hlupáci. Spája ich napohľad asi menej zjavná dôstojnosť, ktorá im dodáva sebavedomie. Bez veľkého špekulovania dokážu jednoducho, ale so cťou prežiť: „*Po Spišskej sa rozhodol, že zaplatí exekútorovi zvyšok dlhu. Aspoň bude mať pokoj. Má teraz dobrú pomocníčku, narobí si tovar a keď všetko dobre pôjde, napadlo mu, že by mohli ísť s Milenou niekde na výlet. Aspoň by na chvíľu zmizli z očí. Keď za ním v pondelok prišiel exekútor, urobil mu kávu a vyložil mu na stôl tisícdvesto eur. Chlapík od prekvapenia zahvízdal. Kým mu vypisoval zloženku, priznal sa, že mu je ľúto, že uňho končí. Ale už sa teší na ďalšiu spoluprácu. Nie je to nič nemožné, však? zasmial sa. Keď ho Jany vyprevádzal na dvor, všimol si, že si nechal zbrúsiť bradavice. Vrátil sa do dielne, uvelebil sa v kresle a otvoril si pivo. Nechcelo sa mu nič robiť. Jedno bremeno mal z krku. Milena v kuchyni čosi kuchtila. Rozhodol sa, že jej povie o svojom pláne. Začal opatrne. Čo keby si spravili predajnú šnúru po Čechách?*" (s. 109)

Jednotlivé príbehy sú účinné najmä preto, lebo autor pozná prostredie a rozumie mu. Ponúka racionálne rozprávanie. Zvláda obrazy dezilúzie, no presvedčivý je aj v zachytávaní svetlejších ľudských okamihov, nie je však naivný. Jeho periférii nechýba uveriteľnosť, nekazia ju ani odkazy na vysokú literatúru. Práve nenásilná kombinácia vysokého s nízkym robí z tejto knihy noviel osviežujúci celok, ktorý by mohli brať čitatelia vážne.

Prostredníctvom kratších a naoko neusporiadaných poznámok vstupuje do dialógu o podobách moderného sveta román **Petra Šuleja *Fytopaleontológia***. Ten je súčasťou nezávažne prepojenej trilógie. V románe *História* (2009) sledujeme privátne dejiny niekoľkých protagonistov, vyrovnávajúcich sa na začiatku deväťdesiatych rokov s dedičstvom socializmu. Román *Spolu* (2015) je zložený z niekoľkých dejových línií, ktoré sa krútia okolo postavy hudobného publicistu, moderátora a skladateľa Daniela. Strieda sa v ňom súčasnosť so spomienkami Danielovho starého otca. Uvedené tri prózy spája úsilie o istú generačnú reflexiu spoločnosti, dajú sa však čítať aj oddelene. *Fytopaleontológia* prispieva do spoločného tematického východiska napríklad aj projektovaním budúcnosti. Kompozične využíva niekoľko línií rozprávania. Vo viacerých momentoch pripomínajú postmodernú skladačku, zloženú z citácií rozličných textov. Napriek zámerne rozbíjanej štruktúre autorova próza aktuálnou a ironickou výpoveďou. Viditeľné je to aj v jeho prognózach budúcnosti, v ktorých sa mení kultúrny a etnický obraz Bratislavy: „*horná časť polygónu tvorí moslimské obyvateľstvo. spodná zas hinduistické. pravda, sme tu ešte my. zamiešaní medzi nimi, alebo oni medzi nami? v každom prípade, urdčinu od hindčiny, arabské písmo od devanágarského oddeľuje mútna a následne račianska ulica. v zásade na tom neveľmi záležalo, nielen kvôli vzájomnej, takmer stopercentnej zrozumiteľnosti oboch jazykov. všetci ‚hostia', ako ich politicky korektne nazývajú miestne autority, hovoria po slovensky. číňania zo starej vajnorskej. vietnamci z miletičky. íri, briti a škandinávci z koliby. holanďania z východných lúk a pasienkov. rusi od lamačskej brány. afričania z pošne. taliani. gréci. portugalci a španieli z rusoviec. čunova a rajky.*" (s. 65 – 66) Aj tento úryvok ukazuje spôsob autorovho uvažovania o súčasnej epoche. Výsledkom jeho úvah sú často viac ako bizarné predstavy, no spojitosti s alternatívnou verziou spoločnosti nechýba racionalita. Jeho román zachytáva viacero individuálnych existencií, ktoré sú prepletené s premenami dobových reálií.

Peter Šulej: Fytopaleontológia
Bratislava: Marenčin PT, 2019

Zmeny však netvoria jeden kontinuitný príbeh, majú skôr podobu diskontinuitného spochybňovania množstva dobových charakteristík, tvorených známymi artefaktmi. Šulejov román rešpektuje spoločenské a kultúrne súvislosti, no ukazuje sa ako postmoderná špekulácia, ktorá okrem neestetického jazyka využíva aj pohyb medzi nízkou a vysokou kultúrou. Práve v porovnaní s knihou *Kšeft* sa ukazujú všetky výhody, ale aj nevýhody takéhoto intertextuálneho a kolážovitého písania. Priznám sa, že preferujem skôr ten menej intelektuálny prístup, »

» no ani dozvuky postmoderny by som nenechal stáť na periférii.

Prózy „jazdiace“ v závese…

Podľa informácií na obálke je román **Laca Keratu *Suché roky*** z pohľadu témy najmä o budúcnosti. Píše sa rok 2222 a všetko, čo sme doteraz poznali, je zmenené. Ulice, budovy, chodby či ľudské predstavy sú šedé. Sterilné majú byť aj očakávania. Hlavná postava Vilo je riaditeľom jednej z veľkých firiem, kde už nikto zo zamestnancov netuší, aká je jeho pracovná náplň, hoci hlavnou aktivitou je organizácia asi úplne bezvýznamných vedeckých konferencií. V próze však nejde iba o smútok z toho, kam sme to celé dopracovali. Rovnako sa dá na celom tom grotesknom svete smiať, hoci nie je jasné, ako sa vlastne všetky naštartované deje a procesy skončia. Samotný ich začiatok je však ešte vecou budúcnosti, takže prípadná čitateľská panika zatiaľ nie je namieste.

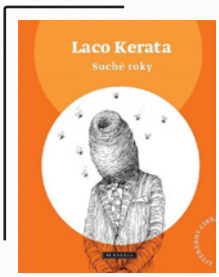

Laco Kerata: Suché roky
Levice: KK Bagala, 2019

Protagonista Vilo veľa dôvodov na úsmev nemá. Hoci sa stáva riaditeľom, priznáva vlastnú nepotrebnosť, súvisiacu s neistotou. On sám je akýmsi produktom nekonečnej byrokratickej spleti a predstavuje ostro sledovanú a predovšetkým manipulovanú bábku. O nič lepšie na tom nie je ani súkromie. Vzťah s manželkou Vierou kopíruje povrchné a ignorantské partnerstvo jeho rodičov, čo potvrdzuje aj takéto zistenie: *„Minulý týždeň našiel Vilo počas vypratávania v otcovej skrinke povedľa postele akési neznáme listy. Nejaký muž písal svojej žene. Nemohol to písať jeho otec jeho mame, lebo tie listy boli príliš optimistické, šťavnaté a otvorené. Hlboko úprimné, aj so zdĺhavými rozvetvenými vetami, opisujúce jemné vnemy a pocity so zvláštnymi odtieňmi. Postrehy zo života boli dokonca kreatívne, šokujúce, plné strachu a napokon aj nečakanej bezhraničnej radosti. Tieto riadky v žiadnom prípade nemohol písať jeho otec, lebo on používal vo svojej každodennej reči v podstate iba samé holé vety. S mamou sa mali radi, ale s istotou, bez pochýb, vzrušenia, akoby rovnako, nebolo treba okolo toho nič vravieť, komentovať, ani sa pozastaviť či odmietať, za niečím sa v tom vzťahu obzrieť, ani pochybovať či neveriť alebo nedôverovať. Taká chladná dlhá rovná čiara istoty bez dier a výmoľov. Bez akejkoľvek bolesti, potu, sĺz, zranení, jazvy, únavy. Pokojne bezpečne, hlboko v plytčinách, plytko v hlbinách.“* (s. 26)

Nedostatok citu, lásky alebo, ak chceme, erotického napätia kompenzuje autor hrdinovi priam čítankovo v podobe romániku s mladšou kolegyňou Simonou. Samozrejme, aj v tomto prípade je realita trochu vychýlená, sledujeme predsa problémy jednotlivca z 23. storočia. Skutočná identita milenky preto až tak neprekvapuje, hoci jej priznanie, že je stroj, nasadený na sledovanie Vila, patrí k vrcholným absurdnostiam celého tohto groteskného románu. Priznaním sa absurdnosť situácie ešte nekončí, keďže do príbehu vstupuje „ich“ dieťa, ktoré je – ako inak – stroj.

Napriek takýmto životným peripetiám autor svojho hlavného protagonistu z budúcnosti nešetrí. Smeje sa mu a poukazuje na jeho naivitu. Predovšetkým však uvažuje o svete okolo roku 2222, ktorému chýbajú emócie. Škoda, že sa tento kľúčový motív asi nezámerne týka aj môjho pocitu z čítania románu.

Kniha **Juraja Kováčika *Všetky jeho svety*** vychádza rok po jeho debutovej zbierke próz *V panoramatickom kine* (2018), ktorú autor postavil na žánrovej variabilite. Vedľa seba v ňom kladie civilne napísané texty, ktoré sa zaoberajú banálnymi životnými momentmi, a tematicky a rozprávačsky exkluzívnejšie prózy, pracujúce napríklad aj s tajomstvom. Rozpráva príbehy o svete, ktorý stratil svoju stabilitu a jednotliví protagonisti prestávajú svojim životom rozumieť. V aktuálne predstavovanej próze sa autor posúva o krok vpred. Pracuje v nej s ľúbostným príbehom, no na začiatku determinuje rozprávanie takýmto obrazom: *„Emily zostala ležať na zemi tak, ako dopadla, viac sa už nepohla. Ruky mala položené voľne vedľa tela, akoby bola na lúke a slnila sa. Naširoko otvorené modré oči sa však nepozerali do neba, hľadeli do lustra visiaceho nad ňou. Dlhé svetlé vlasy mala rozložené okolo hlavy. Svätožiara svietila na tmavom koberci okolo tváre, symetriu obrazu však začala kaziť rýchlo rastúca kaluž jasno červenej krvi, vytekajúcej spod jej pravého ucha. Andrej ju neudrel a keď aj do nej strčil, na čo si neskôr nevedel naisto spomenúť, tak iba veľmi slabo. Tak či tak, bola to jeho vina. Zhodil ju silou svojej nenávisti, ktorá z neho vytryskla ako prúd hnisu z prepichnutého vredu. Zľakla sa ho, o krok od neho cúvla, potkla sa a spadla; keď pri páde zavadila o roh stola, jej hlava smiešne nadskočila, akoby to bola hlava handrovej bábiky.“* (s. 9) Avízo naznačeného kroku vpred nachádzame ešte skôr v podobe dvoch citátov. Prvý čerpá zo starogréckej mytológie a je pripomienkou príbehu lásky Orfea a Eurydiky, druhý čerpá z teórie o paralelných vesmíroch. Niekde medzi tieto dva priestory umiestňuje Kováčik svoj najnovší príbeh.

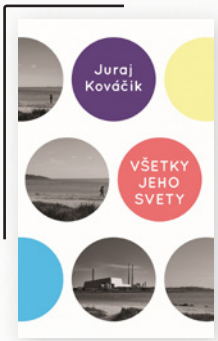

Juraj Kováčik: Všetky jeho svety
Bratislava: Slovart, 2019

Bez ohľadu na moje osobné preferencie sa takéto široké a zároveň veľmi určujúce príbehové vymedzenie ukazuje ako autorsky chytľavé. Komplikovaný a nenaplnený ľúbostný príbeh realizovaný vo viacerých vesmírnych dimenziách vie osloviť čitateľov z rozličných skúsenostných rastrov. V rôznych variantoch sa takýto typ próz dotýka základných tém. Odkrýva sa napríklad problém medziľudských vzťahov či moment spoločenskej determinovanosti individuálnych životov, ktoré závisia od osudu a súhry okolností. Komplikovanosť takejto existenciálnej koncepcie sa ukazuje priamo pri variovanom zobrazení milostného vzťahu. Sledujeme prežívanie Andreja a Emily, text nám v tomto smere ponúka množstvo detailov. Ich prítomnosť nie je vždy zdôvodnená, keďže nám občas chýba ich význam. Naopak, ten je zjavný pri využití vedeckého prostredia, do ktorého obaja protagonisti patria. Autor sa z tejto špecifickej profesionálnej sféry snaží vytvoriť akceptovateľnú skratku k paralelným vesmírom. O tomto úsilí hovorí aj viacero rozprávačských perspektív, ktoré sa snažia všetko dopovedať, hoci próze *Všetky jeho svety* by stačili často iba náznaky. Avizovaný krok vpred by sa tak nestal rozprávačsky kultivovaným prešľapovaním na mieste.

Značná časť doterajšej literárnej tvorby **Petra Macsovszkeho** môže vyvolávať otázku, ako k jednotlivým dielam pristupovať a ako ich vlastne čítať. Jedným z dôvodov sa ukazuje istá odosobnenosť, resp. odstup autora od svojho vlastného rozprávania. Spôsobuje to zneistenie daných tvrdení a občas ironickosť výpovede. Aj týmto spôsobom sa skryto paroduje spoločenská konverzácia, v ktorej ide iba o to, aby sa komu-

nikovalo prijateľne a s ohľadom na zaužívané normy. Autor tak vytvára špecifickú reč. Ukazuje spôsob, ako rozprávať o niečom, čo ani nestojí za povšimnutie. Často dochádza k tomu, že jazyk sa stáva témou rozprávania. Hovorí sa tu o niečom, s čím tvorca akoby nechcel mať nič spoločné.

Mierne ironickú pozornosť jazyku venuje Peter Macsovszky aj v knihe ***Breviár pre posledných psychológov.*** Na jej začiatku píše: *„Táto kniha sa síce volá breviár, ale to neznamená, že pôjde o zbierku liturgických modlitieb, žalmov a hymnov. Hoci ktovie, kto ako bude vnímať niektoré pasáže. Slovo breviár skôr naznačuje, že tieto texty – výroky, otázky, fakty, hypotézy, teórie – majú byť čítané tak, ako katolícki kňazi čítajú svoje breviáre: opakovane, postojačky, posediačky, počas prechádzky po farskej, kláštornej alebo seminárnej záhrade. Kto však chce, môže aj výroky, otázky, fakty a iné zlomky tohto breviára čítať ako liturgické texty, ako modlitby. V našom družstve, napísal v jednej poviedke Rudolf Sloboda, bol i jeden vojak, čo stále čítal breviár. Mnohým pripadal smiešny. No neskôr, keď sme prežili veľa strachu, nezdal sa nám taký smiešny.“* (s. 9 – 10) Ako sa neskôr ukáže, spomínané výroky, otázky, fakty, hypotézy a teórie tvoria základ celého diela. Autor ich však neponúka iba ako paratakticky spojené slová,

Peter Macsovszky: Breviár pre posledných psychológov
Bratislava: Drewo a srd, 2019

namiesto takejto štruktúry ich vkladá do rozhovoru Piencia a Minicia. Prvému z nich prisudzuje úlohu toho informovanejšieho, ktorý poučuje. Naopak, z druhej postavy robí oveľa pasívnejšieho člena tejto rozprávačskej dvojice, ktorej význam v diele môže vyvolávať otázniky. Ideovej štruktúre diela však ich prítomnosť neprekáža. Posúva rozprávanie dopredu, hoci v tomto prípade hovoriť bez irónie o nejakých posunoch nie je jednoduché. Iným vysvetlením je, že na pozadí dvojhlasného rozprávačského sympózia sa odkrýva autorova suverenita pri organizovaní vlastného textu. Je tichým hlasom v pozadí, no napriek hromade slov drží všetko vo svojich rukách. Z tejto pozície paradoxne nepripúšťa žiadne zrýchľovanie tempa rozprávania, čo sa dá z pohľadu čitateľa hodnotiť ako škodoradosť a miestami strata autorskej súdnosti. Vážne by sme mohli uvažovať o postmoderných tendenciách tejto „prózy“ a o využití mystifikácie, enumerácie fragmentov, negácie významu či už skôr naznačenej irónie. Zostáva však otázne, či sa v prípade autorovej knihy vážne úvahy zúročia, resp. oplatia.

Odlišnú verziu dialógu ponúka najnovšia próza **Márie Modrovich *Rozhovor s člankou kultu***. V tomto prípade vidíme miernu závislosť dialógu od fabulácie. Zúčastňuje sa ho niekoľko postáv, ktoré hovoria iba do takej miery, aká súvisí s ich miestom v epickej línii. Samotný rozhovor je hlavnou súčasťou rozprávania, súvisí aj s jeho

Mária Modrovich: Rozhovor s člankou kultu
Bratislava: Drewo a srd, 2019

uzlovými bodmi. Je schopný ich naťahovať, uvoľňovať a zdanlivo aj riešiť. Do istej miery má aj rámcujúci charakter, dokonca funguje v texte namiesto príbehu. Aby som bol presnejší, knihu tvoria fiktívne rozhovory s členkami trochu tajomného spoločenstva žien, ktoré sa v snahe zbaviť sa svojho predchádzajúceho života pripojili k niekdajšej speváčke N. Spája ich negatívna ženská skúsenosť. Vznik spoločenstva okolo trochu tajomnej postavy je rovnako menším otáznikom. Ukazuje to aj odpoveď speváčky N.: *„Netvrdím, že kedysi neboli fanynky mojej tvorby. Ale hudbu už nerobím, nerobím ju roky. Rozumiem vám, je to rozsiahlejšia otázka. Pýtate sa na môj niekdajší status hudobnej hviezdy a či je dôvodom, prečo ma ženy vyhľadávajú. Či im imponuje môj úspech. Neviem. Asi áno, úspech ľuďom zväčša imponuje. Presnejšiu odpoveď vám dajú ony, možno má každá vlastnú odpoveď. Ak by som mala hádať, tipovala by som, že ich sem prilákala kombinácia viacerých vecí. Napríklad moje meno, ktoré poznali z médií, v určitých životných obdobiach si možno pohmkávali moje melódie. Ale viac než moja niekdajšia kariéra ich podľa mňa prilákalo moje dezertérstvo. Že som sa na všetko vykašľala. Na kariéru, slávu, médiá, luxusný život. Sama som sa usadila v diere pánubohu za chrbtom, od nikoho som nič nechcela. Tým som na ne mohla zapôsobiť.“* (s. 97)

Dôvody pripojenia sa žien k spoločenstvu približujú ich odpovede ambicióznemu novinárovi. Autorka tu rozvíja viaceré verzie zložitých vzťahov protagonistiek s mužmi, s čím súvisia aj problémy s ich sebavedomím. Dôležitým motívom je v tejto súvislosti aj tematizovanie komplikácií materstva. Rozhovory sa v knihe striedajú s pásmom rozprávača, pričom dialogické situácie so ženami občas pôsobia ako menšia rečová hra. Podľa jej pravidiel respondentky uvoľňujú svoje pocity, problémy, traumy či len úvahy a myšlienky. Preto zapadajú do určitej vzorky, ktorá je však napriek rôznorodým osudom žien spracovaná trochu mechanicky a občas stereotypne. Izoláciu hrdiniek môžeme chápať ako výsledok ich snahy odpútať sa od sveta individuálnych skúseností. Ich existenciu, naopak, charakterizuje „podriadenosť“ kolektívnym pravidlám spoločenstva, ktoré v tematickom pláne prózy načrtla autorka. Každá z nich má svoju funkciu, čo však nevnímam ako problém, keďže knihe aj vďaka tomu nechýba dynamika. Rovnako jej nechýba ambícia dotknúť sa pomeru muža a ženy. Pri mojej snahe nevstupovať v intenciách modernej literatúry do tohto problému si preto dovolím iba malú poznámku. Autorkou rozdráždená téma by mohla byť o niečo provokatívnejšia, hoci je možné, že tomu vôbec nerozumiem…

K pozitívnym vydavateľským počinom slovenského knižného trhu patrí v minulom roku celkom určite opätovný návrat k prózam **Václava Pankovčína**. Podľa edičnej poznámky prvý zväzok súborného diela *Marakéš. Šicke me naše!* vyšiel vo vydavateľstve Kolomana Kertésza Ba-

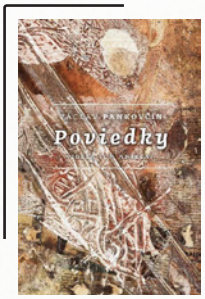

Václav Pankovčín: Poviedky. Videla som anjela!
Levice: KK Bagala, 2019

galu už v roku 2018 a je rozšírenou reedíciou prvých dvoch poviedkových kníh autora. V roku 2019 bol následne publikovaný druhý zväzok – ***Poviedky. Videla som anjela!***, ktorý je reedíciou ďalších dvoch kníh a dvadsaťjeden roz- »

» pracovaných próz a námetov nájdených v prozaikovej pozostalosti. Tretí zväzok – ***Romány. Zdržíte sa v Linárese?*** – obsahuje posledné dve knihy aj rukopis románu z pozostalosti. Najmä zo zvedavosti sa pri tom poslednom zväzku pristavím trochu dlhšie. Viera Prokešová v empatic-

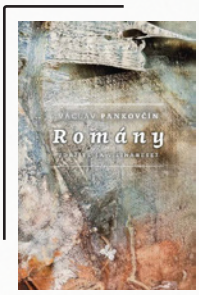

Václav Pankovčín: Romány. Zdržíte sa v Linárese?
Levice: KK Bagala, 2019

ky napísanom doslove, nazvanom *Pankovčínove príbehy v príbehoch*, upozorňuje na dlhodobé tendencie literárnej kritiky vnímať autorovo písanie ako slovenskú verziu magického realizmu, v ktorom sa spája realistické s fantazijným. Výsledkom býva magicky dráždivý text, kde všetky vety do seba zapadajú. Román *Polárny motýľ* je návratom k štúdiu na vysokej škole. Má podobu iracionálnejších reflexií študentského života, vyplneného alkoholom, láskami, občas štúdiom. Obraz internátneho života má charakter alternatívneho sveta, s ktorým sa autorov hrdina stotožňuje, čo je viditeľné aj pri absencii nostalgie za jeho východoslovenským rodiskom.

Podobné koncepčné riešenie má aj druhá kniha – *K-85*, ktorá je vyskladaná z menších textových fragmentov. Vysokoškolský internát vystriedalo nemocničné prostredie. Hlavný protagonista sa v ňom okrem vyrovnávania sa s vážnymi zdravotnými patáliami necháva opantávať rozprávaním a drobnými príbehmi ostatných pacientov, ktoré fungujú ako kontrast voči nehostinnosti zdravotníckeho zariadenia, kde namiesto individuálnych osudov figurujú iba diagnózy. Nedokončeným rozsiahlejším textom je román *Linarés*. Autor tematizuje prostredie východoslovenskej dediny, ktorú predstavuje ako magický a trochu mystický priestor, kde sa odohrávajú zázraky a neuveriteľné veci. Aj v tejto próze sa prezentuje celá plejáda rozličných postavičiek, pričom ich existencia je väčšinou vychýlená z „normálu".

Takáto charakteristika však do značnej miery platí pre celú Pankovčínovu tvorbu. Ukazuje sa, že konanie viacerých jeho postáv predstavuje „medzeru" v rámci realizmu. Svojským spôsobom to dokumentujú posuny do odlišnej príčinnosti, ktorá nie je ovplyvnená konvenčnou skúsenosťou, ale ktorá zároveň nie je absolútnym neutralizovaním konvencie; ide skôr o konvenciu trochu inú. Tá zreteľne korešponduje so samotnou logikou jednotlivých príbehov. Občas je totiž v konaní postáv zahmlené, čo je príčina a čo by mal byť dôsledok. Autor tak do akceptovateľnej miery ovplyvňuje čitateľnosť svojich próz. Niektoré situácie totiž občas absorbujú viacej motivických impulzov, ako sú v danej chvíli schopné spracovať. Skúsenosť je v prípade autorových próz predovšetkým výsledkom rozprávania, resp. hovorenia. Pred čitateľom sa v tejto súvislosti otvára celá paleta spomienok, historiek, postrehov, pocitov. Hovorenie tak aj s prispením regionálnych špecifík pripomína transcendentálny akt, ktorý je zrkadlom poznania, uvažovania, ale najmä cítenia.

Súťaživí, ambiciózni, netreba ich prehliadať…

Už viac ako dve dekády je súčasťou slovenského literárneho života súťaž o najlepšiu poviedku, ktorú organizuje vydavateľstvo KK Bagala. Aj v tomto roku je jej výsledkom zborník vybratých prác. Publikáciu ***Poviedka 2019*** tvorí deväť textov, ktoré aj bez komentárov poroty odzrkadľujú nejaké kritériá ich výberu. Predovšetkým sú obrazom radu drobných pozorovaní porotcov. Knižka rovnako nezaprie napätie medzi reflexívnejším blokom poviedok a snahou druhej časti rozprávať príbeh. Niektoré texty majú v pozadí literárnoteoretické východiská autora, hoci využité tu nie sú iba presné pojmové nástroje, ale

Kol.: Poviedka 2019
Levice: KK Bagala, 2019

aj čitateľská intuícia, ktorá počíta s vyhraneným vkusom publika. Obísť nemôžeme ani moment súťaženia, ktorý stojí na začiatku snaženia jednotlivých tvorcov. V predslove sa tohto faktu dotýka aj predsedníčka poroty Soňa Uriková: *„Súťažiť v písaní treba, ale nemožno to brať vážne. Po rokoch je pre mňa naozaj najdôležitejšia diskusia, ktorú jednotlivé ročníky a zborníky otvárajú. Rozprávajme sa o trendoch, o mladých autoroch, o nových témach, o tvári a podstate literárneho umenia v 21. storočí. Chcem spoznať ocenených autorov, zažiť ich na čítačkách, besedách, na Pohode. Chcem, aby boli ocenení, potvrdili si, že niečo robia dobre."* (s. 8 – 9) Zborník aj v tomto roku dodáva sebavedomie viacerým tvorcom, čo však neznamená, že ich textom niet čo vytknúť. Práve naopak, miestami sú učebnicou nie úplne zvládnutej literárnej práce. Nedostatky nájdeme v téme, motívoch či kompozícii. Iné to nie je ani v lexike či štylizácii. Viacerým však nechýba nápad, preto im držím palce…

Román **Michala Hvoreckého *Tahiti*** v sebe nesie náznak jednej z charakteristík moderného spisovateľa, ktorý sa vďaka fiktívnej alebo presnejšie alternatívnej histórii nestáva iba kronikárom doby. Explicitným spôsobom totiž dáva najavo, že je jej stvoriteľom. Navyše, nie je iba gestorom takéhoto prozaického sveta, teda niekým, kto sa postaral o jeho vznik, ale je predovšetkým jeho vykladačom. Autor sa v rámci tohto osobného „stvoriteľského" zadania venuje udalostiam po konci prvej svetovej vojny. V jeho verzii územie Slovenska zostáva súčasťou Uhorska, reakciou na podmienky spolužitia je rozhodnutie časti obyvateľstva vysťahovať sa na Tahiti. Hlavným protagonistom je Štefánik, v ktorého portréte sa mieša dejinnosť s mýtom. Dôležitá je aj jeho vnučka, práve ona sa z pozície historičky dotýka tejto etapy národných dejín: *„Štefánik. Môj pradedo. Splodil veľa detí, na Tahiti zvlášť. Ďalšia skutočnosť, o ktorej sa hovorí málo. Zvodca a ničiteľ žien. (…) Donekonečna som si kládla otázky. Kto bol Milan Rastislav Štefánik? Ako ho hodnoverne zobraziť? On bol dôvod, prečo som sa stala historičkou. Po našom rauti, rozprávačka príbehov. Preňho som sa rozhodla venovať vede. Aby ho ľudia nevnímali iba ako sochu, symbol či monument, ale konečne ako človeka."* (s. 23) Epická iluzívnosť spojená s rúcaním mýtu však nie je v autorovej verzii moderného rozprávania najpresvedčivejším literárnym výkonom. Jeho stvoriteľské režírovanie udalostí je veľmi často ploché. Románu nechýba nápad, no na razantnejší čitateľský zážitok by sme potrebovali ešte o porciu literatúry naviac.

„Pri bráne sa začína rok 2040. Je Silvester. Ale Vlado žije v roku 2006, maximálne 2016. Končiaci sa rok 2039 bol preňho postapokalyptická, blízka budúcnosť. Budúcnosť, ktorá ho trápi. Dvere mu otvára Robot. Pre Vlada chodiaci reproduktor s mechanickým ramenom. Jeho priateľka Martina ho všade vláči so sebou. (…) S Martinou sú spolu desať rokov. Je to Martinin robot, zaobstarala si ho zhruba pred rokom z druhej ruky. Vlado si na robotov stále nezvykol, napriek tomu, že sú všade. Zdá

sa mu absurdné, že žije so ženou a jej skonštruovaným humanoidom.“ (s. 9) Takto názorne sa začína próza **Erika Šimšíka *Veľká budúcnosť***. A začína sa tak, ako by sa poriadne rozprávanie

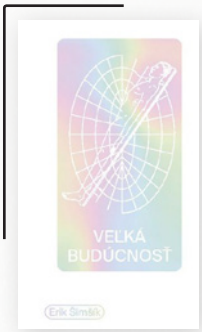

Erik Šimšík: Veľká budúcnosť
Bratislava: OZ Brak, 2019

mohlo začať: uvedením postáv, času a problematického východiska. Aby tých vstupných informácií nebolo náhodou málo, autor nám na predchádzajúcej strane prezrádza, aký typ literatúry sa nám práve dostal do rúk. Hovorí o románe, sci-fi thrilleri, ale aj o dráme, erotickom, intertextuálnom či dobrodružnom románe atď. Predovšetkým by tu však malo ísť o utópiu či antiutópiu. Funkcia takto preddefinovaného literárneho diela obyčajne nemáva ďaleko k hravej ironizácii súboru „spoločensky záväzných“ typov rozprávania. Najčastejším terčom irónie býva často samotná ontológia, ktorá sa vďaka tomu v literárnom priestore nemôže spoliehať iba na svoje filozofické základy, ale plnou silou sa musí usilovať o svoje umelecké potvrdenie. V prípade tohto románu to ale s umením také slávne nie je. Striedanie žánrových línií je síce dynamické, miestami až príliš, no o situácii jednotlivca čeliaceho civilizačným výzvam sa toho asi veľa nového nedozvieme.

Základným východiskom autobiograficky podfarbenej prózy **Verony Štrba Škultéty *Denník Uršule Crohnovej*** je pomerne sugestívne rozprávanie o vyrovnávaní sa hrdinky s autoimunitným zápalom čreva. Paralelne s touto líniu sa odvíja aj jej snaha „zreparovať“, resp. ozdraviť jej partnerské spolužitie. Obe rozprávačské linky sú vzájomne prepojené, takže hovoriť o jednej bez tej druhej sa asi veľmi nedá. Ak sa na to pozrieme z odstupu, autorka svoju „autentickú“ hrdinku ani trochu nešetrí, drží sa totiž pravidla, že koho tvorca miluje, tomu v jeho príbehovom živote riadne naloží. Nebezpečenstvom takéhoto vzťahu medzi prozaikom a jeho postavou býva občas premena literárneho diela na skôr terapeutický nástroj, určený na vyplakanie sa z akejkoľvek tragédie. Napriek istým náznakom sa tomuto riziku autorka v základoch svojho príbehu vyhýba, hoci v rozprávaní je okrem energie zápasiť s problémami aj veľa smútku, frustrácie, bolesti aj pocitov samoty: „*Cítim sa taká strašne sama, ako sedím v kúte tej poondiatej studenej koženej sedačky. Som tu s vami, s vami všetkými, a pritom sama a taká vystrašená, ako som doteraz nikdy nebola. Keď sa ôsmykrát za večer vrátim zo záchoda, mrkneš na mňa a sucho sa spýtaš, či mi je zle. Vieš čo, je. Je mi zle. Je mi zle z toho, že ti to nemôžem povedať. Lebo Ty robíš, čo môžeš. Ty pracuješ. Ty zarábaš. A ja už nie. Je mi zima… Chcela by som si zaliezť na stene a zlikvidovať sa, ale nevládzem.*“ (s. 26) Nielen na základe úryvku sa ukazuje, že prozaičkina hrdinka prežíva v istých momentoch pocit vykorenenia, v dôsledku ktorého sa oddeľuje od sveta a musí zisťovať, či do neho ešte stále patrí. Prostriedkom je denníková introspekcia. Vďaka nej sa vracia k prežitým udalostiam. Výraznou črtou protagonistky je sebapozorovanie, ktoré sa transformuje do uva-

Verona Štrba Škultéty: Denník Uršule Crohnovej
Bratislava: Slovart, 2019

žovania o sebe. Autorka ju miestami prichytáva až pri existenciálnej bezmocnosti, čomu prispôsobuje aj samotný jazyk rozprávania. Toto úsilie nie je v každom okamihu úspešné, domnievam sa však, že veľkej skupine čitateľov to nebude až tak veľmi prekážať.

Ukotvení a čítaní….

Ironické a miestami politicky nekorektné, až cynické je pokračovanie „reportážneho“ rozprávania **Ondreja Sokola *Ako som vozil Nórov 2***. Autor s neskrývanou pasiou odkrýva ďalšie nástrahy svojho pôsobenia v službách nórskych dopravných spoločností, ktoré sľubujú šoférom autobusový raj na zemi. Tento zámer sa tu, navyše, prepája s radosťou z písania: „*Budem sa voziť krásnou prírodou, robiť mojimi historkami z veľkého sveta dojem na rurálne prvovoličky a v podstate chodiť do práce odpočívať.*“ (s. 16 – 17) Zdá sa, že oproti predchádzajúcej časti autor okrem vtipkovania venoval o niečo väčšiu pozornosť lexike a štýlu.

Ondrej Sokol: Ako som vozil Nórov 2
Bratislava: Eruditio, 2019

Iným typom irónie disponuje kniha **Daniela Heviera *Manuál na údržbu oblakov***. Nevidíme ju však v každej vete, je skôr náznakovitá až jemná a vychádza najmä z podstaty literárneho rozprávania, čo odhalí už prvá strana: „*Muž stojí na verande starého domu a fajčí. Vlastne to ani nijaká veranda nie je, iba tri ploské kame-*

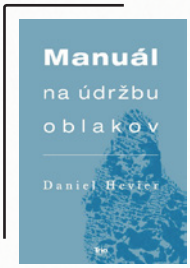

Daniel Hevier: Manuál na údržbu oblakov
Bratislava: Trio Publishing, 2019

ne vrazené do zeme hádam aj celé storočie. (…) Odznova. Rozhodujem sa, že ho odstránim. Muža v tretej osobe. Nebudem kamuflovať.“ (s. 6) Oveľa výraznejšie sú tu však prítomné úvahy o ľudskej citlivosti a diagnózach ukrývaných ďaleko v odľahlých horách.

Morbídnejší pohľad na svet nájdeme, naopak, v románe **Agda Bavi Paina *Koniec sveta***,

Agda Bavi Pain: Koniec sveta
Levice: KK Bagala, 2019

pôvodne publikovanom už v roku 2008. Druhé vydanie vracia do hry drsnosť košického pod- »

» svetia: *„Dvere na toalete sa istým pohybom otvoria a hneď aj zabuchnú. Robi Kuchta je dnuka. Prítmie tlmenej, pulzujúcej neónky ani trošku neuberá z intenzity smradu. Vlak sa kolíše. Robi sa jednou rukou pridŕža steny, druhou zviera v prstoch penis a obštieva všetko naokolo. Mŕtvo v tvári.“* (s. 9) Primárne však hovoríme o zábavnej knihe, ktorá sa k téme rozkvetu mestských aglomerácií na Slovensku vyjadruje asi trochu inak.

Na záver…

Okrem samotného záveru sa na tomto mieste len informatívne dotknem piatej skupiny textov, ktorú som stručne charakterizoval v úvode. V prvom rade ju tvoria diela kľúčových autorov modernej slovenskej literatúry. Ich nespochybniteľnú umeleckú hodnotnotu potvrdzuje aj moje hodnotenie, kam zaraďujem tieto knihy: **Ivan Kadlečík – *Žiť sa dá len autobiograficky***, **Dušan Mitana – *Nezvestný***, **Alta Vášová – *Odlety***. Ocitajú sa paradoxne až na jeho konci, čo má však jeden formálny dôvod. Tri spomenuté diela totiž prekračujú rámec beletrie a koketujú s esejou či v nepatrných momentoch s memoármi a pamäťami, ktorým však patrí samostatná línia hodnotenia. Kadlečíková autobiografickosť je plná najosobnejších pocitov, zachytávaných neopakovateľným jazykom. Mitanov autobiografický román predstavuje sugestívne a autentické svedectvo o autorovi a dobe, ktorá ho pohlcovala. Umelecky rovnako inšpiratívne je aj Vášovej fragmentárne zrkadlenie dobovej atmosféry nevtieravo spojené s tichou sebareflexiou. Knihy troch známych autorov tak okrem ich originálnosti spája aj to, že sú relevantnými autorskými spoveďami, ktoré vypovedajú o vonkajšej skutočnosti, no v prvom rade nezabúdajú byť skutočnou literatúrou.

S druhom podskupinou to až také jednoznačné nie je. Jednotlivým dielam totiž niečo z "literárnosti" chýba, som však presvedčený, že ich čitateľom to prekážať určite nebude. Patria sem tieto diela: **Ivan Čičmanec – *Z večerných kontemplácií***, **Peter Holka – *Súhvezdie Tety July***, **Mara Stanková – *Zlotta***.

Ak by som chcel ešte raz hovoriť o najzaujímavejších momentoch vyplývajúcich z čítania minuloročnej kolekcie próz, asi by som na tie inšpiratívne zabudol, preto sa dotknem výberovo iba niektorých. Celkom určite by sem patrili reflexie privátnych drám, odohrávajúcich sa na pozadí spoločenských zlomov 20. storočia, ktoré sú výsledkom intímneho spôsobu rozprávania, postaveného na detailoch a poetickosti. Príjemne minimalistickú podobu malo aj viacero autobiograficko-dokumentárnych próz. Literárne zaujímavé sú tiež snahy niektorých tvorcov vyrovnať sa prostredníctvom moderného spôsobu rozprávania s celospoločenskými dejinnými traumami, ktoré sú okrem kultúrnych dimenzií pozvánkou do diskusie o etických hodnotách akejkoľvek doby. Opačné, no z pohľadu čitateľa isto provokatívne sa ukazujú aj rôzne naratívne hádanky, ktoré produktívne a celkom sviežo lomcujú so zdanlivo jasnými identitami protagonistov. V neposlednom rade beriem vážne aj príbehové zjednodušenia vonkajšej reality, vloženej do jednoznačného časovo-príčinného deja. Takéto prózy môžeme čítať aj ako legitímnu protiváhu voči abstraktným a fragmentárnym dielam, ktoré akoby viacej zodpovedali komplikáciám moderného sveta. Teší ma, že aj tento typ literárnych výpovedí ešte stále s prehľadom sekunduje vonkajšej realite a konkuruje tak kompozične zložitejším textovým skladačkám.

Oceňujem teda, že aj v minulom roku slovenská próza zachytávala ľudské emócie a individuálnu skúsenosť bez toho, aby sa spoliehala iba na krízu žánrov či poukazovala na komunikačné limity jazyka. V tejto súvislosti ma potešili práve jazykovo rozšafnejšie zobrazenia túžob, bolestí, strachu či telesnosti, ktorým navyše nechýbal príbeh. Problémom by síce mohla byť ich „dôveryhodnosť“ či presnejšie autentickosť, no o nej tu v tejto chvíli predsa nikto nehovorí. Akákoľvek „pozitívne“ mienená pripomienka by totiž mohla ohroziť očakávanú radosť z čítania.

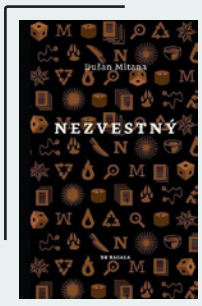

Dušan Mitana: Nezvestný
Levice: KK Bagala, 2019

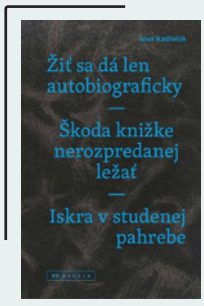

Ivan Kadlečík: Žiť sa dá len autobiograficky
Levice: KK Bagala, 2019

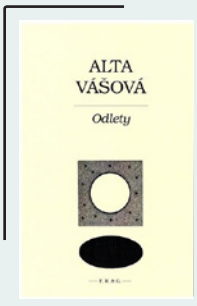

Alta Vášová: Odlety
Ivanka pri Dunaji: F. R. &. G., 2019

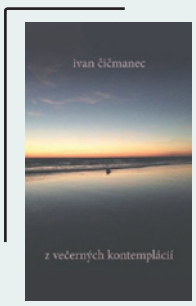

Ivan Čičmanec: Z večerných kontemplácií
Bratislava: Hronka, 2019

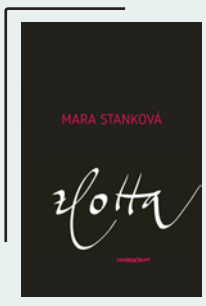

Mara Stanková: Zlotta
Bratislava: Marenčin PT, 2019

Peter Holka: Súhvezdie Tety July
Bratislava: Vydavateľstvo Spolku slovenských spisovateľov, 2019

Foto *archív autorky*

Mgr. Tamara Janecová, PhD. (1988)
Na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave vyštudovala slovenčinu a ruštinu. V súčasnosti pôsobí na Katedre slovenského jazyka a literatúry Pedagogickej fakulty Trnavskej univerzity v pozícii odborného asistenta. Špecializuje sa na slovenskú literatúru 20. storočia (medzivojnové obdobie a súčasná literatúra), publikovala viacero vedeckých štúdií a odborných článkov.

Blýska sa na lepšie časy?

Debutová próza 2019

Tamara Janecová

Medzi prozaickými debutmi prevláda z formálneho hľadiska tradičné rozprávanie, textových experimentov je málo. Mnohých autorov znepokojuje sociálna problematika, do popredia často vystupuje téma rodiny, rodu, plodnosti. Objavujú sa konfrontácie s národnou minulosťou, najmä v dielach zameraných na obraz regiónu. V roku 2019 sa objavila nejedna próza, ktorú netreba ospravedlňovať poznámkou „na to, že je to debut, to nie je zlé“.

Do hodnotenia minuloročných debutov sa dostalo 23 textov. Ide o výberový prehľad diel, ktoré majú potenciál zaujať či už v dobrom, alebo v zlom. Väčšina z nich predstavuje „pravé“ debuty, t. j., prvý publikačný počin, patria sem však aj také diela, ktorých autori už predtým niečo vydali (zbierku poézie, knižku pre deti…), no v roku 2019 prvýkrát vo svojej kariére vydali umeleckú prózu. Spomenieme aj zopár textov z literárnej súťaže *Poviedka*: pre jednotlivých autorov to síce nebol samostatný knižný debut, ale v rámci zbierky ocenených textov je to ich prvé knižné vystúpenie. V tejto súťaži navyše začínalo viacero významných slovenských spisovateľov (Márius Kopcsay, Balla, Ivana Dobrakovová, Richard Pupala), preto je zaujímavé sledovať, aké literárne tendencie môže súťaž anticipovať.

Hodnotenie debutov je rozdelené do štyroch kategórií, pričom ide skôr o voľné okruhy než pevné obruče; niektoré z diel by sa dali zaradiť aj do viacerých skupín. Sú definované najmä tematicky, resp. motivicky. Prvú skupinu diel spája regionálno-folklórny rámec, ktorý vychádza zo slovenskej priestorovej i kultúrnej periférie a dôležitú úlohu v ňom zohráva pamäť a čas. Druhú kategóriu predstavujú prózy subjektu. Dotýkajú sa problematiky identity, vzťahu k sebe i svetu a vekovo sa orientujú na obdobie mladej dospelosti. V tretej kategórii, s názvom „ženské písanie“, sa ocitli knihy, v ktorých sa objavujú isté šablóny žánrovej literatúry určenej pre ženské čitateľky, zdôrazňujúc najmä city a vzťahy, existuje v nich však aj žánrový presah smerom k umeleckej literatúre. Poslednú skupinu predstavujú prózy príbehu. Tá je najpočetnejšia i najpestrejšia, pokiaľ ide o použité umelecké postupy. Jednotiacim momentom je dôraz na pútavosť príbehu prostredníctvom dynamického napredovania, bohatej fabuly, prekvapení či budovaní napätia v čitateľovi.

Diela prvých dvoch skupín, regionálno-folklórne texty a prózy subjektu, sú umelecky ambiciózne. Nesnažia sa len zabaviť, skrátiť dlhú chvíľu, nie sú ani určené pre široké masy. Očakávajú náročného čitateľa, ktorý si nevezme do rúk knihu s cieľom oddýchnuť si, ale ocení komplikovanú štruktúru či štýlovú špecifickosť a spolu s autorom sa bude prebojovávať k zmyslu. Niekedy to bol skutočne boj, prehraný občas už po pár stranách. Obdivuhodná je však snaha týchto autorov komunikovať svoj pohľad na svet bez toho, aby sa mu chceli nekomplikovane a prvoplánovo zapáčiť. Texty „ženského písania“ a príbehové prózy sú zas určené práve širšiemu publiku. Spájajú ich overené literárne postupy, ako pritiahnuť aj udržať čitateľovu pozornosť: sociálna tematika vzbudzujúca empatiu s postavami, sentiment, idealizácia, dôraz na dej, jeho (ne)čakané rozvíjanie, vpády fantastiky a strašidelnosť. Využívanie týchto „trikov“ vôbec neznamená, že musí ísť o literatúru na kvalitatívne nižšej úrovni. Len tu autori neskrývali snahu vyjsť čitateľovi v ústrety, občas ho i prosto jednorazovo pobaviť a zaujať.

Región, folklór

Anton Eliáš v recenzii knihy *Laurus* ruského spisovateľa Jevgenija Vodolazkina napísal: *„Po turbulentných rokoch rozpadu Sovietskeho zväzu a chaosu, spätého s krachom budovania konceptu, sovietskeho občana´ v závere 20. a v prvých dvoch desaťročiach 21. storočia, ruská literatúra stála pred otázkou hľadania novej identity ruského človeka. Jednou z ciest, po ktorej sa v takýchto situáciách obvykle siaha, je návrat ‚ad fontes´, návrat k národnej minulosti, k tradíciám a hodnotám overeným časom.“* (*Knižná revue*, 30. roč., č. 3, s. 16) Analogický pohyb si možno všimnúť aj v slovenskej literatúre, a to naprieč žánrami od románovej tvorby po lifestylové populárne texty či kuchárske knihy. Manifestuje sa u nás najmä záujmom o národnú minulosť, remeslá a folklór, ktorý je kľúčom k spoznávaniu minulosti i prítomnosti. »

» **Lucia Pastierová Čarná** vo svojej debutovej knihe ***Hladko obratko***, ktorá je zbierkou jej krátkych reflexií, zamyslení o živote, k názvu poznamenáva, že *„je to krásna metafora celého nášho života. Raz sa nám darí, veci idú hladko*

Lucia Pastierová Čarná: Hladko obratko
Bratislava: Ikar, 2019

a vezieme sa na vlne úspechu. Potom prídeme na koniec riadka a všetko sa obráti. Musíme sa ‚preštrikovať' cez prekážky a problémy a často sa aj hlboko ohnúť. Zámerne som použila túto ‚štrikovaciu' paralelu. Verím, že v minulosti boli práve ručné práce príležitosťou, ktorú ženy využívali na osobnú meditáciu, mali čas na premýšľanie, na rozhovor s priateľkami (...) hoci my sme ihlice vymenili za šálky s kávou, vždy vieme, ktorá z nás je na tom hladko a ktorej sa to v živote zaplietlo. Prajem všetkým čitateľkám a čitateľom hladké čítanie." (s. 9)

Záujem o národnú tematiku vo folklórnej podobe pritom u nás nie je nejakou novinkou. Objavuje sa v umení a kultúrnej sfére, je už aj etablovanou súčasťou marketingových stratégií. Značka „slovenské" dobre predáva. S dešpektom to komentuje aj rozprávačka **Kataríny Kucbelovej** v knihe ***Čepiec***: *„(...) nerozumiem, prečo máme na Slovensku namiesto reštaurácií*

Katarína Kucbelová: Čepiec
Bratislava: Slovart, 2019

koliby, drevenice na všetko, pri diaľnici, medzi panelákmi, v meste aj na vidieku. Drevenice ako zastávky autobusov, bývalá škôlka prestavaná na drevenicu a pizzeriu s unifikovanými dekoráciami zo šúpolia, hoci v polovici krajiny bolo na kukuricu príliš chladno. Kaderníctvo v drevenici, drevenica ako kaviareň Venezia (...) nechcem mobil s folklórnym krytom, mikinu so strojovou výšivkou, tašku z modrotlače, nevyšívam odkazy tretiemu tisícročiu krížikovým stehom, nechcem precedený univerzálny folklór, folklór na tri kliky, instafolklór." (s. 10)

Kucbelová je známa slovenská poetka, ktorá po štyroch básnických zbierkach vydala prozaický debut. Jeho fabula je jednoduchá – protagonistka chodí k starenke Iľke na Šumiac učiť sa, ako ušiť čepiec. Sujet i štruktúra sú už oveľa komplikovanejšie. Celá próza sa odohráva v pásme rozprávača, čím získava formu intenzívnej osobnej výpovede. Rozprávačka sa vydáva na cestu, a to dvojakú – vonkajšiu i vnútornú.

Vonkajšia predstavuje samotné cestovanie na Šumiac, špecifický región so špecifickými problémami, pričom do popredia vystupuje problém hranice – kultúrnej, civilizačnej, národnostnej, jazykovej, časovej: Šumiac a zvyšok Slovenska, jeho minulosť a prítomnosť z hľadiska politiky i sociálnych dôsledkov, spolu(ne) nažívanie Šumiačanov s Rómami. Hranice sú tu neviditeľné a predsa nepriepustné. Hlavná postava postupne prerozpráva neľahký životný príbeh staršej ženy, spoznáva Iľku aj tento stredoslovenský kraj *„pod Kráľovou hoľou, národným symbolom, strechou Slovenska."* (s. 8)

Veľkú pozornosť venuje práve pozorovaniu Rómov, ktorí v zobrazeniach tohto „národného symbolu" v médiách i umeleckých dielach zväčša absentujú: *„Jar priniesla smeti a zrazu vidieť aj viac tehotných dievčat, toto nie sú legendy, sú naozaj mladé, majú okolo pätnásť, presne ako chalani z prechádzky, niektoré aj menej. Iľku to poburuje, opäť to počúvam, dávky, peniaze, nechce sa im robiť. Ale prečo by deti mali robiť? Robia si deti pre peniaze, to počúvam, len mne sa nezdá, že by tie deti, čo nevedia poriadne po slovensky, keď vedia, píšu si v škole zamilované valentínky, uvažovali takto konkrétne, premyslene o peniazoch."* (s. 67) Pomyselný dialóg protagonistky s obyvateľmi o Rómoch sa vinie celou knihou. Úvahy sa zvyknú končiť refrénovitou „replikou" majority: *„**Ale my tu s nimi žijeme**."* (s. 134)

Vlado Barborík upozornil, že *„Kucbelovej protagonistka sa do sveta prostých ľudí vydáva s rešpektom, ale nepovie o ňom nič, čo by obstálo samo osebe a bez nej: nevypovedá o ňom, ale o svojom vzťahu k nemu, neprináša poznanie, ale postoj a emócie."* (*Kritická ročenka*, 2020, s. 92)

Čepiec preto možno považovať aj za prózu subjektu. Nie sú to etnografické zápisky. Väčšmi než región tu spoznávame Kucbelovej hrdinku. Jej vnútorná cesta sa odvíja paralelne s postupným vyšívaním čepca a je akousi cestou z vnútorného chaosu, disharmónie. Vyšívaním dáva problému tvar, predstavuje pre ňu súkromnú terapiu. Ukladanie stehov vedľa seba ide paralelne s pôžitkárskym ukladaním a zbieraním slov: *narichtované, kontik, kapka, triasne, oringle, riabkané*... Jazyk rozprávačka vníma ako pamäť a spoznávanie folklóru je modifikáciou vzťahu k minulosti – osobnej i národnej. Pozvoľna sa v knihe objavujú narážky na zväzovanie – jednak čepiec, ktorý „musí držať" (s. 29), ale aj príslovia, frazémy: rozprávačka si musí dať polievku, inak sa vnuk neožení, spomienky Iľky na nespočetné množstvo úsloví a rituálov v ich rodinnom trojgeneračnom dome...

Sociálne zväzovanie je tu v kontraste s pretrhanými rodinnými väzbami rozprávačky. Najdôležitejšou osobou v jej mladosti bola babka, *„pevný bod v mojom detskom živote"*, (s. 43) zatiaľ čo *„mama chýbala alebo odchádzala"* (s. 72). Nachádza medzi Gizelou a Iľkou paralely. Tie sú celkovo významným konštrukčným prvkom *Čepca*, rovnako ako parataxa. V Kucbelovej texte má parataxa podobu kontrolovaného skladania prózy pomocou jednoduchých viet a pomerne izolovaných myšlienkových blokov. Tie sú rámcované samostatne vyčlenenými vetami zvýraznenými boldom, často majú až gnómickú povahu.

Dej románu **Dominiky Madro** s názvom ***Svätyne*** sa odohráva niekedy v 17. – 18. storočí, hoci konkrétny čas nie je pre dielo určujúci. Dôležité je všeobecné situovanie deja do minulosti vzdialenej nášmu bezprostrednému poznaniu. Vzniká tým priestor pre autorskú fikciu, neur-

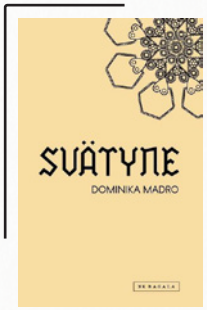

Dominika Madro: Svätyne
Levice: KK Bagala, 2019

čitosť i tajomnosť – a to sú aj hlavné atribúty tohto románu. Jeho leitmotívom je rod, rodenie a základnou témou aktuálnosť problému (ne)plodnosti a hodnoty ženy ako človeka, ktorá sa od tejto schopnosti priamo odvíja.

Dejové napredovanie súvisí s postupným osvetľovaním komplikovaného vzťahu troch

hlavných postáv – Rodany, Jaška a Višniačky. Rodana Uhliarová je dedinská outsiderka s narušeným sociálnym pozadím. Matka ju odvrhne, a preto ju vychováva babica Višniačka. Tá v Rodanu verí, chráni ju a naučí ju svojmu pôrodníckemu remeslu. Vytvoria si hlboký vzťah, ktorý sa prejavuje najmä na neverbálnej, až nadprirodzenej úrovni. Jašek je Rodanina osudová láska, avšak silný spoločenský tlak na splodenie potomka a Rodanina neschopnosť v danom čase tieto požiadavky naplniť spôsobia, že Jašek svoju ženu opustí a začne nový život s novou, plodnou ženou.

Vnútorný život aj vonkajšie prežívanie sú značne redukované, zatiaľ čo jazyk je štylisticky nákladný, až barokový, bohatý na umelecké jazykové prostriedky. Samo osebe to nie je chyba, ale na veľkej ploche to značne unavuje, stráca sa rytmus a dielu dochádza dych. Niektoré úseky sú však mimoriadne pôsobivé. Sú to najmä lyrické evokácie priestoru, z ktorých cítiť autorkino silné očarenie rodným krajom, jeho dedičstvom prírodným a kultúrnym (v podobe zvykov a povier). Vtedy jej výraz nadobúda pátos i sugestívnosť, ktoré pripomínajú lyrizovanú prózu medzivojnového obdobia, napríklad v časti, kde protagonista Jašek reflektuje odchod z rodného kraja a zároveň od manželky Rodany: „*Pustina. Moja nová zem je pustina. Zelená sa pri niekoľkých domoch (pod mojimi oknami ani pár stebiel), ľahko uschýna, ťažko bujnie. Na kopaniciach bolo strieborné slnko – len jemne kvaplo na lúky, aby bdeli zelené, pre Myjavu sa z neba odtŕhali žiare, na Myjave rástla dobrá tráva – jej som mal starnúť na hlave. Na Myjave sa zlesievalo – toľko koreňov a výhonkov. Mojich koreňov. Ach, korienky, ktoré sa tam ešte nepočali. Neuvidím z nich nič. Tu vidím všetko. (…) Myjava. Rozmarínové poléčko. Zasadené medzi ľuďmi, vyhriate očami Boha. Myjava. Sivá teraz ako diaľka, voľná ako plamene, horľavá navždy ako nevera.*“ (s. 97) Román *Svätyne* vychádza z prózy *Svätyňa*, s ktorou Dominika Madro vyhrala v roku 2016 v súťaži **Poviedka** prvé miesto. Aj v roku 2019 sa medzi ocenenými poviedkami ocitli v zbierke také, ktoré pripomínajú v našej literatúre známe spojenie archaicko-archetypálneho príbehu s lyrizáciou výrazu, próza ***Pavlove rajčiny*** **Michaely Macejkovej** – urbanovská svojou expresionistickou disproporciou reality v prospech optiky hlavnej postavy a miestami jemne švantnerovská ťažko tlmenými temnými pudmi: „*Voda v rieke pokojne plynula, keď Pavol oprel bicykel o strom a zišiel k brehu, vždy na tom istom mieste, potom sa rozkročil, široký a mocný, aby čo najväčšmi občiahol túto zem, najúrodnejšiu v chotári, vlhkú a ťažkú, takú ťažkú ako srdce človeka,*

Poviedka 2019
Levice: KK Bagala, 2019

keď v ňom čosi hlodá, a rieka stále pokojne plynula, široká a mocná, aby sa čo najviac vody prevalilo suchou, piesčitou krajinou a povymývalo nánosy obyčajných ľudských hriechov, a aby zúrodnila svoje brehy, aspoň tie tenké pásy hliny, na ktoré sa akurát zmestil jeden silný chlap so svojou krivdou.“ (s. 118)

Prózy subjektu

Už desaťročia sa medzi umelecky najambicióznejšími dielami súčasnej slovenskej literatúry hojne vyskytujú diela, v ktorých je Ja centrom prozaického sveta. Nie je to inak ani v minuloročných debutoch. Ide o knihy, ktoré sa dotýkajú problematiky identity, vzťahu k sebe i svetu a vekovo sa často orientujú na obdobie mladej dospelosti (20 – 40 rokov). Majú dvojakú podobu – obľúbenou formou sú jednak asociatívne reflexívne pásma, ktoré sprevádza latentne prítomný dej, ale vyskytujú sa tu aj prózy väčšmi postavené na príbehu. Tie majú často blízko k žánru výchovného románu.

Medzi „príbehové“ patrí román **Anny Metisovej *Daj každému dňu šancu***. Jeho protagonistkou je dvadsiatnička Hana. Príbeh sa začína jej od-

Anna Metisová: Daj každému dňu šancu
Bratislava: Slovenský spisovateľ, 2019

chodom zo stredného Slovenska; chce si totiž vyskúšať, aké to je, žiť na vlastnú päsť. Veľké cestovanie za novým životom je na slovenský spôsob – trvá 3 hodiny vlakom. V novom domove postupne spoznáva ľudí aj samu seba. Jazykovo je Metisová pomerne zručná, ale motivácia deja, konštelácia a správanie postáv pôsobia neautenticky. Nezvyčajne všímaví a filantropickí ľudia sa tu idú pretrhnúť, aby zachránili nesympatickú, málovravnú a odmeranú Hanu, ktorá pre traumu v detstve postavila okolo seba mohutné hradby neprístupnosti a letargie. V texte sa vyskytujú samé „náhody“, páchne z neho romantická osudovosť. Veľa sa v ňom plače, je to pubertálne v dobrom i zlom zmysle, emocionálne, až patetické: „*Bez premýšľania vstanem a podídem bližšie k zrkadlu, aby som si mohla dôkladnejšie prezrieť tú mladú ženu, akoby som ju videla prvýkrát v živote. Očami sústredene preskúmam jednotlivé črty tváre: stisnuté pery, kruhy pod očami, vrásky na čele, hnedé vlasy vyčesané do neforemného drdola a skľúčený výraz. Rezignovane pokrútim hlavou. Naozaj som toto ja? Vôbec sa nespoznávam. Končekmi prstov sa dotknem chladného zrkadla na mieste, kde mám líce. To si ty. Z oka mi vypadne slza a zanechá na líci slanú stopu.*“ (s. 139 – 140)

Na príbehu je založený aj ***Veľký román*** **Petra Gärtnera**. Jeho provokatívne zvolený názov prirodzene vzbudzuje u čitateľa očakávania, či

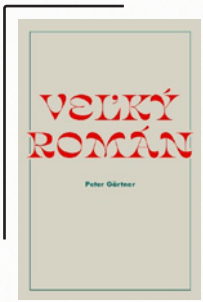

Peter Gärtner: Veľký román
Bratislava: Zum Zum production, 2019

sa v jeho rukách skutočne ocitol veľký slovenský román, pre zmenu nielen hmotnosťou či počtom strán. Protagonistom diela je Martin Komínek, 30-ročný muž, ktorý sa každý rok snaží získať od Literárneho inštitútu grant na napísanie románu, a napokon ho aj dostane. Tým sa začína vlastný Martinov príbeh písania. Autor tak nastolil jeden zo žánrových rámcov prózy – román v románe. Názov Gärtnerovho i Martinovho diela je totožný, rovnako ako počet strán ich kníh. Je to teda príbeh o písaní príbehu, pokus o vytvorenie „hrdinu našich čias“, postavy, ktorá by prezentovala istý typ súčasného človeka. Zhodou okolností sa Martin ocitne vo svojom rodnom meste a v byte svojich rodičov pracuje na svojom diele. Písanie románu a návrat domov je zámienkou pre rekapituláciu života hlavného hrdinu, oživovanie jeho spomienok na detstvo, »

» preplietanie všeobecnej histórie so súkromnou (Nežná revolúcia, 90. roky). Prechádza od svojho detstva po tínedžerské obdobie, túžbu stať sa novinárom, napätý vzťah s rodičmi, ktorí chceli, aby sa dal strojársku dráhu. Medzigeneračný konflikt vytvára ďalší žánrový rámec prózy, možno ju vnímať aj ako výchovný román, sledujúci vývoj jedného života, zápolenie s prekážkami a putovanie k jeho zmyslu. Túžba napísať román má byť Martinovou satisfakciou; chce sa vysloviť, definovať svoj postoj voči obdobiu socializmu, ktoré síce poriadne *„nezažil, ale veľmi determinovalo jeho život.“* (s. 13)

Tento slovenský Martin Eden pritom píše v podmienkach permanentného citového napätia prameniaceho v komplikovaných rodinných vzťahoch. Pracuje na ledva fungujúcom notebooku, ktorý mu neskôr aj zhorí, pričom nad ním stále visí Damoklov meč dlhov a zmluvy s literárnym inštitútom. Pohybuje sa, navyše, v malomeste, ktorého obraz je pomerne deziluzívny. Gärtnerova próza je pokusom o zachytenie istej individuálnej, ale i generačnej skúsenosti. Dielu nechýba sentiment ani pátos, ale vyvažuje ho sympatická provokatívnosť, humor a irónia.

Práve tie by prospeli novele **Ivany Komanickej** ***Pre teba sa postavím proti sebe***. Tá už patrí k druhému typu próz subjektu. Jej príbeh osciluje medzi problematickým milostným vzťahom muža a ženy (protagonistky a Lúskača)

Ivana Komanická:
Pre teba sa postavím proti sebe
Fintice: Face, 2019

a večným konfliktom otca hlavnej hrdinky s inštitúciami. Ale skutočne len osciluje, aj to pomerne neurčito. Základné dve sujetové línie, posuny vo vzťahoch, rytmus i smerovanie prózy majú formu nezáväzného asociatívneho prúdu. Rozprávačka hovorí často vzrušene, no nezrozumiteľne: *„Bolo to v ten istý večer, keď som videla niečo, čo som vidieť nepotrebovala, nevedela som, prečo sa mám dívať a prečo ma nechajú dívať sa. Viedla som reči s niekým vedľa, zdalo sa mi, že títo ľudia odvedľa do môjho života vstupujú stále viac a viac a ja sa nedokážem brániť. Alebo toto bola moja obrana?“* (s. 73) Je to kniha o subjekte, ktorý hľadá samého seba. Čitateľ sa však môže v diele ľahko stratiť.

Podobne je na tom práca **Hany Hanus** s názvom ***Zabiť matku***. Je to próza značne zmäteného subjektu. Aj tu je témou sebahľadanie, no nedá sa povedať, že by táto cesta k sebe bola príjemným čitateľským zážitkom. Ešte aj tie gestá, rojčivé kreslenie prstom do vzduchu, po tele, sú ako u Komanickej, rovnako ako bo-

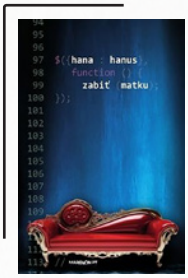

Hana Hanus: Zabiť matku
Bratislava: Marenčin PT, 2019

hémske etudy, surrealistické ohýbanie reality a tematizovanie písania, oslabená fabula, často nenadväzujúce a nezmyselne pôsobiace dialógy. A v centre tohto všetkého svojská protagonistka. Oblíže z obrusu kvapnutý kečup: *„Nechutí ako moja krv, ktorú som kedysi oblizla z použitej menštruačnej vložky v snahe na vlastnom jazyku zistiť, čo za tajomstvá skrýva moje vnútro,“* (s. 12 – 13) čuduje sa.

Rokenrol v hlave **Karolíny Uherčíkovej** spája s knihami Komanickej a Hanus skromná fabula, ktorej sujetové spracovanie text značne predĺži, no vo výsledku neveľmi obohatí. Sú to lyricko-reflexívne etudy, niekedy filozofovanie, občas i mudrovanie. Leitomotívom je problém

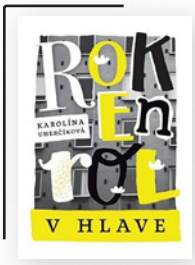

Karolína Uherčíková:
Rokenrol v hlave
Bratislava: Daccord, 2019

identity a komunikácie. Tieto problémy súvisia i s typom človeka, ktorým je rozprávačka – „umelec života“, rojko: „Vďakabohu, že nerozumiem politike. V mojom svete má totiž oveľa väčší význam kresliť kriedami na chodník vesmírne rakety s pohonom na dobré slovo.“ (s. 14) Najzaujímavejšie pasáže sú tie, kde sa prejavuje rozprávačkin intenzívny vzťah k mestu.

Próza ***Ďakujem za svinské oči*** **Maroša Bafiu** v zbierke súťažných textov ***Poviedky 2019*** odkrýva vnútro netypického rozprávača. Ide o mladého muža postihnutého fyzicky aj psychicky, jeho konfliktný vzťah so svetom odráža vnútorný rečový prúd, z ktorého mrazí: *„Mal som u nej obľúbené miesto. V kuchyni medzi kuchynskou linkou a chladničkou bola päťdesiatcentimetrová medzera. (...) Kým spala, vopchal som sa do medzery a vždy som si privolal spomienku spred niekoľkých rokov, ako mladý chlap zapichol svoju priateľku počas jánskych ohňov. Jej telo zabalil do spacáka a naložil ho do vozíka. Na ceste ho chytila polícia. (...) Nechcel som, aby sa toto obdobie, keď som sa mohol o ňu starať, obdobie sedenia v medzere, premýšľajúc o mŕtvej žene zabalenej v spacáku, skončilo.“* (s. 20 – 21) Autorovi sa v poviedke podarilo vytvoriť presvedčivý pohľad do narušeného vnútra človeka, čitateľa udržuje v napätí medzi empatiou a odporom k odpudivému subjektu.

„Ženské písanie“

Úvodzovky v názve kategórie majú signalizovať, že ho treba brať s rezervou. Nejde nevyhnutne o knihy, ktorých autorkami a čitateľkami sú ženy. Väčšinou to však platí. Tento typ žánru je postavený na príbehu, významnou črtou je akcentovanie medziľudských vzťahov, ktorých zobrazovanie máva prvky sentimentalizmu. Z debutov v tejto skupine bližšie predstavíme dva tituly.

Prvým je ***Tajomstvo denníka*** **Hany Dudinskej**. V úvode knihy autorka pritiahne čitateľovu pozornosť tabuizovanou témou incestného vzťahu. Petra nájde denník svojej dcéry a narazí na vetu: *„Večer som sa kúpala. Otec zase vliezol za mnou do vane holý. Bol to HNUS!“* (s. 7) Postupne rozvíja príbeh založený na tomto podozrení. Typické sú

Hana Dudinská: Tajomstvo denníka
Bratislava: Marenčin PT, 2019

pre ňu košaté, čačkané vety, v ktorých každé podstatné meno sprevádza prídavné. Napríklad v opise kaviarne, kde sa stretnú dve protago-

nistky: *„Stolíky v elegantnom tmavozelenom odtieni s okrúhlymi mramorovými doskami a čierne kovové kreslá obložené mäkkým čalúnením priam pozývajú k posedeniu pri voňavej šálke kávy a k rozhovoru s priateľmi. (...) Chlad nablýskanej dlažby zmierňuje netradičný koberec zo strižnej vlny s minimalistickým kvetinovým vzorom, deliaci plochu miestnosti takmer na identické polovice. Vnútorný dizajn dotvárajú čiernobiele fotografie a kresby tematicky ladené v štýle filmového priemyslu. A k tomu množstvo drobností, sošiek, kurióznych predmetov a postavičiek, ktoré našli svoj domov na regáloch, poličkách, v závesných priehľadných skrinkách alebo len tak voľne visia v priestore.“* (s. 17)

Zračí sa v tom autorkina snaha o presnosť, úsilie vyvolať prostredníctvom detailov v čitateľovi podrobné vizuálne predstavy aj zosilniť dojem autentickosti. Veľká pozornosť sa venuje oblečeniu postáv. Pri toľkých postavách v románe je však čítanie o všetkých tých trojštvrťových kabátikoch, členkových čižmičkách a vysokých poltopánkach z velúrovej kože s úzkym lemom imitujúcim vykrajovanú čipku percepčne značne únavné. Že autentickosť je dôležitá, naznačuje úvodné autorkino slovo (hoci formulované trochu šalamúnsky): *„Akákoľvek podobnosť so skutočnými osobami, udalosťami a miestami je možná. Je to život okolo nás a my sme jeho súčasťou.“* Pôsobivou stránkou diela, ktorou aspoň miestami vykračuje zo žánrovej literatúry smerom k spoločensko-kritickému románu, je presvedčivo stvárnená problematika sociálnej práce. Kamila zápolí s byrokraciou, prichádza do priameho kontaktu s frustrovanými ľuďmi s problémami, čelí neustálym konfliktom, agresivite. Zároveň odkrýva, akému tlaku je človek na pracovnej pozícii, kde rozhoduje o ľudských osudoch a životoch, najmä o budúcnosti detí, vystavený.

Gréta Fábryová v dvojnovele ***Do neba ma nevezmú*** tematizuje rodinné vzťahy. Ukazuje, aké dôsledky môžu mať rozhodnutia a činy nielen bezprostredne na deti, ale aj na ďalšie generácie. Vo svojej knihe sa nad tým zamýšľa aj Kucbelová - napríklad keď keď jej hrdinka premýšľa o vzťahoch vo vlastnej rodine. Spomína na sestru svojej babky Gizely, Vilmu, ktorá *„bola preferované a milované dieťa, možno ešte viac ako ich brat, tým Gizela trpela, to jej naformátovalo život, neskôr mojej mame a mne.“* (*Čepiec*, s. 35) Fábryovej dielo je však literárne oveľa prostejšie. Hlavnými hrdinkami sú Tereza a Hana, dcéry alkoholikov. Príbeh je postavený na nefunkčných vzťahoch v rodine a obrazoch násilia.

Krátke exkurzy do minulosti (detstvo, dospievanie) vysvetľujú príčiny neutešenej situ-

Gréta Fábryová: Do neba ma nevezmú
Bratislava: Marenčin PT, 2019

ácie aktuálneho deja v knihe. Tereza sa vydá za muža, ktorý je spočiatku v jej očiach protikladom jej otca násilníka, no napokon sa aj z Fera stane surový alkoholik, dokonca raz znásilní svoju švagrinú Hanu. Obrazy sexu sú surové, odcudzené: *„Bol vysoký a svalnatý, silnejší ako Hana, ktorá sa nestihla ani spamätať a už ležala pod ním na zemi. Vnikol do nej nenásytne a rýchlo. Z úst mu páchla borovička. Hanu napínalo na zvracanie. Hýbal sa na nej ako odporný červ.“* (s. 22) Pripomína tým spôsob, akým zobrazuje pohlavný styk Dominika Madro vo *Svätyniach*. Hana pracuje ako zdravotná sestra, žije najmä životom pre iných, čo sa podpisuje na jej psychike a závislosti od liekov na spanie. Sentiment diela sa prejavuje v idealizácii sestier. Hana je nielen prikladne mravná, ale aj krásna, hoci sa to márne snaží zakryť všemožnými spôsobmi: *„Namiesto bielo-modrej slušivej uniformy, akú nosili ostatné kolegyne, si Hana obliekala široké neforemné nohavice a voľnú halenu. Vlasy si stiahla do prísneho drdola a na oklamanie nepriateľa, ako si akciu pomenovala, začala nosiť veľké okuliare v kostenom ráme.“* (s. 22). Napriek tomu po nej idú všetci muži v okolí a pred nemocnicou ju dokonca zastaví skautka modelingovej agentúry.

Problémy nastolené v knihe sú ľudsky závažné, ale literárne schopnosti spisovateľky im nestačia: keď sa snaží pomenovať hĺbkové krízy postáv, vyznieva často banálne: *„Hnev, ktorý voči svojim rodičom roky cítila, bol stále v nej. Horel silným plameňom a vyčerpával ju. Bolo ťažké s takým silným ohňom vo svojom vnútri žiť.“* (s. 40) Nevyhýba sa ani klišé: *„Roman ju čakal pred školou a pozval do kina. Svet bol zrazu modrý. Ako slnko v Romanových očiach, ako obloha umytá letným dažďom. Blanke sa zdalo, že sa v tej modrej utopí.“* (s. 69)

Aj v tejto knihe sa objaví odkaz na slovenský štát a minulosť ostrakizovanej Haninej babky. Na povrch vypláva rodinné tajomstvo. Hana chce *„vykúpiť babkin hriech.“* (s. 57)

Druhou novelou je príbeh o Terezinej dcére Nitke (plným menom Hortenzia Veľká), smiešne hyperbolizovanej knihomoľke: *„V kníhkupectve bola Nitka schopná minúť všetko, čo mala pri sebe a keby boli ochotní dávať na sekeru, pokojne by sa aj zadlžila, ba možno by aj dušu zapredala za dobrú knižku.“* (s. 64) Je najmladším dieťaťom, útla vzrastom, svet sa snaží zaujať vedeckým bádaním. Zo „ženského písania“ možno spomenúť aj debut ***Macocha*** od autorskej dvojice

Tatiana Michalková a Edita Návratková: Macocha
Banská Bystrica: Inspira publishing, 2019

Laura Krauz: Zázrak zo skúmavky
Bratislava: Lindeni, 2019

Nikoleta Vujisić: Neinstantne krásna
Vlastným nákladom, 2019

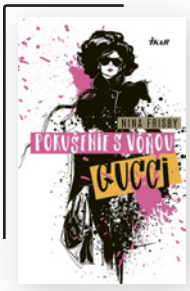

Nina Frisby: Pokušenie s vôňou Gucci
Bratislava: Ikar, 2019 »

Tatiany Michalkovej a **Edity Návratkovej**, ktoré tiež siahli po sociálnej téme, v sentimentálne ladenej ženskej próze nie výnimočnej, podobne ako autorka píšuca pod pseudonymom **Laura Krauz** v románe ***Príbeh zo skúmavky***, ktorý je „skutočným príbehom" tematizujúcim (ne)plodnosť. „Skutočné príbehy" prináša aj **Nikoleta Vujisić** vo svojej knihe ***Neinstantne krásna***, ktorú venuje príbehom ľudí s poruchou príjmu potravy. Primárne je určená čitateľom, ktorí s týmito chorobami majú priamu či nepriamu skúsenosť. Napokon možno medzi debutmi „ženského písania" spomenúť aj **Ninu Frisby** a jej ***Pokušenie s vôňou Gucci***. Rozprávačkou je mladá žena, ktorá spolu s partnerom pracuje pre spoločenský týždenník Ulica: ona sa venuje domácemu šoubiznisu, on zahraničnej politike. Román sa zameriava na svet módy.

Prózy príbehu

Zo žánrového hľadiska i tematiky ide o najpestrejšiu skupinu debutov. Spája ich dôraz na bohatý dej, prekvapivé zauzlenia i rozuzlenia, na budovanie napätia. Niektoré stoja na vytváraní obrazu spoločnosti (odhaľujú, ako pracuje mafia, jej prepojenie s politikou, korupciu, úrady…), iné na príbehu ako takom a jeho pútavosti, ktorá sa neodvíja od konkrétneho miesta a času.

Rozprávačom prvého z týchto debutov s názvom ***Otoč sa*** od **Juraja Gerbela** je egocentrický doktorand Andrej Bojar, ku ktorému jedného dňa príde blondína s tajomným zápisníkom, čím sa spustí vlna nečakaných zvratov a vyplavovanie tajomstiev z minulosti. *„Znie to ako*

Juraj Gerbel: Otoč sa
Vlastným nákladom, 2019

z nejakého vymysleného filmu," (s. 29) komentuje rozprávač úvodnú románovú situáciu, v ktorej sa ocitol. A skutočne, ako z nejakého zlého, vymysleného filmu, v ktorom sú medzery v motivácii aj posunoch deja. Kniha by potrebovala redakciu, jazykovú i celkovú, ako soľ, pretože ide o nesmierne rozvláčne podávanie, ktoré obsahuje priveľa nadbytočných podrobností. Ku každému predmetu pridá autor zamyslenie, zrkadlenie vnútorných pochodov rozprávača, trúsi gnómičky na počkanie – aha, všetko, čo si pomyslím, je fascinujúce – už len preto, že si to myslím ja. Dielu nechýbajú prvky ezoteriky; keď Andrej otvorí tajomný zápisník, dozvedáme sa: *„Čím dlhšie sa pozerám na mystický výjav stromu zahaleného do hmly, tým viac sa ma zmocňuje nepríjemný pocit. Pocit, že človek, ktorý zápisník vlastnil a používal, si prešiel ukrutným utrpením. Predmety totiž do seba nasávajú vnemy ľudí, ktorí sú s nimi v kontakte. Citliví jedinci ich následne dokážu vnímať."* (s. 22). Kniha obsahuje aj *„exkluzívny úryvok z ďalšieho napínavého príbehu – voľného pokračovania s Andrejom Bojarom v hlavnej úlohe,"* (s. 400) takže sa fanúšikovia tohto typu kníh majú na čo tešiť.

Medzi knihy, ktoré sú založené na deji a konkrétny čas ani miesto v nich nehrajú významnú rolu, patrí aj debut **Kataríny Púčekovej** s názvom ***Si môj osud***. Hlavný hrdina Ray hneď v úvode zomrie. Táto informácia nie je spoiler, píše sa to už na obálke. Púčekovej kniha je o tom, ako Ray žije po smrti v tomto svete ďalej. Je to mládežnícka próza, novela habkania

Katarína Púčeková: Si môj osud
Bratislava: Art Floyd, 2019

a snahy o „poetickosť", výrazne podfarbená atmosférou amerických romantických filmov a plná nevkusu: *„V očiach jej, okrem nezmernej vesmírnej hĺbky, žiaril bronz (…) diamantová pokožka odzrkadľovala lesk jej duše."* (s. 17 – 18). Aj nechcenej grotesknosti, napríklad keď protagonistka vychádza z domu, rozprávač to komentuje takto: *„Zbehla zo schodov, kde predviedla olympijský výkon v hygiene. Určite by zaň dostala parádnu medailu!"* (s. 19)

Oživenie magického realizmu môžeme nájsť v knihe **Lenky Řezníčkovej**. ***Dvere*** predstavujú príbehy pospájané motívom spomenutým v názve knihy. Ide o múdroslovné, tajomné texty plné náznakov a osudovosti. Sú to rozprávky pre dospelých zasadené do exotického prostredia – odohrávajú sa v Španielsku, Taliansku, Grécku, Argentíne, Izraeli a inde. V diele cítiť úpornú snahu o poetickosť výrazu, ktorej výsledkom je jazyková topornosť, únavné množstvo prirovnaní. Ako pars pro toto možno uviesť časť, kde sa mužskému hrdino-

Lenka Řezníčková: Dvere
Bratislava: Slovenský spisovateľ, 2019

vi prihovára strom: *„Sme ako tvoje ruky, krivé a drsné, ale pevné a silné. Ako tvoja vôňa, ktorá je neoblomná, a ako tvoje správne rozhodnutia, ktoré vyžadujú dlhý čas. Máme hlboké, pevné korene, ktoré nás viažu so zemou tak silno, ako si ty pripútaný k svojim predkom. Naše plody majú trpkú chuť ako skúsenosti, čo ťa posunuli ďalej, ale aj štipku potrebnej slanosti, aby si dostal chuť na víno, ktoré tak miluješ. Zriekol by si sa tejto časti svojho ja? opýtala sa Manuela stará oliva."* (s. 12)

Peter Gajdošík je autorom literatúry pre deti, minulý rok sa však rozhodol debutovať v umeleckej próze. Jeho dielo má názov ***Prachový mužíček a iné temné príbehy*** a je príznačne uvedené citátom Kafku, avšak ako motto by mohla pokojne poslúžiť jeho vlastná veta zo strany 86: *„V živote sú také chvíle, keď aj všedné veci dostanú nepredvídateľný dosah a spád."* Ide o vtipné, zručne napísané texty

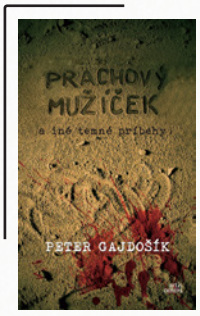

Peter Gajdošík: Prachový mužíček a iné temné príbehy
Žilina: Artis Omnis, 2019

založené na absurdite, strašidelnosti, násilí. Sú predurčené na jedno prečítanie; čitateľ sa rýchlo nastaví na čakanie dejových zvratov, sprevádzaných deziluzívnymi obrazmi vyspelého sveta, odľudštením, konzumom, rastúcou

agresiou, duševným vyhorením: *„Profesionálny, rokmi nacvičený kŕčovitý úsmev sa mu z tváre vytratil, no on mal stále pocit, že má na tvári stuhnutú sadrovú masku. (...) Ako stroj zamieril do obchodu a z vrecka vytiahol lístok so zoznamom, ktorý mu napísala manželka. Popri preplnených regáloch sa šinul ako vlak s ťažkým nákladom a tovar mechanicky hádzal do nákupného vozíka.“* (s. 24 – 25)

Mafiánska poprava **Petra Šlosera** je reportážna detektívka odhaľujúca pozadie fungovania

Peter Šloser: Mafiánska poprava
Bratislava: Ikar, 2019

mafie, politiky a polície. Obsahuje presvedčivo pôsobiaci materiál, literárne je však kniha podpriemerná, dialógy pôsobia neautenticky, rozprávač často využíva publicizmy, hlášky ako z béčkových amerických filmov a ošúchané klišé. Knihe by výrazne prospela redakčná úprava, aby odstránila gramatické a štylistické chyby.

Podobne ***Karamela*** **Petra Zemana**, ktorá je kráľovstvom adjektív a košatých opisov. V Zemanovom podaní je všetko „zaujímavé“, aj zubná kefka je *„umelohmotná rukoväť zakončená strapatými štetinami“* (s. 19) a prebudenie jednej zo ženských postáv má takúto podobu:

Peter Zeman: Karamela
Bratislava: Inspira Publishing, 2019

„Z hnedej, čiernymi pramienkami pretkanej hrivy majestátneho šéfa všetkých zvierat z rodu najväčších mačiek na neho vykukli dve predátorské zelené oči. Pôvabná, za hlavou lenivo pohodená ruka sa na končekoch prstov zaleskla ostrými pazúrmi nebezpečnej šelmy.“ (s. 22) Kniha síce zobrazuje pútavú sociálnu problematiku, svet korupcie, no stroskotáva na štýle.

Žánrovo je ***Prípad starej dámy*** **Nataše Holinovej** novinárska detektívka, no nie je to klasická investigatíva. Napätie tejto knihy vychádza z niečoho iného než z naháňačky za vyriešením zločinu. Stojí na nerovnom vzťahu človeka a inštitúcie. Jej centrom je obraz boja s byrokraciou, kľučkovania v zákonoch, nespolupráce úradov, inštitúcií, prehadzovanie si problémov ako horúci zemiak, rodinkárstva. *Prípad starej dámy* usvedčuje systém, v ktorom sú marginalizovaní ľudia obeťami predátorov. Rozprávačom v prvej osobe je mladý muž, *„kombinácia prekladateľa a autora sociálnych príbehov pre homles časopis.“* (s. 6). Pracuje na prípade starej dámy Anny Glasnerovej, doktorky far-

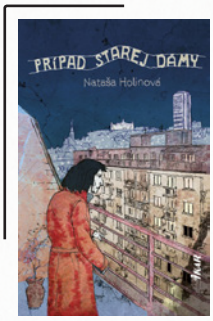

Nataša Holinová: Prípad starej dámy
Bratislava: Ikar, 2019

mácie, ktorá sa stará o dcéru s duševnou poruchou a dostala so do konfliktu s opatrovateľkou. Autorka dokáže v štýle prechádzať od ľudsky teplej hovorovej slovenčiny k strohým administratívno-právnym formuláciám pomenúvajúcim situáciu starej dámy, čím zvýrazňuje vzdialenosť inštitúcie od jednotlivca, bezbrannosť človeka, ktorý sa v úradných úkonoch zo subjektu stáva objektom: *„Spýtal som sa presne v štyroch bankách, či svojmu fiktívnemu dedkovi s Alzheimerom a bez spôsobilosti na právne úkony môžem zrušiť účet a založiť iný. Rozsudok o pozbavení spôsobilosti chceli vidieť iba v jednej a súhlas súdu s manipulovaním s účtami ani v jedinej. Slovensko je Klondike. Pre mafiu určite.“* (s. 79) Glosovanie slovenskej politiky i početné publicizmy sú vzhľadom na to, že hlavná postava je čosi ako novinár na voľnej nohe, tolerovateľné: *„V januári sa sypal sneh spôsobom, ktorý plnil správy a bežné konverzácie.“* (s. 45) Celá kniha sa nesie v naliehavom tóne. Rozprávača prípad postupne pohlcuje a rúca sa mu osobný život. V knihe sa s prítomnosťou prelína minulosť s odkazmi na slovenský štát; pani Glasnerová má totiž židovský pôvod a opätovne zažíva (dej sa odohráva v Bratislave v rokoch 2012 – 2014), ako ju systém vyraďuje zo života.

Záver

Medzi minuloročnými prozaickými debutmi prevládalo z formálneho hľadiska tradičné rozprávanie. Textových experimentov bolo málo, objavili sa najmä v prózach subjektu (Komanická, Hanus).

Už viac ako dvadsať rokov sa slovenskí spisovatelia pokúšajú aplikovať postmoderné literárne postupy v pláne rozprávača, no veľmi zriedkavo boli tieto pokusy esteticky a čitateľsky príťažlivé. Z toho, čo priniesla postmoderna, sa však dodnes úspešne rozvíja tendencia stierania hraníc medzi žánrami, medzi tzv. populárnou či žánrovou („nízkou“) a umeleckou („vysokou“) literatúrou.

Už viac ako dvadsať rokov sa slovenskí spisovatelia pokúšajú aplikovať postmoderné literárne postupy v pláne rozprávača, no veľmi zriedkavo boli tieto pokusy esteticky a čitateľsky príťažlivé.

Mnohých debutujúcich spisovateľov znepokojuje sociálna problematika, a to v urbánnom i vidieckom prostredí, pričom do popredia často vystupuje téma rodiny, rodu, plodnosti. Objavujú sa konfrontácie s národnou minulosťou, najmä v dielach zameraných na obraz regiónu. Pokiaľ ide o slovenské dejiny, v mnohých knihách sa vyskytovali narážky na obdobie socializmu a slovenského štátu aj polemiky s nimi, pričom sa zvýrazňovala ich spoločenská aktuálnosť. Všetky spomínané atribúty sa objavili v Kucbelovej *Čepci*, ktorý je žánrovo prózou subjektu, ale výrazne potvrdzuje aj rastúci záujem o folklór, národnú minulosť a región. Táto kniha je aj najlepším minuloročným prozaickým debutom.

Rok 2019 priniesol porovnateľný počet vydaných diel ako po minulé roky, objavila sa však nejedna próza, ktorú netreba ospravedlňovať poznámkou „na to, že je to debut, to nie je zlé“. Pri viacerých knihách to vôbec nebolo podstatné. Boli skrátka zaujímavé, pozoruhodné a ich čítanie nebolo stratou času. Odpoveď na otázku v nadpise tohto hodnotenia je zámena otáznika za bodku.

Áno, vyzerá to tak, že sa v našej literatúre blýska na lepšie časy.

Foto *Ján Glončák*

Nesúď, kritizuj!

Nedebutová poézia 2019

Eva Urbanová

Hodnotenie nedebutovej poézie za rok 2019 predstavuje literárno-kritickú výzvu pre každého kritika či kritičku. Inak sa zbierky javia ako osamotené diela, inak v kontexte ostatných kníh. Zrazu zistíte, že tieto zbierky medzi sebou (či už vedome alebo nie) komunikujú a vytvárajú pomyselné zoskupenia – tematické, poetologické, noetické či formálne. Mediátorom v tomto dialógu je však vždy samotný čitateľ.

Mgr. Eva Urbanová (1986) je literárnou kritičkou so zameraním na súčasnú slovenskú a svetovú poéziu. Odborné texty uverejňuje v zborníkoch a časopisoch (*Vertigo*, *Glosolália*, *Vlna*, *Platforma* a *Fraktál*). Niektoré jej recenzie boli tiež vybrané do antológií (*Kritická ročenka 2018, 2019*). Pracuje ako literárna kurátorka v Literárnom a hudobnom múzeu v Banskej Bystrici. Píše a časopisecky uverejňuje svoju poéziu. Je redaktorkou literárneho časopisu *Fraktál* a autorkou detskej knihy *Jeleňatý a Kravatý* (2019).

Mojím prvotným zámerom bolo pristúpiť k hodnoteniu nedebutovej poézie za rok 2019 bez akýchsi „nálepiek“, t. j., pokúsiť sa o kritiku poézie čo najviac nezaujatú, nezaťaženú predošlými (ne)čítaniami, sústreďujúcu sa len na texty. Akokoľvek som sa však snažila vidieť len „masu“ veršov, zbavenú osobných a literárnou kritikou nastavených preferencií, nevyhla som sa podvedomej konfrontácii so svojimi očakávaniami či predsudkami. Hra na chladné „oko kamery“ sa rýchlo rozplynula. Bolo naivné tváriť sa, že si pod menom Bodnárová, Bendzák či Štrpka nič nepredstavujem. Navyše, okrem očakávania, ktoré so sebou prinášajú konkrétne mená, existujú mnohé ďalšie „nálepky“, ktoré sa utvárajú ešte pred otvorením knihy – či už pri pohľade na jej obálku, názov, počet strán, typ písma, vydavateľstvo, redaktora/redaktorku a pod. Keď som sa, pomerne rýchlo, vzdala nezaujatosti, o to väčšmi ma potešilo, ak sa moje očakávania naplnili a predsudky pokorili. Azda mi odpustíte, že som napokon urobila pravý opak svojho plánu a celé hodnotenie som postavila na osobnej myšlienkovej mape „nálepiek“.

Keď som čakala, čo sa zmenilo

Takto formulovaná premisa bola v mojej mysli prítomná hneď v niekoľkých prípadoch. Prvým bola zbierka **Veroniky Šramatyovej *Rodinné konštelácie***. Bola som zvedavá, kam sa autorka oproti debutu posunula. Istú zmenu ohlasuje už vizuálnou podobou zbierky. V prípade debutu zohrával tento prvok dôležitú úlohu – autorka je výtvarníčka a prvá zbierka s názvom *untitled* (2009) vyšla v edícii básnici-výtvarníci ako ilustrovaná básnická zbierka vydavateľstva *Ars poetica*. Šramatyová zmenila vydavateľstvo (*Vlna / Drewo a srd*) a „obraz“ sa eliminoval, resp. presunul viac do textu, čo naznačuje i kontrast sémanticky rozptýleného názvu/nenázvu *untitled* voči konkrétnemu dvojslovnému spojeniu *Rodinné konštelácie* so zrejmými konotáciami.

Veronika Šramatyová: Rodinné konštelácie
Bratislava: Drewo a srd, 2019

Zdanlivé odpojenie od výtvarného umenia a sústredenie sa na „čisto“ textovú výpoveď však autorkinej poetike pomohlo. Naďalej pracuje s osvedčenými rastlinnými motívmi, ktoré do zbierky plynule prechádzajú, aj s témou záhrady a jej „priľahlými“ činnosťami. Záhrada tu predstavuje obraz duše, ale i vzťahov, treba sa o ňu starať a zveľaďovať ju: „*Postupne zakladáme nový sad. / Nerozhodne vymeriavame / vhodnosť miesta, kopeme jamy (…) Na novú úrodu ešte / musíme počkať. Niekoľko rokov.*“ (s. 42) Zároveň dokáže byť i zásterkou, odpútava od „reality“: „*Okopávanie jahôd, obtrhávanie / listov viniča, brúsenie, natieranie / starých stolov, ich dopraskanej kože. / Ukrývanie sa pred slnkom. / Ukrývanie sa pred sebou*“ (s. 48), ale napokon vždy všetko vyplaví na povrch: „*padá kôra / zo stromov, rozpadá sa / na kusy, podsúva časti dávno / z(a) rastených domnienok.*“ (s. 27)

Hrozba nezrozumiteľnosti (uzavretia textu do seba) je prítomná i v tejto zbierke. Autorka si zrejme sama uvedomuje potrebu širšieho konceptu, napr. prostredníctvom spájania básní do cyklov (celá kniha pozostáva z niekoľkých

takto prepojených básní označených rímskymi číslicami). Nie vždy sa však „oslobodenie“ myšlienky či obrazu vydarí. Niekedy nejde o bližšie určenie či rozvitie nastolenej tenzie, ale „iba“ o variáciu toho istého obrazu, prípadne jeho vrstvenie a zneprehľadnenie. Za mimoriadne efektívny a koncepčne zvládnutý považujem cyklus s názvom *balada I. – VI.* S touto klasickou formou sa autorka pohráva skôr na významovej než formálnej rovine. Primárne tu teda ide o motív smrti, ktorý sa spracúva s nádychom tajomna – môžeme sa len domnievať, že ide o úmrtie kohosi blízkeho, lež „neblízkeho“, udalosť odkrýva krehké a narušené rodinné konštelácie.

V druhej časti zbierky sa sujet načrtnutý v *baladách* implicitne (napríklad prostredníctvom opakujúceho sa obrazu „*urna spacák obedár*“ s. 19) napája na ďalšie básne s rovnakou témou (*Pohyb I. – III.*) a dodatočne sa objasňuje otázka tragickej smrti (otca?). Lyrická hrdinka si uvedomuje i vlastnú smrteľnosť (naznačujú to texty o materstve a starnutí). Ide o najúčinnejšie momenty zbierky, v ktorých Šramatyová opäť ukázala, že jej silnou stránkou je efektívna kombinácia racionalizácie primárne neracionálneho a demonštrovanie emocionality.

Otázku zmeny priniesla aj zbierka z pozostalosti **Pavla Suržina *Spln duše***, ktorá v roku 2008 vyšla ako súčasť antológie z tvorby tohto básnika, nesúcej identický názov. *Spln duše*

Pavol Suržin: Spln duše
Levoča: Modrý Peter, 2019

vychádza teda samostatne a vo svojej komplexnosti až v roku 2019. V edičnej poznámke vydavateľ a zostavovateľ Peter Milčák uvádza, že ide o „posledný ucelený a doteraz knižne nepublikovaný text autora“. Už v prípade spomínaného výberu z roku 2008 vyslovila Ivana Hostová isté poľutovanie nad prehliadnutím tvorby Pavla Suržina a ani dnes s jej slovami nemožno nesúhlasiť. Prekvapenie je o to väčšie, keď si uvedomíme, že Suržinove verše si pozornosť rozhodne zaslúžia. Pristaviac sa pri aktuálne hodnotenej zbierke *Spln duše* by som povedala, že ide dokonca o básne v slovenskej poézii načisto výnimočné, minimálne z hľadiska témy a spôsobu jej stvárnenia.

Zdanlivo neriadený prúd reči, ktorým sa nám lyrický subjekt prihovára, je myšlienkovo ucelenou a kompaktnou skladbou. V istom zmysle pripomína naliehavosť, ale i hravosť beatnickej dikcie, je to totiž spovedná poézia, odžitá a žitá, ale zároveň dotovaná imagináciou: „*Celé moje vnútorné vybavenie / je stôl, / moje predstavy o kráse / a štyri holé múry.*“ (s. 48) Evokácia určitého toposu tu vyznieva až magicky a prináša so sebou rozmanité konotácie, spája sa napr. so „statickosťou“ lyrického hrdinu, jeho „uväznením“ vo svojom skromnom príbytku. Akási nemohúcnosť odchodu sa napokon transponuje do lásky k tomuto miestu. Symbolicky tu vystupuje hrad, ktorý sa stáva transcendentálnym miestom, kde možno žiť i po smrti: „*keby som sa ako duch preniesol / a zostal medzi múrmi hradu. / (…) Keby som zakašlal, / vyplašili by sa celé kŕdle škodcov / a s krikom by odlietali / cez hmlu a ponad močiarská / za iným domovom / a podľa mojich vypleštených očí / by sa mohli orientovať hviezdy. / Rozložil by som aj vatry, ale / k hradu by netiahli cudzie vojská, / nahé a krvilačné, takže / všetko by tu žilo v mieri.*“ (s. 27)

Možnosti subjektu sa neustále merajú vidinou smrti, čo však, paradoxne, prináša autentické bytie, radosť z maličkostí, nadhľad, ale i ozajstnosť vzťahov. Akoby sa možnosť uniknúť smrti ani nezvažovala, naopak, aj v takejto existenciálnej situácii sa oslavuje život a snaha zmysluplne ho naplniť. Tento cieľ lyrického subjektu v skladbe zaujímavo prepája sprítomňovanie (a adorácia) diela Majstra Pavla z Levoče. Zbierka *Spln duše* je čitateľsky mimoriadne pôsobivá a prekračuje horizont literárneho i historického času, nad všetkým totiž „čnie“ – ako ten gotický oltár – sila básnickej výpovede, jej slová a ich hĺbka.

V roku 2019 vyšli aj niektoré dôležité reedície. Jednou z nich je kniha **Ivana Štrpku *Bábky kratšie o hlavu***, ktorá sa objavuje na Slovensku v podstate prvý raz (pôvodne vyšla v českom vydavateľstve *Torst* v roku 1997). Zbierka obsahuje

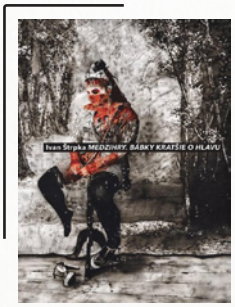

Ivan Štrpka: Medzihry. Bábky kratšie o hlavu
Levoča: Modrý Peter, 2019

typické štrpkovské motívy a symboly, často sa však označuje aj za zlomovú. Etické posolstvo ako základný pilier poetiky *Osamelých bežcov* je tu prítomné (najmä cez motív bábok) azda ešte výraznejšie. Dodajme, že zbierka je i vizuálnou potechou – ilustroval ju **Martin Gerboc**.

Znova sa oplatí čítať i zbierku ***Imunita* Márie Ferenčuhovej**, ktorá v roku 2016 vyvolala (na naše slovenské pomery) značný (čitateľský aj literárno-kritický) ohlas. Koniec koncov, jej

Mária Ferenčuhová: Imunita
Kordíky: Skalná ruža, 2019

druhé vydanie je toho dôkazom. *Imunita* má totiž v sebe vrstvy, ktoré počítajú s rôznymi typmi čitateľov. Navyše, svojou témou, ako aj jej spracovaním je nadčasová a rozhodne patrí k najlepším zbierkam slovenskej poézie vôbec.

Keď som čakala o čosi dlhšie, ale (ne)oplatilo sa

Do tejto kategórie som si zaradila autorov a poetky, ktorí sa o slovo prihlásili po dlhšej časovej odmlke.

Ak nerátam prozaickú tvorbu, šiesta zbierka **Ľuboša Bendzáka** vychádza po štyroch rokoch od knihy *Pohreb andulky a iné udalosti dňa*. Napriek tomuto časovému odstupu neprináša ***Vlastná váha*** nič nové, zato prináša „staré“ v omnoho čistejšej podobe. Bendzákovská téma samoty tu vyplýva z bližšie neurčenej vnútornej inakosti. Subjekt je dobrovoľný outsider (b. *Tak si sa rozhodol*, ktorá pokračuje slovami „*byť znovu sám*“, s. 28), presnejšie, dobrovoľne nedobrovoľný – byť sám sa tu javí ako jediný možný spôsob prežitia, ktorý síce hrdinu (miestami) ubíja, ale zároveň sa z neho nedokáže a ani nechce vymaniť. Neodmieta len jestvovanie v konkrétnom spoločenstve, ale vytrvalo ignoruje život ako taký: „*ľudia prichádzajú / a odchádzajú / nič sa ho netýka // dokonca ani život.*“ (s. 36) Štylizuje sa do polohy nefunkčného človeka spochybňujúceho zmysel vlastnej existencie: „*čo ak si sa už v maternici / otočil svetu chrbtom.*“ (s. 37) ››

Ľuboš Bendzák: Vlastná váha
Kordíky: Skalná ruža, 2019

Jeho „voľkanie“ v opustenosti a vylúčenosti má vo *Vlastnej váhe* niekoľko polôh. Od martýrskej, sebadeštrukčnej až po chladnú, ironickú polohu tematizácie nudy oblomovského typu. Banalita každodennosti ozvláštňovaná malou drámou (b. *V pondelok „sa zobudíš / a je to zrazu jasné / ďalej to už nejde / ani cez vlastnú mŕtvolu / vyberieš sa von / po cigarety*“, s. 13) sa postupne mení na obyčajnú nudu. Zdá sa, že jediný, kto si ju skutočne užíva, je samotný subjekt: „*život sa pominie / ako kniha ktorá neprináša múdrosť / len krátke pobavenie.*“ (s. 15) Dokonca by sme mohli hovoriť o programovej nude, ktorú Bendzák v zbierke tematizuje. Paradoxne sem patria zároveň tie najvydarenejšie básne, ako napr. báseň *Nemal som čo robiť*: „*vybral som sa na výstavu / pavúkov a škorpiónov (…) páčili sa mi nič nerobili / možno boli mŕtvi.*“ (s. 48)

V týchto momentoch sa subjekt prekrýva sám so sebou, akceptuje svoju inakosť. Jeho záľuba v letargii, v ničnerobení (vyjadrená aj cez lexiku – napr. zdrobneninami, zmenou tretej osoby na prvú osobu singuláru a pod.) či utápaní sa v samote sa mení na formu cieleného sebapoznávania: „*ležiac na **divániku** / podporujem kritické myslenie / píšem pretože si **chcem** / pár vecí ujasniť*“ (s. 46, zvýraznila E. U.). Ide o vzácne variácie problému odcudzenia (sa), ktoré dokážu vyrovnávať neprimeranú teatrálnosť. Za najlepšiu v tomto smere považujem báseň *Majster dlhých popoludní*. Jej záverečné slová potvrdzujú vyššie naznačený zámer: „*byť tak sám / až to nakoniec začne / dávať zmysel.*“ (s. 49)

Andrej Hablák sa do poézie vracia po ešte dlhšej odmlke (10 rokov), ale tiež nemožno hovoriť o citeľnej zmene. Naopak, akoby sa neposunul ani o krok, čo by azda nebol problém, ak by „stála“ aj slovenská poézia. To, čo ešte v knihách *Tichorád* (2002) či *Leknín* (2009) pôsobilo zaujímavo (najmä v spojitosti s filozofickým či náboženským podložím), sa v prípade najnovšej zbierky ***Bahnokrvný*** javí ako nenáležitá (seba) recyklácia.

Samotná podstata – upriamenie sa na negatívne vymedzenú skutočnosť – je síce stále prínosným momentom textu smerujúcim k vyššie spomínaným diskurzom, jej realizácia však už o čosi menej. Za úspešné považujem básne, v ktorých sa autorovi (opäť) podarilo „napojiť“ túto otázku bytia na poéziu Ivana Štrpku, akoby ponúkal variácie jeho symbolu *prázdnej stupaje*.

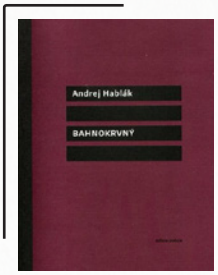

Andrej Hablák: Bahnokrvný
Bratislava: OZ Vlna, 2019

Podobné sa deje v prípade odkazov na básne Jána Ondruša, verše ako „*Nie, naozaj mám pocit, že nie som a že pred tým / Zrkadlom nestojím*“ (s. 22) sú ondrušovské i hablákovské zároveň. Dve poetiky sa (i noeticky) pretínajú a dokážu sa „násobiť“, čo je i recepčne zaujímavé. Slabšie sa mi už vidí rozpracovaný Ondrušov motív hľadania pravej tváre, ktorý v zbierke zaznieva aj prostredníctvom názvu jednej z básní (b. *Hľadám len stratenú tvár*). Prejavuje sa tu autorova záľuba v štylisticky komplikovaných konštrukciách – obzvlášť vyrušujú genitívne metafory, defektné konštrukcie a inak expresívna syntax: „*a nájdem hádam raz tú svoju skutočnú stratenú tvár / podávajúcu posunkom pery, / ktorá ešte nevie hovoriť, tak ako dnes, kvet niekomu inému. / Vyplň tú chvíľu putovaním, radou daru, čo roztvára dávne, / tušené, a predsa nepoznané pohoria / v ktorých blúdi tvoj rovnaký, stále sa opakujúci.*“ (s. 25 – 26)

Podobne motív ticha a jeho rozmanitosť (rozsiahle spracovaný v zbierke *Tichorád*) už nedosahuje takú intenzitu. A napokon, neinvenčná (aj čo sa nápadu týka) sa mi vidí i posledná báseň s názvom *Metóda*, ktorá tematizuje tvorbu textu, (ironicky) demaskuje postupy a metódy tohto typu literatúry a jej kritickej recepcie.

Po päťročnej odmlke sa o slovo prihlásil aj osamelý bežec **Peter Repka** so zbierkou ***Spev***. Názov celkom presne odkazuje na dve polohy, ktoré v sebe zbierka veľmi precízne šifruje – hudobnú a kresťanskú. Prvú časť zbierky tvoria básne s názvami z hudobnej sféry, určujúce tempo a typ skladby (povedzme *Allegro moderato*, *Adagio allegretto*, *Tempo giusto* a pod.).

Ako však odhalil Boris Mihalkovič, zároveň sú alúziou na udalosti z evanjelií. Napríklad v skladbe *Poco leto* čítame odkazy na bičovanie Ježiša Krista pred židovskou Veľkou radou: „*Nevinného bičujú živými hadmi / Rúcha Veľkej rady vo vetre / Priateľa a brata katujú.*“ (s. 37 - 38)

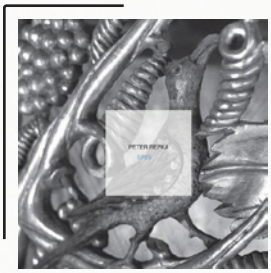

Peter Repka: Spev
Levoča: Modrý Peter, 2019

Druhú časť zbierky tvorí už tradične pokračovanie cyklu *Že-lez-ni-ce*, tentoraz s poradovým číslom *IV.*, ktoré autor vydáva od roku 1992. Aj tu je však prítomný predovšetkým biblický prototext. Autorov koncept je natoľko premyslený a zároveň fragmentarizovaný, že z neho vypadáva aj to najzaujímavejšie – konkrétny subjekt. Ten sa len kde-tu prihlási o slovo cez evokáciu zážitkov z detstva a spomienok na rodičov. Inokedy prevažuje „človek“ ako taký a s ním sa do Repkovej zbierky (zdá sa mi, že prvý raz) dostáva aj akýsi nechcený didaktizmus. Religiózna rétorika nevdojak tento pocit umocňuje: „*Nespievaj putuj* / s dieťaťom bezradný / *v tichej púšti.*“ (s. 28) Napriek tomu, alebo práve vďaka tomuto uvedomeniu („odhaleniu“) je *Spev* stále potrebným zvestovaním našich chýb, ale i partitúrou o zápase s minulosťou či o možnom vyslobodení z bludného kruhu: „*Strácame sa, ako sme sa roky strácali, / (ne)správne prepájali, pripájali. / V cestovných automatoch / rozmieňali sme sa na drobné. // Trápotvor obchádza s rukami za chrbtom. / Pri skrinke, v ktorej je trstenica, / sa zastaví a usmeje.*“ (s. 75 – 76)

Skutočnú čitateľskú radosť z „návratu“ na svetlo poézie, aj keď prostredníctvom tmy, priniesla zbierka **Evy Luky** – ***Jazver***, ktorá vedome (a to už prostredníctvom názvu, ako aj spôsobom jeho utvorenia a iných detailov) nadväzuje na jej predošlé zbierky. Svet lyrickej hrdinky tu však spoznávame ešte výraznejšie – po každej svojej stránke totiž expanduje. Poetika Evy Luky sa v každom smere (téme, motívoch, jazyku atď.) posúva o čosi ďalej, až prekračuje určitú hranicu – lyrická hrdinka patrí čoraz väčšmi do akéhosi magického (snového, mytologického a pod.) sveta.

Postavy, ktorými zobrazované svety zaplavuje, sú fantastické a prevažne na zvieracej „báze“.

Pôsobia však nesmierne dôveryhodne, akoby sa medzi nami prechádzali každodenne. Viaceré majú „potenciál" čo najvýstižnejšie demonštrovať živočíšne pudy v nás. Opis ich života, situácií či správania môžeme čítať ako akési podobenstvá. Ukazujú nám rôzne typy spolužitia, najmä vzťahové nepochopenie, odcudzenie, ale i drsné obrazy týrania, v ktorom zvieracie prechádza na stranu zverského: „*do kuchyne vstupuje muž; strhne jej z hlavy parochňu sliepky, chmatne ju / za plecia a kričí, a KRIČÍ a KRIČÍ to svoje kr-kr-kr, to svoje hnusné krí-krí-krí, / a minula si peniaze, a tvoj dych páchne ako tchoria rukavica, a zle je mi na teba.*" (s. 78)

Eva Luka: Jazver
Levoča: Modrý Peter, 2019

Zbierka ponúka množstvo ciest, každý z motívov má totiž schopnosť stať sa symbolom či metaforou „veľkoplošných" rozmerov. Sen, ako jeden z najvýraznejších motívov Lukinej tvorby, sa však aj tu dostáva do popredia. Opätovne by som ho označila za jednu z ciest čítania tejto poézie. Hranica, ktorá jeho prostredníctvom existovala medzi snovým a inými svetmi, sa v zbierke *Jazver* narúša: „*Je nezrozumiteľná, tá tvoja hranica / medzi horúčkovitou nocou a hojivým ránom.*" (s. 34)

Permeabilnosť spôsobuje, že svety sa navzájom zasahujú a ovplyvňujú, predstaviteľka subjektu je stále akoby jednou nohou na „druhej" strane: „*môj život pokračuje aj cez hranicu noci.*" (s. 27) Napriek jej zdanlivému balansovaniu nad priepasťou medzi jednotlivými svetmi sa nemôžem ubrániť pocitu pokoja, ktorý zo zbierky *Jazver* plynie. Možno to spôsobuje impresia jednotlivých výjavov, ktoré spolu s ňou pozorujeme ako krásne nástenné maľby. Uplatňuje sa tu inverzné vnímanie sveta, hororové výjavy sa prezentujú ako radostné, napr. obraz pekla z prvej básne pôsobí ako „*správna nostalgická eufória*". (s. 13)

V podtexte môžeme čítať upozornenie na istú zameniteľnosť dobra a zla, ale aj relativitu nášho „statusu", ako napr. v básni *Sliepka nevlastnej sestry* pripomínajúcej scénu z Becketovej drámy *Čakanie na Godota*: „*Len počkaj, hovorí sliepka. / Jedného dňa budeš na obojku ty, ako sa to stáva medzi vlastníkmi / a vlastnenými. Jedného dňa si vymeníme roly.*" (s. 33) Absurdita vôbec tu zohráva dôležitú úlohu, je akoby dvojito kódovaná – je to absurdnosť v absurdnom svete fantázie a je zrejmé, že i fantastický svet má svoje hranice a zákony. Ak sú narušené a nám sa podarí túto „medzeru" postrehnúť, ide o dôkaz, že tomuto svetu rozumieme, a teda sa stávame, či už vedome, alebo nie, jeho súčasťou.

Keď som bola prekvapená

Ďalšiu skupinu v mojom čítaní tvorili autori a autorky, ktorí vydávajú svoje zbierky o čosi častejšie ako v prípade vyššie menovaných, a teda aj predpokladané rozdiely a posuny sú „menšie", v niektorých prípadoch až minimálne – zbierky sa javia ako pokračovania, dopovedania či variácie, ale s rôznym stupňom úspešnosti.

Za najzaujímavejšiu v tomto smere považujem knihu **Jany Bodnárovej *Terče***. Autorka v nej predviedla efektívnu prácu so svojou poetikou, ktorú dobre poznáme (a to aj z jej prozaických kníh). Tentoraz však dokázala svoju osobnú skúsenosť priviesť až na hranicu univerzálneho pocitu, ktorý napojila na spoločenské a historické traumy, ako aj na individuálne (ale anonymné) zážitky „cudzích" žien. Nachádza sa tu séria básní pripomínajúcich variácie madony s dieťaťom. Ide o pozorovania situácií matiek a detí („*som voyerka / v intimite materstva*", s. 37),

Jana Bodnárová: Terče
Levoča: Modrý Peter, 2019

do ktorých zapadajú aj spomienky lyrickej subjektky: „*kedysi dávno som bola / taká istá / nahá / dojčiaca svoje deti.*"

Od individuálnej skúsenosti Bodnárová plynule prechádza k tematizovaniu ženskej rodovej skúsenosti, ženského „údelu". Aj tu hrdinka ukazuje najmä cestu empatie. Akoby na pochopenie tej druhej stačilo banálne uvedomenie si spoločného statusu matky. Akékoľvek (sociálne, náboženské a iné) rozdiely sa úplne alebo aspoň čiastočne stierajú: „*ženine oči / s hĺbkou sudánskej studne / odvisli na mojich očiach (...) medzi naším ženstvom / hranica?*" (s. 26) Že je Bodnárová majsterka pozorovania, dokazuje s neobyčajne sugestívnym výsledkom aj krátka báseň momentka o cukrovej vate „*na perách cigánky*". (s. 35) A napokon sú tu aj staré a prastaré mamy. Vrcholom v tomto smere je báseň *Staré ženy*, ktorá sprítomňuje rovnomennú báseň Evy Luky zo zbierky *Diabloň*, ktorú Jana Juhásová označila za ozvenu na text Františka Halasa z roku 1935.

V prípade Halasa Juhásová píše o stupňujúcom sa súcite, u Luky zas o estetike škaredosti. Bodnárovej variant stojí niekde medzi nimi. Na jednej strane sa tu objavujú až naturalistické obrazy vyhasínajúceho ženstva („*jej mama vyduté brucho / žlté oči žiaľu / z nenarodených detí*", s. 63; „*stareny nepoužívajú púder / ani líčidlá*", s. 62), na strane druhej prevažuje obdiv subjektky k ženám „*môjho rodu*" (s. 63), k ich vytrvalej snahe stúpať „*hore*" (v texte je gramatický variant spojenia stúpať hore použitý až dvakrát), sú pripodobnené ľudským anjelom („*ťažkí anjeli / s mozoľnatými chodidlami*", op. cit.). Navyše, „škaredosť" z úvodu básne funkčne kontrastuje s enumeráciou (podobne ako u Halasa) častí vzácneho odevu: „*biele čepce / biele šaty / ručne urobené čipky.*" (op. cit.) Veková hranica tu napokon nie je natoľko podstatná, zdôrazňuje sa spomínaný prirodzený kolobeh (ženského) bytia: „*matky hundrú o svojej bolesti / o tom že život je procesia drám (...) tie ženy sú matky dcér / zmätené dievčatká plakali / cítili vinu / keď vyrástli / aj im sa z úst dralo hundranie / že život je procesia drám.*" (s. 62)

Erik Jakub Groch svojou zbierkou ***melancholia neviem*** nadväzuje na zbierku *nil, úvod* (2018). Hovorí sa o koncepte, ktorý predpokladá

Erik Jakub Groch: Melanchólia neviem
Bratislava: OZ Brak, 2019

sériu štyroch knižiek. Aj bez tejto vedomosti by sa však zbierka nejavila ako málo, miestami by som dokonca povedala, že na takej malej ploche je v nej toho až priveľa. Nájdeme tu tému detstva, ľúbostné verše, odkazy na mytológiu, filozo- »

» fiu, konfrontácie ľudského a prírodného bytia, hľadanie podstaty existencie, ale aj evokácie spriaznených literárnych duší (M. Haugová, R. Jurolek, J. Kuniak a iní) a pod.

Prevažuje kontemplatívno-reflexívna dikcia básnickej reči, subjekt hľadá, kráča, rozjíma vo svojej *melancholii*. Avizované *neviem* často neplatí, resp. je tak trochu provokatívne prítomné v častom kladení otázok, subjekt však ponúka i konkrétne závery v podobe akýchsi sentencií, niekedy ukrytých už v otázke: „*Ak by sme boli len tým, čo si vieme predstaviť, / odkiaľ pochádza stav pravdepodobnosti, predstava / niekoho, kto si vie predstaviť všetko?*“ (s. 11) Grochovo písanie je esenciálne *o esenciách* (názov jednej básne), metóda je však presná, koncízna, premyslená: „*čistenie a kladenie vecí na svoje miesto.*“ (s. 5) Podobne ako Hablák píše skôr o veciach, ktoré nie sú, a na ich evokáciu využíva napríklad synestézie zmyslov, Groch sa snaží uchopiť neuchopiteľné: „*vyslovenú svietivosť.*“ (s. 13)

Lajtmotívom celej zbierky je sneh, variuje sa do rôznych obrazov a netradičných výrazových spojení („*habituálny sneh*“, s. 17). Niekedy je len kulisou, svedkom, inokedy zas vhodným symbolom pominuteľnosti: „*Chvíľu nad snehom, jedného vzhľadom na druhé, vidieť / n-tú prítomnosti.*“ (s. 13) Otázkou ostáva, kam a čo všetko z načrtnutého autor rozohrá ďalej a či odolá jedinej hrozbe, ktorú v tomto type básnenia čítam – skĺznutiu k póze.

Erik Ondrejička vydal v roku 2019 až dve knihy – prvá z nich s názvom ***povedz iba slovo*** je stručná zbierka edície *Verše online*, ktorá

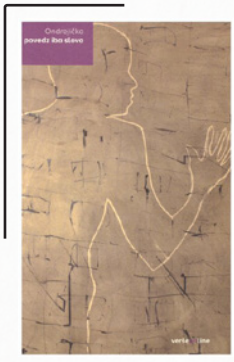

Erik Ondrejička: Povedz iba slovo
Fintice: FACE, 2019

vychádza ako príloha časopisu *Vertigo*. Druhú predstavuje zbierka epigramov ***Happygramy*** s ilustráciami Ivana Popoviča. Napriek tomu, že knihy spolu zdanlivo nesúvisia, už úvodná báseň prvej menovanej je akoby komentovaním podstaty oboch zbierok – ak pripustíme, že epigram vo svojej podstate skúma možnosti slova, jeho silu kritizovať a ambíciu poukazovať na určité spoločenské neduhy.

Zbierka *povedz iba slovo* sa začína veršami, ktoré túto „angažovanú“ funkciu jazyka relativizujú: „*Povedz iba sl* / ovo / *slovo ako pôvod* // *slovo čo je všetkým* / *a teda aj ničím* // *no raz vyslovené* / *presne ohraničí.*“ (s. 5, zvýraznil E. O.) Zamyslenie sa nad silou výpovede, implicitne bás-

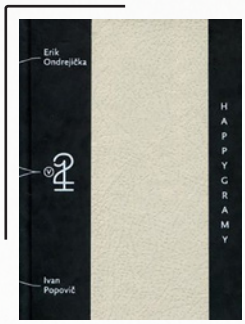

Erik Ondrejička: Happygramy
Bratislava: Petrus, 2019

nickej, však nakoniec smeruje k jednoznačnému verdiktu: „*Povedz iba slovo* / *a duša* oz*(d)* /ra / *vie.*“ (s. 6, zvýraznil E. O.) Slovo má teda schopnosť „prezrieť“ (*vie*), dokáže uchopiť podstatu a navyše, má silu „uzdravovať“. Tým je však povedané všetko a nič zároveň – čo je aj môj dojem z celej zbierky.

Autor aj ďalej rozvíja večné a univerzálne témy, rozplýva sa do najvyšších sfér: „*Aké je zazlievať niečo človeku?*“ (s. 10), „*A aké je poslať pozdrav ku hviezdam* / *a niečo si z nich zobrať?*“ (op. cit.) Dostavuje sa však opačný efekt – básne pôsobia plocho, otázkam akoby chýbal zdroj, intenzita, dôveryhodnosť: „*Rozsudok bol jasný* // *v klietke dočasnosti* / *meniť slová na sny.*“ (s. 9) Zdá sa, že kladené otázky očakávajú konkrétny typ odpovede, čo ich interpretačnú silu značne zužuje. Implicitne možno vnímať snahu o akúsi „vysokú“ poéziu („*Máš vzácnu mapu k tajomstvu* / *na každom liste* / *ako premieňať veci* / *na celkom čisté*“, s. 12), čomu prispelo i využívanie rýmu, ktorý myšlienku ešte väčšmi ohraničil. Čitateľsky „nefungujú“ ani verše samy osebe, mimo kontextu pôsobia ako poetické poučky či frázy: „*aj to že tŕň býva* / špicatý a tenký / *aj to že dočasnosť* / *príde o lupienky* // a len *okázalosť* / *sa k nim prihovára* / *ako keď až k Slnku* / *túži dorásť tráva.*“ (s. 28) Naproti tomu *Happygramy* sa na nič „nehrajú“, a predsa sú hravé. Autorovi pomohla „satirická“ poloha, dokázala jeho spôsob poetickej výpovede odľahčiť a paradoxne mu prisúdiť omnoho vyššiu hodnotu. Navonok celkom banálne (ľahké ako gram) verše o politike, náboženstve či futbale často triafajú do čierneho a javia sa ako možná súčasná variácia tohto žánru.

S ešte väčším počtom zbierok (rozhodne však nie čo do počtu strán či veršov) prišiel opäť na scénu **Kamil Zbruž**. Ako je to u neho zvykom (niečo podobné sa udialo aj v roku 2015), vydáva naraz tri knihy. Či už ich budeme, alebo nebudeme vnímať ako trilógiu a či už ich budeme, alebo nebudeme vnímať ako „knihy“, je napokon irelevantné. Zbierky ***Uroboros***, ***Magnum Opus*** a ***Deň pri jazere,*** akokoľvek provokujúce zámerom a stvárnením, považujem len za ďalšie pokusy o podobnú „performance“ ako v prípade zbierok: *Notes*, *Sothis* a *Barbarská generácia*. V tom čase uvažoval o významoch a originalite Zbružovho „ticha“ a inak (ne)formulovanej prázdnote i Peter Macsovszky. Na záver jeho kritiky čítame, že „*u Zbruža významné je nie to, či siaha k postupom prv stokrát použitým, ale to, v akom čase, v akom kontexte s nimi prichádza a aká presvedčivá je jeho umelecká poctivosť.*“

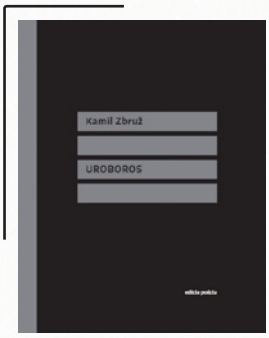

Kamil Zbruž: Uroboros
Bratislava: Drewo a srd, OZ Vlna, 2019

Otázka aktuálnosti nastolenej témy by sedela i dnes, lavíruje však práve presvedčivosť a umelecká poctivosť. V zbierke *Magnum opus* je oné „nič“ prítomné v akomsi až detskom hľadaní piatich rozdielov: zbierku tvoria takmer identické fotografie autora striedajúce sa s textom na samostatných stranách. Na fotkách sa mení len pohyb ruky objektu, akoby išlo o dirigentské predstavenie tichej hudby. Stručný a zväčšený text pozostáva z mysticky znejúcich slov obsahujúcich rytmické pokyny, ale i mená egyptských božstiev, slov z ezoteriky, alchýmie, pojmov z astronómie a pod. Vytvára sa spomínaný dojem dirigovania (či zaklínania) tvorby, presnejšie jej vzniku. Táto invokácia je, zdá sa, magickej povahy, implicitne teda nabáda k prisudzovaniu nesmiernej sily tvorivej činnosti vo všeobecnosti. Podobne aj v druhej zbierke, s názvom *Uroboros* (s. 2), čítame akýsi začiatok tvorby, zaznamenanie vízie, ako explicitne hlási dvojjazyčný popis obrázku pyramídy v binárnom

kóde: „*Videnie v Kráľovej komore vo Veľkej pyramíde v Gíze, 27.09.2007, 11:10.*“ Poetická tvorba je tu teda i obrazom značne redukovaného a šifrovaného zápisu.

Deň pri jazere je takisto príspevkom k vizuálnej poézii; túto „prírodnú lyriku“, ako hovorí anotácia, som čítala ako istý druh kresleného vtipu – infantilnosť zobrazenia, absurdita výroku (text celej zbierky tvorí jedna veta) a samotnej pointy. Ak by sa však v prípade prvej trojice zbierok z roku 2015 dalo hovoriť o funkčnom rozvíjaní, povedzme, Adamčiakovej línie (na ktorú Zbruž priamo odkazuje), situáciu aktuálnej trojice by som už hodnotila ako samoúčelnú. Otázkou je, či sa Zbružova experimentálna tvorba dokáže vymaniť z cyklického požierania seba samého, ako ten had či drak pojedajúci vlastný chvost v symbole uroboros. Žiada sa mi však ešte dodať jednu vec: v pozadí celého „projektu“ sa veľmi nejasne dostáva k slovu irónia (ako ono komické „*YEAH! YEAH!*“, ktoré kričí „*DETSKÝ ZBOR*“ v *Magnum opus*), o ktorej nielenže nie sme do poslednej chvíle presvedčení, ale miestami pôsobí ako „zadné vrátka“.

Keď som si myslela, že cestujem v čase

Takýto mystický zážitok vo mne vyvolali zbierky, patriace svojou poetikou ďaleko do literárnej histórie. Štylisticky zručná a prepracovaná poézia pripomínajúca časy dávno minulé sa vzťahuje na zbierku ***Delfy sú ďaleko*** od **Jána Švantnera**. Je to hutná a obrazmi zaťažená poézia, ktorá pôsobí voči dnešnému dynamickému svetu staticky až nehybne. Akoby plynula mimo neho, čo sa týka nielen tém, ale najmä spôsobu ich spracovania. Hlavnou otázkou je univerzálny ľudský zážitok, ten však pochádza z básnického sveta, ktorý je tu vytvorený.

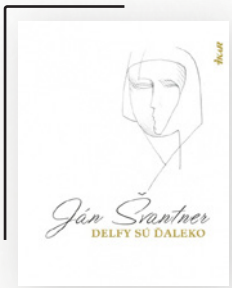

Ján Švantner: Delfy sú ďaleko
Bratislava: Ikar, 2019

Tentoraz platí priama úmera: ako nerozumie tento svet dnešku, tak dnešok nerozumie tejto poézii. Ešte je možné okliešťiť ho – „vytrhať“ z neho osihotené verše, básnické obrazy, ktoré sú esteticky pôsobivé, ale obávam sa, že aj tie už dnes pôsobia skôr ako kulisa než skutočne dráždivá poézia: „*Jej Výsosť nepoznám, poznám len dotyk noci / s hviezdami na skalách, / keď kopem v hline zohnutý bez pomoci / a dýcham zlatý prach.*“ (s. 71)

Podobné sa deje pri čítaní zbierky **Milana Richtera *Storočie, kruté storočie***. V anotácii sa píše, že ide o svedectvo židovského dieťaťa, muža, ktoré autor uchopuje cez čierny humor. Tematicky je teda zbierka rozhodne vzácnym

Milan Richter: Storočie, kruté storočie
Bratislava: Ikar, 2019

počinom. Navyše, oné svedectvo podáva zrozumiteľne, verše sa nevzpierajú recepcii, naopak, ich „príbehové“ jadro plynie ľahko a obratne. Mnohé básne predstavujú akési spoetizované príbehy, poeticky ladené dialógy, spomienky alebo aspoň ich sekvencie, ťažké i odľahčené. Hlavným prvkom však nie je čierny humor, lež sentiment. Hoci básne pôsobia autenticky, ich básnické spracovanie opäť nezapadá do kontextu súčasnej poézie. Zážitok by som prirovnala k čítaniu memoárovej prózy, nie však k poézii 21. storočia.

Keď som súdila knihu podľa „obalu“

Slovo obal tu funguje vo svojom doslovnom, ale i prenesenom význame v úvode spomínaných „nálepiek“. V prípade knihy ***Erby brehov*** od **Gabriely Spustovej Izakovičovej** sa ku komerčnej obálke pridáva aj celkové spracovanie zbierky a najmä jej neuveriteľná dĺžka – takmer 400 strán poézie, v ktorej sa úsporne tlačia na každej strane viaceré básne. Ako sa však dozvieme, ide o výber z autorkinej tvorby (14 zbierok poézie). Striedajú sa teda rôzne témy, ale i formy (siahajúce od haiku cez baladu až k reflexívnej lyrike), spoločné však majú jedno – pôsobia ako štylistické cvičenia, no formálne i esteticky nezvládnuté: „*Viem súdiť ľudí hluchou slepotou. / Viem pousmiať sa nad ich lopotou. / Viem víťaziť nad cudzou robotou. / A kričať nad ich biedou, nahotou. / Tiež viniť ich, keď zmieram clivotou. / Však iba jeden život musím žiť. / V ktorom musím čestne zvíťaziť.*“ (s. 7)

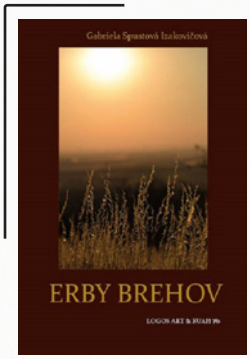

Gabriela Spustová Izakovičová: Erby brehov
Suchá nad Parnou: RUAH, 2019

Nápoveďou môže byť i samotná anotácia. Napríklad, o zbierke **Ľubomíry Mihálikovej *Diva Oliva*** sa dočítame, že v nej nájdeme „*túžbu po láske a šťastí, večnej pravde a dobre, ukrytú v symboloch. (...) Jej básne pripomínajú Verlainov a Rimbaudov symbolický spôsob uchopenia poetického slova. Zahĺbte sa doň a nechajte sa ovanúť krásou.*“ Podobne ako citovaná anotácia, aj verše sa preklápajú do prázdnych patetických zvolaní a fráz: „*Čo robiť? / Keď to malé nič / sa zmení na veľký čin.*“ (s. 16) Fragmenty bezprostredných

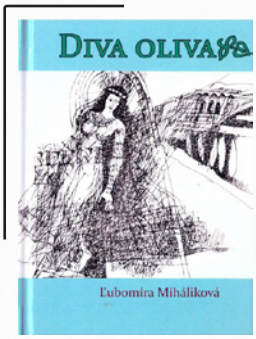

Ľubomíra Miháliková: Diva Oliva
Suchá nad Parnou: RUAH, 2019

veršov (napr. spomienky na mamu) sú rýchlo umlčané, stráca sa sila vypovedaného a prostredníctvom poetizácie Heglových téz sa prechádza opäť kdesi do iného (minulého) storočia.

Ďalším „obalom“ je počet zbierok. Tridsiata zbierka **Stanislava Hábera *Smerovník žmýka pyžamu*** je vskutku úctyhodný výkon, ak by išlo o súťaž v počte básnických zbierok. Napokon, aj poézia v nej zodpovedá faktu, že ide o verše pre verše, a nič iné za nimi, bohužiaľ, nehľadajte. ››

» Básňam totiž chýba akákoľvek tenzia, ide skôr o poučenia bez možnosti ďalšieho dialógu s textom. O čosi lepší variant síce predstavujú akési životné impresie, ktoré autor ponúka, no ani im nepridal na naliehavosti a najmä aktualizácii – metód, tém, motívov.

Stanislav Háber: Smerovník žmýka pyžamu
Bratislava: Vydavateľstvo Spolku slovenských spisovateľov, 2019

Básnik **Dalimír Stano** tiež píše ako na „bežiacom páse“. V poradí štrnásta zbierka ***To, čo je za očami*** v danej „sekcii“ predstavuje najvydarenejší počin, no kniha by potrebovala poctivú redakciu, ktorá by sa podieľala, napríklad, na radikálnej selekcii textov. Za najlepšie považujem verše pripomínajúce aforizmy. Tie sú súčasťou básní, v ktorých sila vnútorného zážitku odpútala autora od snahy byť dobrým básnikom. Tých niekoľko dobrých básní pripomína bendzákovskú poetiku – nuda, apatia a minimálna snaha o zme-

Dalimír Stano: To, čo je za očami
Spišská Nová Ves: FAMA art, 2019

nu, akési „zacyklenie“ subjektu v kruhu svojej každodennosti (b. *Nemám chuť na nič*, b. *O ničom*). Ak sa navyše autorovi podarí odľahčiť situáciu humorom („*Vychádzam z krčmy ako z premisy*“, s. 16), celkové neuspokojivé vyznenie knihy zamrzí ešte o čosi viac.

V kategórii „obalových“ zbierok by sa ešte dalo pokračovať, myslím si však, že som uviedla jej najrelevantnejšie „obsahy“, iné by boli už len zbytočným opakovaním.

Keď príroda kadečo zakryla

V roku 2019 vyšli aj dve zbierky, na ktoré by sa podľa ich názvu mohol vzťahovať prívlastok prírodná lyrika. Kniha výtvarného umelca **Jána Kudličku *Atmosféry*** pripomína akési komentované skice či „predobrazy“ prítomné v mysli autora výtvarníka: „*V línii mojich očí čiara mora / s čudesnými scenériami nad ním. / Obloha sa predvádza / množstvo krátkych, no silných sekvencií / tvarov, farieb a prežiarených úderov svetla.*“ (s. 60) Autentickosť „výtvarného“ oka je zároveň ich najvyššou devízou. Ako poézia by samy osebe neobstáli, takto však mieria vyššie. Tie najlepšie básne zo zbierky predstavujú akýsi maliarsky

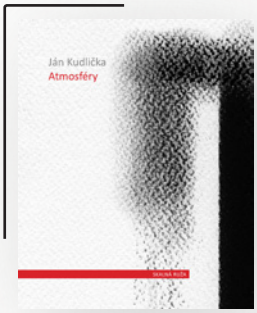

Ján Kudlička: Atmosféry
Kordíky: Skalná ruža, 2019

denník, zaznamenávajúci línie, farby, horizonty a „atmosféru“ človeka v nich. Hoci slovo na mnohých miestach zaostáva, niekedy je „ho“ príliš a skĺzava k sentimentu z osobnej fascinácie pozorovaného („*toto miesto milujem*“, s. 44). Mnohé básne prekračujú hranicu „súkromnej“ impresie a stávajú sa záznamom človeka v krajine, konkrétnej, živej a implicitne prinášajú návody, ako sa do tejto krajiny „uložiť“. Odpoveď je láskavá, pokorná a empatická voči prírode, ale i ľudskej práci (či už máme na mysli umeleckú, alebo inú tvorivú činnosť): „*Nonno Brando CI 3528 / pokojne kotví v prístave. / Bielo-modrá fasáda lode / takmer splýva s modro-bielou oblohou. / Pobiehajúci chlapci na palube / narúšajú jej / monumentálny status quo / a pripravujú sa / na nočný rybolov.*“ (s. 56)

Naopak, ***Oravské rondely* Pavla Prikryla** sa prírody skutočne dotýkajú len názvom. Autor prírodné kulisy zanecháva, resp. ich využíva „len“ ako evokáciu spomienok na detstvo, rodinný kruh či pripomenutie významných mien z našej literárnej histórie spojených s Oravou (A. Bernolák, R. Dilong, P. O. Hviezdoslav a iní). Ak Kudlička človeka akoby vynechával, ale napriek tomu ho dráždivo evokoval prostredníctvom jeho výtvorov a vzťahu ku krajine, Pavol Prikryl skloňuje človeka neustále, ale „naprázdno“. Básne pôsobia ako neobratné štylistické hry (obraznosť je neoriginálna, metafory lexikalizované a pod.), veršovačky na osobné témy, skladanie súkromných spomienkových ód, výrazne pa-

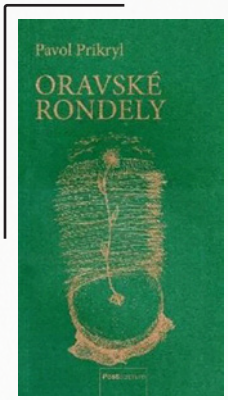

Pavol Prikryl: Oravské rondely
Bratislava: Post Scriptum, 2019

tetických a bez hlbšieho vnútorného pohnutia: „*Nevstúpiš, brat môj, už viac do ich kruhu, / môžeš im vziať len rúčku do dlane. / Zvládneme pre ne namaľovať dúhu, / skôr ako im detstvo prestane.*“ (s. 16) Navyše, opakovanie rýmového vzorca (v podobe refrénu), ako aj samotný striedavý rým, sa rýchlo zunujú a ďalej predstavujú už len striktnú a nefunkčnú formu. Veršom chýba vnútorné napätie, ktoré by kládlo otázky alebo aspoň lákalo k spoločnému rozjímaniu, plynú pokojne a bez povšimnutia, čo bude zrejme aj osudom celej zbierky.

Keď som sa mala smiať

Písať poéziu s prvkami komiky, či dokonca humornú poéziu rozhodne patrí k najťažším poetickým výzvam. Na fakt, že pôjde o čosi menej vážne, zvykne upozorniť už samotný názov, ako v prípade zbierky ***Dva vorvane na dne vane*** **Mariána Hatalu** a ilustrátorky **Petry Štětinovej Goldflamovej**. V anotácii sa uvádza, že ide o sériu rýmovaných nonsensov, ale nonsens ako istý druh sofistikovaného nezmyslu by mal stáť minimálne na troch nohách „zmyslu“ (pravdy), ak chceme, aby bol úspešný – pochopený. V tomto prípade však mám pocit, že básne krívajú viac ako na jednu nohu. Ich sémantika sa podriaďuje (prepracovanej) jazykovej hre, ale práve nadmerná komplikovanosť (v jednej básni sa vyskytuje až priveľa jazykových prešmyčiek, palindrómov, novotvarov a pod.) narúša jednoduchosť myšlienky: „*Na stole je cuvée, syr a ešte skyva. / Kivi sleduje ma. A k tomu sa skrýva. // Jem syr v skyve. Skyvu v syre. Sŕkam cuvée, / pozoru-*

jem kivi a zľahka sa kývem. // Ľaká to, kým skyva láka vtáka kivi, / furt sa točí a šušorí, telo krivý. // Ešte že sú zmeny nálad a výkyvy / odrazu len k môjmu stolu cieli – kivi! // Predstaví sa 'Ja som Kivi Južný – sveták. / A ty? Vták, čo nevie lietať, teda jedák?' // Poje so mnou, povie: 'Letíím. Vďaka. Ďalšie rande!' / Pochváli sa: 'Mám ho… oné… iZé… na Zé… lande'.“ (s. 26)

Stane sa, že čitateľ nedospieva ku katarzii vo forme smiechu, ktorá mu bola sľúbená. Zbierka v istom zmysle pripomínala *Karamelky* Viliama Klimáčka, najmä evidentnou láskou k tvorbe, k vymýšľaniu ako očisťujúcej a zábavnej činnosti, v hlbšom zmysle aj postupom, ako možno (v tomto prípade prostredníctvom jazyka) objavovať rôzne „zákutia“ sveta okolo. Stavia sa tu na ludickú funkciu, ktorá vyplýva zo spájania nespojiteľného. Opäť však zopakujem, že na takej malej ploche je takýchto „krížení“ priveľa. Otázkou tiež ostáva zaradenie zbierky ku konkrétnej vekovej skupine (mätú aj inak krásne ilustrácie) – ide o básne pre deti (teda mládež), to by však nesedeli niektoré témy, ale ani intertextuálne odkazy; zrejme je to teda poézia pre dospelých, pre večné deti v nás, ktoré sa rady pristavia pri maličkostiach života. V oboch prípadoch je odpoveď rovnaká, s humorom povedané: „To nemyslíte vážne!“

Marián Hatala:
Dva vorvane na dne vane
Bratislava: Petrus, 2019

Dávku humoru v podobe hry s jazykom a naznačenej irónie sľubuje aj zbierka **Benjamína Škreka *Kam z kanapy*.** Po prečítaní sa mi na jazyk sunie prvoplánový súd v zmysle – kam (čo) s takouto poéziou? Snaha o komické zlyháva, odľahčené komentovanie bežného života stroskotáva na neobratnosti po sémantickej, ale i jazykovej stránke: „*Smrť prirodzená, / tma umelá / zrazil vlak lásku, / telom rovno do tela. // zrazil vlak lásku / telom rovno do tela. // Ostali po nej / siroty. / Som to ja? / Asi. / Asi si to ty.*“ (s. 50) A k tomu všetkému „kazateľský“ tón lyrického hrdinu, ktorý sa situuje do polohy barda, hlásateľa právd: „*Boh mi zoslal / poéziu, / predali ju / za dve hrste / fazule.*“ (s. 8) Zaujímavosť tém ponechám na posúdenie individuálnej čitateľskej recepcii, ale ich spracovanie by som označila za monotónne s predvídateľnou pointou.

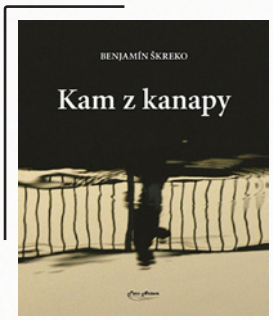

Benjamín Škreko: Kam z kanapy
Bratislava: Pars Artem, 2019

Komiku, a poriadne okázalú, sľubuje už názov edície KK Bagalu *Literárny cirkus*, v ktorej vychádza tretia kniha (súčasne v reedícii aj dve predchádzajúce) **Vlada Jančeka *Ahoj krv***. Aj meno autora, známeho ako člena a (spolu)textára kapely *Saténové ruky*, prináša tento typ dohadov. Očakávala som minimálne výsmech – napríklad „vážnej“ poézii – v podobnom tóne, ako funkčne zaznieva (na rôzne témy) v piesňach *Saténových rúk*, a teda s nadhľadom až nonsensom. O to väčšie bolo moje sklamanie, keď komiku zastrela snaha o demonštráciu „skutočných“ problémov lyrického subjektu – napríklad, krízy stredného veku. Za všetky hovorí najdlhšia báseň s názvom *Stará* s atmosférou nostalgie, ktorá však neprechádza na čitateľa: „*Starý muž sedí v ešte staršom kresle. / Na staré časy, keď sa veľa pilo, spomína. (…) S iskričkou v oku spomína / na zlaté šesťdesiate. / Naproti nemu sedím ja / a píšem.*“ (s. 51) A vôbec, evokácia minulých čias, či už z detstva (*Koniec detstva*), alebo z neskoršieho obdobia (*Zrútil sa mi svet*), je poznačená pátosom, prevažuje verbalizmus, akoby autor v tomto prípade nedokázal byť stručný a menej explicitný: „*Mohol som čakať, že to celé takto skončí. // Všade sú kilometre káblov mojich / zauzlených viet.*“ (s. 45) Omnoho presvedčivejšie (a komické) sú básne, v ktorých zaznieva úderný, strohý až „infantilný“ tón, ktorý tlmočí zdanlivo nedôležité veci, ale ich dôležitosť necháva tušiť: „*Znova si ľahnem a pozerám na mraky. // V trúbe mám prázdno / a v duši / zemiaky.*“ (s. 27)

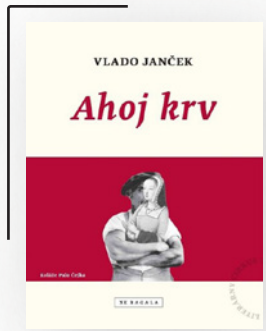

Vlado Jančeka: Ahoj krv
Levice: KK Bagala, 2019

Keď (rozumej „Ak“) som na niečo zabudla
Je viac než isté, že som na niektoré zbierky zabudla – nespomenula som napríklad spevníky – ***Spevník: Lasica + Filip + Satinský*** a výberovú zbierku poézie slovenských textárov **Borisa Filana, Kamila Peteraja a Ľuboša Zemana *Malá tichá radosť***, ktoré stoja rozhodne (a nielen) za prečítanie (prvý z menovaných obsahuje i akordové zápisy). V konečnom dôsledku nebolo cieľom môjho príspevku podať vyčerpávajúcu správu o všetkých vydaných poetických nedebutových zbierkach za rok 2019, verím však, že sa mi aspoň čiastočne podarilo vytvoriť mozaiku čitateľskej recepcie tých najdôležitejších z nich.

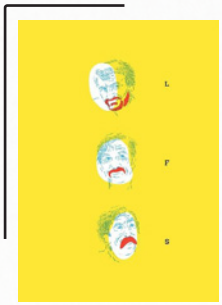

Kol.:
Spevník Lasica + Filip + Satinský
Banská Bystrica: Literárna bašta, 2019

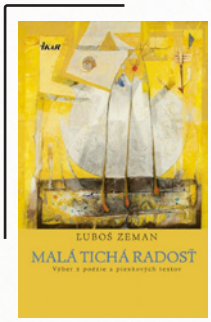

Ľuboš Zeman: Malá tichá radosť
Bratislava: Ikar, 2019

Foto *Radka Mikšíková*

Zakážte tie genitívy!

Debutová poézia 2019

Mgr. Matúš Mikšík, PhD. (1988)
Absolvoval doktorandské štúdium na FiF UK v Bratislave, v súčasnosti tu pôsobí ako odborný asistent na Katedre slovenskej literatúry a literárnej vedy. Venuje sa slovenskej poézii 20. a 21. storočia, recenzuje pre rôzne literárne časopisy. V rokoch 2016 až 2018 bol šéfredaktorom *Knižnej revue*.

Matúš Mikšík

A tak, ako odišiel do stratena rok 2019 (s globálnou pandémiou sa ťažko súťaží v zapamätateľnosti), budem postupovať aj ja pri štruktúrovaní tohto textu – na jeho samom začiatku nájdete tri tituly, ktoré stoja za zmienku, a čím hlbšie sa budete do hodnotenia noriť, tým väčšie bizarnosti tam budú striehnuť (preto ak chcete mať po dočítaní dobrý pocit, odporúčam začať od konca).

Nebudem ctených čitateľov a čitateľky naťahovať – ja už na tieto hodnotenia, skrátka, nemám nervy. Vyše 20 debutantov a debutantiek vydalo v minulom roku knižku básní a väčšina z nich je už teraz zabudnutá (mimo okruhu ľudí, pre ktorých hlavným kritériom pre kúpu knihy domácej poézie nie je nevyhnutne kvalita veršov, ale skôr väzba na autorku či autora), a to právom.

Povšimnutiahodné

Začnem hodnotením zbierky **Martiny Strakovej** ***Pohľadnice z neviditeľných miest***, ktorá je pre mňa jednoznačne tým najlepším, čo oblasť poetických debutov za uplynulý rok ponúkla. Kniha je rozdelená do štyroch častí, tie sú už samy osebe funkčnými celkami, v spojení do jedného artefaktu sa však ešte vzájomne citlivo zvýznamňujú (k čomu prispieva aj grafická úprava). Lyrická aktérka nežongluje s veľkými či večnými témami, významové jadro tvorí intímna výpoveď o sebe samej a o tom, čoho sa má možnosť dotknúť. Na druhej strane je diapazón výraziva taký široký, že aj napriek relatívne krátkemu rozsahu jednotlivých textov zbierka ako celok pôsobí expanzívne, niektoré prvky dokonca vytvárajú prvky tzv. otvorenej básne, teda evokujú iba základný, všeobecný vnem, ktorý je poskytnutý čitateľovi či čitateľke na dotvorenie.

Sympatické je využitie leitmotívov (ide najmä o rastliny) a ďalších konštrukčných prvkov (katalogické radenie textov v časti *Herbáriá* či hudobná kompozícia časti *Rímske pínie*), posilňujúcich aspekt kompaktnosti. Výsledkom je veľmi dobre vyvážený celok s rovnocenným pôsobením odstredivých i dostredivých síl, čo vytvára vhodné (ani priúzke, ani priširoké) rozpätie konotačno-interpretačného poľa. Povedané inak – aj najvzdialenejšie prvky prirodzene gravitujú k spomínanému výrazovému jadru, ktorým je špecifická životná skúsenosť lyrickej

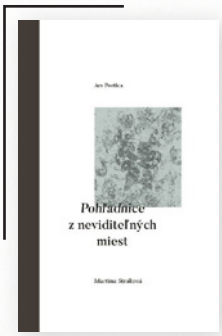

Martina Straková:
Pohľadnice z neviditeľných miest
Bratislava: Ars Poetica, 2019

aktérky, odvíjajúca sa zhruba od tohto stredu: *„vyrástla som / obyčajná ako pýr pevne / zachytená v škárach // kam psy // chodievajú // značkovať.“* (s. 34) Premisa, stanovená názvom zbierky, je tak naplnená – Straková dokáže presvedčivo vo svojej poézii vykresliť „neviditeľné miesta“, ktoré vďaka získaniu týchto textových pohľadníc chceme navštíviť a strácaním sa v nich ich preskúmať.

Debut ***Vášnenie***, vydaný pod pseudonymom **Zuzana Fabianová,** je rozdelený do šiestich častí, čo ukazuje premyslené makrokompozičné rozvrhnutie. Úvodné dve časti – *Intimissimo* a *Odvrátená strana* – spolu komunikujú ako dve strany tej istej mince. Dominantou je milenecký vzťah, v rámci ktorého sa v prvej časti aktérka a jej milenec približujú (fyzicky i duševne), a v tej druhej sa jeden druhému vzďaľujú. Umeleckú presvedčivosť týmto veršom dodáva najmä striedme a neprikrášľujúce uchopenie telesnosti, ktoré vyvažuje aj nadbytočný pátos či klišéovitosť niektorých iných veršov. Dôležitým pôdorysom básní je ich hudobnosť.

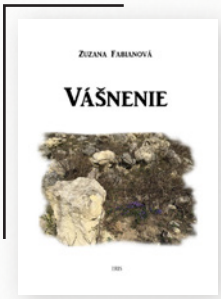

Zuzana Fabianová: Vášnenie
Bratislava: Iris, 2019

V nasledujúcej časti lyrická aktérka obkresľuje svoju identitu v spojitosti s vnútorným i vonkajším svetom (k vonkajšiemu svetu aj zaujíma postoj), odhaľuje a reflektuje sa v pozícii ženy (aj ako nositeľky

istých rodových stereotypov), poetky (v zmysle písania o písaní), ale najmä sebavedomej erudovanej individuality, poučenej lektúrou filozofie (i feminizmu) či umenia (opäť predovšetkým hudba). Časti *S blízkymi* a *Pieskový vrch a iné* potom ďalej upresňujú pozíciu lyrickej aktérky vo svete – prvá menovaná konkretizovaním členov a členiek rodiny ako oporných bodov, tá druhá ukazuje jej zakorenenie v skutočných či symbolických lokalitách, pričom sa tu vyzdvihuje príroda, predovšetkým flóra. Do tohto prírodného kontextu autorka postupne zasadzuje už evokované významné motivické okruhy – telesnosť, hudba, milenec, blízki, pričom v závere sa repertoár rozširuje aj o motív smrti.

Zvolený pseudonym, okrem zakrytia skutočnej autorskej identity, zrejme zámerne buduje plnohodnotné, trojrozmerné alter ego. Ideu alter ega napokon komplementuje aj posledná časť zbierky s názvom *Z haiku*, ktorá aktérku predstavuje v polohe hĺbavej filozofujúcej reflexie a čitateľovi či čitateľke tým dotvára diapazón rozličných uhlov pohľadu na jej osobnosť. Zbierka *Vášnenie* je napokon práve s prihliadnutím na úsilie o komplexné uchopenie a zobrazenie identity a súradníc individuality (či už fiktívnej alebo „skutočnej") zaujímavým a interpretačne podnetným príspevkom do debutovej slovenskej poézie.

Posledným v tejto trojici najzaujímavejších básnických debutov minulého roka je ***Lepšia verzia seba*** **Ivony Pekárkovej**. Ide o kompozične zvládnutú knižku, hravo a ironicky kritizujúcu submisivitu jedinca vo vzťahu ku komerčno-konzumnej spoločnosti. Protagonista prvej časti zbierky Peter sa

Ivona Pekárková: Lepšia verzia seba
Bratislava: OZ Brak, 2019

nielen pasívne podriaďuje očakávaniam spoločnosti, ale proaktívne hľadá takú „lepšiu verziu seba", ktorá vymaže jeho jedinečnosť, čím sa stane ideálnou nádobou pre naplnenie spomínaných očakávaní. Autorská metóda debutantky sa dá považovať viac za komentár než za kritiku, vďaka čomu na jednej strane zbierka nenadobúda moralizujúci charakter, na strane druhej sa však týmto chtiac-nechtiac vzdáva aj úderného pointovania, ktoré by mohlo verše vhodne vyostriť. Napokon tak azda pričasto ostávame v „bezpečných" mantineloch karikovania už karikovaného. V knihe sa zároveň ukazuje sľubný základ autorskej poetiky aj úskalia nie priliehavo zvolenej látky. Pekárkovej debut síce pobaví, ale to sa mi zdá v konečnom dôsledku málo. Celú moju recenziu *Lepšej verzie seba* nájdete v časopise *Glosolália* 1/2020.

Bude z toho niečo?

Útla zbierka **Zory Červenákovej *Vitajte v sklade života*** je, ak sa nemýlim, poetickým debutom nielen autorky, ale aj vydavateľstva Artis Omnis, špecializovaného na fantastiku. Ide o vcelku solídny počin, hoci nie výnimočný. Lyrická aktérka komentuje bežný život, pričom svoju úlohu tu hrá aj špecifická ženská životná skúsenosť. Dalo by sa povedať, že jadrom zbierky je hľadanie vlastnej identity a vlastného miesta vo svete, pričom na základe datovania básní v rozpätí od roku 2004 po 2018 je viditeľné, že ide o kontinuálny a komplexný proces, akýsi krúživý pohyb po hraniciach externého a interného, ktorého – dnes už v podstate obligátna – súčasť je aj istota neistoty či vždy prítomný pocit väčšieho alebo menšieho ohrozenia. Datovanie zároveň posilňuje autobiografický rozmer.

Zora Červenáková: Vitajte v sklade života
Žilina: Artis Omnis, 2019

Aktérka sa neusiluje patetickým spôsobom „zjavovať" veľké pravdy, miestami sa však nevyhne melodramatickosti a bolestínsko-trpiteľskej póze. Spravidla najlepšie sú odľahčene, uvoľnene pôsobiace básne (napríklad *Únava*), v ktorých autorka príliš netlačí či už na pointu, alebo na ornamentálnosť výrazu. Zaujímavá je napríklad báseň *Sebaklam*, uzatvárajúca sa veršom „a seba kam?", v ktorom sa aktérka pýta seba samej, kde je jej miesto v jej vlastnom živote. Pointa je sama osebe výrazná, šikovne ju však zvýznamňuje slovná hra v názve básne, čím sa vytvára pocit úplnosti textu. Iné slovné hry v Červenákovej debute, naopak, pôsobia formalisticky samoúčelne a nefunkčné je úsilie o formálne ozvláštnenie a zdôrazňovanie častí výpovede kapitálkami. Treba však dodať, že to sú typologicky neduhy, aké sa dali odstrániť, ak by mala knižka pozornejšiu redaktorku či redaktora. Je to škoda, pretože v takejto rozsahovo, obsahovo i výrazovo skromnej zbierke nedostatky väčšmi vyniknú a čitateľa či čitateľku môžu rušiť v procese recepcie inak zaujímavej reflexívno-meditatívnej poézie, ktorú tento debut na viacerých miestach poskytuje.

Pod autorským menom **Neullior Aeternum** vyšiel debut ***Pomiluj ma keď umrie láska***. Ide o zbierku relatívne presvedčivej zážitkovej poézie (plus niekoľkých strán denníkových zápiskov), pri ktorej sa – myslím – dobre ukazuje rozpor medzi postojom naivno-sentimentálnej čitateľky či čitateľa (tí sú tu cieľovkou) a diskurzívne čítajúceho človeka (v tomto prípade som ním, prepytujem, ja). Tvorba Neullior Aeternum sa mi nezdá ako úplne márna, ale predovšetkým tu treba nastoliť otázku miery – zbierka totiž obsahuje aj decentnejšie ladené a obstojne pôsobiace básne (napr. *Chytám ťa pod rebrá*), na druhej strane však stoja texty ustrojené na báze prvoplánovej expresivity, ktorá namiesto práce s náznakom predostiera čítajúcemu či čítajúcej známe prvky, resp. dokonca vyslovene kľúčové slová poetického inventára v čo „najľúbivejšej" konštelácii (preto zbierka funguje ako objekt naivno-sentimentálneho čítania). Na ilustráciu sa dá použiť napríklad úvodný odsek básne *Vieš, že*: *„zo všetkých rán / najviac bolia / tie rána, v ktoré / tu nie si?"* – a posledný verš toho istého textu: *„Milovať ťa je zločin"* (s. 69); prípadne nasledujúci úryvok: *„a ja som stále čakala, / pretože nečakať na teba / by bolo peklo, / by bola bolesť, / by bola slabosť."* (s. 76)

Neullior Aeternum: Pomiluj ma keď umrie láska
Bratislava: Pars Artem, 2019

Nechcem pritom spochybňovať ani životnú skúsenosť autorky, ani tvrdiť, že básne sú vedome vyrátané na efekt, výsledok je však taký, aký je – laicky ľahko čitateľný súbor veršov, ktorý neprináša do poézie nič nové, no predsa si v nej nájde svoje miesto (keďže básne čítajú aj nemúzickí čitatelia a čitateľky – tu asi predovšetkým takí). Vidím tu podobnosť napríklad s tvorbou Pavla Hiraxa Baričáka, uňho však skôr ide o egoistickú pózu, tvorba debutantky ››

» pôsobí autentickejšie (hoci od Nóry Ružičkovej či Lýdie Vadkerti-Gavorníkovej je veľmi ďaleko).

Bea Hric Swetlunka vstúpila do knižného dianie zbierkou ***Ne(z)vratná spoveď***. Úroveň estetizovania skutočnosti v tomto debute je síce relatívne decentná, to však neznamená, že by vo výslednej podobe básne pôsobili osviežujúco – skôr by som povedal, že verše sú celkom milé, nie až tak iritujúce. Aj tu sa však vyberá z „klasických" prvkov toho, čo vnímame ako invariantný poetický inventár, a tieto prvky sa reťazia iba „osvedčeným" postupom, takže celkovo nič nové. Výsledný efekt sa dá vidieť napríklad v básni *Ešte sa nezmenil*: *„krb môjho tela / na popol, / aj keď vietor pátra / po deravých vreckách na duši."* (s. 82) To je inak práve jeden z tých iritujúcejších textov.

Bea Hric Swetlunka: Ne(z)vratná spoveď
Bratislava: Pars Artem, 2019

Navyše, vždy spozorniem, keď vidím hyperbolické konštatovania ako *„Svet sa zbláznil"* (s. 45) – ak už totiž chce autorka či autor reflektovať širšiu realitu a nie len „svoj" svet, presne takéto jednoduché redukcie sú pre mňa znakom nepresného videnia (obdobne to platí pre rad ďalších „spoločenských" básní, napr. *Splynuli sme s dobou* či *Svet sa krúti*). Tomuto sa úprimne mohla autorka radšej vyhnúť a riadiť sa svojimi veršami: *„Nie je všetko zapísané / v knihách"* (s. 48) – a áno, aj bez takéhoto „múdra" by sa *Ne(z)vratná spoveď* zaobišla.

Mykať plecami

Najprv stručne k edícii *Malé svety*, o ktorej som písal samostatnú recenziu (*Knižná revue* 10/2019) a patria do nej tieto debutantské zbierky: **Klaudia Dočekalová** – ***Sedadlo 33***, **Samuel Furmánek** – ***Spiace kvety***, **Martin Petro** – ***Zločinec***, **Petra Štefancová** – ***Odokrytá***, **Matej Trnovec** – ***Dobrovoľný Lucifer*** (všetky vlastným nákladom, 2019). S oboma prižmúrenými očami by mohlo ísť o perspektívnych autorov a autorky, čaká ich však veľa práce, na začiatku ktorej stojí schopnosť reflexie vlastných textov i prijatia externej reflexie vo forme (aj tvrdej) kritiky. Najlepšie sa v tejto chvíli javí veršovanie **Petry Štefancovej** (pri debute ***Odokrytá*** občasne stačí prižmúriť len jedno oko a na zopár miestach sa dokonca dá čítať aj s očami otvorenými!), takže ja osobne si počkám na jej ďalšiu zbierku a budem držať palce, aby vzniklo niečo čitateľné, pretože to v „mladej poézii" potrebujeme ako soľ, čo dokazuje aj zvyšok tohto môjho textu.

Petra Štefancová: Odokrytá
Vlastným nákladom, 2019

Ďalší nevýrazný debut predstavuje ***Ružová noc*** **Silvie Budayovej**. Básne zbierky sú striedme rozsahom a badať v nich aj úsilie o výrazovú striedmosť v podobe vecného tónu, vo viacerých textoch je však transparentne viditeľné, že ide viac-menej len o efekt. Autorka sa nevyhne „poetickému" pátosu: *„útržky tajných milovaní / skryté vo vášňach minulosti / dunia v hniezde mojich ulít / ako pulz srdca smiechu"* (s. 49), ani chcene či nechcene moralizujúcim poin-

Silvia Budayová: Ružová noc
Martin: Matica slovenská, 2019

tám: *„dnes číta málokto"* (s. 11) či prevareným ezotericky ladeným pseudosentenciám: *„slnkom presvietená nedeľa / človeku viac netreba"* (s. 14), „šťastie je ukryté v prostých veciach." (s. 28)

Jazyk zbierky je predsa len poeticky príznakový, obsahuje výrazy, ktoré sa „hodia do básne" aj tam, kde by vzhľadom na charakter textov viac pasovali vyslovene neutrálne (alebo dokonca žiadne) lexémy – to sa týka najmä prívlastkov vo forme adjektív (a špeciálne genitívneho spojenia): *„v tej záhrade malín / kde rady viniča / sladkú idylu detstva prezradili / a svieže listy orgovánu / moje plecia hladili."* (s. 13) Nevyváženosť zbierky teda spočíva najmä v nezladenosti dvoch zložiek – všadeprítomných ornamentov, ktoré pociťujeme ako súčasť „tradičného inventára" poézie, a na druhej strane aktualizačného momentu, tvoreného optikou všedného nazerania na všedné veci. Táto kombinácia v uvedenom prípade fatálne zlyháva (môže to však fungovať, ako dokazuje tvorba Štefana Strážaya).

Žiaľ, ani debutová zbierka **Brigity Lehoťanovej *Kamienky*** sa nedokázala vymaniť z tyranie prepoetizovanosti, hoci ako celok nepôsobí až tak dráždivo ako niektoré iné knižky nižšie v tomto hodnotení. Aj tu sa však nájdu nefunkčne patetické výrazy ako *„Lúči sa lúčmi"* (s. 40) či *„Vypiť / až do dňa / svoj pohár noci"* (s. 67), prípadne výraz „luna" (s. 71),

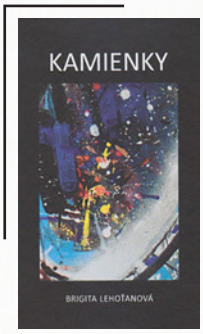

Brigita Lehoťanová: Kamienky
Bratislava: Vyd. Spolku slovenských spisovateľov, 2019

ktorý sa dnes už asi ani nedá použiť tak, aby ho čitateľ či čitateľka vedeli brať vážne. Tieto výrazy tu nespomínam ako okazionalizmy, vyjadrujú charakter celej zbierky. Autorka využíva v básňach rým, ale tak, ako sú niektoré rýmové dvojice vydarené (*oxytocínu – privinú, písmená – korenia*), tak sú iné ľahko predvídateľné (*Pane – stane – dlane, kosy – bosý, citu – si tu*), čo síce podporuje fluiditu textu, ale nielen, že nejde o pridanú hodnotu, takéto rýmy dokonca textom dodávajú povlak lexikalizovanosti. A potom sú tu, samozrejme, rýmy úplne nevydarené.

Synekdochicky sa to, prečo zbierka neupúta, dá demonštrovať na niekoľkých spirituálne ladených textoch, napríklad na básni *Poďakovanie* s charakterom modlitby. V prvom rade je tu zradná jednorozmernosť, vlastná takýmto básňam, ktorá sa v lepších textoch vyvažuje istou ľahkosťou (ako to robí Janko Silan vo svojich piesňových zbierkach), no u Lehoťanovej cítime skôr topornosť. S jednorozmernosťou nielen duchovných básní, ale aj tých o láske, sa tu spájajú aspekty ako simplexná transparentnosť (všetko máme ako na dlani, texty nedisponujú tajomstvom), príznaková „poetická" lexika, štylistika i celkový výraz (báseň nám jasne dáva najavo, že je básňou) a istá bezproblémovosť ako vyjadrenie významového sploštenia. A ani lepšie básne, napríklad *Biliard* so zaujímavou pointou, nie sú očistené od balastu typu *„Noc si sadá / ku klavíru"*. (s. 45)

Pomerne nevzrušivé verše obsahuje debut ***Mám za sklom Lennonovu fotku*** **Želmíry Zemčákovej**. Básne sú vystavané prvoplánovo väčšinou naratívnym spôsobom na gravitovaní k pointe – žiaľ, autorkine pointy nedokážu udržať váhu textu, ktorý od tejto schopnosti závisí. Neinvenčné a miestami lacné ukončenia potom na svoj obraz pretvárajú

Želmíra Zemčáková: Mám za sklom Lennonovu fotku
Spišská Nová Ves: FAMA Art, 2019

celú, do seba rúcajúcu sa zbierku. Tieto pointy sú vystavané buď na slovnej hračke (*Vlastný životopes*), alebo sa usilujú o sprítomnenie múdra vo forme básnickej sentencie či gnómického vyústenia: „*Láska? Tá ťa tu drží a zdržiava. / Ak ju máš. / Ak ju nemáš, tak ťa tu zdržiava / jej hľadanie.*“ (s. 62) Výsledný dojem je však prinajlepšom rozpačitý či nevýrazný – ono múdro je metafyzicky neukotvené, akoby voľne plávajúce v priestore, telo básne je potom len štylisticko-rétorickým cvičením a cezeň sa k múdru dopracujeme spôsobom, za ktorým necítime nič konkrétne, nič uchopiteľné, vďaka čomu by s nami ako s čitateľmi či čitateľkami mohli texty zarezonovať.

Básne sú ustrojené lineárne, nedisponujú oblúkom (ani klenbou), ktorý by im dodával potrebné množstvo problémovosti, aby sme výsledok nevnímali ako plytkú ezoteriku. Z celého súboru sa mi pozdáva asi iba *Aprílová trieda* – preto, lebo sa vyššie opísaným neduhom aspoň čiastočne vyhýba. Paralelne sa tu odvíjajú dve línie, ktoré sa implicitne spájajú v závere (a poskytujú náznak druhého plánu), čo je oveľa sympatickejšie, než dotláčanie textu do (silenej) pointy.

Zrejme najstarším debutantom uplynulého roku je **Karol Frühauf** (ročník narodenia 1947). Jeho ***Malý šlabikár lásky*** má síce premyslený koncept, realizácia je však prinajlepšom rozpačitá. Pomôžem si mojou obľúbenou fyziologickou metaforou – keď budete donekonečna dráždiť receptory, prestanú reagovať. Tak je to aj v tomto prípade s výrazom „láska“ – jeho nadužívanie v týchto kratučkých textoch (najmä v ich názvoch) veľmi rýchlo spôsobí u čitateľa či čitateľky otupenie. Výsledkom je paradox, v ktorom pričastá priama deklamácia niečoho znemožňuje plnohodnotnú evokáciu daného javu či entity, čo v konečnom dôsledku pôsobí sebaupevňujúcim dojmom plochosti celej knižky.

Texty sú teda, ako implikuje názov, jednak o láske a jednak zoradené abecedne, najčastejšie podľa prívlastkov lásky, ale aj podľa atribútov, ktoré sa k predmetnému pojmu viažu viac či menej voľne. Pointa je neraz postavená na úsilí o sprostredkovanie básnickej múdrosti, a to (pri)hojne na báze chiazmu (*„je taká jemná / trasie sa pri najmenšom chlade / je taká nežná / i v najväčšom mraze ťa zohreje,“* s. 43), výsledný efekt je prvoplánovo poučujúci alebo prvoplánovo banálny. Napokon ide len o samoúčelný príspevok do slovenskej poézie, ktorý domáci literárno-spoločenský kontext nijako neobohacuje.

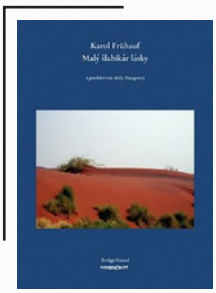

Karol Frühauf: Malý šlabikár lásky
Bratislava: Marenčin PT, 2019

Vstup na vlastné nebezpečenstvo

Debut **Dušana Lázničku *Cesty*** sa dá považovať za súbor štyroch rozsiahlych básní v próze a jedného básnického pásma, pričom texty vznikali podľa autora pod vplyvom surrealizmu. Láznička pritom tvrdí, že od automatického písania ako domény spomínanej avantgardy sa treba posunúť ďalej (s. 86), no

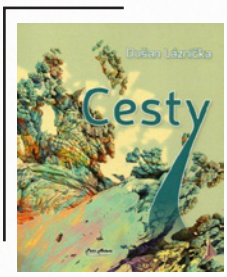

Dušan Láznička: Cesty
Bratislava: Pars Artem, 2019

z pozície čitateľa sa mi skôr zdá, že sa riadi heslom „čím viac striel, tým väčšia šanca niečo trafiť“. Kniha je tak bujnením pseudosurrealistického textovania, pričom nedosahuje kvality žiadneho z extrémov, ktorého prvky sú v nej badateľné – ani inovatívne obrazy, ani sofistikovaná poetika nonsensu, ani odhalenia primordiálnych súvislostí. Miesto toho balansovanie, či skôr vrávoranie okolo stredovo-neutrálnych banalít a texty bez presviedčacej sily, akú mali napríklad Rimbaudove básne v próze či zbierka Ivana Štrpku *Všetko je v škrupine*, ktoré sa dajú pri hodnotení použiť ako referenčné body. Pre dokreslenie koloritu jeden citát: *„Bol s nami aj vietor a Slnko, ktoré sa nás zakaždým zo zvedavosti pýtalo na počasie v zapadnutom kúte Albánska, alebo na ranný koláč, ktorý vypadal úplne ako môj nebohý strýko z druhého kolena.*“ (s. 43)

Súbor veršovačiek **Jaroslava Čierneho *Piesne*** je zložený z obrazov, ktoré môžu znieť na prvé počutie ľúbivo (najmä pri prednese), ak sa však čitateľ či čitateľka nad nimi zamyslí, ich „čaro“ vyprcháva. Autorove básne sú robené na efekt – každou slabikou kričia, že ide o poéziu, zaštiťujú sa pláštikom tradície (viazanú formu deklaruje zadná obálka publikácie za cnosť), v konečnom dôsledku však ide o nehodnotné „básnenie“, vehementne sa usilujúce pôsobiť oveľa lepšie, než v skutočnosti je. Prostriedky, ktoré autor využíva a ktoré iste považuje on sám za poetické, v takejto konštelácii vytvárajú na textoch akurát tak patetickú patinu. Je tu všetko – archaizmy, prechodníky, genitívne väzby, bezobsažné floskuly: *„V úli tvojej nehy navždy chcem sa stratiť“* (s. 19); *„Vtedy srdcia najviac krája ľúbosti nám pluh“* (s. 58); *„Moje prsty zatiaľ v tvojom prstoradí / dotykom šepocú lásky Otčenáš.“* (s. 60)

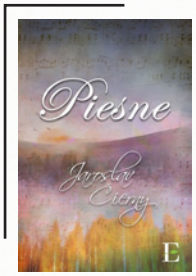

Jaroslav Čierny: Piesne
Liptovský Mikuláš: Elist, 2019

Celé to pôsobí, akoby niekto vytiahol zopár treťotriednych zbierok poézie z prelomu 19. a 20. storočia, premiešal ich a výsledok predáva s puncom remeselnej kvality (veru, sem sa niektorí dostali sto rokov po Kraskovi, ktorý bol už vtedy oveľa ďalej). O okolí roku 1900 nehovorím náhodou, pretože básne naozaj pôsobia ako secesné – v ich úžitkovosti. Vezmite a spotrebujte, citová väzba môže byť aj predstieraná, pretože aj v oblasti emocionálnej odozvy vyvolávajú verše iba čosi vágne, neuchopiteľné, zaprášený obraz niečoho, čo pred týmto absolútnym vyblednutím mohlo byť aj láskou (ale nemuselo).

Brehy pod mostom *Ľubomíra Marettu* sú zbierkou „básní z klobúka“ – kniha obsahuje takmer sto textov, až na výnimky sú všetky nadpísané abstraktným alebo konkrétnym podstatným menom, ktoré je predmetom troch štvorverší so striedavým rýmom. Áno, je to také repetitívne a monotónne, ako to znie, a vďaka tomu, že konkrétne pomenovanie je v nadpise a v samotnej básni sa k nemu referuje ››

» často už len zámenom, asi by sme ani nezistili, ak by sa nám verše pomiešali. Všetky sú o všetkom a teda každý o ničom.

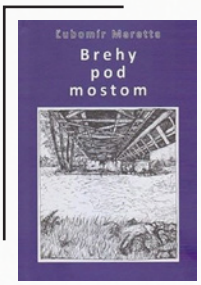

Ľubomír Maretta: Brehy pod mostom
Bratislava: Vyd. Spolku slovenských spisovateľov, 2019

Charakter veršovania predstavuje ten pomyselný regresívny a nekomunikatívny invariant zahádzaný vágnymi obrazmi, silenou inverziou a väzbami vo všetkých možných pádoch, ktoré sú pre danú situáciu neprirodzené. Poézia, z ktorej duní v hlave – a nie tým dobrým spôsobom: *„Dal som Ti nežnú pusu na vlasy / brániš sa jej často tvrdo mútne / radosť jej vnemu zľahne zas asi / citu jemnú vetvu kruto utne“* (s. 30); *„Na povrch hlbiny bolesti pudia / úkryt už horkosťou bujaro kypí / praskajú vo zvaroch ticho potrubia / trávené do srdca brodia sa šípy“* (s. 51); *„Utrhli krídla motýľa telu / spoznal tak pravdu o ohni celú / pohladil tváre* častokrát *nimi / raz prví budú čo poslednými.“* (s. 102)

Der Abgrund

Držte si klobúky, ak chcete čítať ďalej, pretože priepasť si nevyberá – keď sa do nej pozriete, už niet cesty späť. Začnime debutom **Moniky Maruňákovej *Slzy na motúzy***, ktorého názov je symptomatický – jeho použitie nedáva zmysel. Metafora navliekania sĺz na motúz a vytvorenia „náhrdelníka plaču“ (dú-

Monika Maruňáková: Slzy na motúzy
Vlastným nákladom, 2019

fam, že aj toto slovné spojenie to dotiahne až na názov knižky) je v kontexte poézie dnes už sémanticky vyprázdnená a sama osebe nikdy nebola ktovieako invenčná. V takejto podobe je však výsledok ešte o čosi horší – uprednostňuje de facto nelogickú konštrukciu pred priamym pomenovaním, pričom toto „ozvláštnenie“ sa vydáva za poetickú autorskú licenciu podľa akéhosi bájneho, resp. skôr nepoučenými autormi a autorkami vybájeného invariantu poézie, o ktorom bola reč už niekoľkokrát.

Podobným spôsobom nefunguje celá zbierka – nájdeme tu poeticko-pateticko-klišéovité verše, saturujúce predovšetkým autorskú ambíciu vydať zbierku básní. Niektoré texty sú pointované akousi klauzulou, od tela básne oddelenou graficky, výsledný efekt je však kontraproduktívny – pointa textu pod pozorným a upozorneným pohľadom čitateľa či čitateľky pôsobí ešte horšie, ešte poeticko-pateticko-klišéovitejšie než zvyšok textu, ktorý sa (aby toho nebolo málo) na tieto uzatváracie verše rúca. Charakter zbierky dokladám citáciou: *„Volám ťa, dážď, hlavu omy, / zbavže len zhrdzavených pút. / Šialené nebo, besniace stromy, / hriech sa smie pred krížom rozplynúť“* (s. 22) Kdekoľvek ju otvoríte, nájdete niečo podobne zlé.

V kategórii najhorších sa nestratí ani **Mária Pallayová**, ktorá napísala zbierku ***Dušu nevymeníš***. Poďme ku konkrétnostiam: *„Rovnako predsa inak rozpína sa bytia hraničnosť, / keď disparátne*

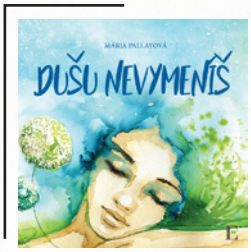

Mária Pallayová: Dušu nevymeníš
Liptovský Mikuláš: Elist, 2019

tancuje každučká jeho sekunda. / Rytmus tisícin ich stotín gazilióny má podôb, */ čo z prítomnosti minulej plynú v súdobú budúcnosť.“* (s. 45) Každý rok sa v tejto debutovej poetickej produkcii nájde niečo, čo vyčnieva smerom kvalitatívne dolu tak nástojčivo, že nedokážem zachovať vecný tón a uchyľujem sa k zlomyseľnosti – takže sa vopred ospravedlňujem za to, že budem (trochu) zlomyseľný. Pallayovej zbierka je pre mňa nepochopiteľná a som presvedčený, že nejde o kozmické mystériá ani odhaľovanie skrytých súvislostí javov a entít, ale len a len o dobre premiešaný slovný balast. Nájdu sa tu hádam všetky neduhy, ktoré som vyčítal už na iných miestach tohto hodnotenia iným knihám, ale navyše aj ďalšie veci („rýmy“ na -osť, napríklad). Básne zbierky sú orientované dvoma spôsobmi – buď na konkrétnu realitu, ktorú banálne „poeticky“ opisujú, alebo je v ich centre filozoficko-existenčný problém, ktorého „riešenie“ sa v takejto forme zvrháva do prazvláštne zacykleného zmätočného mudrovania, aké vidieť v citovanom úryvku.

Martin Štofan Fatranský sa prihlásil o slovo zbierkou, ktorej celý názov je ***PREMENY (METAMORFÓZY) prírody, života, duše, viery, lásky a vzťahov***. Knižka je rozdelená na tri časti (publikácia obsahuje aj rozsiahlu fotografickú časť). V prvej časti sú básne o (prevažne slovenskej) prírode, ktoré však nemajú žiadnu umeleckú hodnotu, dokonca by som povedal, že v takejto podobe je inherentná krása turisticky vďačných miest absolútne znehodnotená (snáď si verše nenájdu úzku cestičku do nejakého turistického bedekra, ale pri celospoločensky rozšírenej absencii vkusu by som sa nečudoval už ničomu). Kým však prvá časť plní prísľub infantilných veršovačiek, tá druhá sľubuje ešte intenzívnejší zážitok – obsahuje verše so spoločenským presahom. Áno, tieto sú ešte horšie, pretože obohatené o lacné moralitky: *„Lampa ďalej nesvieti, / život z tela odchádza, / zaspia naše neresti, / prázdno v tanku nachádza, / telo z našich daní“* (s. 46, báseň sa volá *Dane*); *„Žalujem za laxnosť, / zlomený charakter, / klamlivú viazanosť, / kričiaci netopier.“* (s. 52)

Tretia, posledná časť zbierky sľubuje nasledovné: *„Táto kapitola hovorí skôr o individuálnom prežívaní a jej posledná báseň o mechanizme kultov a siekt, pričom mentálnu manipuláciu uplatňujú aj totalitné a autoritatívne štáty a organizácie.“* (s. 66) Sú tu autorove príspevky k rôznym psychickým poruchám, na tejto „umeleckej“ úrovni však vtesnávať zložité osudy takto diagnostikovaných ľudí do absolútne katastrofálnych štvorverší sa mi zdá také perfídne, že si ani nedovolím citovať. Zbierka patrí jednoznačne k tomu najhoršiemu, čo v slovenskej poézii (nielen) za uplynulý rok vzniklo (oproti banálnym textom o láske a anjeloch je totiž ešte aj potenciálne spoločensky škodlivá).

No a na záver sa priznám, že pri knižke **Moniky Klus *Život*** som váhal, či ju vôbec do hodnotenia zaradiť, zvlášť keď som sa v tiráži dočítal, že obálku robil Jožko Mrkvička a korektúru Janko Hraško – na druhej strane čestne priznávam, že ak autorka či autor takýmto spôsobom otvorene pohŕda inštitucionalizovanou podobou vydávania kníh, nemám ju alebo ho prečo šetriť, a to v súlade s heslom „akú požičaj, takú vráť“. Navyše, kniha má vlastné ISBN a je v distribúcii, takže sa automaticky stáva súčasťou literárneho diania. Každopádne budem stručný – ako poézia *Život* nestojí za pozornosť, tematicky je zbierka nezaujímavá, remeselné spracovanie je príšerné, a to od absencie akejkoľvek invencie až po svojím spôsobom zvrátenú vytrvalosť používania gramatických rýmov vrátane neurčitkových. A – aby som nezabudol – celá prvá časť knihy je v kurzíve, čo býva tiež pomerne silným indikátorom toho, akú úroveň môže čitateľ či čitateľka očakávať. Pre tých, ktorí veľa znesú, krátky citát: *„Keď som tie 30-te narodeniny mala, / na Teba s láskou som čakala. // Ty si dal ale prednosť futbalu, / čo pokazilo moju zábavu.“* (s. 11)

Autenticita a mladosť

Literatúra faktu a esejistika 2019

Jana Kičura Sokolová

Literatúra faktu roku 2019 sa vyznačuje autentickosťou, autori sa snažia prinášať nové témy a pohľady na minulosť, usilujú sa osloviť čitateľa cez prizmu hodnovernosti a odbornosti. Vracajú sa najmä do histórie obdobia Slovenského štátu, dejín holokaustu, k novembrovému a ponovembrovému dianiu.

Foto *archív autorky*

PhDr. Mgr. Jana Kičura Sokolová, PhD. (1981)
Vyštudovala slovenský jazyk a estetiku na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave. Pracuje na Inštitúte slovakistiky a mediálnych štúdií Prešovskej univerzity v Prešove. Odborne sa venuje vývinu syntaxe v ranej ontogenéze dieťaťa a štylistike.

Tridsiate výročie Nežnej revolúcie značne ovplyvnilo aj minuloročnú literatúru faktu. Žánrovo sa objavujú knihy s reportážnymi prvkami, tradične výbornú reportážnu knihu z balkánskeho priestoru prináša Andrej Bán. Z výskumného pohľadu je zaujímavá publikácia Zuzany Maďarovej, ktorá mapuje skrytý svet ženských aktérok revolúcie. Mimoriadne kvalitná je beletristická literatúra založená na práci s faktom, resp. s reportážnymi prvkami – či už ide o *Poslednú barónku* od Silvestra Lavríka alebo knihu Kataríny Kucbelovej *Čepiec*. Pomerne silné zastúpenie mal v minulom roku žáner rozhovoru, ktorý ponúkol rôzne podoby či funkcie a zároveň posunul jeho hranice. Intenzívne zarezonoval najmä rozhovor liberálneho novinára Karola Sudora s exministrom vnútra, konzervatívcom Vladimírom Palkom. Do historicky „problematického" obdobia Slovenského štátu sa tematicky vracia publikácia *Ľudácka čítanka* Antona Hruboňa. Autor priniesol antológiu ľudáckych textov, pričom sa ujal fundovaného, ale zrozumiteľného komentovania, upozornil na silu propagandistického jazyka, ktorý ako baktéria *deinococuc radioduran* dokáže opraviť svoj genóm a žiť ďalej.

Novembrové pohľady

November roku 1989 je významným míľnikom v československých dejinách, Nežná revolúcia však rovnako podnietila a umožnila vznik samostatnej demokratickej Slovenskej republiky. Na minuloročné tridsiate výročie Nežnej revolúcie pomerne pôstne zareagovala aj scéna literatúry faktu. Útla reportážna kniha reminiscencií s názvom ***Študentský prológ k Nežnej revolúcii*** s podtitulom ***Bratislava 16. november 1986*** je vzácnym autenticko-emocionálnym svedectvom. Dvadsať účastníkov rozpráva vlastný sugestívny príbeh, keď skupina študentov deň pred začiatkom Nežnej revolúcie nenásilným

Študentský prológ k Nežnej revolúcii. Bratislava 16. november 1989
Bratislava: Slovenské dejiny, o.z., 2019

reťazovým sprievodom zamierila z Mierového námestia (v súčasnosti Hodžovo námestie) v Bratislave k Slovenskému národnému múzeu a neskôr k ministerstvu školstva, kde spontánne vystúpila so svojimi študentskými a občianskymi požiadavkami.

V nasledujúcich dňoch došlo k revolučnému pohybu v celej krajine. Kostra spomienok je pomerne jednoliata, ich jedinečnosť je v osobnom prežívaní príbehu smerujúcemu k momentu, ktorý definoval jednu generáciu. Študentský prológ k Nežnej revolúcii – bratislavský november 1989 vďaka rozpomienkam účastníkov dopĺňa žiarivý čriepok do novembrovej mozaiky, ktorý býva často clonený masovejším pražským 17. novembrom. Samotné spomínania s ich presvedčivou autenticitou sa odlišujú práve svojráznosťou osobného prežívania a vnímania dejinných súvislostí.

Čitateľ dokáže na základe spomienok rekonštruovať pozadie, impulzy, organizátorov a účastníkov bratislavského pochodu. *„Bola jeseň, začiatok novembra a z prednášok sme chodili pred Justičný palác vyjadrovať podporu súdeným členom Bratislavskej päťky. Dôležitú úlohu hral Milan Novotný, Daniel Bútora, Svetoslav Bombík, Marián Sedílek či Ľubomír Kiriľ-Varga, na protestoch sa však zúčastňovalo oveľa viac ľudí. ŠtB zasiahla len obmedzene, keď zhabala študentom film z fotoaparátu. Nikto však netušil, kde je hranica, kam až môže a bude chcieť zájsť."* (Dionýz Hochel, s. 41)

„Úprimne sa priznávam, že si dnes už neviem presne spomenúť, nedokážem zrekonštruovať trasu, ktorou sme išli. Ani s určitosťou neviem, či sme najprv spievali hymnu alebo Gaudeamus. Pamätám si len ten nezabudnuteľný pocit… Keď sme sa pochytali za ruky, prestali sme mať strach. Opreli sme sa jeden o druhého. Spolu sme vytvorili živú ľudskú reťaz. Neskutočnú emóciu, ktorej spustením a ďalším pohybom sa stala túžba »

po slobode a pravde.“ (Dagmar Füle, rod. Bombíková, s. 31 – 32)

„Zastavili sme sa pred ministerstvom školstva. Zrazu, kde sa vzal, tu sa vzal, Gejza Šlapka zavítal… V tých časoch to bol dôležitý komunistický funkcionár. Začal po nás pokrikovať, prečo robíme neporiadok. Mne sa to nepáčilo a keďže sme nemali určeného hovorcu, začala som sa s ním hádať a snažila som sa mu vysvetliť, že máme právo povedať svoj názor ako študenti. Musím sa priznať, že som bola v akomsi ‚tranze‘, že až na zázname STV som si upresnila, čo som hovorila. Zaujímavé bolo, že som vôbec necítila strach. Myslím si, že adrenalín urobil svoje, bola to silná chvíľa.“ (Henrieta Hrinková, s. 58 – 59)

Každá kapitola knihy ponúka priestor jednému aktérovi, pričom žánrovo ide o autentické spomienkové rozprávanie, resp. reportáž. Jednotlivé spomienky dopĺňajú dobové fotografie a dokumenty viažuce sa k novembrovým udalostiam, ako aj Vyhlásenie k 16. novembru 1989 po 10 rokoch, menoslov účastníkov protestnej akcie zo 16. novembra 1989 či zoznam podporovateľov vyhlásenia.

Iný, ženský pohľad na November 1989 predstavuje **Zuzana Maďarová**, vysokoškolská pedagogička, ktorá sa, okrem iného, venuje feministickým prístupom v politických vedách. Jej publikácia ***Ako odvrávať Novembru 1989*** odkrýva historicky, ale aj spoločensky a odborne macošský prístup k vnímaniu žien a ženských aktivít v období novembrových spoločenských zmien. Autorka si kladie otázky, do akej miery a či boli pri novembrových udalostiach ženy, aké mali postavenie a akým spôsobom na dejinných udalostiach participovali.

Zuzana Maďarová:
Ako odvrávať Novembru 1989
Bratislava: Aspekt, 2019

Zuzana Maďarová sa otvorene priznáva k aplikácii feministických stratégií na výskum historickej pamäti Nežnej revolúcie, kde v diskurze dominuje príbeh mužského/mužného budovania revolúcie. V spoločenskom a dejinnom kontexte sa s novembrovými udalosťami spája malé množstvo žien (verejnosti je najväčšmi známa Zuzana Mistríková), dokonca meno žiadnej ženy sa nestalo symbolom revolúcie, vedúcej osobnosti, ako to môžeme sledovať u mužských aktérov. *„Ak teda ženy aj vystupovali na demonštráciách alebo ich moderovali, nestali sa súčasťou kolektívnej a často ani individuálnej pamäti.“* (s. 86)

Publikácia na základe rozhovorov pátra po autentických ženách, ktoré sa aktívne zapájali do organizácie formujúceho sa hnutia. Pohybovali sa nielen v bratislavskej centrále Verejnosti proti násiliu a študentskom hnutí, ale najmä v „neviditeľnom“ regionálnom, pracovnom (napr. učiteľskom) priestore či v punkovom hnutí.

Autorka vo výskume prezentuje dva typy narácie. Prvý predstavuje svedectvá šestnástich novembrových aktérok, s ktorými autorka viedla dialóg, a druhý typ narácie sa venuje príbehom zverejneným médiami pri príležitosti 20. výročia Nežnej revolúcie. Výskumne sa tak podarilo prepojiť subjektívne prežívanie ženskej individuality s mediálnym obrazom. Ako autorka poukázala, práve mediálne videnie má radikálny a rozhodujúci vplyv na formovanie kolektívnej pamäti. Komparácia výskumných cieľov tak okrem iného zaznamenáva vzťah medzi individuálnou a kolektívnou pamäťou. Oral history ako metóda poslúžila nielen obsahovým zisteniam, ale autorku zaujíma aj psycholingvistická stránka, t. j., akým jazykom a ako o svojej činnosti novembrových dní účastníčky výskumu hovoria.

Publikácia *Ako odvrávať Novembru 1989* je založená na kvalitnom výskume a prináša viaceré čiastkové pohľady na problematiku vnímania žien počas novembrových udalostí v širšom celospoločenskom a európskom kontexte. Knihe dominuje odborný, vedecký štýl, napriek tomu sa autorka snaží najmä jazykom popularizovať prezentovanú výskumnú tematiku.

Rozostrené hranice

Rozpitá hranica medzi literárnym faktom a fikciou je výrazná v žánri dokumentárneho románu. Po historickom románe *Nedeľné šachy s Tisom* z roku 2016 vychádza v roku 2019 druhý dokuromán **Silvestra Lavríka – *Posledná k. & k. barónka***. Národná kultúrna pamiatka Kaštieľ Strážky a malebný región Spiš rozprávajú životný príbeh pozoruhodnej barónky Margity Czóbelovej, ktorá prežila rozpad rakúsko-uhorskej monarchie, obe svetové vojny, komunistický prevrat v roku 1948 z nej urobil statkárku a nasledujúci totalitný režim jej vzal takmer všetko. Napriek tomu si uchovala bystrú myseľ, úctu a rešpekt obyvateľov spišsko-tatranského regiónu.

Vďaka spätosti s kaštieľom sa jej podarilo zachovať pre kultúrnu spoločnosť portréty predkov, cenné obrazy strýka Ladislava Medňanského i samotný kaštieľ Strážky. Dokumentárnosť a autentickosť románu zvyšuje aj osobná skúsenosť samotného autora, ktorý v ranom detstve chodil k barónke na hodiny kreslenia. Príbeh Babu, Margity Czóbelovej, je vyrozprávaný postavou Šlauka Probiera, pričom už samotné meno Šlauko je nomen omen z nemeckého der Schaluen, čo v preklade znamená prešibanec. Probier je „profesionálny“ zbabelec, ktorý je nasadený na sledovanie barónky a túto svoju činnosť pretavuje do pravidelných písomných hlásení štátnej moci.

Historické fakty sa preplietajú s autorovou fantáziou až do takej miery, že miestami nie je možné identifikovať, kde sa končí jedno a začína sa druhé. Jednotlivé dejové línie sa striedajú, preskakujú, rozdeľujú a opätovne spájajú. Tomu je priamo úmerná aj voľba rozprávača: Lavrík využíva zmiešaný typ narácie, kde priamy rozprávač používa prvky

Silvester Lavrík:
Posledná k. & k. barónka
Bratislava: Dixit, 2019

personálneho rozprávača, akoby videl aj do vnútra postavy barónky. V priamom type narácie sa vyskytuje priama reč, ktorá dodáva do textu dynamiku a dôslednosť, dôveryhodnosť zobrazenia postavy. Text dopĺňajú dobové fotografie, ako aj zápisnice z výsluchov či citácie z kníh o umení. Azda najväčšmi mätú denníkové zápisky, kde čitateľ naráža na otázku ich pravosti.

Toto majstrovské balansovanie na hranici faktu a fikcie zvyšuje čitateľský pôžitok a stimuluje intelektuálneho čitateľa. Náročnosť kompozície rozprávania je odrazom zložitého osudu nielen samotnej ústrednej postavy, ale aj komplikovaných dejín Spiša, ktorý rozprávaním ožíva a prenikavo pulzuje svojím jazykom, reáliami a zvykmi. Odhaľuje všetky vrstvy jeho minulosti a historickú pamäť.

Môže sa javiť, že ústrednou postavou románu je barónka, ide však o prostriedok, ktorým sa autor vyrovnáva s totalitnou mocou (barónka je nositeľkou morálnych kvalít) a spišsko-tatranským regiónom. V románe sa formuje aj príbeh rozprávača, zmietajúceho sa v zajatí svojho charakteru a vášní. Lavrík vytvoril v kontexte slovenskej literatúry ďalšiu postavu sčasti makovského typu. Dianie okolo rozprávača ústrednej dejovej línii nekonkuruje, je jej prirodzeným pendantom. Postmoderný dokuromán je životným svedectvom ženy, ktorá dokázala hodnotovo prežiť zničujúcu dobu.

Podobne ako u Lavríka, topografia miesta a zahmlenosť či autenticita rozprávania zohráva významnú rolu aj v próze **Kataríny Kucbelovej**. Žánrovo reportážna novela s výraznými poetickými prvkami a s jednoduchým, ale informačne a interpretačne výborne zvoleným názvom ***Čepiec*** sa odpútava od atakujúceho „komerčného" folklóru a približuje čitateľa k jeho duchovnej podstate.

Katarína Kucbelová po štyroch básnických zbierkach vydáva svoju prozaickú prvotinu. Cesta k nej viedla cez Šumiac pod Kráľovou hoľou, kde sa dva roky učila u miestnej ženy (jednej z posledných, čo ovládajú pôvodnú ručnú techniku) zhotoviť čepiec – symbol vydatej ženy. Chce sa naučiť niečo nové, získať zručnosť, a tak sa v pravidelných intervaloch vracia na Šumiac, aby sa tomuto remeslu poučila. Iľka ju trpezlivo učí, vysvetľuje a sprevádza. Spoločná práca obe ženy zbližuje, má terapeutický

Katarína Kucbelová: Čepiec
Bratislava: Slovart, 2019

účinok a otvára bolestivé zákutia duše, o ktorých sa väčšinu života mlčí. Ako každá krása, aj čepiec má svoju odvrátenú tvár, má rub a líce. Krása ornamentu je nositeľom symbolu, ale aj príbehu. Rub čepca, pod ktorým sa ukrýva obyčajný papier alebo vianočná pohľadnica (založený, neviditeľný), je skrytý za krásnym farebným vonkajším ornamentom.

Iľka sa teší zo svojej pozície učiteľky, je rada, že proces tvorby sa zaznamenáva do knižnej podoby. Spoločným vyšívaním cez minulosť interpretujú súčasnosť. Próza zároveň otvára komplikovanú otázku spolužitia majority s Rómami. Kucbelová vníma problém spolužitia empaticky prostredníctvom vlastného pozorovania a autopsie v protiklade so životnou skúsenosťou šumiackych obyvateľov. Rozprávanie má charakter intímneho sugestívneho kaleidoskopu. Jednotlivé krátke príbehy dopĺňajú medzititulky, ktoré objasňujú nasledujúce obrazy. Autorka oživuje slovný register viažuci sa k tematike šitia, vyšívania, zdobenia, prostredníctvom Iľky vykladá o technikách a materiáloch. Škatule nití kupovaných za socializmu odkazujú na dobu, keď sa ženy nevydávali z lásky, ale z nevyhnutnosti, bez možnosti vlastnej širšej spoločenskej realizácie.

Próza sa uzatvára vyrobením čepca, ktorý je v konečnom dôsledku pre autorku nepotrebný. No cesta k nemu, samotný proces tvorby, stereotypné, mechanicky sa opakujúce pohyby sú tým, čo autorku privádza k cieľu – znovuobjavenie seba a návrat k sebe.

Kniha **Ľuba Olacha *Guvernér Karvaš*** sleduje osud profesora Imricha Karvaša, známeho ako záchrancu slovenského zlata, financovateľa Slovenského národného povstania či zakladateľa Ekonomickej univerzity v Bratislave. V novovzniknutom Slovenskom štáte si ho za guvernéra Národnej banky Slovenska vybral Jozef Tiso. Utajovaním hospodárskych výsledkov krajiny pred najvyššími pohlavármi Slovenského štátu sa mu do značnej miery podarilo minimalizovať škody slovenskej ekonomiky. Navzdory tomu bol dvoma režimami odsúdený: najprv nacistami na trest smrti a neskôr komunistickým režimom k odňatiu slobody na 17 rokov.

Próza predstavuje pomyselný dialogický text, prerývaný výkladovými pasážami. Do rozhovoru, ktorý autor využil ako kompozičný princíp, vstupuje mladší spolupútnik Gustáv Husák, ktorý sa s Karvašom ocitá vo väzenskej cele. Ich fiktívne rozhovory sa vracajú najmä k udalostiam v období Slovenského štátu. Ich vzájomná konfrontácia vedie

Ľubo Olach: Guvernér Karvaš
Bratislava: Marenčin PT, 2019

k objasneniu dejinných udalostí prostredníctvom vlastného konania a svojich rozhodnutí, pričom hlavnú úlohu zohráva Imrich Karvaš.

Autor zobrazil autentické postavy, ktoré zažili výslnia aj pády, nie vždy dokázali konať neomylne a bez pochybností, napriek tomu sa snažili obhájiť svoje životné postoje a presvedčenie. Prostredníctvom spomienok sa do príbehu zapája viacero kontroverzných postáv (Vojtech Tuka, minister vnútra Alexander Mach, predseda SNR Vavro Šrobár, minister zahraničia Vladimír Clementis a bohémsky básnik Laco Novomeský). Zároveň sa autor snaží preniesť na čitateľa atmosféru bratislavského intelektuálneho prostredia.

Karvašov príbeh sa neodvíja chronologicky, nepodriaďuje sa časovej osi, ale je sformovaný do rozsiahlejších fragmentov. Na jednej strane autor dodal textu patričnú dynamiku, na druhej strane sa však miestami vytráca textová koherencia. Dialóg, ktorý je v knihe nositeľom spomínania, a tým pádom aj príbehovosti, pokrivkáva. Autorovi sa nepodarilo vytvoriť blízky, intímny vzťah oboch protagonistov; ich syntetické dialógy vyznievajú umelo, vyznačujú sa nekomplikovanosťou a prostotou. Naopak, tam, kde sa autor drží dôsledne faktografie, najmä vo výkladových pasážach, je presvedčivejší a pútavý.

Variantné podoby knižných rozhovorov

Bard knižného rozhovoru **Ján Štrasser**, ktorý sa tomuto žánru venuje systematicky od roku 2005, zaujal aj v minulom roku, tentoraz rozhovormi so slovenskou herečkou, držiteľkou Českého leva a dcérou legendárneho Jozefa Kronera – Zuzanou Kronerovou. Štrasser si partnerov do knižných rozhovorov vyberá sám. Najčastejšie jeho voľba padá na divadelníkov či spisovateľov, keďže práve v umeleckom prostredí sa cíti komfortne. ***Optimistka z presvedčenia – Zuzana Kronerová*** je jeho dvadsiatou knihou rozhovorov s rovnakou kompozičnou stratégiou. Štrasser chronologicky mapuje životné etapy partnera, pričom sa zaujíma o komplexnú osobnosť, schopnú prezentovať svoje spoločenské a občianske názory, videnie a postoje. Zámer predstaviť respondenta na pozadí príbehu krajiny v spojení s osobným prežívaním historických míľnikov, rozprávaním o dobe, ľuďoch a o svete cez prizmu výraznej umeleckej individuality je priehľadnou autorovou koncepciou.

Kniha rozhovorov *Optimistka z presvedčenia – Zuzana Kronerová* vznikala od septembra 2018 do marca 2019. Jej jednotlivé kapitoly sa komplexne venujú životným, resp. profesijným etapám herečky Zuzany Kronerovej. Dialóg otvára detstvo s umelecko-kultúrnym zázemím, so záujmami

Ján Štrasser: Optimistka z presvedčenia Zuzana Kronerová
Bratislava: N Press, 2019

a úsmevnými detskými historkami. Pomerne krátka časť sa zameriava na štúdium na VŠMU, zato hlbší priestor sa dostáva profesijnému smerovaniu – obdobiu pôsobenia v Divadle pre deti a mládež v Trnave, v ktorom po vysokoškolskom štúdiu začínala, a Divadlu Astorka Korzo '90, ktoré sa stalo na dlhé roky jej umeleckou základňou. Cenné a čitateľsky zaujímavé sú spomienky, kto- »

» rými herečka sprítomňuje okolnosti ich založenia, zákulisie, tvorivú atmosféru a osobnosti oboch divadiel. Finále knihy sa venuje pôsobeniu herečky v divadelnom a filmovom priestore Českej republiky, kde je mimoriadne obľúbená, a civilnejším, občianskym a verejným otázkam.

Kým Ján Štrasser si za partnera v dialógu vyberá osobnosti, ktoré sú mu svojím životným postojom blízke, novinár **Karol Sudor** vo svojej knihe rozhovorov si, naopak, zámerne volí názorového oponenta. Dva svety, dva póly, čierna a biela, liberalizmus verzus konzervativizmus sa stretol v knihe rozhovorov **Karol Sudor – Vladimír Palko:** ***Liberál spovedá konzervatívca. Vladimír Palko: Šiel som až na hranu***. Práve pri tejto knihe si čitateľ jasne uvedomuje, že texty rozhovoru sú výslednicou dvoch – spovedajúceho a spovedaného.

Karol Sudor – Vladimír Palko: Šiel som až na hranu. Liberál spovedá konzervatívca
Bratislava: N Press, 2019

Dialóg medzi dvomi rovnocennými partnermi (intelektuálne, vedomostne) na opačných hodnotových stranách predpokladá ostrý súboj. K nemu aj došlo. Prebehol však distingvovane a s rešpektom. Sudor ako skúsený novinár si zvolil bývalého politika a matematika s kresťansko-konzervatívnym hodnotovým nastavením, ocenil jeho inteligenciu, názorovú integritu a profesijný príbeh. Sudor predstavil Palka aj prostredníctvom osobných tém, jeho detstva, dospievania a prvých kontaktov s politikou. Zároveň v rozhovore reflektuje spoločenské zmeny, odhaľuje zákulisie vzniku Kresťansko-demokratického hnutia.

Vladimír Palko sa nenútene dostáva do polohy, v ktorej je ochotný prezentovať nielen svoje hodnotové presvedčenie, ale aj emocionálne rozpoloženie. Priznáva svoju mužskú samoľúbosť, ale aj pokoru, ku ktorej ho priviedli životné skúsenosti. Obaja autori sú zdatní diskutéri, argumentačne silní (aj keď V. Palko sa podchvíľou prikryje katolíckou dogmou) a v duchu liberálneho hesla „hlboko nesúhlasím s vaším názorom, ale urobím všetko preto, aby ste ho mohli povedať nahlas“ dokazujú, že cesta dialógu je schodná pre obe strany.

Karol Sudor je výborne zorientovaný a pripravený, občas však nepochopiteľne „tlačí na pílu“ aj tam, kde to nie je potrebné (veľká časť sa zameriava na osobu Jána Čarnogurského, kde žiada odpovede, na ktoré mu môže odpovedať len samotný Čarnogurský). Z hľadiska kompozície, ktorá sa miestami javí nesúrodo, je možné knihu intuitívne rozdeliť na tri tematické celky: autobiografické údaje, priestor slovenskej politiky a kultúrno-etické otázky. Kto je víťazom tejto knižnej debaty však napokon určia preferencie samotného čitateľa.

K titulom minulého roka, venujúcim sa výročiu 17. novembra, patrí aj publikácia **30 rokov po** s podtitulom ***Slovensko 1989 – 2019***. O tom, ako žáner publicistického rozhovoru dokáže mapovať históriu, čitateľa presviedčajú novinári **Róbert Kotian** a **Ivan Šulajter** prostredníctvom komentárov, dejinných medzníkov a rozhovorov. Spolu so svojimi partnermi v rozhovoroch reflektujú dynamické dianie na spoločenskej scéne od Nežnej revolúcie po nedávnu súčasnosť. Kniha ponúka 30 komentárov a rozhovory s 28 respondentmi, ktorých môžeme označiť za odborníkov vo svojej oblasti, lebo nesú v spoločnosti občiansko-odborný hlas. Široké spektrum ľudí, s ktorými vedú autori dialóg, tak otvára priestor na analýzu celospoločenských tém posledných troch desaťročí. Novinári sa snažili o pestrý a vyvážený výber (aj keď zastúpenie žien je veľmi nízke, celkovo štyri respondentky, reflektujú tak všetky oblasti spoločenského života).

Masové dianie po kľúčovej historickej zmene

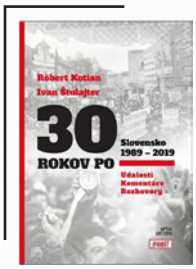

Róbert Kotian, Ivan Šulajter: 30 rokov po. Slovensko 1989 – 2019
Žilina: Artis Omnis, 2019

v našich dejinách hodnotia politológovia (Samuel Abrahám, Dagmar Horná a Alexander Duleba), osobnosti kultúry (Dušan Mitana, Milan Lasica či Lajoš Grendel), tréneri slovenských reprezentácií (Dušan Galis a Ján Filc), sociológovia (Vladimír Krivý, Michal Vašečka, Iveta Radičová, Oľga Gyarfášová), ako aj historici (Jan Rychlík, Ľubomír Lipták a Ján Jablonický). Svoj priestor dostávajú aj vyšetrovatelia Peter Holúbek, Ján Šátek a odborník na ústavné právo Marián Giba. Environmentálnu problematiku zastupujú rozhovory s ekológom Mikulášom Hubom, klimatológom Milanom Lapinom a prezidentkou Zuzanou Čaputovou. Politický kontext okrem „špecialistov“ politológov dopĺňa exminister Ivan Šimko, analytik Marián Leško, investigatívny novinár Marek Vagovič a diplomat Václav Bartuška. Do zostavy sa pridávajú aj ekonomickí analytici Juraj Karpiš a Viliam Páleník.

Väčšina rozhovorov vznikla v jubilejnom roku 2019, objavujú sa však aj dialógy, ktoré vznikli a boli publikované v rôznych časových obdobiach. Do publikácie sa tak dostávajú aj názory, postoje a myšlienky osobností, ktoré už nie sú medzi nami, ako Lajoš Grendel, Dušan Mitana či Ľubomír Lipták. Jednotlivé osobnosti otvorene pomenúvajú pozitíva i negatíva tridsaťročného obdobia. Upozorňujú na zaváhania a zlyhania, otvárajú a jasne pomenúvajú bolestné, traumatizujúce škvrny minulosti (mečiarovské Slovensko, únos Michala Kováča ml., kauza Gorila, korupčné škandály najdlhšie vládnucej strany, vražda novinára a jeho snúbenice).

Respondenti sú nielen kritikmi, ale aj analyzujú príčiny, pričom konštruktívne navrhujú riešenia a zároveň nezapierajú víťazstvá, ktoré sa Slovensku v priebehu tridsiatich rokov podarili (či už ide o pokojné rozdelenie a vznik samostatného Slovenska, vstup do euroatlantických štruktúr a v neposlednom rade schopnosť hodnotovo a občiansky sa stmeliť a zasadzovať sa v prospech spoločnosti).

Z kompozičného hľadiska autori dodržujú jednotnú formu. Rozhovorom predchádza vizualizovaná dvojstrana s dobovou fotografiou a časová os každého z tridsiatich rokov s dejinnými míľnikmi, ako aj komentár viažuci sa k danému roku. V závere rozhovoru je uverejnený krátky medailón osobnosti, s ktorou sa dialóg uskutočnil. Koncepcia knihy je zaujímavou formou obzretia sa za poslednými troma decéniami. Nejde len o akúsi informačnú povrchnú sondu či o spomienkové rozprávanie, jej snahou je s čo najväčšou legitimitou podať súhrnnú odbornú analýzu a interpretáciu historicko-spoločenských procesov.

Variantné podoby rozhovoru dokladá kniha dvoch historikov – **Miroslava Michela** a **Ivana Kamenca**. Samotný názov ***Rozhovor s dejinami*** s podtitulom ***Ivan Kamenec o cestách slovenskej histórie s Miroslavom Michelom*** môžeme vnímať ako synekdochu, kde pozíciu dejín zastupuje nestor slovenskej historiografie. Ivan Kamenec napriek svojmu pokročilému veku stále pracuje v Historickom ústave Slovenskej akadémie vied. Vo svojej výskumnej profilácii sa orientuje najmä na obdobie Slovenského štátu a problematiku dejín holokaustu v slovenskom priestore. Aktívne sa zapája do kultúrno-spoločenského diania, je držiteľom štátneho vyznamenania Radu Ľudovíta Štúra I. triedy, ktoré mu bolo udelené za dlhoročné mimoriadne zásluhy o rozvoj demokracie, ochranu ľudských práv a slobôd a o rozvoj historických vied.

Rozhovor s dejinami je dialogickou biografickou knihou, ktorá sa zaoberá predovšetkým profesijnou dráhou jedného z najvýznamnejších historikov svojej generácie. Prvé nahrávky rozhovorov začali vznikať pred desiatimi rokmi. Viac ako osem hodín nahrávok sa pretavilo do pomerne útlej knihy, ktorej cieľom bolo ponúknuť „akési čítanie do električky". Kniha sa tak stáva pomerne lakonickou „sondou" do života Ivana Kamenca. Text je komponovaný sčasti chronologicky (detstvo, štúdium, povinná vojenská služba, prvé dotyky s vedou, akademická činnosť) a sčasti tematicky (témy súvisiace s dianím na Historickom ústave SAV, názorové strety v akademickej obci historikov, otázky slovenskej historiografie). Obe časti majú snahu navzájom sa dopĺňať.

Ivan Kamenec, Miroslav Michela: Rozhovor s dejinami

Bratislava: Hadart Publishing, 2019

Ivan Kamenec je jedným z mála historikov, ktorí sa v čase totalitného režimu venovali obdobiu Slovenského štátu a otázkam holokaustu. Táto téma s ním bytostne rástla, keď sa musel ako malý nearijský chlapec skrývať v bunkri. Keďže nemohol nastúpiť do prvého ročníka, skrýša sa mu čiastočne stala školou a naučil sa čítať, čo ho priviedlo ku knihám a najmä k histórii. Cenné sú rozhovory o pozadí Historického ústavu (od 60. do 90. rokov), o historikoch a akademikoch, najmä v čase totalitného režimu. Tu Kamenec s pokorou a dôstojne reflektuje aj vlastné rozhodnutia vo vzťahu k totalitnej mašinérii.

Tak ako je kniha koncipovaná ako „krátka sonda do životných skúseností, radostí, ale aj smútkov" historikovho života, zostávajú autori zdržanliví aj pri sonde do zložitejších otázok slovenského dejepisectva (exiloví historici a ich vnímanie Slovenského štátu, rozdvojené dejepisectvo). Obaja sa vyhýbajú hlbšiemu ponoru do problematiky, obchádzajú argumentáciu či precíznejšiu konfrontáciu, čo je na škodu. Práve úsporný prienik do jednotlivých tém je slabším miestom rozhovoru.

Kniha napriek tomu prináša mnoho myšlienok, ktoré vedú k ďalším úvahám, je pohľadom do života akademika, ale aj skúmavým pohľadom človeka na dejiny 20. storočia. *„Historik by mal prinášať nielen nové fakty a osvetľovať ich súvislosti, ale mal by seba a najmä svojich čitateľov či poslucháčov v tom najlepšom zmysle slova znepokojovať, provokovať, dávať im podnety na premýšľanie o vlastných národných a štátnych dejinách. Nesmie sa báť ísť so svojimi myšlienkami na trh, do polemík a otvárať celospoločenské diskusie. Nie je to vždy jednoduché, ľahké, ale o to dôležitejšie."* (s. 156)

Keď sa rozdúcha nacionalizmus

V roku 2018 vyšla vo vydavateľstve Absynt reportérovi **Andrejovi Bánovi** kniha *Slon na Zemplíne*, kde sa cestopisne ocitá doma, v slovenských dedinách a malých mestách, ktoré všeobecnej pozornosti unikajú. V roku 2019 sa Bán opätovne vracia na svoj obľúbený Balkán v knihe s názvom ***Trochu oheň, trochu ľad. Príbehy Balkánu***. Horúca balkánska krv a mrazivé hrôzy sa stávajú ústredným reportážnym príbehom. Spomínaná oblasť sa obyčajne ľuďom spája s bývalou Juhosláviou a občianskou vojnou v rokoch 1991 až 2001, filmovým nadšencom aj s obrazmi srbského režiséra Emira Kusturicu. Spolu s autorom sa ocitáme v oblasti, ktorá svojou spleťou etnicity, náboženstva a kultúry nemá v Európe konkurenciu.

Svoje balkánske príbehy otvára postavou Josipa. *Príbehy Balkánu* sú zostavené na základe zážitkov a postrehov z ciest (kratších mikrosituácií, legiend, rozprávaní), rozhovorov s obyčajnými ľuďmi, vojakmi, ale aj s politikmi a ďalšími. Niektoré regióny a etniká majú v reportážach dominantnejší priestor (napr. Srbi, Kosovci a Albánci), autor sa sčasti venuje

Andrej Bán: Trochu oheň, trochu ľad. Príbehy Balkánu

Žilina: Absynt, 2019

otázke chorvátsko-srbských vzťahov a Severnému Macedónsku, niektoré etniká, ako Slovinsko, obchádza, čo pravdepodobne súvisí s autorovými preferenciami a poznaním prostredia. Bán ponúka vyvážený vhľad cez optiku zainteresovaných národov.

Pri prezentovaní a formulovaní rôznych pohľadov na dianie minulé, súčasné a aj budúce v bývalej Juhoslovanskej republike otvára priestor všetkým stranám, snaží sa zaujať neutrálny, stoický postoj, od ktorého sa odkláňa pod tlakom prežitého len zriedkavo. Dbá na to, aby predstavil povahu a historické pozadie miestnych, sprehľadňuje genézu krviprelievania v občianskych vojnách, nazerá na súčasnosť a upozorňuje na problematiku migrácie. Pri zachytávaní príbehov sa typicky bánovsky časopriestorovo stráca, prelína opisy či rozprávačské línie, čo čitateľovi, ktorý nepozná regionálne a historické súvislosti, môže navodiť zmätok.

Jazyk knihy je investigatívny, publicisticky vyzretý a autor dokáže aj pri sugestívnych opisoch poetikou jazyka vyvolať úsmev. *„Štyridsaťročný šejch Shehu, Albánec narodený na chorvátskej Istrii, sedí v rohu miestnosti na vyvýšenom mieste. Bratia mu s bezvýhradnou úctou doslova visia pohľadom na perách. Čokoľvek vysloví, je sväté. Pôsobí tak trochu dojmom, že Pánboh k nemu občas zájde na konzultácie."* (s. 119)

Kniha *Trochu oheň, trochu ľad* je autentickým svedectvom, odhaľuje Balkán v jeho horkokrvnosti, pestrosti, ale aj v mrazivých zverstvách vojnových časov. Andrej Bán Balkán pozná a rozumie mu, a to učí aj svojich čitateľov – porozumieť a spoznať rozpálenú balkánsku krv.

V roku 2018 priniesla historička Historického ústavu SAV Marína Zavacká autentické svedectvo dokumentárnych zápiskov ľudáckym režimom väznenej Márie Janšákovej s podrobným komentárom v knihe *Ľudácka prevýchova*. Tematicky na obdobie „problémových" moderných dejín Slovenska nadväzuje mladý tvorivý historik **Anton Hruboň** v knižnej publikácii ***Ľudácka čítanka***. Kniha prostredníctvom autentických dobových textov ponúka nový uhol pohľadu na Slovenský štát. Na to autorovi poslúžila antológia 31 vybraných textov (prejavy, básnické pásma, publicistické články najmä z politického denníka *Slovák*, archívne dokumenty, žurnalistické príspevky). Autor tak volí stratégiu nazerania na históriu prostredníctvom jazyka politiky.

Cieľom politického jazyka je persuazívnosť: snaha presvedčiť poslucháčov, čitateľov o správnosti vlastných politických postojov, názorov a rozhodnutí, a tak usmerniť ich budúce konanie, ktoré sa bude stotožňovať s myšlienkami, postojmi a riešeniami politickej moci. Hruboň publikáciou upozorňuje na to, že aj keď režim ako taký padne, resp. zanikne, štruktúra politického jazyka zostáva, *„pretrváva ako kultúrny kód, konzervuje vzorce politického správania a myslenia v súlade s naučenými šablónami a v akomsi umelom spánku čaká na svoju príležitosť za vhodných spoločensko-politických podmienok vrátiť sa späť na scénu a v rovnakej, prípadne kozmeticky pozmenenej podobe povstať z politickej kómy."* (s. 12)

Texty knihy pochádzajú z archívnych prameňov a historickej tlače, tematicky sú rozčlenené do ôsmich kapitol. Vhodne im predchádzajú ko- ››

» mentáre historika interpretujúce kontext a širšie historické súvislosti.

Texty v *Ľudáckej čítanke* predstavujú obraz myšlienkového sveta ľudáckeho režimu, jeho heroické predstavy a mýty o Slovensku, podsúvajúce ľudácku ideológiu a budujúce kult osobnosti (Tiso, Tuka, Hlinka). Nedá sa v nich nevšimnúť si dobový vplyv nemeckej propagandy, ako aj jej epigónstvo. Kritickému čitateľovi (autor sám v úvode apeluje na kritického čitateľa) súbor zvolených textov približuje silu ľudáckeho systému, ale aj metódy režimovej propagandy. Dôkazom je aj množstvo kultúrnych osobností, ktoré jej podľahli a osvojili si jej praktiky (intelektuál Tido Gašpar, básnik Valentín Beniak, františkánsky mních a predstaviteľ katolíckej moderny Rudolf Dilong). *Ľudácka čítanka* je knihou, ktorá nenecháva dobové režimové texty minulosti, pretože tuší, že jej jazyk je v spoločnosti stále prítomný.

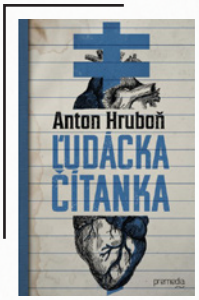

Anton Hruboň: Ľudácka čítanka
Bratislava: Premedia, 2019

Tematika dejín holokaustu je v literatúre neustále prítomná, jej autori sa však snažia prinášať nové poznatky a výskumné zistenia. Holokaust je štátom riadená genocída Židov, ktorá mimoriadne tragicky zasiahla európske a svetové dejiny. V širšom zmysle je termínom holokaust označený aj systém táborov a väzníc. Verejnosti sú známe koncentračné tábory v Osvienčime či Treblinke, oveľa menej sa hovorí o dobre stráženom nacistickom tajomstve – vyhladzovacom tábore Sobibor, ktorý sa nachádzal štyri kilometre od rovnako pomenovanej dediny. Tábor Sobibor má špecifický význam pre Slovensko, pretože v jeho útrobách prišlo o život najviac zavraždených Židov, deportovaných z nášho územia. V roku 2019 vyšla publikácia ***Tábor smrti Sobibor. Dejiny a odkaz*** pod hlavičkou editorov **Jána Hlavinku** a **Petra Salnera**. Kniha je pozoruhodná tým, že predstavuje výstup z medzinárodnej konferencie pri príležitosti 75. výročia väzenského povstania (14. október 1943) a nasledujúceho zničenia tábora, a je výsledkom spolupráce historikov a etnológov. Jej autori sú poprednými vedecko-výskumnými pracovníkmi univerzít nielen na Slovensku, ale aj v zahraničí.

Publikácia má osem kapitol, ktoré sa komplexne a do hĺbky venujú problematike sobiborského holokaustu prostredníctvom čiastkových tém, ako sú dejiny tábora, operácia Reinhard, profily páchateľov zločinov (individuálneho a skupinového charakteru), súdne procesy sobiborských zločincov a reminiscencie pamätníkov, ale aktuálne aj reflexii holokaustu v našom prostredí či analýze fenoménu hromadiacich sa konšpiračných teórií. Jednotlivé príspevky majú odborný charakter, autori pracujú s výskumnými dátami a opierajú sa o odbornú literatúru.

Ján Hlavinka, Peter Salner (eds.): Tábor smrti Sobibor. Dejiny a odkaz
Bratislava: Marenčin PT, 2019

Hoci má vedecký charakter a jej prvotnou komunikačnou funkciou je sprostredkovať informácie na vedeckom fóre, jazyk jednotlivých príspevkov má silný popularizačný ráz, čím sa monografia výrazne približuje širšiemu spektru čitateľského publika. Tematika vyhladzovacieho tábora Sobibor bola v slovenskej historiografii na okraji záujmu, čo pravdepodobne súvisí s náročnosťou skúmania, keďže nacisti po väzenskej vzbure v roku 1943 tábor zrovnali so zemou, čím cielene zahladili všetky stopy jeho existencie. Monografia *Tábor smrti Sobibor* prináša podrobnú správu o jednom z nacistických ohnísk, kde boli spáchané najväčšie zločiny proti ľudskosti na židovských životoch. Autori záverečnej kapitoly Peter Salner a Zuzana Panczová z Ústavu etnológie a sociálnej antropológie SAV navyše analyzujú súčasnú reflexie holokaustu vrátane nebezpečných konšpiračných teórií postavených na jeho popieraní.

Mimoriadne zaujímavá v slovenskom historickom výskumnom kontexte je minuloročná kniha historika **Jakuba Drábika *Fašizmus***. Publikácia predstavuje vedeckú monografiu, ktorá prináša vyčerpávajúci pohľad na fašistickú ideológiu. Drábik patrí k historikom tzv. „nového konsenzu", pričom pri definícii fašizmu vychádza z teórie svojho oxfordského školiteľa prof. Rogera Griffina a nadväzuje na ňu. Najdôležitejším cieľom publikácie *„je vysvetliť, prečo fašizmus vznikol, prečo mu podľahlo také obrovské množstvo ľudí a prečo vyústil do jednej z najväčších katastrof v ľudských dejinách."* (s. 18) Hlavnou výskumnou metódou, o ktorú sa opiera, je analýza prejavov a textov publikácií samotných fašistov. Zameriava sa na rôzne aspekty fašizmu, pričom ich analyzuje z viacerých uhlov pohľadu. Sleduje vznik fašizmu, metódy, vplyvy a podmienky jeho rozmachu najmä v krajinách (Taliansko a Nemecko), kde sa dostal k moci prostredníctvom slobodných volieb. Pomocou komparácie atomizuje špecifiká fašistickej ideológie v jednotlivých štátoch (Taliansko, Nemecko, Spojené kráľovstvo, Československo).

Tematicky je monografia rozdelená do troch okruhov. V prvom sa zameriava na analýzu fašizmu, v druhom sa venuje jednotlivým fašistickým režimom a posledný okruh sa venuje fašizmu po 2. svetovej vojne. Aj keď ide o fundovanú publikáciu odborného charakteru, v ktorej sa autor opiera o významné množstvo relevantných zdrojov, jazyk monografie je zrozumiteľný širokej verejnosti, prihovára sa čitateľom jasne aj prostredníctvom príkladov a paralel so súčasnosťou (najmä v súvislosti s parlamentnou stranou Kotlebovci – Ľudová strana Naše Slovensko).

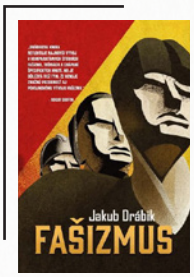

Jakub Drábik: Fašizmus
Bratislava: Premedia, 2019

Kniha *Fašizmus* je príliš komplexná a dobrá na to, aby rezonovala iba v česko-slovenskom prostredí, pokojne si preto môže dovoliť mať aj európske ambície. Pozoruhodná je nielen hutnosťou a kvalitnou výskumnou prácou, ale aj apelom, ktorý je v nej neustále prítomný. Fašizmus *„Je totiž ako herpes – jeho vírus môžeme mať v tele, ale nikdy neprepukne, ak je náš imunitný systém v poriadku. Ak je však oslabený – ako demokracia dnes – herpes prepukne."* (s. 566)

Literatúra faktu roku 2019 sa vyznačuje autentickosťou, autori sa snažia prinášať nové témy a pohľady na minulosť, usilujú sa osloviť čitateľa cez prizmu hodnovernosti a odbornosti. Vracajú sa najmä do histórie obdobia slovenského štátu, dejín holokaustu, k novembrovému a ponovembrovému dianiu. Zaujali najmä mladí historici, ktorí slovenský historický výskum dostávajú na svetovú úroveň. Tam, kde je prítomný disciplinovaný a kontinuálny vedecký výskum, sa snažia autori texty popularizovať, čo sa im aj vcelku darí. No úsilie spojiť literárnosť na jednej strane a vedeckosť na strane druhej, neprestane byť výzvou ani pre rok 2020.

O čom snívajú Slováci?

Fantastika a komiks 2019

Juraj Búry

Už strácam prehľad o tom, do koľkých letných čísel *Knižnej revue* prispievam hodnotením domácej fantasy tvorby. Štyroch? Piatich? Rok 2019 je však pre mňa ako programového čitateľa slovenskej fantastiky výnimočný. Nie kvantitou titulov. Skôr pestrosťou. A o tú sa pokúsim aj v tomto texte. Aj ja, kritik a recenzent, sa chcem autorsky vyvíjať. Takže namiesto tradičného vymenovávania kníh a ich stručného hodnotenia skúsim ísť esejistickou cestou. Hoci sa vymenovaniu kníh predsa len úplne nevyhneme – je to explicitný cieľ tohto článku, ale pokiaľ nepôjde o vyslovene zaujímavé kúsky, nebudem ich hodnotiť. Pozriem sa na trendy a prúdy domácej fantastiky, ktorými sú dané knihy príznačné. Koniec-koncov, aj moje texty treba raz za čas ozvláštniť, tak ako slovenskú fantastickú scénu.

Foto *archív autora*

Mgr. Juraj Búry, PhD. (1991) vyštudoval estetiku na UKF v Nitre. Odborne sa zaujíma o živú kultúru, popkultúru a fantasy žánre. Osobne je zainteresovaný v dianí slovenskej fantastickej komunite – píše články na fanúšikovské weby, točí videá o slovenských autoroch a knihách. Momentálne žije v Bratislave.

Na začiatku ešte jedno obligátne upozornenie: ako každý rok, aj tento sa mohlo stať, že redakcii *Knižnej revue* alebo mojej osobe nejaké knihy unikli. Preleteli mimo radar, ako sa hovorí. Napokon, kvantita slovenskej fantasy sa stabilne drží približne okolo čísla tridsať, čo je dosť. Pri takom množstve sa občas niečo stratí.

Komiks

Začneme tým kontroverznejším. Nie preto, že by sa v slovenskom komikse objavili provokačné kusy, ale preto, že komiks nie je žáner, ale forma. A v rámci formy môže pohltiť ľubovoľný žáner. Slovenská komiksová scéna je však taká malá, že deliť ju žánrovo nemá zmysel, a úloha pozrieť sa na ňu ako na celok pripadla mne.

V prvom rade, vlani vyšla séria komiksov sprítomňujúcich atmosféru a dobové zvláštnosti roku ´89, keďže sme slávili 30. výročie Nežnej revolúcie. Ide o sériu *Nežný komiks*, ktorá má štyri diely. Tie sa líšia autormi, ale i kvalitou. Prvý diel – ***Čierna oslava*** – je výsledkom práce **Michala Hvoreckého** a kresličky **Kláry Štefanovičovej**. Forma komiksu je tu mierne nezvládnutá, Hvorecký sa nevie dostať čitateľovi pod kožu, hoci sa snaží. V tejto forme sú jeho autorské slabiny ešte výraznejšie. Zaujímavejším je druhý diel – ***Bežná*** – **Terezy Oľhovej** a **Márie Kralovič**. Kresba je vyslovene škaredá, avšak evokuje kresbu časopiseckých komiksov danej doby. Príbeh je omnoho osobnejší a zaujímavejší. Vrcholom série je však diel tretí – ***Pé Er Dé***. Za ním stojí už ››

Michal Hvorecký, Klára Štefanovičová: Čierna oslava
Bratislava: E. J. Publishing, 2019

Tereza Oľhová, Mária Kralovič: Bežná
Bratislava: E. J. Publishing, 2019

» skúsený tandem **Dávid Marcin** a **Soňa Balážová**. Hlavne Marcin dokazuje, že je momentálne najlepším komiksovým kresličom, akého tu máme.

Dávid Marcin, Soňa Balážová: Pé Er Dé
Bratislava: E. J. Publishing, 2019

Posledným dielom sú ***Unesení*** **Daniela Majlinga** a **Jozefa Gľabu**, ktoré sa skôr než na aspekty Nežnej revolúcie zameriava na nostalgické pripomínanie atmosféry detských čias. Samozrejme, so správnym kritickým a existenčným nádychom,

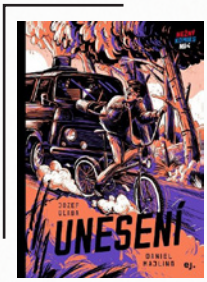

Dávid Marcin, Soňa Balážová: Pé Er Dé
Bratislava: E. J. Publishing, 2019

Dávid Marcin, Juraj Čorba: Všetky tie svety
Bratislava: Slovart, 2019

aký v Majlingových príbehoch nemôže chýbať. Je to príjemná bodka za sériou, ktorá mohla byť aj obšírnejšia.

Dávid Marcin sa ako kreslič prejavil aj v publikácii ***Všetky tie svety***, na ktorej sa scenáristicky podieľal **Juraj Čorba**. Tento projekt sa zaujímavo hrá s komiksovou formou a nestratil by sa ani v medzinárodnej konkurencii. Ponúka jednoduchý, ale inteligentný príbeh z blízkej budúcnosti.

Vydavateľstvo Premedia vydalo v roku 2019 autorský komiks **Patrika Pašša *Biele noci, čierne dni***. Napriek zaujímavému nápadu je kniha takmer nečitateľná, lebo Pašš má (možno zámerne, ako súčasť autorského gesta) otrasnú kresbu.

Ak hľadáte zaujímavé autorské komiksy, mohla

Patrik Pašš: Biele noci, čierne dni
Bratislava: Premedia, 2019

by vás osloviť zbierka ***Pomimo #6: Žranica***. Ide o periférny projekt (pod vedením už spomínaného **Dávida Marcina**), ktorý výtvarníkom ponúka priestor na experimentovanie a tvorenie a pomáha tak budovať stabilnú komiksovú scénu u nás.

A to je jadro veci. Slovenských komiksov je málo. Nielen v porovnaní so vzdialenejším zahraničím, ale napríklad aj s Českou republikou alebo Poľ-

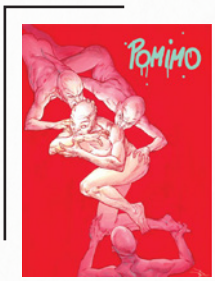

Dávid Marcin (zost.): Pomimo #6: Žranica
Bratislava: Dávid Marcin, 2019

skom. Chýba nám tu stabilná scéna, platforma, priestor, magazín, vydavateľstvo, jednoducho niekto, kto by sa nebál umožniť komiksovým autorom presadiť sa. Viniť z toho môžeme viacero vecí – ja najradšej absenciu dlhotrvajúcej komiksovej tradície. Vždy sme v tomto boli v tieni Čechov. Čo vidieť aj na tvorbe.

Vedecká fantastika

Na poli scifi v roku 2019 kraľovala alternatívna história. V zahraničnom žánrovom diskurze sa pod týmto pojmom ukrýva aj možná blízka budúcnosť, u nás sa využíva skôr konvenčnejšie – ako špekulatívny príbeh v zmysle „čo keby sa minulosť vyvíjala inak“. V tomto smere mal byť hitom román **Michala Hvoreckého *Tahiti – Utópia***. Tu sa pristavím. Hvoreckého text v sebe nesie dobrý nápad – stavia na historicky dokázateľnej láske Milana Rastislava Štefánika k Tahiti a na jeho idei presťahovať tam Slovákov. Čo by bolo keby…? Hvorecký v druhom pláne nastavuje satirické zrkadlo súčasnej spoločnosti. A to je tak všetko, čo vie ponúknuť. *Tahiti* je slabá kniha. Povrchná. Idea a druhý plán, to je všetko. Hvorecký len popisuje dianie takmer až novinárskym štýlom, pramálo však vchádza do psychiky svojich postáv, pramálo ich necháva rozprávať. Dej ubieha, veci sa menia,

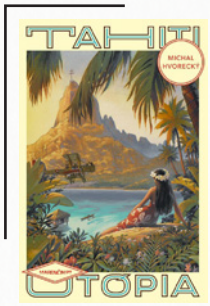

Michal Hvorecký: Tahiti – Utópia
Bratislava: Marenčin PT, 2019

ale nikde sa nepristaví, nenechá čitateľa nasať dramatickosť situácie. Nenechá ho ju precítiť, len informuje. Premárnený potenciál. Kniha by však musela byť rozsiahlym románom, aby svoje možnosti naplnila. Hvorecký také dlhé romány nepíše.

Mal by si zobrať príklad od **Petra Jelínka**. Autora, ktorý si je vedomý svojich silných stránok i slabín. Ktorého cieľom je hlavne zábava a druhým plánom populárna kultúra. Nie je to taký vznešený myšlienkový experiment ako u Hvoreckého, no v tom je ten vtip. Jelínek vie, kde sú jeho mantinely, a snaží sa na tom stavať. Jeho ***Le Sabotage*** je toho

Peter Jelínek: Le Sabotage
Zvolen: Enribook, 2019

len príkladom. Radšej kvalitne zvládnuté remeslo než zlyhávajúci brak.

Partia autorov z webu scifi.sk pri príležitosti výročia Nežnej revolúcie zostavila zbierku ich reima-

ginácií jesene ´89, obohatenú o vedeckofantastické elementy pod názvom ***Iná Nežná***.

Budúcnosti sa zase venujú iní. Napríklad aj **Peter Kalva** a prvý diel jeho postapokalyptickej trilógie ***Svet ľudí*** s podnázvom ***Dedičstvo***. Popisuje svet, v ktorom ľudia boli zahnaní do ústrania

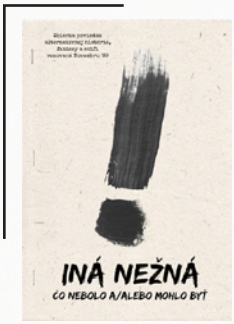

Kol.: Iná Nežná
Bratislava: OZ scifi.sk, 2019

a planéta prekvitá. Na ruinách našej reality vzniká nová civilizácia. Škoda, že kniha už na prvý pohľad pôsobí nesmierne lacno.

Peter Kalva: Dedičstvo
Zvolen: Enribook, 2019

Depresívny nádych má aj kyberpunkový román **Petra Šuleja *Fytopaleontológia***. V nej nahliadneme do rôznych osudov v pretechnizovanom svete. Problémom je však text. Na ideologickej

Peter Šulej: Fytopaleontológia
Bratislava: Marenčin PT, 2019

rovine sa drží pravidiel subžánru, dokonca odkazuje aj na kultové diela, písaný je však skôr poetickým a pomerne náročným spôsobom. Interpretačne pôsobí zaujímavo, je to aj istá čitateľská výzva, avšak nie pre každého. Ak máte radšej diela Dicka alebo Gibsona, Šulejovmu textu sa vyhnite oblúkom.

Meditatívne čítanie nie je práve to, čo by ste od kyberpunku očakávali. Vyslovene depresívny a monotónny je aj text ***Zima mŕtvych*** **Henricha H. Hujberta**. Ten oživil tému zombie, ale nedokázal ju podať kreatívnym spôsobom.

Ak prahnete po klasickejšie ladenej scifi, skúste siahnuť po jedinej aktívnej autorke, čo v tomto žánri máme – **Jane Plauchovej**. Kombinuje technothrillery s oldchoolovou hard scifi. Aj jej posledné dielo – ***Druhá planéta*** – sa drží v tejto línii. Keďže je však o Venuši a Venuša predstavuje pre astronómov a astrofyzikov jediný model skleníkového efektu dotiahnutého do konca, ani

Jana Plauchová: Druhá planéta
Žilina: Artis Omnis, 2019

Plauchová si neodpustila pesimistický náhľad na našu budúcnosť. Konkrétne v ekologickej otázke. Venušu používa ako staršie dvojča planéty Zem a jej kniha tým získava nevyhnutný didaktický tón.

V prípade, že nechcete byť poučovaný o stave ovzdušia, skúste druhé, rozšírené vydanie zbierky poviedok **Antona Stiffla *Zabudnutý vesmír***.

Aký trend pozorujeme v domácej scifi? Nemenný. Naši autori stále nazerajú na našu budúcnosť pesimistickými očami. Tak to bolo aj v uplynulých rokoch. Dobrodružné alebo optimisticky ladené vedeckofantastické romány sa vytratili a ostali len vecou reedície *STOPY*. Aj pri alternatívnej histórii si autori neodpúšťajú kritický pohľad na našu súčasnosť, pesimizmom kontaminujú aj minulosť. Samo osebe to nie je problém, ale keď sa pozrieme na slovenské scifi ako celok, napriek bohatosti subžánrov je pomerne monotematické. Má len jednu melódiu. Tú smutnú.

Fantastika ako únik
a literatúra pre mladších

Fantasy napriek tomu u nás napĺňa funkciu únikovej literatúry. Lenže aj tam sú trendy stabilné – dominuje modus Young Adult a literatúra pre deti, prípadne akčná historická fantasy, ktorej otcom je

Anton Stiffel: Zabudnutý vesmír
Bratislava: Hydra, 2019

u nás **Juraj Červenák** a autori sa vymaniť z jeho tieňa nevedia. Ten vlani dokončil slovenské vydanie ságy ***Bohatier*** štvrtou knihou s podtitulom ***Biela veža***, ktorá sa v ničom (nevyniká ani nezahanbuje) nelíši od predchádzajúcichčastí.

Vo svojej trilógii ***Pokrvní*** pokračovala aj populárna autorka **Valentína Sedileková**. ***Biely havran*** sa snaží byť dospelejším a temnejším pokračovaním. Je v ňom badať snahu o autorský

Valentína Sedileková: Pokrvní
Žilina: Artis Omnis, 2019

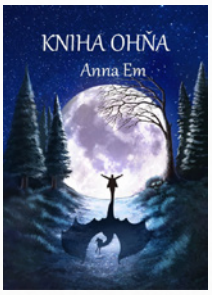

Anna Em: Kniha ohňa
Bratislava: Art Floyd, 2019

rozvoj, čo vždy poteší. Dospelým fantasy príbehom, avšak uberajúcim sa po jasnej linke, chce byť aj ***Kniha ohňa*** od autorky vystupujúcej pod menom **Anna Em**. Snaha tam je, ale kniha nevybočuje zo štandardov slovenskej fantasy.

Inak do týchto vôd zavítalo aj vydavateľstvo Ikar s textom **Barbory Vanickej *Dvere v kúte sveta***. Tento príbeh má už na prvý pohľad nádych ››

Barbora Vanická: Dvere v kúte sveta
Bratislava: Ikar, 2019

tradičných detských fantasy (napr. *Narnia*), čo je pomerne príjemné osvieženie.

Nekorunovaným kráľom fantastickej dobrodružnej literatúry pre mládež je momentálne **Marián Kubicsko**, ktorý vlani poslal do sveta až dva texty. Hororovo ladení ***Potvorobijci #2*** predstavujú v jeho tvorbe mierne zaváhanie a trpia typickým syndró-

Marián Kubicsko: Potvorobijci #2
Bratislava: Hydra, 2019

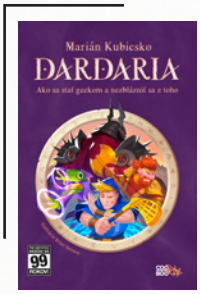

Marián Kubicsko: Dardaria
Bratislava: CooBoo, 2019

mom dvojok – chcú byť vo všetkom väčšie ako prvé diely. ***Dardaria*** je zase tínedžerský príbeh odohrávajúci sa v mimoriadne imerzívnej videohre. O tom, či by uvedená kniha mala byť zaradená do tohto výberu, by sme mohli polemizovať. Kubicsko sa však profiluje výhradne ako fantasy autor, tak by bola hanba ho nespomenúť. Navyše, jeho *Dardaria* je mimoriadne príjemné akčné čítanie v duchu kníh Ernesta Clina, Cory Doctorrowa a novovznikajúceho subžánru LitRPG. Ide o svieži vietor v našich končinách.

Takisto by sme mali spomenúť aj prvú dámu slovenskej fantasy **Alexandru Pavelkovú**, ktorá vlani vydala knihu orientovanú na najmladšieho čitateľa ***Štyria mačkatieri***. O tom, či ide o fantasy alebo rozprávkovú knižku, sa doteraz v kuloároch a medzi fanúšikmi vedú debaty. Ja to nechávam na rozhodnutí čitateľov. Utvorte si vlastný názor.

Alexandra Pavelková: Štyria mačkatieri
Bratislava: Slovart, 2019

Podobne ladená je aj ***Planina snov*** **Boženy Lenčovej**. Zdá sa mi vhodné ju spomenúť hlavne preto, aby sa táto útla knižka neprehliadla. Je to totiž zaujímavá podoba detskej fantasy. K diskusii minimálne.

Božena Lenčová: Planina snov
Bratislava: Pars Artem, 2019

V oblasti fantasy sa teda urodilo menej ako vlani. Aj som tomu rád, lebo, pravdupovediac, práve tento druh literatúry u nás nie je veľmi pestrý. Autori sa držia zaužívaných formúl – subžánru „meča a mágie" či Young Adult príbehov o vyvolených tínedžerkách. Osviežiť to rozprávkami pre deti či akčným dobrodružným príbehom je veľmi vítané.

Samovydania a samizdaty

Prejdeme na najkontroverznejšiu časť nášho prehľadu. Samovydania. Priznám sa, nemám ich rád. Môžete si pomyslieť, že mám voči nim predsudky, ale ide skôr o principiálnu vec. Pri bežných vydavateľoch musí kniha prejsť rukami nielen vydavateľa, ale aj editora a redaktora. Tí vychytajú chyby, štylistické zakopnutia, môžu autora upozorniť na problémy v deji. Pri samovydaniach veľká časť procesu odpadne. Dokonca, aj keď si autor zaplatí korektúry, nemusia byť také komplexné ako korektúry vydavateľstiev.

Rozumiem, čo autorov ťahá k samovydaniam. Nemusia prechádzať týmto sitom, ktoré niekedy nezohľadňuje len kvality knihy, ale aj požiadavky trhu. Čitateľ má však istotu, že knihy, čo vydavateľským sitom prejdú, dodržujú štandardy kvality. Samovydania ich dodržiavať nemusia a moja skúsenosť s nimi je zlá. Preto som pri nich opatrnejší.

Napriek tomu sa nájdu autori, ktorí na poctivú spisovateľskú a redaktorskú prácu nezanevreli. Napríklad **Stano Fatul**, ktorý pred pár rokmi vytvoril nepodarok *Dotyk Draka*, naň vlani nadviazal lepšie napísaným, hoci stále nie dobrým ***Mužom z rodu vlka***. Vo svojej ságe pokračovala aj **Margita Kudry** a na trh priniesla ***Vojnu vrán: Armádu tieňov***. Fatul vychádza z klasickej tolkienovskej fantasy, Kudry

Margita Kudry: Vojna vrán – Armáda tieňov
Vlastným nákladom, 2019

je zase predstaviteľkou futuristickej tínedžerskej dystópie. Oboch spája výrazne melodramatický dej.

O dospelejšie napísané postapo sa snaží samizdat **Jána Michalka** ***Nový soviet***. No i on trpí všetkými nedostatkami samovydaní.

Práve v tom spočíva môj „predsudok" voči nim – aj keď sa autori naozaj snažia, nikdy nedosiahnu takú kvalitu ako knihy, ktoré prejdú vydavateľským procesom. Navyše, po tomto spôsobe vydávania siahajú hlavne začínajúci spisovatelia, ktorí ešte dostatočne neovládajú remeslo. Na druhej strane – samizdaty sú otvorenejšie knižným sériám, trilógiám a príbehom na pokračovanie. Vydavateľstvá sa seriálovosti pri domácej fantastike skôr vyhýbajú.

Poďme sa báť

Horor je u nás najmenšinovejším žánrom. V minulom roku bola úroda v ňom chudobná.

Pripomenula sa stálica scény – **Mark E. Pocha**. V českom vydavateľstve Carcosa vydal knihu *Oni*, ale pretože vyšla v zahraničí a v inom jazyku, v našom výbere by sa nachádzať nemala. Ide však o tradičnejší E. Pochov text, koncipovaný v autorskej polohe, v akej ho fanúšikovia majú radi. Naproti tomu jeho slovenská kniha ***Svet je plný démonov*** predstavuje zmenu v jeho spisovateľskej rutine. Kniha vznikla už dávnejšie, no na pulty kníhkupectiev sa dostala až teraz a niektoré E. Pochove „trademarky" v nej

Mark E. Pocha: Svet je plný démonov
Bratislava: Hydra, 2019

budeme hľadať márne. Subžánrovo skôr pripomína českú akčnú fantasy s hororovými prvkami.

Ak vám chýba poriadna dávka temnoty, nájdete ju v knihe s nepodareným obalom ***Táto krajina nie je pre slabých*** našej výbornej autorky **Lenony Štiblaríkovej**. Prípadne môžete siahnuť po subtílnejšom horore, reprezentovanom v zbierke poviedok **Jána Babaríka *Jumper***. Ani vydavateľstvo Artis

Lenona Štiblaríková: Táto krajina nie je pre slabých
Bratislava: Hydra, 2019

Ján Babarík: Jumper
Bratislava: Marenčin PT, 2019

Omnis v tomto smere nezaostalo. U nich vyšla zbierka poviedok **Petra Gajdoša *Prachový mužíček***. Ide o tradičnejšie horory a autorské postupy.

Horor je teda menšinový, ale na našom literárnom trhu si drží stabilné miesto. Každý rok vyjde aspoň zopár kníh tohto žánru, pričom je dôležité poznamenať, že je najpremenlivejší. Zatiaľ čo scifi a fantasy sa držia v tematicky alebo formálne zabehaných líniách, autori hororu sa neboja experimentovať. V žánri sa aj často striedajú mená, lebo pre našich spisovateľov asi predstavuje zábavnú autorskú hru.

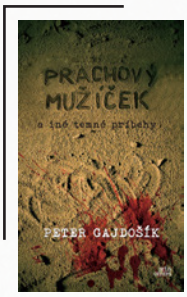

Peter Gajdoš: Prachový mužíček
Žilina: Artis Omnis, 2019

Poviedkové zbierky

Nádych jemnej fantazijnosti v sebe nesie aj zbierka **Laca Keratu *Suché roky***, no aj tu máme, podobne ako pri *Fytopaleontológii,* dočinenia s autorskými textami, ktoré žáner využívajú menej konvenčným spôsobom. A samozrejme, sú určené náročnejšiemu čitateľovi.

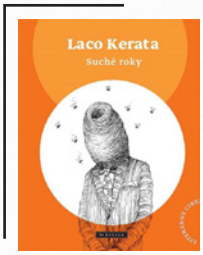

Laco Kerata: Suché roky
Levice: KK Bagala, 2019

Vrcholom roku 2019 v slovenskej fantastike bola – ako inak – zbierka súťažných poviedok ***Fantázia 2019***. Výbery zo súťaže Martinus Cena Fantázie sú už tradične to najlepšie, čo u nás v týchto žánroch vzniká. Nielen preto, že všetky poviedky prejdú poriadnym

Ivan Aľakša, Lucia Lackovičová (zost.): Fantázia 2019
Bratislava: Fantázia media, 2019

porotcovským a čitateľským sitom. Ale aj preto, že MaCeFa má cveng a autori venujú svojim dielam minimálne toľko času, koľko zaberie napísanie priemerného slovenského fantastického románu. Lenže tu hovoríme o poviedkach. Keď na nejakej poviedke autor pracuje rovnako dlho ako na románe, je to vidieť.

Je to najbolestnejšia výpoveď o stave domácej fantastickej scény. Knihy *Fantázia* predstavujú všetky možné polohy, ktoré naši autori dokážu písať, neodrážajú však stav našej fantastickej literatúry. Je to skôr ukážka potencionálnej kvality než toho, ako fantastika u nás naozaj vyzerá. Je to ako reklama na hamburger: *Fantázia 2019* je to, čo nám ukážu v reklame. Skutočné burgery sú však často iné.

Zhodnotenie

Aj keď sa na prvý pohľad zdá, že fantastika u nás je pestrá, nie je to tak. Autori pokrývajú množstvo subžánrov, ale tematicky sa krútia v tých istých kruhoch. Až máte pocit, že toto ste už kdesi počuli. Spomenul som to už v prehľade fantasy literatúry minulý rok. Len teraz mám viac vzoriek, na ktorých môžem spomenuté kruhy špecifikovať.

Nemenia sa v prvom rade autorské postupy. Vo väčšine prípadov máme dočinenia s textami, ktoré sú vystavané alebo písané pomerne tradičným, nezaujímavým spôsobom. Rovnako sa stabilne opakujú tie isté zápletky a témy. Sebazničenie ľudstva, mladí vyvolení hrdinovia alebo dobrodružstvá osamelých vlkov. Atmosféry v knihách bývajú deprimujúce, pesimistické alebo nepríjemne melodramatické. Málokedy autori z tohto vystúpia. Subžánre ako space opera či humoristická fantastika sa u nás prakticky nevyskytujú. Takisto máme málo výrazných hrdinov, ktorí by boli schopní utiahnuť vlastné série. Česť výnimkám.

Domáci autori radšej píšu kratšie a akciou nabité knihy. Pomalší dej, inteligentnejšie príbehy či viacvrstvové rozprávania sú výnimkou. Ak sa aj objavia, často ide skôr o autorskú pózu, ktorá neberie ohľad na čitateľa a zaváňa snobstvom. Nemáme nášho domáceho Gaimana, zato veľa autorov sa snaží byť Tolkienom, Dickom, Gibsonom, Mayerovou či Clareovou. Subžánrová pestrosť je tu prítomná, ale samotné texty sa pod povrchom často na seba podobajú. Autori hľadajú viac inšpirácie vo filmovom a seriálovom jazyku než v literatúre.

Dalo by sa povedať, že presne toto – akčné depresívne príbehy – sú základné črty našej domácej fantastiky. Aspoň ja som nadobudol tento dojem po tom, čo už pár rokov do tejto rieky vstupujem. V žánroch, kde by mala prevládať pestrosť, nachádzam monotónnosť a moja životná skúsenosť by asi Herakleita z Efezu nahnevala. Je to paradox, lebo keď sa na jednotlivé knihy pozrieme podrobnejšie, nejaví sa to až tak zle. Tento smutný obraz vzniká, až keď sa na slovenskú fantasy pozrieme ako na celok.

Preto programovým čitateľom slovenskej fantasy odporúčam zamerať sa radšej na jednotlivosti, konkrétne knihy a konkrétnych autorov. Čítať našu fantastiku ako celok je „nefantastické“.

Foto *archív autora*

Mgr. Radoslav Passia, Ph.D. (1977)
Vedecký pracovník Ústavu slovenskej literatúry SAV v Bratislave. Výskumne sa venuje slovenskej literatúre 20. a 21. storočia. Vyšli mu monografie *Na hranici. Slovenská literatúra a východokarpatský hraničný areál* (2014) a *Hľadanie súčasnosti. Slovenská literatúra začiatku 21. storočia* (spoluautor, 2014) a kniha *Deväť životov. Rozhovory o preklade a literárnom živote* (s Gabrielou Magovou, 2015). S Vladimírom Barboríkom edične pripravil monografiu *Spisovateľ ako sociálna rola* (2018). V rokoch 2010 až 2015 bol šéfredaktorom literárneho časopisu *Romboid*, v rokoch 2019 až 2020 šéfredaktorom mesačníka *Knižná revue*. Je spoluzakladateľom literárnokritického webu *plav.sk*. Ako publicista a moderátor spolupracuje s Rádiom Devín.

Pulzácie, pohyby, poklesky aj pozitíva

Literárna veda 2019

Radoslav Passia

Slovenská literárna veda a kritika sú v štandardnej forme. Vlani ponúkli svojmu čitateľskému okruhu viac ako dve desiatky rôznorodých knižných titulov. V menšine je tradičný žáner literárnej vedy – individuálna monografia. Vonkajší tlak na výkon a produktivitu a postupná zmena orientácie disciplíny na kolektívne grantové projekty spôsobili, že v bibliografii literárnovednej produkcie za rok 2019 dominujú dve skupiny publikácií: kolektívne monografie a zborníky a individuálne knižné súbory textov, z väčšej časti uverejnených už predtým časopisecky.

Dobre pripravený kolektívny projekt nepochybne môže priniesť vysokú pridanú hodnotu a povymetanie autorských šuplíkov a zostavovanie knižných výberov zo starého, ale jarého teoretického, literárnohistorického či kritického diela sa nemusí skončiť rozpačitým výsledkom. Neplatí to však o celej vlaňajšej produkcii tohto typu. Nasledujúci text ponúka telegrafický prehľad toho, čo sa udialo v našej literárnej vede; trochu väčší priestor výberovo poskytnem len jednej oblasti: publikáciám venovaným literárnej kritike a jej teoretickej reflexii.

Peter Zajac, **Ľubica Schmarcová** a kolektív stoja za monografiou ***Slovenský romantizmus: synopticko-pulzačný model kultúrneho javu***. Ide o poslednú publikáciu spoločného výskumného projektu ÚSlL SAV a Juhočeskej univerzity v Českých Budějoviciach, zameraného na literatúru a umelecké smery, či slovami autorov o „udalosti" 19. storočia.. Teoretickým východiskom jednotlivých zväzkov – interpretujúcich slovenský a český literárny klasicizmus,

Peter Zajac, Ľubica Schmarcová (eds.): Slovenský romantizmus. Synopticko-pulzačný model kultúrneho javu
Brno: Host, 2019

romantizmus, parnasizmus a realizmus – je Zajacov synopticko-pulzačný model, ktorý v skratke vníma literárne dianie ako nelineárne, teda plné prerušení, ruptúr, odbočení i návratných prepojení.

V prípade tohto viac ako 400-stranového zväzku o romantizme autori nadväzujú na *„pluralitnú, vnútorne diferencovanú koncepciu romantizmu Oskára Čepana."* (s. 8) Výklad jednotlivých problémov sa opiera o pojmy ako škálovanie a naladenie. Cieľom nového čítania romantizmu je predovšetkým zachytenie dynamiky a premenlivosti tohto javu, rozličnej miery prítomnosti jednotlivých „markerov", teda, povedzme, ideovo-esteticko-poetologických prvkov v jednotlivých literárnych „udalostiach" 19. storočia. V tomto zmysle nie sú napríklad medzi klasicizmom a romantizmom prísne hranice, ktoré stále prezentuje tradičné školské vzdelávanie. Aj vzhľadom na zvolenú metódu nie je obraz slovenského romantizmu komplexný, ale selektívny. Základom publikácie sú literárnohistorické interpretácie vybraných romantických javov a osobností (napr. mesianizmus, motív zakliatej krajiny v slovenskom romantizme, Sládkovič, Kráľ, Hroboň, Záborský, Štúrovo epištolárne dielo a pod.), obohatené sú o kapitolu o romantickom maliarstve.

Vlani vznikla aj ďalšia obsiahla kolektívna literárnohistorická práca ***Modernizmus v pohybe***.

Zostavili ju **Michal Habaj** a **Dana Hučková**, ktorí v úvodnom slove konštatujú komplikované terminologické pozadie a v jednotlivých teóriách a kontextoch aj rozdielne chápanie takého globálneho pojmu, akým je modernizmus. Jednotlivé prípadové štúdie sa koncentrujú

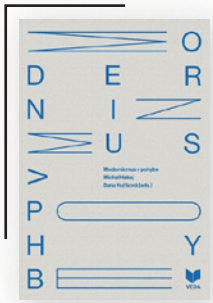

Michal Habaj, Dana Hučková (eds.): Modernizmus v pohybe
Bratislava: Veda, 2019

na parciálne problémy tejto témy v slovenskom prostredí od začiatku 20. storočia po štyridsiate roky. Celok knihy sa pokúša predstaviť vývoj modernistických ideí v priebehu jednotlivých desaťročí na príklade dosť rôznorodých výskumných oblastí. Z percepčného hľadiska publikácia pôsobí „medzerovito". Popri modernizme ako označení celého konvolútu smerov sa tu často stretáme aj s reflexiou modernizácie – inštitucionálnej, technologickej, všeobecne civilizačnej. Autorky a autori mapujú premeny kolektívnych poetík (Dav, nadrealisti), dobové sociálne rámce (ženská emancipácia ako literárna téma), inštitúcie umeleckej prevádzky (časopisy, spolky), ale aj individuálne poetiky (modernistické tendencie u J. G. Tajovského).

Niektoré príspevky majú skôr prehľadový charakter a s hlavnou témou knihy sú spojené voľnejšie (napr. kapitoly o modernistickej dráme a o diskusiách v časopisoch *DAV* a *Elán*). Nie vždy sa podarilo sprostredkovať čitateľom avizované nové uhly pohľadu, no práca určite prináša aj súvislosti hodné ďalšieho rozvíjania (výberovo napr. interpretácie davistických a nadrealistických poetík cez ich vzťah k priestoru mesta a pod.). Pre vedeckú monografiu to síce nie je najdôležitejšie, no treba spomenúť kvalitné výtvarné a grafické spracovanie knihy, o ktoré sa postarala Barbora Šajgalíková.

Marianna Koliová napísala knihu ***Cestopisné obrazy v premenách času : reprezentácie Tatier a Váhu v cestopisoch prvej polovice 19. storočia***. Autorka podrobne skúma vybrané slovenské, české a nemeckojazyčné texty z dvoch základných hľadísk: imagologického (obraz svojho a cudzieho) a estetického (kategórie malebnosti a vznešenosti). Zaujíma ju *„krajina ako geograficky bližšie určená časť územia"*, predovšetkým *„jej dobovo konštruovaný obraz, do ktorého sa premietajú rozličné filozofické, ideovo-politické a umelecko-estetické náhľady."* (s. 205) Svoj výklad opiera o vybraný súbor cestopisov slovenských (J. M. Hurban, B. Nosák), českých (M. Fialka, V. D. Lambl) a nemeckojazyčných (S. Bredecký, A. Medňanský).

Monografia zaujme precíznym výkladom doteraz nezmapovanej problematiky. Zvolená vzorka textov ju umožňuje objasniť lepšie a s väčšou citlivosťou voči dobovej kultúrnej klíme, než

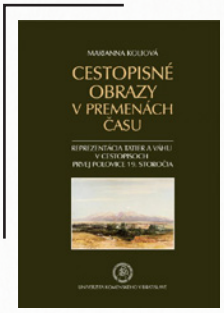

Marianna Koliová: Cestopisné obrazy v premenách času
Bratislava: Univerzita Komenského, 2019

by to bolo pri koncentrácii len na slovenskú literatúru. Svojou teoretickou prípravou, ako aj sústredenosťou literárnohistorickej práce autorka ukazuje, že tematológia a imagológia, ktoré občas vyprodukujú dosť povrchné výsledky, majú v súčasnej literárnej vede svoje oprávnenie a význam. Koliovej práca je však aj dobrým príspevkom ku genológii (dobové podoby a premeny cestopisného žánru), k mapovaniu multietnickej kultúrnej histórie horného Uhorska a k výskumu priestorových dimenzií literárnych textov, čo je v humanitnom výskume v globálnom meradle veľmi populárna cesta (tzv. spatial turn), hoci na Slovensku po nej doposiaľ príliš nekráčame.

Erika Brtáňová a **Daniel Soukup** ako editori pripravili publikáciu štrnásťčlenného slovensko-českého autorského kolektívu ***Z dejín kázňovej prózy I.***. Aj v nej sa ako dôležitý rámec výskumu jedného žánru (v tomto prípade homiletickej, teda kázňovej literatúry) javí prekonanie logocentrizmu a skúmanie zvolenej problematiky v širších dobových kontextoch presahujúcich úzky rámec národných literatúr. Jednotlivé príspevky ukazujú vzájomné prepojenia medzi latinskou, slovenskou, českou či nemeckojazyčnou tvorbou, prepojenia medzi jednotlivými geografickými oblasťami strednej Európy s dôrazom na habsburskú monarchiu, ako aj nadkonfesionálny charakter tohto v minulosti produktívneho a bohato zastúpeného žánru.

Erika Brtáňová, Daniel Soukup: Z dejín kázňovej prózy I
Bratislava: Veda, 2019

Z časového hľadiska sa jadro knihy venuje homiletickej problematike v 16. až 18. storočí, no s presahom do byzantsko-staroslovienskeho obdobia aj 19. storočia. Práve väčšia koncentrácia na konkrétne obdobie by tomuto projektu dosť prospela, najmä ak zohľadníme fakt, že výskumný tím v Úvode avizuje pokračovanie projektu aj ďalšie publikácie na túto tému. V tom prípade sa naozaj otvára zmysluplná možnosť koncentrovať sa v jednotlivých knihách na konkrétne, už identifikované problémy, napr. veľmi zaujímavé by bolo pokračovať v bohemoslovakistickom výskume barokovej literatúry zo slovensko-moravského pomedzia či v iných produktívnych témach.

Edíciu diela **Bohuslava Tablica *Poezye*** pripravila a rozsiahlou úvodnou štúdiou v rozsahu monografie zaopatrila **Lenka Rišková**. Konštatuje v nej kľúčový význam Tablicovho

Lenka Rišková (ed.): Bohuslav Tablic. Poezye
Bratislava: Veda, 2019

štvorzväzkového diela zo začiatku 19. storočia, ktoré spolu s Palkovičovou *Muzou ze slovenských hor* a Šafárikovou *Tatranskou múzou s lýrou slo-* »

›› *vanskou* patrí k zakladateľským činom novodobej slovenskej poézie. Editorka sa ďalej venuje Tablicovej biografii, zaraďuje jeho umelecké a vedecké aktivity do kultúrneho kontextu, mapuje dobovú aj neskoršiu reflexiu básnikovho diela, približuje jazykovú, česko-slovenskú problematiku a v neposlednom rade interpretuje Tablicovu poéziu, v ktorej nachádza okrem veršotepeckej zručnosti i estetické hodnoty. Samotná edícia má formu transkribovaného prepisu originálu tejto rozsiahlej básnickej skladby, uloženého v martinskej Slovenskej národnej knižnici.

Editorka **Marta Součková** pripravila ďalší zo série každoročných prešovských literárnovedných zborníkov, tentoraz s názvom ***K teoretickým a praktickým aspektom slovenskej literárnej kritiky po roku 2000***. Východiskom publikácie sú príspevky, ktoré

Marta Součková (ed.): K teoretickým a praktickým aspektom slovenskej literárnej kritiky po roku 2000
Prešov: Filozofická fakulta PU, 2019

odzneli na rovnomennej medzinárodnej vedeckej konferencii v novembri 2018 na FF PU v Prešove. Autorský kolektív tvoria literárni vedci a vedkyne z prešovského univerzitného pracoviska, ako aj viacerých iných slovakistických centier na Slovensku, v Česku a Poľsku. Hlavnou témou publikácie je literárna kritika, jej súčasné osobnostné aj inštitucionálne podoby, transformácie jej postavenia a kultúrno-spoločenských funkcií a pod. Niektoré príspevky sa zaoberajú inými umeleckými druhmi (divadlo, film), mediálno-technologickými presahmi témy (internet, publicistické formáty literárnej kritiky a pod.), resp. sprievodnými či hraničnými javmi literárneho života (napr. blogy a knižný trh). Samozrejme, obraz skúmanej problematiky nie je komplexný, ide o súbor sond do vybraných problémov súčasného kritického uvažovania o (prevažne) slovenskej literatúre.

Menej pozitívnou stránkou širokého autorského kolektívu a pomerne voľne vymedzenej výskumnej témy je nerovnaká „dostredivosť" a vecnosť jednotlivých príspevkov v zborníku. Niektoré dôsledne rešpektujú zameranie publikácie aj žáner vedeckej štúdie, iné majú skôr charakter „oral history", resp. reflexie vlastných aktivít na poli literárnej kritiky (S. Chrobáková Repar), ďalšie sa k téme približujú len voľne, ich význam pre sformulované výskumné zadanie je diskutabilný a spočíva skôr v kritickom prehodnocovaní myslenia o literatúre vo všeobecnosti (J. Briškár), prípadne sa dotýkajú skôr inonárodného kontextu (B. Suchoń-Chmiel).

Súčasná literárna kritika nepatrí medzi kvantitatívne i kvalitatívne vyťažené výskumné témy. V jej reflexii sa pričasto vyskytujú subjektívne súdy a publicistické klišé, napríklad konštatujúce nízku či stagnujúcu úroveň kritiky. Napokon, historicky to nie je žiadna zvláštnosť, podobné názory na kritiku neriedko zneli vo viacerých predošlých obdobiach. Chybou je, že stále nemáme k dispozícii relevantné výskumné dáta z tejto oblasti, no ak by som mal sformulovať výskumnú hypotézu, držal by som sa skôr opačnej predstavy, že reálny publikačný priestor pre literárnokritické žánre v printových aj digitálnych médiách je historicky azda najväčší. Jedným z dôsledkov tejto plurality je však výrazná fragmentarizácia literárnokritickej prevádzky, z ktorej môžu vyplývať subjektívne pocity znižujúcej sa kvality.

Mapovanie súčasnej literatúry a jej literárnokritického diskurzu je aj cieľom ďalších dvoch prác z vlaňajška. Ich spoločnou pozitívnou črtou je poukázanie na hodnotovo, metodicky aj personálne pluralitnú a živú literárnokritickú scénu: Antológia ***Kritická ročenka 2018*** potvrdzuje, že kritika stále relevantne funguje v reflexii literatúry a vo svojich vrcholkoch disponuje nielen kvalitou, pestrosťou žánrových

Vladimír Barborík (ed.): Kritická ročenka 2018
Bratislava: Literárne informačné centrum, 2019

foriem (od terminologicky náročnejšie vybavených textov až po publicistické), ale aj relatívne dostatočným personálnym zázemím, nie horším ako v často idealizovanej minulosti. Ročenka priznane nadväzuje na projekt kritických antológií, ktorý sa v polovici šesťdesiatych rokov pripravoval vo vydavateľstve Slovenský spisovateľ. Editor do nej zaradil 26 textov publikovaných v roku 2018 nielen v špecializovaných literárnych časopisoch, ale aj v inej tlači, bonusom sú prehľadové štúdie venované poézii (Viliam Nádaskay) a próze (Vladimír Barborík). Vďaka nim knižka rozširuje svoje funkcie, neponúka len správu o úrovni a podobách kritickej reflexie literatúry, ale aj o aktuálnom stave literatúry samotnej, upozorňuje na kľúčové diela daného roka.

Oceniť treba systematickú prácu editora aj odvahu – neprítomnosť textov z niektorých tradičných literárnych periodík a niektorých osvedčených mien literárnej prevádzky nesvedčí o predpojatosti, ale o smutnom fakte, že v recenzných rubrikách niektorých časopisov sa paradoxne pestujú všemožné žánre, len nie kritika. Ťažko odhadnúť dosah tohto projektu (medzičasom vyšla už aj *Kritická ročenka 2019*) na aktuálnu literárnu prevádzku, možno však takmer s istotou povedať, že sa nevyčerpá v prítomnosti a bude relevantným zdrojom informácií a istým návestidlom pre budúcich bádateľov a záujemcov o slovenskú prózu a poéziu.

Podobné ambície má aj kniha ***TOP 5 2015 : slovenská literárna scéna v odbornej reflexii***, ktorá však k problému pristúpila z iného konca. Ide o dlhodobý projekt, prvý *TOP 5* reflektoval rok 2010 a odvtedy postupne vychádzali ďalšie publikácie. Podobne ako *Kritická ročenka* konštruuje *TOP 5* akýsi predbežný „kánon", hodnotovo triedi, no nie formou antologického výberu už publikovaných kritík. Iniciuje vznik nových textov o významných dielach daného roku, ale o procese tohto hodnotového výberu sa veľa nedozvieme. Nevieme, ako editori dospeli práve k spomínanej desiatke diel. Publikáciu zostavili **Marta Součková** a **Ján Gavura**, tvoria ju už tradične interpretačné štúdie venované básnickým dielam (Adamčiak, Habaj, Kuniak, Bendzák, Buzássy) a prózam (Macsovszky, Brežná, Dušek, Beňová, Balla), ktoré vyšli v roku 2015. Nemožno sa pristaviť pri každej zo štúdií, ale napospol sú to korektné interpretácie, akési medzistupne medzi prvými recenziami diel a ich neskorším literárnohistorickým zhodnotením.

Nejde o monografiu, hoci formálne sa tak kniha deklaruje. Kalendárny rok v literatúre nie je monografická téma, navyše, publikácia každoročne obsahuje aj texty z oblasti výtvarného umenia, čo tematický zámer ešte rozširuje a celý formát skôr problematizuje, ako mu pomáha. Vhodné by tiež bolo skrátiť dosť veľký, v tomto prípade štvorročný odstup medzi tematizova-

Marta Součková, Ján Gavura (eds.): TOP 5 2015: slovenská literárna scéna v odbornej reflexii
Bratislava: FACE, 2019

ným rokom a rokom vydania a zvážiť zaradenie úvodnej kontextovej štúdie.

Poézia žijúceho klasika Ivana Štrpku má svojich čitateľov, interpretov, poslucháčov (texty skladieb D. Ursinyho) a od vlaňajška už troch monografistov. Ku knihám Martina Kasardu z roku 1996 a Veroniky Rácovej (2015) pribudla monografia **Zoltána Rédeya *Krátka správa o dlhej trase osamelého bežca (Poézia Ivana Štrpku)***. V prípade Z. Rédeya, zasväteného a minuciózneho interpreta slovenskej poézie, je jasné, že avizovanú „krátkosť" treba brať s rezervou, v skutočnosti ide o solídnu, viac ako 250-stranovú monografiu, v ktorej postupne prechádza jednotlivými Štrpkovými zbierkami

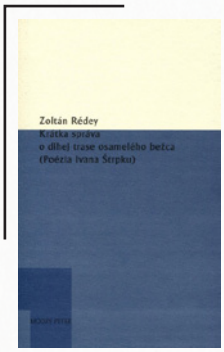

Zoltán Rédey: Krátka správa o dlhej trase osamelého bežca (Poézia Ivana Štrpku)
Levoča: Modrý Peter, 2019

od debutu *Krátke detstvo kopijníkov* (1969) až po súčasnosť, teda po zbierku *Kam plášť, tam vietor* (2018). Autor zdôrazňuje kontinuálnosť, „procesnosť" Štrpkovej tvorby, čo znamená, že básnik *„prosto len tak neprichádza s novými zbierkami – každou ďalšou knihou buduje a (znovu)konštituuje mohutnú, ‚mnohorozmernú' sémantickú sieť svojho básnického diela, ktorá má svoju logiku a svoje zákonitosti."* (s. 240) Rédey polemizuje s názormi, že Štrpkov básnický text sa vo všeobecnosti vzpiera čitateľom svojou prílišnou otvorenosťou a asociatívnou neprehľadnosťou či rapsodickosťou, naopak, upozorňuje, že pozorné čítanie skôr ukazuje na sústavnosť, organickosť a vnútornú viazanosť Štrpkovej poetiky.

Fedor Matejov sa v brožúre ***Lekcie (z) poézie*** venuje prevažne lyrike, obzvlášť interpretáciám básní Jána Ondruša, nadväzuje teda na svoje *Tri texty o poézii J. Ondruša* (2018), ako aj staršie *Lektúry* a *Meandre*. Prečo vyšli tieto dve naozaj útle knihy (110 a 68 strán) vo formáte

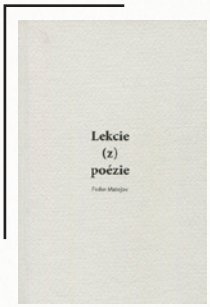

Fedor Matejov: Lekcie (z) poézie
Bratislava: SAP, 2019

cestovného pasu samostatne, v minimálnom náklade, bez lepšieho grafického spracovania a s výrazne obmedzenou distribúciou, vie len sám autor.

F. Matejov opiera svoje prenikavé čítania a kontextualizácie o tri premisy: dianie v literatúre od 90. rokov podľa neho ovplyvňuje zmena štatútu intímneho čitateľského aktu, premenili sa inštitúcie národnej literatúry a lyriky ako jej reprezentatívnej synekdochy a skončilo sa postavenie lyriky ako samostatnej „paradigmy" súdobej literatúry. (s. 90) Autor ponúka nielen analytickú hĺbku konkrétnych interpretácií (J. Ondruš, prózy P. Vilikovského), ale aj širší záber, napr. *v Skici k premenám poézie po r. 1945*, v ktorej až inštruktážno-edukačne eviduje kľúčové kultúrne a literárne fakty a udalosti, formujúce slovenskú povojnovú poéziu až po prelom 80. a 90. rokov, okrem iného aj zbierky V. Mihálika.

Ranou tvorbou tohto básnika sa zapodieva **Martin Navrátil**. Ten napísal v dobrom slova zmysle tradičnú literárnovednú monografiu ***Pramene ranej poézie Vojtecha Mihálika***, kde sa detailne venuje Mihálikovej poézii z rokov 1942 až 1950 a interpretuje, ako uvádza aj podtitul knihy, varianty a revízie básní z tohto obdobia, keď sa básnik najprv hlásil ku katolíckej moderne, no po februári 1948 politicky presedlal a postupne sa stal jednou z hlavných tvárí komunistického režimu v našej literatúre. Navrátil vo svojich textologických analýzach rukopisných, časopiseckých a knižných variantov viac ako dvoch stoviek básní ukazuje, že prepisovanie a prerábanie svojej tvorby malo u básnika ideologické aj umelecké dôvody. Monografia je príspevkom *„k novej interpretačnej optike pomocou textologického výskumu"* (s. 187), dodajme, že u nás dosť ojedinelým. Jej súčasťou je aj digitálna edícia na priloženom CD, ktorá

Martin Navrátil: Pramene ranej poézie Vojtecha Mihálika
Bratislava: Veda, 2019

umožňuje prehľadnú prácu s jednotlivými verziami Mihálikových básní.

Judit Görözdi pokračuje v hungarologickom výskume zameranom prevažne na prózu od druhej polovice 20. storočia po súčasnosť knihou ***Dejiny v súčasných maďarských románoch***. Mapuje problematiku dejín, dejinnosti, ich reflexie a rozličných naratívnych stratégií spojených so spracovaním historickej problematiky, všíma si problematiku historického žánru a jeho transformácie. To všetko na materiáli

Judit Görözdi: Dejiny v súčasných maďarských románoch
Bratislava: Veda, 2019

próz a autorov, ktorí sú známi aj u nás: Péter Nádas, László Krasznohorkai, Péter Esterházy, Pál Závada, Lájos Grendel alebo Éva Bánki. Východiskom jej interpretačných štúdií sú teda postmoderne ladené prózy a s nimi spojený komplex teoretických problémov: pseudohis- »

torickosť, dekonštrukcia „veľkých“ dejín a mikrohistória, optika marginalizovaných skupín. To sú témy, ktoré môžu ďalej rezonovať aj v slovenskej teoretickej reflexii.

K sedemdesiatke literárneho vedca, profesora FiF UK **Valéra Mikulu,** vyšiel trojzväzkový výber ***Kritiky***, ***Štúdie a eseje*** a ***Rozhovory***, zostavil ho sám autor. Edičný projekt však pomkýna k úvahám, či bol tento spôsob oslavy jubilea najpríhodnejší. Mikula nenapísal až tak veľa textov, ale vyšlo mu mnoho kníh. Zdanlivý paradox sa rozplynie, ak nazrieme do edičných poznámok jednotlivých zväzkov. Niektoré štúdie

Valér Mikula: Štúdie a eseje
Levice: KK Bagala, 2019

zaradené do tohto výberu vychádzajú štvrtýkrát, iné v priebehu pár rokov už tretíkrát knižne, ďalší text zaradili do výberu skôr, než stihol vyjsť v pôvodnom periodiku (rozhovor s D. Teplanom pre *Litikon*). Mikula súčasnú beletriu až na výnimky nerecenzuje už takmer dve desaťročia, takže aj povestné briskné kritiky v príslušnom zväzku sú tie staré, až na pár „nových“ starých textov z rukopisu. Inak viac či menej známe čítania proti srsti Hviezdoslava, Tatarku, Válka a iných, dobré rozhovory. Len čo s knihami, ktoré sme si doteraz od Mikulu pokúpili? Vyhodíme ich, aby sme v knižnici našli miesto pre tento výber z predošlých výberov?

Stanislav Rakús v útlej knihe ***Text a dielo*** (Modrý Peter) obsahujúcej glosy pôvodne publikované v tlači (denník *Sme* v rokoch 2010 až 2014) variuje svoje dlhoročné témy – vzťah diela a čitateľa, účinnosť a funkčnosť textu, problematiku interpretácie, vzťah látkovej (mimotextovej) a textovej skutočnosti a podobne. Nejde o literárnovedný opus v užšom zmysle slova, ale Rakús má schopnosť vypovedať aj na malej ploche publicistického žánru filozoficko-umelecky, v tomto zmysle môže byť knižka kondenzovaným sprievodcom po kľúčových problémoch myšlienkového sveta tohto prozaika a teoretika.

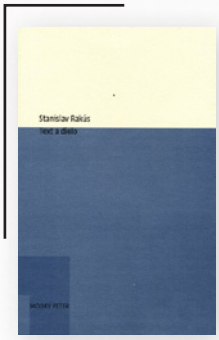

Stanislav Rakús: Text a dielo
Levoča: Modrý Peter, 2019

Katarína Hrabčáková je autorkou monografie ***Semiopoetický aspekt básnickej identity*** s podtitulom K problematike feminínnosti v súčasnej slovenskej poézii. Sústreďuje sa na strednú a mladšiu generáciu autoriek a ich videnie prob-

Katarína Hrabčáková: Semiopoetický aspekt básnickej identity
Bratislava: FACE a FF PU Prešov, 2019

lematiky feminity, autorstva, sebazviditeľňovania sa v texte, teda na širokú škálu problémov spojených s (nielen rodovou) identitou. Autorka pracuje s relevantnou sekundárnou literatúrou a pozitívom je, že väčší priestor venuje analýzam doposiaľ príliš interpretačne „nevyťažených“ poetiek S. Kaščákovej, E. Parilákovej a V. Dianiškovej. Na druhej strane, bezprostredná živosť spracúvanej látky jej niekedy bráni poodstúpiť od problému a pozrieť sa naň komplexnejšie, kniha skôr skicuje a rozkresľuje budúce témy. Táto neurčitosť sa prejavuje aj na štylistike a formálnych záležitostiach knihy, napríklad v duplicitnom uvádzaní literatúry nielen na konci knihy, ale i pri jednotlivých kapitolách.

Poetka, prozaička a literárna vedkyňa **Stanislava Chrobáková Repar** je autorkou knižného súboru ***Bielym atramentom: feministická literárna kritika a gynokritika***. Publikácia je rozdelená na dve časti: *hard* obsahuje texty teoreticky explicitnejšie čerpajúce z (post)feminizmu, v časti *soft* prináša súbor recenzií ženských autoriek svetových (napr. Plath, Ugrešić, Tokarczuk) aj slovenských (Haugová, Juráňová, Brežná, Blažková a iné). Svoje „hľadanie ženskej verzie zmyslu“ opiera S. Repar v úvode o rekonštrukciu feministických diskusií nad gynokritikou Elaine Showalterovej. Svoju knihu, skomponovanú z textov publikovaných prevažne časopisecky po roku 2000, pova-

Stanislava Chrobáková Repar: Bielym atramentom
Bratislava: Aspekt, 2019

žuje v tejto oblasti na Slovensku za premiérovú. Avizovanú vnútornú previazanosť jednotlivých častí publikácie nie vždy cítiť. Ide skôr o súbor dokladujúci široký rozsah autorkiných teoretických aj literárnych záujmov a vývoj jej feministického myslenia o literatúre a humanitných vedách v uplynulom takmer dvadsaťročí.

Popri iných profesionálnych aktivitách pracoval **Vladimír Petrík** (1929 – 2017) na sklonku svojho života na rozsiahlejšej štúdii o kritikovi A. Matuškovi, ktorý však bol jeho dlhoročnou témou a o jeho knižný portrét sa pokúšal od druhej polovice 70. rokov. Kniha s názvom ***Slovenský intelektuál Alexander Matuška*** mu napokon vyšla posmrtne, obsahuje rovnomennú nedokončenú rukopisnú štúdiu a ďalšie texty V. Petríka o Matuškovi, ktoré do knihy doplnili editori Vladimír Barborík a Magdalena Bystrzak. V slovenskom prostredí ide o vcelku zriedkavý edičný projekt, ktorého cieľom je nielen textová, ale aj myšlienkovo-koncepčná rekonštrukcia fragmentárneho diela. Editori využili, že V. Petrík v priebehu desaťročí publikoval o Matuškovi dosť drobnejších, žánrovo rôznorodých prác. Tie zaradili do knihy spolu so spomenutým rukopisným fragmentom, ktorý však už podľa nich poskytoval možnosť zrekonštruovať koncepciu nedokončenej štúdie a jej približný rozsah. Okrem edičnej poznámky kniha obsahuje aj text M. Bystrzakovej, v ktorom autorka charakterizuje Petríkov prístup k Matuškovi ako prístup historika, *„ale so zmyslom pre psychológiu autora“* (s. 145), čo aj vo všeobecnosti vystihuje V. Petríka ako literárneho historika a kritika.

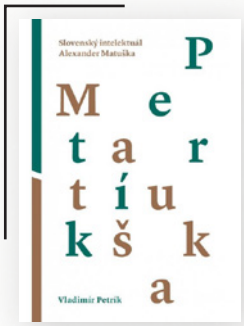

Vladimír Petrík: Slovenský intelektuál Alexander Matuška
Bratislava: Literárne informačné centrum, 2019

Útly knižný súbor **Radoslava Kovácsa** ***Z okrajov*** vyšiel v esejisticko-literárnovednej edícii Sivá brada. Je zložený z vyše dvadsiatich samostatných krátkych textov orientovaných na reflexiu troch oblastí: divadla (predovšetkým tvorba súboru Actores z Rožňavy), výtvarného umenia a literatúry. Samotné články mohli vo svojich pôvodných kontextoch fungovať celkom dobre, sú záznamami kultivovaného vnímateľa umenia. Kniha bez predslovu a edičnej poznámky, ktoré by čitateľa lepšie oboznámili so zámermi autora a pôvodom textov, je však stratená vo vesmíre. Chýba jej rámec a koncepcia. Určite by sa nám zišla podobná správa, prípadová štúdia o fungovaní kultúry, umenia, literatúry v slovenskom regióne – príklad Rožňavy s jej rôznymi aktivitami a aktivistami

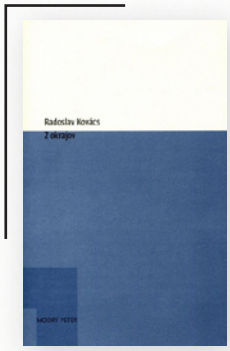

Radoslav Kovács: Z okrajov
Levoča: Modrý Peter, 2019

by bol prínosný (Actores, Rožňavské radiály, kultúrno-kreatívne centrum Kláštor). Autor by však musel opustiť ezoterický minimalizmus a pustiť sa do sústredenejšej práce, na ktorú treba čas. Obávam sa, že takto knižka zapadne hneď po vydaní, zostane len privátnym zápisníkom milovníka umenia a literatúry, napr. R. Slobodu, P. Hrúza, E. J. Grocha alebo R. Juroleka, o ktorých píše.

Fakulta stredoeurópskych štúdií UKF v Nitre knižne vydala prácu **Moniky Adamickej** ***Slovenské židovstvo v tvorbe Antona Baláža***. Publikácia, ktorá vykazuje formálne znaky vedeckej monografie, však v tejto podobe nikdy nemala byť knižne publikovaná, obsahovo a štylisticky je na úrovni priemernej kvalifikačnej

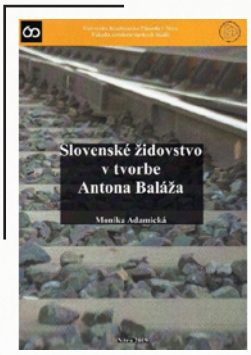

Monika Adamická: Slovenské židovstvo v tvorbe Antona Baláža
Nitra: Fakulta stredoeurópskych štúdií UKF, 2019

(snáď diplomovej) práce, no s úplne nedostatočným využitím sekundárnych prameňov. Jej jadrom je prerozprávanie obsahov prozaických a non-fiction diel Antona Baláža so židovskou tematikou. Vydávanie takýchto prác nerobí dobré meno tomuto pracovisku a posudzovateľom, ktorí udelia podobným projektom svoje odporúčanie (doc. Ján Gallik, doc. Ivan Šuša).

Názov práce **Dalimíra Hajka** ***Literatúra ako existenciálna komunikácia*** (VSSS) avizuje koncepčnejšie zamyslenie sa nad existenciál-

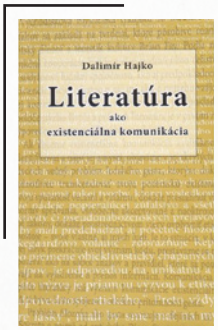

Dalimír Hajko: Literatúra ako existenciálna komunikácia
Bratislava: Vydavateľstvo Spolku slovenských spisovateľov, 2019

nymi otázkami v literatúre, no v skutočnosti sme dostali do rúk knižný súbor fragmentov, časopiseckých textov, úvah, recenzií odbornej a beletristickej literatúry. Opäť teda nejde o monografickú prácu, ako sľubuje text na prebale knihy, ktorá neobsahuje edičnú poznámku ani zoznam odbornej literatúry, a nedostatočný je aj spôsob odkazovania na citovanú literatúru. Jednotlivé kapitolky nespája ani záujem o jeden druh či žáner, hoci autor sa na úrovni bežnej publicistickej recenzistiky venuje prevažne poézii – D. Pastirčákovi, J. Švantnerovi, V. Turčánymu, V. Mihálikovi, I. Hochelovi, H. Koškovej a iným.

Zborník ***Aspekty literárnovedné a jazykovedné IV*** z produkcie Katedry slovenského jazyka a literatúry FF KU v Ružomberku edične pripravili **Dana Baláková** a **Viera Kováčová**, venovaný je prof. Milanovi Ligošovi. Okrem rôznorodých príspevkov z oblasti lingvistiky a didaktiky slovenčiny prináša aj niekoľko literárnovedných štúdií, z ktorých azda najväčšmi zaujme text Jany Juhásovej venovaný aktualizáciám stredovekých konceptov finality, smrteľnosti v súčasnej slovenskej poézii.

Špecifickým typom odborných publikácií sú personálne bibliografie. Ústav svetovej literatúry SAV vydal vlani až tri: ***Inšpiratívnosť***

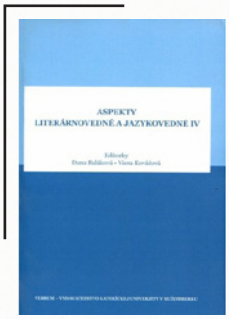

Dana Baláková, Viera Kováčová: Aspekty literárnovedné a jazykovedné IV
Ružomberok:
Verbum – vydavateľstvo KU, 2019

pomedzných pohľadov (personálna bibliografia Márie Kusej), ***Nezameniteľný zmysel pre vecnosť*** (personálna bibliografia Milana Žitného) a ***Rozmanitosť skúmania kultúrnych priestorov*** (personálna bibliografia Kataríny Bednárovej). Na záver tohto expresného prehľadu literárnovednej produkcie z roku 2019 ich spomínam preto, že vo všetkých prípadoch nejde len o knižné prehľady tvorby spomenutých osobností prekladu a translatológie, ale aj o útle zborníky s príspevkami mapujúcimi rôznorodé profesionálne aktivity rusistky M. Kusej, germanistu a nordistu M. Žitného a romanistky K. Bednárovej.

Foto *Miroslava Spodniaková*

Tajomný ostrov v (ne)dohľadne?

Literatúra pre deti a mládež 2019

Timotea Vráblová

Rozmýšľala som o tohtoročných tendenciách v knižnej produkcii. Každý rok sa totiž nejaké tie spoločné objavia. V témach sa výraznejšie objavoval boj jedinca o identitu. Táto látka sa preniesla do rôznych žánrov od rozprávkových cez fantasy až po spoločenské príbehy. V mnohých tituloch sa kládol dôraz na „zábavnosť", ktorá sa u nás zvyčajne vníma ako najefektívnejšia motivácia detí k čítaniu. Za viacerými textami bolo cítiť snahu navodiť predstavu „dobrodružstva". Podarilo sa to? Kedysi bol Vernov *Tajomný ostrov* symbolicky stelesnenou predstavou dobrodružstva z poznávania. Nuž a, paradoxne, presne to mi chýbalo vo väčšine publikácií. Otvárali sa témy, prinášali informácie, no chýbalo v nich nasadenie, vášeň pre dobrodružstvo, živý príbeh, v ktorom možno poznávať prostredníctvom zážitku. Aj tá zábavnosť vyznievala v mnohých prípadoch prázdno. Produkcia však opäť stúpla na vyše 180 titulov pôvodnej tvorby v prvom vydaní.

Mgr. Timotea Vráblová, PhD. (1968) je vedeckou pracovníčkou Ústavu slovenskej literatúry SAV. Zaoberá sa slovenskou literárnou kultúrou 17. – 18. storočia. Detskú literatúru a Psychológiu detského diváka prednáša na Vysokej škole múzických umení v Bratislave. Venuje sa tiež projektom tvorivého čítania detí a mládeže, je koordinátorkou Centra detskej literatúry, čítania a SK IBBY a prezidentkou Slovenskej sekcie Medzinárodnej únie pre detskú knihu IBBY.

Zruční majstri: úderné či vágnejšie tóny?

Posledné zbierky povestí **Ondreja Sliackeho** patria k pozoruhodným dielam ako edičný koncept i autorský počin. Platí to aj o titule ***Turecká studnička (povesti z osmanských čias)***. Zbierka je unikátna už tematickým zameraním a aj v tomto hodnotení si zaslúži mimoriadny priestor, najmä pre literárne podanie povesťovej látky. Sliackemu sa podarilo vytvoriť umelecky mimoriadne koncíznu a významovo hutnú výpoveď. Texty nie sú obvyklými „príbehmi na tému povestí", teda tými obsahovo rozriedenými, aké sa v súčasnosti na knižnom trhu objavujú ako na „bežiacom páse". Sliackeho autorský jazyk je postavený na premyslenej, no nie prešpekulovanej poetike; výrazovo bohatej, významovo obohacujúcej. Adresát môže vnímať text hĺbkovo, zažiť ho na mnohých úrovniach. Autor totiž podnetne využíva plastický poetizovaný jazyk, aby ho zaangažoval nielen do diania, ale aj do hlbšieho zmyslu výpovede. Dokáže majstrovsky prepájať kontexty. Rozprávač modeluje príbeh raz ako pútavý či napínavý sled, zhluk udalostí, inokedy si vezme rolu „edukátora", vzdelaného, poučeného sprievodcu a komentuje naratívny priestor. Nementoruje. Využíva možnosti, ktoré ponúka imaginatívny svet rozprávania. So zanietením. Preto môže strhnúť čitateľa. Hoci aj v povesti o Fatime, teda *O Trenčianskej studni lásky*, kde sa bojuje o srdce pri tvrdých chlapských výzvach a kde sa dá o ľudských vzťahoch všeličo naučiť. Minulosť, súčasnosť i budúcnosť tvoria v Sliackeho podaní celok. Interpretácia historického pozadia udalostí a postáv tak ľahko vplynie do fabulovaného priestoru rozprávania a príjemne ho ozvláštni. Autor na to využíva pramenné zdroje i ďalšie tradované naratívy, ktoré si k povestiam dôsledne vybádal. Hoci autor zručne pracuje s fabuláciou, domýšľa, vymýšľa možnosti, ako sa čo odohralo, nespôsobí chaos a neposkytne príležitosť pre dezinterpretáciu. Jemnými signálmi naznačuje čitateľovi hranice medzi fiktívnym a pravdivým. Dimenzie takéhoto postupu si Sliacky overil už aj v iných publikáciách (napríklad *Divy Slovenska I., II.*). Detský čitateľ by sa prostredníctvom týchto textov mohol všeličomu priučiť. Iste, spozná, aké príbehy sa rozprávali o Turkoch . No možno ho strhnú aj emocionálne a zistí, ako sa vnútorne zaangažovať do látky rozprávania, ako čítať poetický jazyk, dôležitý ľudský komunikačný kód. Možno sa poučí, že vnímať a posudzovať hodnoty života nemusí len cez mentorské poučky, ale oveľa slobodnejšie, tým, že ich sám prežije v príbehoch.

Rok **Daniela Heviera** sa niesol v intenzívnom a zmysluplnom kontakte s detským čitateľom. Nielen autorsky, ale aj priamo – formou rozmanitých čitateľských aktivít pre deti a špecializovanej vzdelávacej činnosti. Hevier ich využil ako stimul pre tvorbu. Knižka ***Svet čaká na deti – Inšpiratívne príbehy detí pre budúcnosť*** je účelovou publikáciou motivačného čítania. Nie však v prvoplánovom zmysle. Téme „úspešných ľudí", ktorú používa

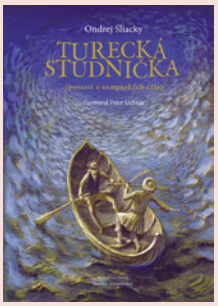

Ondrej Sliacky: Turecká studnička
Martin: Vyd. Matice slovenskej, 2019

Daniel Hevier: Svet čaká na deti
Bratislava: Postoj Media, 2019

Peter Karpinský: Med z ľadových kvetov
Bratislava: Perfekt, 2019

komerčná motivačná literatúra, dáva hlbší hodnotový obsah. Motivuje čitateľa, aby sa sám zamýšľal, prečo má zmysel snívať, „vydať svoj hlas" a zostať svojský. Príznačne kladie dôraz aj na vzťahový rozmer. Preto autor prichádza typicky po hevierovsky, ako „parťák": má záujem vidieť osobnostný rast detí. V knihe predstavuje tie, ktoré už pozná a ktoré sa na cestu za svojimi snami smelo vydali. Nuž a k (inter)aktivite prizýva aj ďalších. Dopredu im predkladá výzvy a vymýšľa tvorivé úlohy.

V poslednom období je v Hevierovej tvorbe silne zastúpená problematika prelínania realít. Autor ju používa, keď sa chce priblížiť tzv. jazyku súčasného dieťaťa, ovplyvneného životom v technokratickej kultúre, v informatizovanej spoločnosti, a sprostredkovať mu hlbšie ľudské odkazy. Knižka ***Namydlený blesk*** je dielom spomienkového charakteru. Hevier ju napísal na motívy ilustrácií dobrého priateľa a umeleckého kolegu Svetozára Mydla. Mnohé ľudské i umelecké témy mali spoločné, rozprávkový príbeh teda oboch priateľov opätovne spája. Cez umeleckú inšpiráciu.

Dobrodružstvo cesty k vytvoreniu tohto diela predznačujú najrozmanitejšie ilustrácie majstra Mydla ako postavy z paralelného sveta. Vstupujú do príbehu. Vlastne, do procesu maliarovej tvorby. Nielen v podobe tvorivých, ale i deštruktívnych síl; odvekého konfliktu dobra a zla. Temnota v Hevierovom podaní má invazívny militantný charakter. Jej obrazom je generál Zarputin. Vo svojej podstate je však aj konšpirátorská. Túto vlastnosť stelesňuje ježibaba Hovorkyňa. Ako sa hovorí – „nomen omen". So širokou škálou významov. Autorova obdivuhodná tvorivosť s materiálom slova je inšpiratívna a láka v príbehu bádať. Nielen v tom, čo odkrýva dejová línia, ale aj v tom, čo naznačujú slová, ich obsahy, obrazy a tvary. Rozprávanie ma švih, dobre sa číta, no na niektorých miestach predsa cítiť, že ho viedli ilustrácie.

V ďalšom diele knižného seriálu ***Chymeros 2: Tajná škola, kde deti učia dospelých*** Hevier narába s prelínaním paralelných svetov ako vo virtuálnej realite. V nej človek dokáže blúdiť, prepadať sa z jednej úrovne do inej. Pritom sa musí zorientovať v spleti signálov a kódov, naučiť sa rozumieť rýchlo sa meniacemu jazyku. Od hrdinu, chlapca Chymerosa, vyžaduje putovanie svetmi odvahu, vytrvalosť, adaptabilitu a vieru v samého seba. Bludisko je však nebezpečné aj v tom, že človek stráca orientáciu v sebe, vo vlastnej podstate, v cieľoch, v dôvere v to, čo je autentické. Je to fascinujúci príbeh. No čitateľsky náročnejší. Ako keby sme sa zvnútra dotýkali sveta slov, informácií a ich obsahov. Ich svojského a svojbytného života, podôb, smerov, rolí, úloh. Oproti prvému dielu sa Hevier do tohto sveta ponoril hlbšie. Prejavilo sa to aj v redukcii obrazov prostredia. Aj preto nie je ľahké čitateľsky sa na takéto rozprávanie naladiť.

Dialóg či vlastne dišputu vedie medzi súčasným technokratickým svetom a svetom starých hodnôt a hlbokých odkazov aj **Peter Karpinský** v diele ***Med z ľadových kvetov***. Otvoril v ňom aktuálne otázky: Má starý svet pre dnešnú civilizáciu význam? Má zmysel pre súčasné deti? Konflikt starého a nového sa zákonite odráža v medzigeneračných vzťahoch. Čo môže dať starý otec, ktorý žije kdesi na lazoch v zastrčenej chalupe, svojim vnukom – deckám z generácie technológií? Čím ich má tá „predpotopná idyla" osloviť? Možno aj tým, že v nich prebudí skutočnú chlapčenskosť, mužnosť. Ten civilizovaný technokratický svet nie je totiž najvhodnejší priestor na to, aby sa osobnosť výlučne v ňom naplno a rýdzo rozvinula. Virtuálny moderný svet napríklad neponúka pravú chlapskú výzvu. Nedovolí im ju ani dostatočne prežiť. Pritom stačí, ak sa v tej „predpotopnej idyle" otvorí priestor, vskutku mýtický. A sme vo fantasy. V príbehu, kde sa heroicky bojuje, kde sa zlo prekonáva v tvrdých skúškach a kde jedinec nesie a cíti osobnú zodpovednosť. Za chyby sa platí. Veď môžu spôsobiť aj skutočnú civilizačnú katastrofu (svet sa môže dostať do područia Smútku). A tak hrdinovia v „dobrodružnej ceste za nápravou" prežijú „na vlastnej koži" aj význam zodpovednosti jedinca voči ľudskému kolektívu. Karpinský v rozprávaní voľne skladá materiál legiend a mýtov spojených s vianočným príbehom. Z nich potom buduje vlastnú fabulu. Ilúziu tohto heroického putovania príhodne dotvárajú básnické interlúdiá, ktoré predznačujú dej.

V titule ***O dvanástich mesiačikoch*** sa **Peter Karpinský** pustil do adaptácie z fondu ľudových rozprávkových naratívov. Jeho autorský rukopis je tu zreteľný. Prejavuje sa v ňom snaha preniesť príbeh do kolektívneho kontextu, v ktorom by sa konanie postáv skonkrétnilo, čiastočne oprostilo od fantazijnosti a v ktorom by sa výraznejšie ukázal jeho spoločenský dosah. Autor teda príbeh odsymbolizováva. Sústreďuje sa najmä na reálne prvky, na vykreslenie zloby a zákernosti záporných postáv. Ich konanie stvárňuje ako čin úkladnej vraždy. Skonkrétňovanie prvkov v rozprávaní sa prejavuje posunom k výraznejším prejavom emocionality postáv; rozprávač otvorenejšie zaznamenáva ich vonkajšie správanie a zreteľnejšie a konkrétnejšie ho aj interpretuje. Tým sa však musí uchýliť aj k zjednodušeniu a sústrediť sa na isté črty osobnostného modelu. Napokon, zjednodušenie sa prejavuje aj pri motivácii činov: Holena chce Marušku zabiť, lebo je krajšia. Desymbolizácia sa týka aj symbolických postáv dvanástich mesiačikov. Strácajú svoj mýtický výraz, charakterovo sa menia na priateľov v horách, starešinov – sudcov tohto vážneho morálneho deliktu. Skonkrétňovanie naratívu nepochybne vychádza z dobrej snahy autora priblížiť sa čo najväčšmi rozmýšľaniu súčasných detí. Je známe, že súčasné deti veľmi rýchlo strácajú kontakt so symbolickým jazykom, prestávajú mu rozumieť, čo je vážna vec. Nemali by sme ju podporovať, lebo má dosah aj na psychické stránky prežívania jedinca. V tomto prípade však chcem zdôrazniť najmä to, že posun poznačil literárnu kvalitu stvárnenia. Priblížil ho k voľakedajším jarmočným či kalendárovým rozprávaniam. A táto podoba je aj menej ústretová voči detskému adresátovi. Symbolizovaná skutočnosť totiž vy- ››

Ján Uličiansky:
Líza, mačka z Trojice
Bratislava: Trio Publishing, 2019

Toňa Revajová:
Kiko jeden, Kiko dva. V škôlke
Bratislava. Trio Publishing, 2019

Jana Bodnárová: Sabínkine prázdniny. Grétka, teta a iní podivní obyvatelia domu
Bratislava: Perfekt, 2019

» tvára podmienky na to, aby problematické javy jedinec reflektoval slobodnejšie, podľa svojich vnútorných možností a v aktuálnom naladení.

Ján Uličiansky knižkou ***Líza, mačka z Trojice*** rozširuje rodinu mačacích protagonistov o výrazný typ. Líza je podmanivá osobnosť – čitateľsky, ale aj ako miestna „persóna", neprehliadnuteľný zjav mesta Banskej Štiavnice. Je mačacím spôsobom inteligentná, pritom svojhlavá, panovačná a teritoriálna. Z tej teritoriálnosti vytvoril autor úsmevnú zápletku. Lízino panstvo naruší príchod ľudského batoľaťa Maxa. V jej ponímaní je to výzva pre zásadné stanovisko. A Líza ho vie svojsky, ráznym mačacím gestom vyjadriť. Chcete poznať jej teritórium? Mesto? Kolorit komunity? Líza je pohyblivým bodom, ktorý upúta na horizonte. Udáva tón hlavným udalostiam. Z jej uhla rozprávania sa odkrýva i príbeh mesta. Uličianskemu sa podarilo vytvoriť veselé dielko ľahkého čítania. Typicky po uličianskovsky nechýbajú príslovia. Ponad epizódky sa vznášajú ako staré známe pravdy, akýsi „vyšší zákon", ktorý je možné v príbehu z nejakého, hoci i triviálneho uhla pohľadu skúmať. Napríklad to, ako je mačka potme čierna v baníckej štôlni. Koniec je príznačne ľahučký, harmonický, zmierlivý pre Maxa, Lízu aj pre Štiavnicu.

Titul **Tone Revajovej *Kiko jeden, Kiko dva – V škôlke*** portrétuje životný priestor predškolákov, najmä v jeho vzťahových rozmeroch. Príznačne pre autorku ho nasvecujú vtipné a bystré „mudrlantstvá" protagonistov, jedináčikov, susedov a najlepších kamarátov Kajky a Gorana. Každá z charakteristík je dôležitou ingredienciou rozprávania. Revajovej sa celkom autenticky podarilo zachytiť aj príznak toho „chalanského" a „dievčenského" videnia, dokonca aj typicky pre tento vek (nielen v komentároch hrdinov, nosné udalosti a témy podáva z pohľadu obidvoch strán). Aj v tomto prípade zaznela silná stránka Revajovej rukopisu. Presvedčivá je najmä vtedy, keď dáva zaznieť detskému cíteniu a filozofovaniu priamo v rozhovoroch. Vie citlivo zvoliť úderné témy, príťažlivé pre adresáta (začínajúceho čitateľa) nielen obsahom, ale aj príbuzným jazykom a myslením. Škoda, že príbeh je rozbitý komplikovaným naračným plánom. Aj v prehovoroch rozprávača zaznieva štýl typický pre jej spoločenskú prózu adresovanú starším čitateľom. Ten ju vedie k extenzívnejšiemu a detailnejšiemu záberu rozprávania. Pre staršieho čitateľa je únosný, môže ho viesť k hlbšej interpretácii, k syntetizovaniu výsledného obsahu, ak by ho vôbec „škôlkarsky príbeh" upútal. Pre mladšieho čitateľa je však ešte záťažou; zneprehľadňuje tok deja a rozptyľuje pozornosť.

Jana Bodnárová dokáže majstrovsky zachytiť jemné signály, ktorými sa ľudská duša prejavuje v dialógu s vonkajším svetom. Texty sú vystavané na drobných, často i nenápadných detailoch. Treba ich postihnúť v prostredí, dianí alebo ich zachytiť v prejavoch a konaní postáv. Bodnárovej poetika v tomto smere apeluje na čitateľa, pomáha mu súvislosti vnímať a reflektovať. Ako hlbšie porozumieť vnútornému životu ľudí v zvláštnom, starobylom pavlačovom dome, ktorý zvonka vyzerá ako mušľa? V próze ***Sabínkine prázdniny. Grétka, teta a iní podivní obyvatelia domu*** si túto otázku kladie aj hlavná protagonistka. Prišla na prázdniny k tete, starosvetskej, frankofónne zameranej dáme, divadelnej herečke. Uprostred panoptika svojráznych, no milých ľudí nachádza spriaznené duše. Aj novú kamarátku Grétku, ktorá je na vozíku. V podivuhodnom prostredí sa učia vstupovať do vzájomnej blízkosti. Presne ako mušľa, ktorá sa otvára po-maly. Niekedy až príliš. Ako keby rozprávanie uľpelo len na predstavovaní „múzea" neobvyklých postáv. Kdesi sa vytratil ich vlastný svojbytný život, ktorý by do rozprávania vniesol aj výraznejšiu dynamiku.

Román pre mládež **Daniela Pastirčáka *Pontyho hora*** je kultivovane napísaný príbeh. Rozprávanie plynie vo viacerých významových vrstvách. Konfliktne. Medzi sterilným, racionalizovaným, dehumanizovaným spôsobom života tzv. usporiadanej, technicky vyspelej spoločnosti a prírodným životným štýlom. Symbolicky ich reprezentujú prostikladné prostredia, mesto a prales. Pastirčák si za prototyp príbehu zvolil naratívy o vojne „bielych a červených tvárí". Samozrejme, na boje pri osídľovaní Ameriky odkazuje len symbolicky. Z naznačeného protikladu totiž ani jeden životný model nepredstavuje skutočné riešenie. Sú to len extrémy. V nich sa polarizujú zástancovia. Podnecujú antagonizmus a hostilitu voči „tým druhým". Existuje most? Zmierenie? Chlapec Ponty, hlavný protagonista príbehu, nesie slovo „most" už vo svojom mene. Navyše, pochádza z tajného zväzku predstaviteľov oboch znepriatelených strán.

Autor zjavne buduje romanticko-mýtický typ naratívu. Využíva pestrú škálu prostriedkov: prostredie, udalosti, ba aj samotný jazyk sú bohatým zdrojom odkazov na symbolické obsahy, literárne a umelecké diela s ďalšími myšlienkovými súvislosťami. Škoda, že kdesi uprostred podnetného a čitateľsky sľubného rozprávania sa napokon ten autentický, „plnokrvný" príbeh stratil a vývoj udalostí postupne nadobúda zjednodušene konšpiračný charakter. Dej sa posúva v trochu naivnom a dosť nepravdepodobnom móde (z Pontyho učiteľa – tajného spojenca deda i otca sa stáva „vrchný predstaviteľ technokratických síl" v meste, vyvoláva prevrat, ktorý sa úspešne uskutoční, no novým reprezentantom moci sa „status" nepodarí udržať).

Kvalita, z ktorej sa dá všeličo naučiť

Vynikajúcou náučnou publikáciou je ***Encyklopédia slovenského jazyka pre deti***, záslužné dielo kolektívu autorov **Ľudmily Liptákovej, Martina Klimoviča, Dany Cibákovej, Ivety Gal Drzewieckej, Evy Gogovej, Dany Leškovej, Ľuby Sičákovej** a **Kataríny Vužňákovej** z Prešovskej univerzity. Knižka pútavo a primerane obsažne zoznamuje deti mladšieho a staršieho školského veku s kultúrou jazyka i jeho výskumnou disciplínou jazykovedou. Prístupným spôsobom vysvetľuje čitateľom otázky slovenského jazyka, s ktorými sa stretáva v škole, no dáva ich do širšieho zmysluplného kontextu. Preto môže byť pre dieťa motivačná. Odkrýva mu

Kol.: Encyklopédia slovenského jazyka pre deti
Bratislava: Perfekt, 2019

Monika Kompaníková: Kde je Ester N?
Bratislava: Slovenská národná galéria, 2019

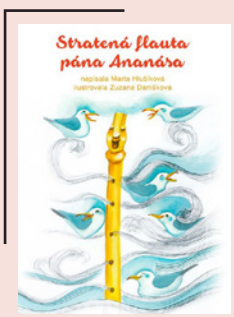

Marta Hlušíková: Stratená flauta pána Ananása
Bratislava: Albatros, 2019

totiž zaujímavým spôsobom hlbší význam poznávaných javov a sprehľadňuje látku, s ktorou sa inak len v čiastkovej podobe stretáva v škole.

Kto by čakal, že uzavretá, do kapucne zahalená tínedžerka Ester, ktorá sa všade „ťahá" so svojím spoločníkom potkanom – pánom Ernestom, sa stane výnimočnou sprievodkyňou po Slovenskej národnej galérii? Pre ňu samotnú je galéria novým priestorom. Čitateľ je tak svedkom toho, ako sa Ester s neznámym prostredím zbližuje. Nie je pre ňu len novým miestom, ktoré treba skúmať. To zoznamovanie sa akosi dotýka aj jej vnútra. Ester sa otvára niečomu, k čomu sa doposiaľ neodvážila. **Monika Kompaníková** v publikácii ***Kde je Ester N?*** vytvorila dve paralelné línie rozprávania. Osobná – Esterina poukazuje na jej vnútorný osobnostný posun pri poznávaní. Dáva čitateľovi tušiť, aké to je, keď človek vďaka objavovaniu postupne stráca neistotu, lebo nadobúda kompetencie. Tá druhá línia zasa súvisí s didaktickým zámerom textu – rozprávanie vedie čitateľa k tomu, aby sa oboznámil so Slovenskou národnou galériou. Autorka však do ťažiska rozprávania zasadila náučný obsah, čo je rozhodne na škodu veci. Naznačený plán dvoch línií má totiž oveľa väčší potenciál. Možno by vyznel plnšie, ak by bol didaktický plán koherentnejšie zapracovaný do príbehu.

V iskrivom ladení a zladení

Podmanivým, vyváženým dojmom pôsobí knižka **Moniky Kompaníkovej *Na konci sveta a čo je za ním***.Príbeh je o neúplnej rodine s problematickým sociálnym zázemím. Aké asi tlaky podstupuje mama, ktorá sa ako upratovačka vo veľkej firme (v akomsi veľkomeste) snaží uživiť dve malé deti – Emu a Timka? Autorka nezaťažuje adresáta detailmi. Podarí sa jej tak otvoriť v príbehu aj emocionálne hĺbky, ktoré čitateľ objavuje po svojom. Do života rodiny vstupuje vzťah s neznámym cudzincom, s ktorým Ema a Timko postupne nadväzujú priateľstvo. Amatérsky entomológ, ktorý si na streche paneláka urobil prechodnú výskumnú stanicu, prišiel až „na koniec sveta", aby možno našiel viac než len nález unikátneho chrobáka. To, či našiel aj rodinu, zostane však otvorená otázka. Rozprávanie je adresnejšie starším čitateľom mladšieho veku. Aj pre náznakovosť, ktorá sa napokon prejaví v otvorenom konci príbehu. Hĺbkou odkazov však kniha môže osloviť aj vyspelejšieho adresáta. Je jedným z mála súčasných titulov, ktoré nie sú ani uvravené, ani ukričané. Nevyvíja na čitateľa emocionálny nátlak. Citovú intimitu láskyplne prikrýva, hoci ju neskrýva. V rozhovoroch s novým kamarátom deti absolvujú intenzívne vzdelávanie v oblasti entomológie. Pútavo, no s neprehliadnuteľne veľkým objemom informácií.

V poetike Kompaníkovej nemožno prehliadnuť vplyv súčasnej doby; predstavu, že dieťa potrebuje najmä extenzívne naberať informácie, mať k nim prístup, a tak získať kontakt s realitou. Dá sa s tým polemizovať, lebo realita sa neodkrýva množstvom, ale hĺbkou nadobúdaného vzťahu k nej. Kompaníkovej sa však predsa podarilo sprostredkovať aj vzťah. Preto informačná nasýtenosť v príbehu evokuje dojem záujmu, zintenzívňuje ilúziu vzťahového zaangažovania medzi postavami.

Veselá knižka **Petra Stoličného *Prázdniny s opicou Škoricou – Ďalšie veselé rozprávky o slušnom správaní*** je pútavá, hravá a ústretová voči začínajúcim čitateľom. Spôsob rozprávania je príjemne stimulačný práve v tom, že využíva nadšenie dieťaťa pre rozlišovanie správneho a nesprávneho. Divoká, impulzívna Škorica v okamihu vyrobí „šlamastiku", no je milým a dobrosrdečným tvorom. Stelesňuje pre dieťa jeho vlastný proces, v ktorom sa učí, pričom autorovi sa podarilo dobre vyvážiť dobrodružnú a didaktickú zložku príbehu. Fantastiku využíva funkčne ako dynamický prvok rozprávania a medzi reálny a fantazijný svet príliš ostré hranice nekladie. Naopak, ich prelínanie pôsobí prirodzene a táto črta vnáša do príbehu humor. Už to, že to tak môže byť, evokuje v čitateľovi hru. Rozlišovanie kvality správania autor podáva motivačne, snaží sa, aby rozprávanie stimulovalo v dieťati radosť z toho, že získava pocit sociálnej kompetencie.

Koncertná flauta a majster Ananás, hrdinovia knihy **Marty Hlušíkovej *Stratená flauta pána Ananása***,patria k sebe. Nerozlučne. Komu by napadlo, že by v tomto spojení mohol nastať zvrat? Témou rozprávania je strata blízkosti, pretože pán Ananás je roztržitý muzikant. No je to aj príbeh o tom, že „zabehané koľaje" sa môžu narušiť, a to, čo sa nám javí samozrejmé a isté, sa zrazu môže zrazu vytratiť, zmeniť. Hlušíkovej sa podarilo vytvoriť príbeh, kde dieťa prechádza možnosťami procesu, v ktorom sa s takouto situáciou treba vyrovnať. Autorka sa rozhodla celkom múdro, keď postavila príbeh na flaute a nie na muzikantovi, ktorý ju hľadá. Je to zaujímavejšia, v tomto prípade aj literárne a zároveň psychologicky produktívnejšia cesta. Flauta musí čeliť náročným situáciám, veď prišla o starostlivosť, musí čeliť neznámemu prostrediu a neobvyklým okolnostiam. No ona sa tomu nielenže nepoddá a neupadne do apatie, ale je v nich aj vynachádzavá a vytrvalá, tvorivá. Rozprávanie je pútavé, svieže, navyše, autorke sa podarilo veľmi prirodzeným spôsobom vytvoriť dojem plynulého prepojenia udalostí. Čitateľ napokon zistí, že jednotlivé okolnosti mali vyšší zmysel – každá z nich v správnom čase poslúži na to, aby sa Ananás a flauta nakoniec stretli. A to je pre čitateľa posilňujúce posolstvo.

Záslužným činom vydavateľstva Perfekt je už celých pätnásť rokov pravidelná súťaž poviedkovej tvorby pre deti a mládež. K jej jubileu vyšla antológia víťazných textov ***Mirnix Dirnix***. Vydavateľstvo si však prestávku v súťaži neurobilo – vyšla nová zbierka víťazných prác, s titulom podľa víťaznej poviedky **Dominiky Madro *Kapitán Spomienka***. A s inováciou. Je rozšírená o kategóriu poézie. Považujem to za skvelé rozhodnutie, pretože v posledných rokoch kvalitná poézia pre deti chýba. A táto súťaž by mohla poslúžiť ako dobrý stimul či štartovacia plocha.

Skvelým autorským i vydavateľským počinom je publikácia **Andrey KellŽačokovej *Superženy – Príbehy výnimočných žien v našej histórii***. Kniha ››

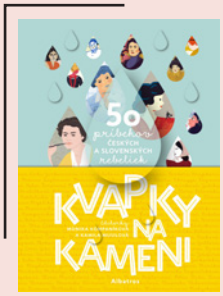

Kol.: Kvapky na kameni
Bratislava: Albatros, 2019

Adela Režná: Háro
Bratislava: Albatros, 2019

Adrián Macho: Gerda. Strach má veľké oči
Bratislava: Albatros, 2019

›› predstavuje profily 50 významných žien z rozmanitých období dejín a rôznych oblastí spoločenského a vedeckého života. Texty sú pútavé, podnetné a ľahko čitateľné.

Podobným inšpiratívnym krokom je aj publikácia ***Kvapky na kameni***. Kolektív autoriek prináša príbehy päťdesiatich významných žien slovenskej a českej histórie, ktoré ovplyvňovali našu spoločnú históriu a významne sa zapísali aj do medzinárodného diania.

Význačnou autorskou črtou **Gabriely Futovej** je schopnosť zvoliť príťažlivý problém. Nie komerčne príťažlivý, ale taký, ktorý vychádza z bežných životných situácií dieťaťa. V próze ***Čo učky nevedia*** súvisí s náročným postavením detí, ktorých „mamy učia na našej škole". Príbeh plynie zľahka, sviežo, v štýle chlapčenského uvažovania. Veď aj hlavní protagonisti sú dvaja nezbedníci – pravé živé striebra. Aj autorkina zbierka komiksov ***Detektív Očko a jeho príbehy***, ktorú pripravila v tandeme s ilustrátorom Miroslavom Regitkom, patrí k vydareným publikáciám. Oceňujem najmä to, že ide o komiksy s pointou, úderné, svižné. A vystavané s dôvtipom. Stimulujú dieťa, aby sa nad príbehom zamyslelo. Ak neodhalí vtipný postreh, uhol pohľadu, nepríde ani vyústenie príbehu.

Obrázkové knižky sú orientačným bodom

Orientačným bodom toho, ako sa na knižnom trhu pripravujeme pre budúcich čitateľov. Aj toho, ako maličkých pripravujeme na dosiahnutie skutočného majstrovstva v čítaní.

Komiksová knižka **Kataríny Mosnákovej-Bagľašovej *Každý deň sa niečo naučím*** pôsobí v tohtoročnej ponuke trochu exoticky. Štýlom. Je neobvykle priamočiara, úderná, svižná, a pritom si zachováva láskyplný humor. V tomto naladení predstavuje príbeh „chalanského" šibalstva. Autenticky zachytáva farbistosť, v akej ho hrdina prežíva: ako objav, dobrodružstvo, v ktorom si cvičí bojovnosť, ako tvorivú sebarealizáciu. Určená je čitateľom mladšieho školského veku.

Autorská knižka **Adely Režnej *Háro*** patrí nepochybne k výtvarne zaujímavým titulom. Pre detského čitateľa je však neprimeraná. Najmä, ak sa počíta s vekom už od troch rokov. Pán Aurel citovo vzplanie k susedke Vlaďke (už tu sa vzhľadom na najmladšieho adresáta dá uvažovať o aktuálnosti témy). Aurelovi to prináša komplikácie. Má plešinu, hanbí sa za ňu a Režná túto zápletku využíva ako príležitosť pre gagy. Aurel hľadá spôsob, ako by plešatosť, teda svoj vnútorný konflikt a diskomfort, prekryl. Vhodnosť tohto postupu je však otázkou seriózneho zváženia. Jazyk obrázkov je pre dieťa silný stimul a tu sa mu podsúvajú nezdravé modely riešenia vnútorných problémov, s postojom, ktorý nie je dostatočne empatický, pretože osobné prežívanie človeka sa prezentuje ako objekt zábavy, čo vzhľadom na detského adresáta považujem za sporné. Za vysoko neprimerané považujem aj vyústenie príbehu. Aurel náhodou zistí, že sa trápil zbytočne, lebo aj suseda Vlaďka je plešatá. Stačí si položiť otázku: za akých okolností príde žena o vlasy? Cynický postoj býva vo vzťahoch problematický tak pre jednotlivca, ako pre kolektív. Prečo ho teda podsúvať deťom?

Publikácia **Adriána Machu *Gerda – Strach má veľké oči*** je voľným pokračovaním rozprávania o veľrybe Gerde. Autor sa vracia kdesi k archetypálnym témam: k iniciácii dospelosti a hrdinstva a k zrodu rozprávkarstva. Dotýka sa ich len z diaľky. Dvaja veľrybí súrodenci sa vyberú hľadať pokračovanie maminej uspávanky. Podniknú dlhú a dobrodružnú cestu, no nenájdu nič neobvyklé ani magické, ako očakávali. Objavia však vlastné slová, ktoré im priniesla sama cesta a jej príbehy. Je to pekný ideový koncept. Škoda, že autorovi sa ho nepodarilo rozpracovať v potrebných hĺbkach. Na mnohých miestach obsahovo zachádza „na plytčinu", možno aj preto, že nevyužil možnosti, ktoré mu ponúkal symbolický jazyk. Chcel sa deťom priblížiť cez konkrétnejšie stvárnenie obsahu, odkryť im reálny život protagonistov, zvolil si však menej vhodný žáner. Prílišná konkretizácia zaťažila rozprávanie rozvíjané v mytologickom rámci. Škoda. Knižka je určená najmladším čitateľom, ktorým je symbolický jazyk bližší, podnetnejší, zážitkovejší, a preto si konkrétne podnety z reality do symbolizovanej podoby transformujú sami. V čistejšej línii mytologického rámca sa *Gerda* mohla lepšie ozvať aj v hĺbkach.

Autorská knižka **Simony Čechovej *Včelár Jožko*** deťom sprostredkúva význam včelárstva. V rozprávaní sa snúbi dejová a didaktická zložka, pričom príbeh má deti motivovať, aby mali vôľu zoznámiť sa s otázkami včelárstva, o ktorom sa píše v náučnej časti. Nápad je pekný, len nedoladený – a aj psychologická stránka príbehu je zvládnutá slabšie. Protagonista Jožko predstavuje človeka s problémami v sociálnej komunikácii, čo je pre adresáta predpokladanej vekovej skupiny neprimeraná téma. O to väčšmi, že autorka ponúka dieťaťu obskúrne riešenie: akceptuje model, ktorý je Jožkovým problémom (nie je schopný vytvárať vzťahy, odťahuje sa). Včely predsa nemôžu reprezentovať ani nahradiť plnohodnotný vzťah. Možno keby boli symbolickým reprezentantom kamarátstva. Lenže to nie je prípad tohto autorského stvárnenia. Škoda, že náučná časť nebola integrovaná priamo do príbehu. Alebo aspoň lepšie s ním prepojená. Pre najmladšiu vekovú skupinu čitateľov by to bolo adresnejšie.

Výtvarné stvárnenie knižky ***Medvedík v záhrade* Petry Bartíkovej** skĺzlo ku gýču. Svoj koncept postavila na hre s pointovaním. Využíva na to interaktívny prvok – mechanické odkrývanie a posúvanie obrázkov. Na základe vizuálnych zmien v udalostiach, ktoré dieťa porovnáva, môže zároveň uvažovať o konfliktných situáciách medzi dvoma priateľmi (medvedíkom a zajacom), ktorí sa učia spolupracovať. Východiskový nápad je sám osebe inšpiratívny, autorka však zašla do príliš zjednodušených schém. V tejto podobe je knižka podnetovo nedostatočná. Z naznačenej naratívnej línie je zrejmé, že Macurová sa pokúsila sledovať, ako dieťa uvažuje pri kooperácii, no ponúkla mu nedostatočný

Simona Čechová: Včelár Jožko
Bratislava: Ikar, 2019

Paulína Feriancová: S Nikou a Leom nikdy nie je nuda
Bratislava: Albatros, 2019

Mariana a Matúš Hyžní: Zvieratá Slovenska
Bratislava: Fortuna Libri, 2019

zážitkový priestor. Možno stojí za zamyslenie, ako stvárňovať vzťahové veci. Prostredníctvom jednoduchých schém?

Autorská knižka **Klaudie Zorgovskej *Myška Miška a Ella*** portrétuje vzťah myšky a dievčatka. Plán rozprávania sa odvíja raz vo fantazijnej, inokedy v reálnej rovine, pričom sa autorke nedarí toto prelínanie funkčne využívať. Pôsobí chaoticky. Rozprávanie je ploché, chudobné na podnety. Otázkou je, čo vlastne chcela povedať a prečo. Knižka je určená pre deti od troch rokov, no s touto vekovou kategóriou akoby ani nerátala. Vidieť to aj pri koncipovaní textu.

Knižky vecného obsahu a s didaktickým určením

Pozitívnou tendenciou na knižnom trhu je vydávanie titulov, ktoré podporujú estetické cítenie detí a budujú ich vzťah k umeniu. Názov publikácie ***Nakresli si ovečku – O kresbe, ako ju nepoznáte*** odkazuje na známu úvahu francúzskeho spisovateľa Exupéryho o autentickej detskej tvorivosti a jej význame pri spoznávaní sveta. Autorky **Daniela Čarná** a **Lucia Kotvanová** sa v tomto zmysle usilujú využiť impulzy, ktoré ponúkajú výtvarné diela, na osobnostný rast dieťaťa. Úlohy sú zvládnuteľné, no pravdepodobne budú vyžadovať aktívnu spoluprácu s dospelými.

Dielo Ľudovíta Fullu inšpirovalo **Michala Hvoreckého**. V titule ***Maliar a chlapec*** navodzuje medzi dieťaťom a týmto umelcom pomyselný dialóg. Projekčným priestorom je predstavivosť. Maliarove diela inšpirujú hlavného hrdinu, aby prežil vlastné príbehy. Zámerom autora bolo zrejme podnietiť dieťa k „hrám" s výtvarným umením, sprostredkovanie Fullovho diela však zostalo kdesi v úzadí, len na úrovni prvotnej propagácie.

Knižka **Paulíny Feriancovej *S Nikou a Leom nikdy nie je nuda*** je určená deťom mladšieho školského veku. Prináša príbehy z reálneho života dvoch školákov a celkom autenticky zachytáva, ako vnútorne dozrievajú. Pritom však sleduje aj didaktický zámer. Texty sledujú cieľ podporiť vyučovanie slovenčiny v treťom ročníku. Zameriavajú sa na fixovanie pravopisu vybraných slov. S podobným typom próz sa bežne stretávame v anglofónnych oblastiach, kde autori vychádzajú v ústrety potrebám školského vzdelávania. Napríklad vo forme účelových príbehov, ktoré škálou použitých slov a výrazov pomáhajú zvládnuť anglický fonetický systém. Ten je totiž pre tamojšie deti veľmi náročný. Autorka uplatnila tento princíp pri vybraných slovách. V texte ich zámerne hromadí a zároveň graficky vyznačuje. Dieťa si pri čítaní jednak fixuje správny pravopisný tvar, a jednak získava skúsenosť, že čítaním môže predsa len nadobúdať aj jazykové kompetencie. Užitočnou pomôckou je aj doplnok knižky – kartová hra Čierny Peter, tematicky zameraná na vybrané slová. V účelových publikáciách tohto typu ich literárna kvalita obyčajne klesá. V tomto prípade sa však autorke podarilo priniesť celkom živé rozprávanie. Sústredila sa na to, aby postavy pôsobili vierohodne a podarilo sa! Podobným spôsobom postupuje aj v titule ***Ako sa z Niky a Lea nestali záškoláci***. Ten je určený druhákom a približuje im hláskoslovný systém slovenského jazyka.

Publikácia **Veroniky Klímovej *Adèle a Rúfus na cestách po Slovensku*** je pokusom o vlastivedný bedeker pre deti mladšieho školského veku. Slovenskom pritom putujú deti zo zahraničia. To je zaujímavý podnet, pretože čitateľ publikácie môže uvažovať, ako by sa na našu krajinu pozeral očami cudzinca.

Miroslav Saniga je osvedčeným znalcom prírody – každá z jeho publikácií prináša hlboké zážitky z poznávania fauny a flóry. Platí to aj pre jeho dva tituly ***Krížom – krážom prírodou*** a ***Prechádzky slovenskou prírodou: január - december***. Čitateľ v nich nájde inšpiratívne podnety po vecnej i emocionálnej stránke. A predsa, prílišná zaangažovanosť v osobných príhodách je pre literárnu úroveň textu v tomto prípade skôr záťažou. Vyžadovala by si „pohľad z druhej strany", možno aj niekoho do tandemu, aby boli knižky prehľadnejšie a čitateľnejšie.

Pri príležitosti 100. výročia úmrtia Milana Rastislava Štefánika vznikla publikácia **Renáty Matúškovej *Milan Rastislav Štefánik – Detstvo.*** Sama autorka ju trochu vzletne označuje za beletristicko-náučný bedeker zo života a myšlienok velikána. A svoj štýl charakterizuje ako romantizujúci. Priznáva teda svoj zámer vytvoriť akýsi „retro" text. Takýto štýl by mohol pôsobiť na čitateľa ako bariéra, v jej podaní sa mi však zdá funkčný. Pripomína mi pútavo napísané učebnice z prvej polovice 20. storočia. Niekedy ich našim predkom závidím, autori ich totiž písali s citom, vášňou a s nasadením. A práve preto sú aj motivačné, vľúdne. Človek má chuť poznávať, má totiž pocit, že sa s témou zbližuje, a že sa jej prostredníctvom aj lepšie približuje k širšiemu životnému kontextu. Táto knižka je rovnako inšpiratívna a ľudská. Aj preto, že čitateľa zbytočne neunavuje deskripciou, ale vytvára akciu, ktorá mu problematiku vykreslí – síce ilustratívne, no nie prvoplánovo.

Nová publikácia etnologičky **Zory Mintalovej Zubercovej *Zdravia, šťastia vinšujeme*** sprostredkováva tematiku zvyklostí roka. Pútavo, obsažne a adresne deťom. Vhodne ju obohacujú aj krátke slovesné útvary (piesne, riekanky, pranostiky, príslovia a porekadlá).

Premyslená a prehľadná je aj publikácia **Valentíny Figeľovej *Džbány, košíky, medovníky – Spoznaj naše remeslá.*** Kniha určená čitateľovi v mladšom školskom veku sprostredkúva etnografické poznatky, ktoré sú dôležité aj pre nadobúdanie vedomostí z kultúrnej histórie. Dala by sa vhodne používať aj pri výučbe literatúry (napríklad o rozprávkových a povesťových žánroch) ako doplnkový zdroj.

Kniha **Mariany a Matúša Hyžných *Zvieratá Slovenska*** je adresovaná čitateľom mladšieho školského veku. Text je však nenáležite komplikovaný: štylisticky (napríklad zložitými súvetiami), ale aj nedostatočne utriedeným obsahom. Prekáža aj nejasne ››

Mária Vrkoslavová Ševčíková: Abeceda psa Gordona
Bratislava: Perfekt, 2019

Marian Reguli: Trafi a Rafi
Bratislava: Q111, 2019

Zuzana Štelbaská: Experiment so Sofiou
Bratislava: Albatros, 2019

›› čitateľný koncept, podľa ktorého autori postupovali pri výbere informácií. Niektoré vysvetlenia pôsobia príliš zjednodušene.

Seriál príbehov kokeršpaniela Gordona **Márie Vrkoslavovej-Ševčíkovej** sa v priebehu rokov po krôčikoch mení v témach i v štýle rozprávania. ***Abeceda psa Gordona*** má už mentorský ráz. Pes je rozprávačom príbehov a zo života svojej svorky sa dozvedá o tom, čo je pre deti dôležité a zaujímavé. Len je uvravený a nemá dostatočný odhad. Preto je text prehustený a pre čitateľa mladšieho školského veku ťažšie prístupný.

S určitými výhradami

Tajné písmo – Dobrodružný román z obdobia Veľkej Moravy je ďalším titulom **Romana Brata**, prostredníctvom ktorého sa starším školákom usiluje priblížiť slovenskú históriu. Používa pritom klasické „nástroje“, posuny v čase aj mimočasový kontakt v spirituálnom priestore (odkaz na vizionárstvo). Samo, syn archeológa, nájde náhodou pri vykopávkach zväzok pergamenov z obdobia Veľkej Moravy. Sú to zápisky, v ktorých jeho rovesník z 9. storočia opisuje udalosti pri Devíne, spojené s obranou hradiska pred vpádom Frankov. Píše ich neznámemu chlapcovi z budúcnosti, ktorý sa mu zjavil vo videní. Brat rozohral viacero dejových línií, ktoré sa týkajú života obidvoch protagonistov. V rozprávaní sústreďuje veľkú energiu najmä na dramatické časti (naháňačky, únos) a na objasnenie psychických stavov hrdinov vyvolaných extrémnymi situáciami. Slabinou románu je však nadbytočné problematizovanie. Sploštitosť tém, odkazov, ktoré autor postupne do rozprávania naberá, no nevytvorí si priestorovú kapacitu ich riešiť. Odsekne ich, nenechá ich v rozprávaní vyznieť a doznieť. Tým príbeh zostáva na povrchu a stráca zo svojej presvedčivosti.

Knižka **Mariana Reguliho *Trafi a Rafi*** je koncepčne zaujímavým počinom. Autor a ilustrátor v jednej osobe sa usiloval o podnetné prepojenie ilustrácie a textu; v tesnejšej súčinnosti sa komplementárne dopĺňajú. Zodpovedá to hravému, živému podaniu príbehu o kocúrikoch, ktorí objavujú svet a nájdu priateľa – chlapčeka. Dynamické prvky v poetike textu i ilustrácie ľahko čitateľa naladia na zvedavé objavovanie. Tomu zodpovedá aj rozprávanie: v oboch zložkách je náznakové, autor funkčne strieda raz lyrickejší, inokedy epickejší ráz podania. Škoda, že tvorivý potenciál knihy ako konceptu zbrzdila nedostatočná prepracovanosť textu.

Knižka **Marty Šurinovej *Pimpuš a padajúca hviezda*** je rozprávaním z rodu „kocúrikovských príbehov“, no v skutočnosti ide aj o spomienkovo ladenú prózu. Nuž a tieto dve polohy sa autorke celkom skĺbiť nepodarilo. Spomína hlavná protagonistka Anna, staršia žena, ktorá stále čaká, že sa jej azda splní „želanie pri padajúcej hviezde“. Občasný smútok a frustráciu naznačuje aj pričastá „návšteva chladničky“. V druhom pláne sa rozvíja postupné „budovanie šťastného domova“. Začne sa príchodom mačiatka a končí nečakanou návštevou priateľa z detstva. Knižka je určená pre deti mladšieho školského veku. Problematická situácia Anny je síce len naznačená, no príbeh to predsa len zaťažuje a autorke sa ho nepodarilo dostatočne prevzdušniť. Miestami sa snaží problém odľahčiť, no skĺzava do infantilizovania. Pre adresáta môže byť komplikáciou aj priveľmi hutný, málo segmentovaný dej. Východiskom mohlo byť kratšie epizodické usporiadanie. Orientáciu sťažuje aj nedotiahnutosť dejových oblúkov, keď sú niektoré témy naznačené, no potom sa stratia a nedopovedia.

Próza ***Experiment so Sofiou*** **Zuzany Štelbaskej** je ľahké čítanie pre starších školákov, v ktorom sa autorka jemne dotýka otázok dospievania. S pomocou imaginárnej priateľky muchy Bzu (napovedá „bzučaniu“ nástojčivých myšlienok) sa hrdinka vyrovnáva s konfliktným psychickým prežívaním (celkom zaujímavý prvok!), ktoré je spojené nielen s dospievaním, ale aj s napätou situáciou v rozpadnutej rodine. Postavy príbehu napĺňajú ideový plán autorky – priviesť hrdinku k zrelším reakciám. Možno až príliš sa sústreďuje na mikrosvet jej prežívania. Rozprávanie preto pôsobí uzavreto; postavy nemajú dostatočný priestor slobodne za seba konať. Vo výraznejšej miere sa to prejavuje v Štelbaskej druhej próze ***Kde sú včely***. Rozprávanie pôsobí nesústredene, je rozptýlené v motívoch a náučná línia nie je dostatočne koherentná s príbehom.

Zbierky povestí **Štefana Kaštýlskeho *Rozprávky dedka Krucifajku*, *Noc má veľkú moc*, *Povesti z trenčianskeho kraja*** majú zberateľskú cenu, sú dokladom charakteru miestnej a regionálnej kultúry. Je zaujímavé, ako sa transformovali naratívy v miestnom prostredí a aké témy a motívy sa príznačne objavovali v rozprávaniach. Sú inšpiratívne aj vzhľadom na začínajúci záujem o obnovu „rozprávačstva“ (dnešný tzv. storytelling). Práve v Kaštýlskeho podaní ho máme zlomkovito zachytené. Výrazným problémom textov je ich nedostatočné redakčné spracovanie.

Knižka ***Drobci 2*** **Vandy a Juraja Raýmanových** je voľným pokračovaním série rozprávaní o dvoch výmyselníkoch. Ťažko im určíme vek; možno sú to predškoláci a možno školáci. Nieže by to bolo podstatné, veď nejde o realisticky zameraný príbeh. No upútalo ma to preto, že v prípade tejto neurčitosti cítim pocit prázdna. Rozprávaniu chýba plnohodnotná obsažnosť, zmysluplnosť. Drobci sú ako figúrky. Svojím stvárnením pripomínajú počítačové ikonky a rovnako je akýsi virtuálny aj ich príbeh. Vyzerá hravo. Drobci sú aktívni, majstrujú, vymýšľajú (raketu, autíčko, stroj proti dažďu), no v samej podstate hry je príbeh umelý. Dej sa buduje na princípe premeny bez hlbšej vnútornej motivácie. Autorka sa pohráva s fantáziou podobne, ako je to zvykom v počítačových hrách. No od knižky predsa len očakávame viac. V takejto podobe je totiž pre dieťa málo stimulatívna.

Knižka **Diany Mašlejovej *Malí hrdinovia – hasiči*** patrí k účelovým publikáciám. Už titul naznačuje, že zámerom je priblížiť čitateľovi zásady správania sa pri požiari. Je otázkou, či je nutné deti zaťažovať témami extrémnych situácií a či v nich skôr nepodnecujeme obavy. Je zrejmé, že kompetencie potrebné na zvládnutie extrémnej situácie

Zuzana Csontosová:
Marcipán má veľký plán
Bratislava: Albatros, 2019

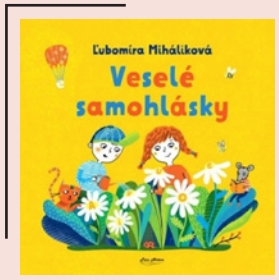

Ľubomíra Miháliková:
Veselé samohlásky
Bratislava: Pars Artem, 2019

Marta Hlušíková:
Aprílová brada a iné švihnuté básne
Bratislava: Slovart, 2019

takýmto spôsobom nezískajú. Výhrady mám však aj k literárnemu spracovaniu látky. Próza pôsobí nekoherentne. Spojenie didaktického obsahu s naratívom nie je súrodé a disproporčnosť sa prejavuje aj v pláne postáv. Postava hlavného protagonistu Huga vierohodne koná len pri požiarnom zásahu, inak pôsobí schematicky a neautenticky. Podobne jeho osemnásťročná sestra, ktorej vek by sme odhadli na dvanásť.

Nedotiahnuto a nesústredene pôsobí aj **Mašlejovej** ďalší titul ***Stratený zajko na Islande***, voľné pokračovanie príbehov o plyšovej hračke, ktorá sa kedysi stratila v Paríži.

Knižka **Jaroslavy Kuchtovej *Mravčekovo*** je určená začínajúcim čitateľom. Látka rozprávania má potenciál, no spracovanie je ťažkopádne. Autorka ustrnula v prílišnej opisnosti, verbalizme a detailnosti. Text by bolo treba zredukovať, „prevzdušniť" a oslobodiť aj od primnohých tém. V takejto podobe je náročný na pozornosť a stráca spád.

Knižka **Rolanda Cagáňa *Hľadanie Sebastiána*** je ako nápad inšpiratívna. Otázkou je, pre koho je určená, s akým cieľom vznikla a ako s ňou pracovať. Prostredníctvom ilustračného príbehu autor vysvetľuje proces dospievania (najmä po jungovsky). Naznačuje to aj titul – ide o cestu k sebe, k vlastnej identite. Pokušenie obsiahnuť zvyčajné (psychoterapeutické) prekážky ho však viedlo k spletitému štýlu rozprávania. A to je zasa prekážkou z hľadiska čitateľa. Najmä detského, ak sa má do príbehu vnútorne zaangažovať. Pre detského adresáta je rozprávanie komplikované aj po obsahovej stránke. Nezdá sa mi vhodné, aby dieťa len tak „oslovovali" problémy sebatrestania, disociatívnych porúch osobnosti a iných závažných problémov, ešte k tomu rozpracovaných v modelovej ukážke procesu. A v tom je tiež problém. Príbeh v tejto podobe totiž nie je koncipovaný literárne, skôr znázorňuje „terapeutický proces". V takejto podobe rozprávanie nepodnecuje spontánne emocionálne prežívanie, ktoré vychádza z bezprostredného zážitku. Veď čitateľ sa pozerá na opísaný priebeh procesu a na to, ako sa niekto dostáva do kontaktu s vlastnými emóciami. Kto je teda adresátom?

Ondrej Nagaj si pre knižku ***Kocúr Žabo s bielou bradou*** zvolil model osvedčený pre začínajúcich čitateľov. Rozprávanie o kocúrikovi podáva striedavo vo veršovanej a prozaickej podobe. Básničky sú milé a pointované v láskavom veselom móde, tak, aby dieťaťu umožňovali nadviazať bližší kontakt s hrdinom kocúrikom. Prozaické časti sú však vzhľadom na túto vekovú skupinu málo svižné. Rozprávanie je nadbytočne zaťažované opisovaním.

Voľné pokračovanie príbehov o pavúčej rodine Websterovcov ***Websterovci 2*** **Kataríny Kerekesovej** a **Vandy Rozenbergovej** vzniklo ako pendant k animovanému seriálu. Podpísali sa naň komerčné faktory. Je koncipované prvoplánovo – autorky rozvíjajú len prvotnú dejovú líniu. Človek má pri čítaní pocit, že ním prechádza „hromada slovného materiálu", no bez hlbšieho obsahu. Rozprávanie je popisné a pozornosť čitateľa autorky pripútavajú „rekvizitami", zvláštnosťami, ktoré sú súčasťou života websterovskej rodiny, no chýba im organické prepojenie s príbehom. Platí to aj o emocionalite postáv. Je skôr témou než prirodzenou súčasťou ich života. Je to teda cesta, akou sa dieťa síce učí o citoch a pocitoch rozprávať, no nie je dostatočne stimulované k tomu, aby ich aj prežívalo.

Knižka ***Ňuňo*** je debutovým titulom **Denisy Fulmekovej**. Osvedčená téma – pes v rodine – ponúka možnosť rozmýšľať o problémoch adaptívnosti rodinného kolektívu, o dynamike vzťahov, o rolách. Skúsená autorka – novinárka napísala príbeh zručne, no presakuje doň najmä náhľad dospelého. Menej je ústretová voči potrebám detského adresáta. Prejavuje sa to aj v rozprávačskom štýle. Nehľadá si s ním aktívny kontakt.. Tiež sa dáva strhnúť „filozofovaním" a popisovaním. No v „oddychovej forme", bez hlbších záberov.

Aj v titule **Leny Riečanskej *Láska na prvý pohľad*** dozrievanie v rodine značne ovplyvňuje príchod nového člena – psa. Príbeh je určený čitateľom staršieho školského veku. Má svieže, veselé časti aj vďaka rozprávačsky vďačným epizódam so psíkom, na škodu veci však zanikajú na zbytočne rozsiahlej, rozvláčnej ploche rozprávania. Aj postavy. Málo výrazné, akoby sa len„niesli" epizódami. Príbeh je ľahko predvídateľný, možno aj preto, že ho autorka až príliš „drží na uzde".

Pes v nasledovnej knižke pôsobí ako mediátor medzi civilizáciou a prírodným prostredím. Je to labrador a má meno, ktoré by ho do takej úlohy ani nepredurčovalo. No dobrácky ***Marcipán má veľký plán*** – opúšťa väzenie „sladkého života" a stavia sa na „vlastné nohy", čo je okamih, ktorý mu pomôže nájsť svoje životné naplnenie. **Zuzana Csontosová** vytvorila pútavý rámec pre zvieraciu rozprávku, napokon, motív zbližovania s prírodou je pre jej tvorbu celkom príznačný. Jednotlivé línie príbehu sa jej však nepodarilo funkčne rozvinúť a integrovať do celku (napríklad rozprávanie o pani Uličkovej vyznieva banálne a oslabuje vyznenie príbehu; aj epizóda s cirkusom pôsobí ako klišé). Príbeh je verbalistický a text by si zaslúžil väčšiu pozornosť po štylistickej a jazykovej stránke.

Čo-to na ostrovčeku poézie

Poézie pre deti nám ubúda; v kvantite, ale najmä v kvalite.

Zbierka veršíkov **Ľubomíry Mihálikovej *Veselé samohlásky*** podporuje u dieťaťa vnímanie zvukovej roviny jazyka. Verše sú krátke, veselé a podnecujú dieťa k hre so slovom.

Svoju zbierku ***Aprílová brada*** autorka **Marta Hlušíková** charakterizuje ako „švihnuté" básničky. Tým naznačuje aj jej nonsensovský ráz. V skutočnosti však plnohodnotne prítomný nie je. Vtip, pointa i výraz totiž neplynú autenticky po nonsensovsky.

Zbierka veršovačiek **Aleny Kopasovej *Čriepky*** má z literárneho hľadiska slabšiu úroveň. Texty sú zveršované drobné epizódy najmä zo života zvieratiek. Z poetického hľadiska sú však málo podnetné, mnohým chýba pointa alebo je len málo výrazná. Začínajúci čitateľ je pritom senzitívny práve voči pointovaniu. »

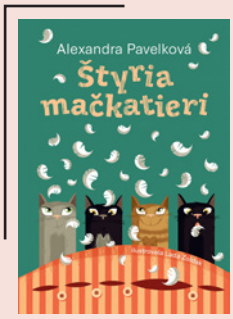

Alexandra Pavelková: Štyria mačkatieri
Bratislava: Slovart, 2019

Juraj Šlauka: Katastarofický denník Katy Strofovej
Bratislava: Slovart, 2019

Barbora Kardošová: Traja kamoši a fakticky fantastický výlet
Bratislava: Slovart, 2019

›› Veršovačky v zbierke ***Básničková abeceda* Grigorija Starodubceva** spája téma písmeniek, no len v prvom pláne. Poetika písmenkových básničiek má totiž isté zákonitosti. Písmenká sú pre dieťa vo všeobecnosti ako kľúčiky k ďalším zážitkom poznávania. Sú preň nielen motiváciou, zväčša je nastavené „pozrieť sa na svet" cez priezor, ktorý mu otvoria. Očakáva sa pointa, no v tejto zbierke sú pointy ťažko uchopiteľné. Chýba zreteľný impulz k tomu, ako sa s písmenkom zoznámiť: Skúmať tvar? Priestor? Postavičky? Rodinu písmeniek? Ak všetko dohromady, tak tomu chýba koncept, ktorý by ponúkol základnú predstavu.

Samotný názov – ***ZOOlogické báSNÍČKY*** napovedá, že ich autor, **Peter Bolaček,** prináša veršované obrázky, epizódy zo života zvierat. Spontánne šantivé. Nie také, do ktorých by nás naviedla naša prísna logika a videnie sveta ovplyvnené encyklopedickými informáciami. Na škodu veci im však chýba úderná pointa. Niekedy je prítomná, no nie jasne vyjadrená (*Ruketoplán*). V niektorých prípadoch zasa deťom príliš vzdialená.

Zbierka veršov **Milana Kendu *Gúľala sa ku mne guľa*** je postavená na hre so zvukmi, no bez hlbšieho zmyslu a pointy.

Padnuté za obzorom

Zbierka zvieracích rozprávok **Dany Hlavatej** pod názvom ***Rozprávky dúhového dáždnika*** vychádza z jednotného modelu, ktorý autorka uplatnila pri všetkých textoch: zápletkou je vzťahová disharmónia medzi postavami, ktorá vznikne buď na základe predsudkov, alebo chybného uvažovania. Rozuzlenie spočíva vo vysvetlení omylu alebo v zmene zmýšľania. Texty sú určené začínajúcim čitateľom, preto sa istá prehľadnosť očakáva. V tomto prípade však ide o zjednodušenosť. Schematické texty dieťaťu veľa plnohodnotných podnetov neponúkajú. Platí to aj o druhej knižke Dany Hlavatej ***Popletený drak, ktorý robil všetko naopak***. Zápletka o popletenom dráčikovi, ktorý sa vymyká spomedzi svojich druhov aj tým, že pletie slová (má „básnické črevo"), motivicky trochu pripomína rozprávanie Petra Gibeya v jeho knižke *Byť dráčikom je úžasné* z roku 2007. Zbierka ***V krajine rozprávok* Kataríny Škorupovej** je určená čitateľom mladšieho školského veku. Prináša voľné rozprávkové adaptácie (po obsahovej stránke i v spôsobe podania), do ktorých autorka skúša integrovať prvky iných žánrov (napríklad mýty). Oslabuje symbolickú rovinu príbehu a pokúša sa ho skonkrétniť (napríklad kladie dôraz na emocionalitu postáv; protikladnosť postáv buduje nie na hodnotovom základe, ale na emocionálnom prežívaní). Väčšina jej postupov však pôsobí manieristicky a v konečnom dôsledku kontraproduktívne. Motivácia konania postáv je totiž nejasná. Rozprávanie je detailné, neprehľadné, miestami pôsobí až zmätočne.

Hoci titul **Alexandry Pavelkovej *Štyria mačkatieri*** napovedá, že čitateľa čaká poriadne dobrodružný príbeh o mačiatkach, nič také sa však nestane. Štyria mačací hrdinovia síce na scénu vystúpia, no na mačkatierov je ich život značne statický. Látka príbehu je nahromadená v takej šírke, že rozprávanie stratilo náboj. Dej sa spomaľuje detailnými opismi, ako také mačky žijú. Oslabuje sa emocionálna zložka, ktorá vyžaduje prežívať udalosti v akcii. Nuž, nie od opisu, ale práve od zážitku závisí, ako si najmladší čitateľ bude k hrdinovi budovať vzťah. A pritom sú v príbehu potenciálne podnety, ktoré by mohli empatiu čitateľa rozvíjať: adaptácia, choré mačiatko, vyrovnávanie sa s hendikepom, vzťahová blízkosť.

V knižke **Romana Jadroňa *O víle Jarmilke*** je detailizmus príznačnou manierou. Autor ho používa ako kumulačný prostriedok v snahe navodiť dôraz, vzbudiť silnejší účinok. Dosiahol však opak. Rozprávanie zaťažil a jeho štýl pôsobí miestami až afektovane. Navyše, látka mytologického príbehu, pôsobí v takomto podaní infantilne, triviálne, bez výraznejšej výpovednej hodnoty.

Titul ***Jašenie s Jašom* Hany Koškovej** je príbehom o vzácnom priateľstve dieťaťa a koníka. V tom je jeho potenciál. Rozprávanie však uviazlo v popisnosti, je uvravené a rozvláčne, takže účinok podstatných dramatických momentov zaniká. V takejto podobe ponúka čitateľovi málo priestoru užiť si dôležitý vzťah.

Príbeh prózy **Tomáša Murgaša *Grip – Had, ktorý chcel mať nohy*** odkazuje na klasické bájkové a rozprávkové naratívy. V autorovom spracovaní však pôsobí prvoplánovo a hoci ponúka situácie pre vtipné či prekvapivé pointy, autorovi sa ich vytvarovať nepodarilo. Rozprávanie je schematické a ľahko predvídateľné.

Knižka **Martina Šišku *Zviera z inej planéty*** je určená deťom mladšieho školského veku. Impulzom k fantazijnému príbehu je prechádzka. Hlavný hrdina – zememerač sa konečne vyberie so psíkom Emanuelom von. Prostredie začína hrdinov lákať, mení sa, otvárajú sa im nové svety s neobyčajnými scenériami a pozoruhodnými postavami. Z prechádzky sa stáva putovanie za zvieraťom, ktorého tajomnú pieseň zememerač začul ako osobnú výzvu. Nuž meria kroky svetmi, aby ten spev našiel. Rozuzlením je odhalenie zvieraťa – indiánskej ženy, ktorá sa stáva zememeračovou životnou družkou. Príbeh je podaný ako neustále sa meniaca impresia, ktorú tvoria voľné, miestami nonsensové asociácie (najmä pri zmenách sekvencií). Jazyk je chvíľu filozofický, mýtický, magický, inokedy poeticky hravý. Problémom je, že pre detského adresáta je významovo ťažko uchopiteľný. Jeho obsahová zložka je totiž v samotnej podstate vágna. Problematické sú aj náhle štýlové skoky medzi sekvenciami (hneď v úvode po filozofujúcom prehovore nasleduje infantilný regres – hra na bubáka). Pre dieťa je náročný aj charakterový profil postáv. Zememerač pôsobí neuroticky, čo vidieť aj v sekvenciách s náznakom hry, v mnohých situáciách zas reaguje apaticky. Komunikácia medzi postavami je tiež problematická a zámerne problematizovaná. Svet autor znázorňuje ako instabilný, meniaci sa priestor. To, čo dospelý čitateľ identifikuje ako manieru alebo v lepšom prípade literárny príznak, je pre dieťa stretnutie s tým, aké veci sú či môžu byť. V tomto prípade ho

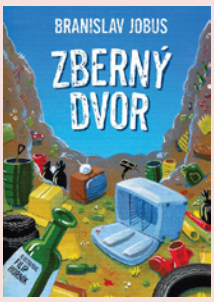

Branislav Jobus: Zberný dvor
Bratislava: Slovart, 2019

neprimerane konfrontujeme s negatívnym prežívaním. Nielenže ho zaťažujeme, ale ťažko sa s takým prežívaním vyrovná, lebo sa zobrazuje v neurčitosti.

Titul **Jána Paulusa *Ako si kamzík domov našiel*** je určený začínajúcim čitateľom. Motivuje ich k aktívnemu poznávaniu prírody, k vlastným výpravám (s fotografovaním, zbieraním materiálu i informácií). Sprostredkováva im pritom známych i málo známych predstaviteľov našej fauny (Bučiak trsťový). Ilustračné príbehy sú však na slabej úrovni – prvoplánové, miestami až triviálne a naivné. Už aj v tom, že uviazli v škôlkarskom myslení v štýle, kto sa s kým kamaráti. Text celkovo vyžaduje dôslednejšiu redakciu.

Pri ***Katastarofickom denníku Katy Strofovej*** filmového režiséra **Juraja Šlauku** sa spojenie s katastrofou vynára v rôznych súvislostiach. Katastrofa je aj variantom zábavy: sladko spiacu hrdinku zasiahne hurikán, loď sa ocitne na morskom dne. Zrazu sa zobudí, chvíľku je rozospatá, ale rýchlo sa zorientuje. Uloží sa na delfína, ktorý ju vynesie nad hladinu. Rozprávanie vychádza obsahovo i štýlovo z televíznej relácie RTVS *Tresky-Plesky*. Má didaktický podtón, deti by sa mali zábavnou a dobrodružnou formou oboznámiť s prírodovednou problematikou. Literárne spracovanie má však slabú úroveň. Podobne ako v relácii, zaujímavé informácie „dusia" nezmyselné epizodické efekty s výrazne konzumným podtextom. Rýchlo sa meniace okolnosti bez akejkoľvek zmysluplnej motivácie alebo vzťahu k reálnemu kontextu pripomínajú únikový model. Niekto by mohol namietať, že aj vo fantazijných predstavách sa dieťa takto hrá. A je to pravda. Lenže jeho predstavy majú v pozadí aj symbolický význam, ktorý je iniciovaný a determinovaný jeho momentálnym prežívaním. A to mu aj „hlbinne" význam dáva. Tento princíp však v spomínaných textoch neplatí. Navyše, ich lacný obsah sa spája s témou krízy a náročných okolností. Infantilná nadľahčenosť a bezbrehá únikovosť, ktorá je princípom riešenia problematických situácií v rozprávaní, podsúva dieťaťu nezdravé existenčné a behaviorálne modely.

Knižka **Júliusa Belana *Detektív Kvik a mrazivá veštba*** je určená čitateľom mladšieho školského veku. Pripomína telenovelu. Dramatické prvky sú len na povrchu, hrané, okolnosti sú vystavané naivne a infantilne. Hoci ide o detektívny príbeh, štýl je nadľahčený, odvíja sa v zábavnom, komerčnom, večne „prázdninovom duchu". Namiesto reálnych vzťahov prúdi medzi postavami ozón flirtu, koketérie alebo spoločenskej konverzácie. Z literárneho hľadiska je kniha slabá. Text má síce istý spád, ale je povrchný a na prvý pohľad pôsobí vykonštruovane. Osobnostný profil detektíva Kvika tomuto naladeniu zodpovedá. Je to objednávkovo „milá" figúrka: má problémy s nadváhou, sebavedomím, túži chodiť s babou a obzerá sa za úspechmi. Príznačne rieši aj otázky typu „kto je lepší". Nuž platí o ňom aj to, čo hovorí jeho učiteľ: „treba mať známych na správnych miestach". Adresát v mladšom školskom veku je senzitívny na principiálne postoje, spravodlivosť a dobré zásady. Prečo ho v tomto dôležitom životnom období, v ktorom sa budujú jeho vnútorné osobnostné piliere, podceňujeme a radšej si ho chceme získať povrchnosťou?

Pri knižke **Ivany Ondriovej *Pochabá Lily Jojová*** mám vážne výhrady aj voči obsahovej stránke. Jej hlavnou protagonistkou je Sima, šikovná a v podstate bezproblémová. Situácia sa zmení, keď do triedy preradia Lily, komplikovanú prepadajúcu študentku s problematickým správaním. Simi sa dostáva do jej područia, no nie dobrovoľne. Je obeťou. Nielen Lily, ale celého okolia (spolužiakov, rodičov, učiteľov). Prenášajú na Simi zodpovednosť za to, ako sa bude Lily adaptovať a či sa zmení. Je jedno, z akých je Lily pomerov a aký nesie príbeh. Presúvanie jej zodpovednosti na spolužiačku je neprípustným spôsobom riešenia. Vzbudzuje obavy, že v knihe sa to propaguje ako zrelší a empatickejší spôsob správania. Literárna úroveň knihy je takisto slabá. Autorka dokáže zaujať, no vyberá si spôsob, ktorý najľahšie pritiahne pozornosť. Niekedy aj za cenu toho, že láka čitateľa na nižšiu a menej náročnú úroveň „hry".

Román **Barbory Kardošovej *Traja kamoši a fakticky fantastický výlet*** je voľným pokračovaním románovej série o Jurajovi Králikovi, jeho bunkri a kamarátskej partii sčasti reálnej a sčasti aj imaginárnej. Ide o knižku tzv. ľahkého čítania. Ak v nej čitateľ listuje, vyberá si izolované sekvencie, je pútavá a dobre sa číta. Ako celok je však mohutnou matériou, ktorej chýba nosná románová konštrukcia. Človek číta príbeh, ktorý má dej, no stopu nezanecháva. Akoby bol pohľad na hrdinu uzavretý v kaleidoskope. Pozeráme sa na premenlivé náladové, miestami ťažko uchopiteľné obrázky. Nedá sa totiž jasne „prečítať" prelínanie vnútorného prežívania skutočnosti. Akosi sa zlievajú. Pritom hmlistosť nie je v príbehu funkčná, nedáva zmysel. Ak má dieťaťu vytvoriť náhradný priestor, v ktorom identifikuje svoj vnútorný zmätok, možno sa to autorke podarilo. No nie v miere, aby tento priestor či oná skúsenosť boli aj podnetné.

Publikácia ***Zberný dvor* Branislava Jobusa** sa venuje otázkam ekologického zaobchádzania s odpadom. V typicky jobusovskom podaní. Autor dynamizuje rozprávanie spontánne pôsobiacim, nemotivovaným vymýšľaním „akcií a reakcií" hrdinov. V pozadí príbehov je otázka zmyslu vecí (zbytočné plytvanie), ale aj možnosť, že odpad „prevezme kontrolu" nad životom človeka. Ide o spontánny nápad vytvoriť z neutrieditelného odpadu „fantóma", ktorý bude naprávať krivdy „zberného sveta". Hoci nesie varovný obsah, jeho pôsobenie vyznieva v povrchných tónoch – len ako zabávačský „gag" (to je podľa môjho názoru neprimeraná trivializácia).

Jobusovu ďalšiu prózu ***Zázračné rozprávky*** považujem za literárne veľmi slabú. Autor tvorí ilustračné príbehy na témy hodnôt a zažívania pocitov (šťastie, strach). V typickom autorskom móde – ako keby nehmatateľné, abstraktné materializoval v živom, nespútanom exteriéri, ktorý si sám modeluje a vytvára. Problémom je, že pritom dochádza k trivializácii, ktorá prekračuje únosné hranice. Jej dosah neodbúra, ak si povieme, že je to „dohodnutá hra", na ktorú pri čítaní myslíme a necháme sa ňou uvoľňujúco uniesť. To platí pre prežívanie dospelých. V detskom svete, paradoxne, takáto hra nefunguje vždy pozitívne.

Knižka **Barbary a Dávida Královičových *Šibalstvá králička Dávida*** je účelovou publikáciou, pokusom vytvoriť meditačné príbehy, ktoré pomôžu dieťaťu pripraviť sa na spánok. Ukladanie na odpočinok je ľudskou bytostnou potrebou. Prostriedky uspávania sú prastaré. V ľudovej slovesnosti sa aj naprieč kultúrami stretávame s počítacími rozprávkami, s uspávacími riekankami i uspávankami. V umeleckej literatúre sa téma uspávania rozvíjala najmä v poézii. Nechcem znieť mentorsky, no nedá mi ich nepripomenúť. Sú to totiž celkom osvedčené zdroje (nielen v literárnej praxi), ktoré môžu inšpirovať k tomu, aby sme sa poučili, ako funguje taký „text k spánku", ako s človekom vnútorne komunikuje. Také texty nie sú obsahovo vágne ani výrazovo rozplývavé. Držia svoju „vnútornú os". Napokon, platí to aj o kvalitnej meditácii. Texty v tejto knižke sú však opakom toho. Chýba im konzistentná epická línia, rozprávanie pôsobí rozplývavo až rozbito. Kvalitné texty na spanie sú pre dieťa dôležité, lebo v nich môže hlboko prežívať vnútorné spojenie s blízkymi, vzťahovú, rodinnú intimitu.

Prehľad tohtoročnej produkcie nie je z priestorových dôvodov úplný. K niektorým publikáciám som sa, žiaľ, zatiaľ ani nedostala. Rada by som videla, že prinesie úžitok; inšpiráciu pre čitateľov a povzbudenie pre autorov a vydavateľov.

Slovenská literatúra je svetová

Slovak Literature, Slowakische Literatur, Littérature Slovaque, Словачка литература

V roku 2019 vyšlo s podporou komisie Literárneho informačného centra SLOLIA sedemdesiatdeväť titulov slovenských autorov v preklade do cudzieho jazyka.

BALLA
Au nom du père
Do francúzštiny prel. M. Chasteau. Bordeaux, Vydavateľstvo Editions Do 2019. 130 s.

BALLA
U ime oca
Do chorvátčiny prel. M. Novković. Záhreb, Vyd. Društvo hrvatsko – slovačkoga prijateljstva 2019. 123 s.

BALLA
Im Namen des Vaters
Do nemčiny prel. M. Cermann. Klagenfurt/Celovec, Vydavateľstvo Wieser Verlag 2019. 106 s.

BALLA
Big Love
Do angličtiny prel. J. Sherwood, P. Sherwood.
Londýn, Vyd. Jantar Publishing 2019. 126 s.

BÁN, Andrej
Słoń na Zemplinie. Opowieści Słowacji
Do poľštiny prel. Miłosz Waligórski. Wroclaw, Vydavateľstvo Książkowe Klimaty 2019. 299 s.

BIELIK, Miroslav
Mostovi u nepoznato
Do srbčiny prel. Miroslav Demák. Báčsky Petrovec, Vydavateľstvo Slovenské vydavateľské centrum Báčsky Petrovec 2019. 128 s.

BODNÁROVÁ, Jana
Ogrlica/ Ovratnica.
Do slovinčiny prel. Andrej Pleterski . Ljubljana, Vydavateľstvo KUD Sodobnost International 2019. 152 s. Brožovaná.

BODNÁROVÁ, Jana
Ajka de ta / 艾伊卡的塔
Do čínštiny preložil Chen Liang Podstavek. Taipei, Vydavateľstvo Youth Cultural Enterprise 2019. 159 s.

BREŽNÁ, Irena
Kaif Geeto Ela Al-alam
Z nemeckého originálu do arabčiny prel. Ayman Kamal Sharaf. Káhira, Vydavateľstvo Alturjman For Translation & Publishing; Publishing 2019. 206 s.

DEMÁK, Miroslav
Vranica Anica i crni princ Ivan
Do srbčiny prel. Nedeljko Terzić. Belehrad, Vydavateľstvo Izdavačka kuća Computech 2019. 61 s.

DOBRAKOVOVÁ, Ivana
Bellevue
Do angličtiny prel. Julia Sherwood, Peter Sherwood.
Londýn, Vydavateľstvo Jantar Publishing 2019. 218 s.

DOBRAKOVOVÁ, Ivana
Matky a kamioňáci
Do češtiny prel. Martina Bekešová. Praha, Vydavateľstvo Argo 2019. 212 s.

DOBRAKOVOVÁ, Ivana
Toxo
Do srbčiny prel. Martin Prebudila. Nový Sad, Vydavateľstvo Prometej 2019. 149 s.

GÁL, Róbert
Naked Thoughts
Do angličtiny prel. David Short. New York, Vydavateľstvo Black Sun Lit 2019. 59 s.

GEBAUEROVÁ, Hana
Mu Xiong Yingka
Do čínštiny prel. Chen Liang Podstavek. Ilust. Eva Buroňová. Taipei, Vydavateľstvo Rainbow Family Life Education Association 2019.

BALLA
Veľká láska
Anglický jazyk

BODNÁROVÁ, Jana
Nahrdelnik/obojok
Slovinský jazyk

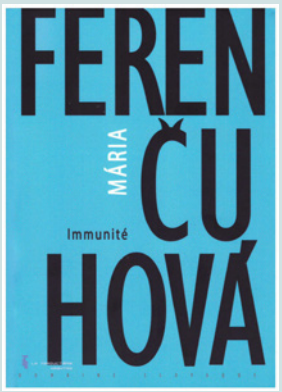

FERENČUHOVÁ, Mária
Imunita
Francúzsky jazyk

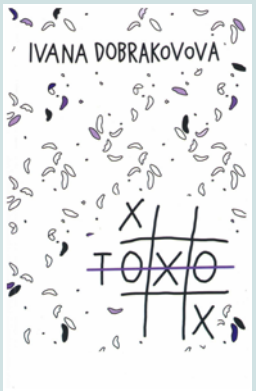

DOBRAKOVOVÁ, Ivana
Toxo
Srbský jazyk

GROCH, Erik Jakub
Le petit Vagabond et Clara
Do francúzštiny prel. Diana Jamborová Lemay. Ilust. Ľuboslav Paľo.
Paríž, Vydavateľstvo Le Ver a Soie, Virginie Symaniec éditrice 2019.
61 s. Brožovaná.

FARKAŠOVÁ, Etela
Patjhad ke patte
Do hindčiny prel. Amrit Mehta.
New Delhi, Vydavateľstvo Saar Sansaar 2019. 98 s.

FERENČUHOVÁ, Mária
Palirroiaka Gegonota
Do gréčtiny prel. Stergia Kavvalou.
Atény, Vydavateľstvo Vakxikon Publications 2019. 101 s.

FERENČUHOVÁ, Mária
Immunité
Do francúzštiny prel. Silvia Majerská.
Paríž, Vydavateľstvo La Traductière 2019. 67 s.
Edícia Collection hastag.

FERENČUHOVÁ, Mária
Ogrožena vrsta. Imunost
Do slovinčiny prel. Andrej Pletersky. Zost. Andrej Pletersky.
Ľubľana, Vydavateľstvo JSKD RS 2019. 184 s.

HABAJ, Michal
Caput Mortuum
Do maďarčiny prel. Attila Merva.
Dunajská Streda, Vydavateľstvo OZ Kaligram 2019. 165 s.

HAVRAN, Michal
Analfabet
Do češtiny prel. Miroslav Zelinský.
Brno, Vydavateľstvo Větrné mlýny 2019. 1. české vydanie 415 s.

HOMOLOVÁ TÓTHOVÁ, Veronika
A Mengele-lány
Do maďarčiny prel. T. Mészáros.
Budapešť, Vydavateľstvo Central Kiadói Csoport 2019. 363 s.

HVORECKÝ, Michal
трол / Trol
Do bulharčiny prel. Asen Milchev.
Sofia, Vydavateľstvo Living Thought Publishing House 2019. 187 s.

HYKISCH, Anton
Спомни си за цара / Spomni si za tsara
Do bulharčiny prel. L. Kotarova.
Sofia, Vydavateľstvo Ergo 2019. 326 s.

JURÁŇOVÁ, Jana
Ilona. Ma vie avec le poéte
Do francúzštiny prel. Barbora Faure.
Bordeaux, Vydavateľstvo Éditons Do 2019. 182 s.

JURÍK, Ľuboš
Der kurze Frühling des Alexander Dubček
Do nemčiny prel. Simon Gruber, Eva Gruber.
Berlín, Vydavateľstvo Anthea Verlag 2019. 599 s.

JURÍK, Ľuboš
Dubček – Godina duža od veka
Do srbčiny prel. Martin Prebudila.
Belehrad, Vydavateľstvo Izdavačka kuća Computech 2019. 570 s.

JUROLEK, Rudolf
Ткаење на небото / Tkaenje na neboto
Do macedónčiny prel. Slavica Gadžova Sviderska.
Skopje, Vydavateľstvo Vostok 2019. 58 s.

JUROLEK, Rudolf
Животот е возможен
Do macedónčiny prel. Slavica Gadžova Sviderska.
Skopje, Vydavateľstvo Vostok 2019. 29 s.

JUŠČÁK, Peter
A nezapomeň na labutě!
Do češtiny prel. Eva Josífková.
Praha, Vydavateľstvo Prostor 2019. 395 s.

KARIKA, Jozef
страв / Strav
Do macedónčiny prel. I. Stanojoski.
Skopje, Vydavateľstvo Antolog Books 2019. 240 s.

KEPPLOVÁ, Zuska
Le biscuit national
Do francúzštiny prel. Nicolas Guy.
Paríž, Vydavateľstvo Editions Intervalles 2019. 205 s.

KEPPLOVÁ, Zuska
57 km od Taškentu
Do češtiny prel. Yvetta Ellerová.
Brno, Vydavateľstvo KK Bagala a Větrné mlýny 2019. 154 s.

KOMPANÍKOVÁ, Monika
Le cinquième Bateau
Do francúzštiny prel. Vivien Cosculluela.
Paríž, Vydavateľstvo Bellevile éditions 2019. 211 s.

KOMPANÍKOVÁ, Monika
Am Zusammenfluss
Do nemčiny prel. Andrea Reynolds.
Klagenfurt/Celovec, Vydavateľstvo Wieser Verlag 2019. 145 s.

KOVALYK, Uršuľa
Ghudsawari
Do hindčiny prel. Amrit Mehta.
New Delhi, Vydavateľstvo Saar Sansaar 2019. 95 s.

KOVALYK, Uršuľa
Krasojezdkyně
Do češtiny prel. Martina Bekešová.
Praha, Vydavateľstvo Argo 2019. 142 s.

KOVALYK, Uršuľa
The Night Circus and Other Stories
Do angličtiny prel. Julia Sherwood, Peter Sherwood. Ilust. Lucia Dovičáková.
Cardigan, Vydavateľstvo Parthian 2019. 98 s.

»

JURÁŇOVÁ, Jana
Žila som s Hviezdoslavom
Francúzsky jazyk

JUROLEK, Rudolf
Život je možný
Macedónsky jazyk

KOMPANÍKOVÁ, Monika
Na sútoku
Nemecký jazyk

KOVALYK, Uršuľa
Krasojazdkyna
Český jazyk

KOVALYK, Uršuľa
L´ Ecuyère
Do francúzštiny prel. N. Guy, P. Žila. Paríž, Vydavateľstvo Editions Intervalles 2019. 124 s.

KRIŠTÚFEK, Peter
Das Haus des tauben Mannes
Do nemčiny prel. Mirko Kraetsch. Viedeň, Vydavateľstvo Braumüller 2019. 544 s.

KŠIŇAN, Michal
L´homme qui parlait avec les étoiles
Paríž, Vydavateľstvo Eur´Orbem Éditions 2019. 344 s.

KUNIAK, Juraj
Аманіт / Amonit
Do ukrajinčiny prel. V. Liashuk. Minsk, Vydavateľstvo Mastackaja litaratura 2019. 1. vydanie 160 s.

KUNIAK, Juraj
Amonit
Do srbčiny prel. Miroslav Demák. Nový Sad, Vydavateľstvo Prometej 2019. 100 s.

LAVRÍK, Silvester
Nedělní šachy s Tisem
Do češtiny prel. Jiří Popiolek. Praha, Vydavateľstvo Argo 2019. 393 s.

LEIKERT, Jozef
Šepot kroků
Do češtiny prel. J. Štroblová. Ilust. P. Trucla.
Praha, Vydavateľstvo Nakladatelství Česká citadela 2019. 67 s.

LICHNEROVÁ, Rút
Das blinde Fischlein
Do nemčiny prel. R. Eberstaller. Klagenfurt/Celovec, Vydavateľstvo Wieser Verlag 2019. 90 s.

LIPTÁK, Ľubomír
La Slovaquie et l´Europe
Do francúzštiny prel. Silvia Majerská, Peter Brabenec, Jana Vargovčíková, Roman Krakovský, Stéphanie Cirac.
Paríž, Vydavateľstvo Eur´Orbem Éditions 2019. 316 s.

LIPTÁK, Ľubomír
Słowacy. Stulecie dłuższe niż sto lat
Do poľštiny prel. M.Bystrzak. Krakov, Vydavateľstvo Międzynarodowe Centrum Kultury 2019. 330 s.

MACUROVÁ, Katarína
Momo & Lily
Do taliančiny prel. A. Mura. Rím, Vydavateľstvo Atmosphere libri 2019. 31 s.

MILČÁK, Peter
Kreunyja braty
Do poľštiny prel. Sviatlana Bohush. Minsk, Vydavateľstvo Logvino Literaturos namai 2019. 85 s. Brožovaná.

MITANA, Dušan
Pasji dnevi
Do slovinčiny prel. D.Pungeršič. Ľubľana, Vydavateľstvo Literarno-umetniško društvo Literatura 2019. 226 s.

ONDREJIČKA, Erik
Vreme za dvama
Do bulharčiny prel. Elena Arnaudova, Boyko Lambovski.
Sofia, Vydavateľstvo Haini 2019. 65 s.

PIŠŤANEK, Peter
Rivers of Babylon
Do poľštiny prel. Olga Stawińska. Wroclaw, Vydavateľstvo Książkowe Klimaty 2019. 448 s.

RANKOV, Pavol
Legenda o jazyku
Do češtiny prel. Petra Darovcová. Brno, Vydavateľstvo Host - vydavatelství, s.r.o. 2019. 322 s.

RANKOV, Pavol
C´est arrivé un premier septembre
Do francúzštiny prel. Michel Chasteau.
Montfort-en-Chalosse, Vydavateľstvo Gaïa Éditions 2019. 462 s.

SOLTÉSZ, Arpád
Il était une fois dans l´Est
Do francúzštiny prel. Barbora Faure.
Bordeaux, Vydavateľstvo Agullo Éditions 2019. 372 s.

ŠIKULOVÁ, Veronika
Mezerovitý plod
Do češtiny prel. Kateřina Tučková. Brno, Vydavateľstvo Větrné mlýny 2019. 204 s.

ŠIMEČKA, Martin M.
Słowacja Dzieje obojętności
Do poľštiny prel. Andrzej Sławomir Jagodziński.
Krakov, Vydavateľstvo Towarzystwo Autorów i Wydawców Prac Naukowych UNIVERSITAS 2019. 178 s.

ŠTRPKA, Ivan
Un fragment de forêt (chevalersque)
Do francúzštiny prel. Silvia Majerská.
Le Pré-Saint-Gervais, Vydavateľstvo Le Castor Astral 2019. 145 s.

TATARKA, Dominik
Le Démon du consentement
Do francúzštiny prel. Sabine Bollack.
Paríž, Vydavateľstvo Eur´Orbem Éditions 2019. 186 s.

URBAN, Jozef
Život je frajer, ali ja sam veći
Do srbčiny prel. Martin Prebudila, Ladislav Čáni.
Belehrad, Vydavateľstvo Izdavačka kuća Computech 2019. 98 s.

s. 76/77

KRIŠTÚFEK, Peter
Dom hluchého
Nemecký jazyk

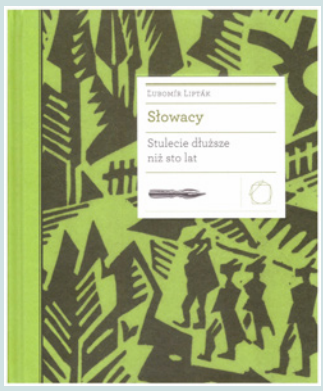

LIPTÁK, Ľubomír
Storočie dlhšie ako sto rokov
Poľský jazyk

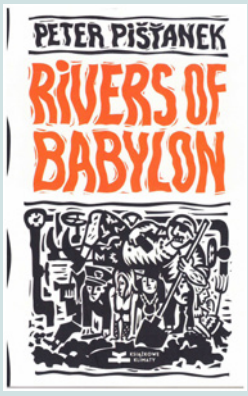

PIŠŤANEK, Peter
Rivers of Babylon
Poľský jazyk

RANKOV, Pavol
Legenda o jazyku
Český jazyk

URBAN, Milo
El látigo vivo
Do španielčiny prel. A. H. de Blas. Madrid, Vydavateľstvo Ediciones Palabra – Ciudadela 2019. 505 s.

VADAS, Marek
Černé na černém
Do češtiny prel. Ondřej Mrázek. Brno, Vydavateľstvo KK Bagala a Větrné mlýny 2019. 210 s.

VADAS, Marek
La fuga
Do španielčiny prel. Rossela di Venere, Veronika Svoradova. Rím, Vydavateľstvo Acar Edizioni 2019. 47 s.

VILIKOVSKÝ, Pavel
Un chien sur la route
Do francúzštiny prel. Peter Brabenec. Paríž, Vydavateľstvo Phébus, Edícia Litterature étrangère, 2019. 217 s.

VILIKOVSKÝ, Pavel
Autobiographie du mal
Do francúzštiny prel. P. Brabenec. Paríž, Vydavateľstvo Maurice Nadeau 2019. 193 s.

VILIKOVSKÝ, Pavel
Priča pravoga čovjeka
Do chorvátčiny prel. Sanja Milićević Armada. Záhreb, Vydavateľstvo Hena com 2019. 241 s.

VILIKOVSKÝ, Pavel
Neige d´été
Do francúzštiny prel. V. Cosculluela. Vevey, Vydavateľstvo Éditions de L´Aire 2019. 189 s.

VILIKOVSKÝ, Pavel
Povesť o dejstviteľnom človeke
Do ruštiny prel. Natalia Shvedova. Moskva, Vydavateľstvo Mass Information Communications („MIC“) 2019. 142 s.

VLADO, Martin
Mechanika pękania
Do poľštiny prel. Marta Pelinko. Rzeszów, Vydavateľstvo Wydawnictwo Abilion 2019. 90 s.

ŽUCHOVÁ, Svetlana
Voleurs et témoins
Do francúzštiny prel. P. Šperková. Paríž, Vydavateľstvo Le Ver a Soie, Virginie Symaniec éditrice 2019. 202 s.

ŽUCHOVÁ, Svetlana
Scènes de la vie de M.
Do francúzštiny prel. Diana Jamborová Lemay. Paríž, Vydavateľstvo Le Ver a Soie, Virginie Symaniec éditrice 2019. 137 s.

ŽUCHOVÁ, Svetlana
Yesim
Do maďarčiny prel. E. Horváth. Bratislava, Vydavateľstvo O.z. Phoenix – Womenpress 2019. 110 s.

Ľudové rozprávky
Slovaške pravljice
Do slovinčiny prel. A. Pleterski. Ľubľana, Vydavateľstvo KUD Sodobnost International 2019. 119 s.

BODNÁROVÁ, Jana – PANKOVČÍN, Václav – BALLA – PIŠŤANEK, Peter – KOMPANÍKOVÁ, Monika – KOVALYK, Uršuľa – VADAS, Marek – PAIN, Agda Bavi – STAVIARSKY, Víťo – DOBRAKOVOVÁ, Ivana – URBAN, Jozef – MACSOVSZKY, Peter – GROCH, Erik Jakub – FERENČUHOVÁ, Mária – KUCBELOVÁ, Katarína
Literaturen vestnik: Tematické číslo venované slovenskej literatúre
Do bulharčiny prel. A. Milchev, D. Konstantinova, D. Ivanova, D. Ivanova, L. Kotarova, Nikolay Fenerski, Polina Nikolova, Velichko Panayotov, Vladimir Ivanov, Vladimir Penchev. Zost. Marta Součková, Ani Burova, Slaveia Dimitrova. Sofia, Vydavateľstvo Foundation „Literaturen vestnik“ 2019. 24 s.

VADKERTI-GAVORNÍKOVÁ, Lýdia – HAUGOVÁ, Mila – BODNÁROVÁ, Jana – ONDREJKOVÁ, Anna – PODRACKÁ, Dana – PROKEŠOVÁ, Viera – CHROBÁKOVÁ REPAR, Stanislava – LUKA, Eva – BEŇOVÁ, Jana – FERENČUHOVÁ, Mária – RUŽIČKOVÁ, Nóra – KUCBELOVÁ, Katarína
Danubiennes
Do francúzštiny prel. Jeanine Baude, Miroslava Vallová. Paríž, Vydavateľstvo Éditions Petra 2019. 256 s.

HAUGOVÁ, Mila – VILIKOVSKÝ, Pavel – ZAJAC, Peter – ROZENBERGOVÁ, Vanda – MODROVICH, Mária – MIKŠÍK, Matúš – GROCH, Erik Jakub – PODRACKÁ, Dana –TALLO, Michal – BRIŠKÁR, Juraj – ČIČMANEC, Ivan
Ostragehege 94 (časopis 4/2019)
Do nemčiny prel. Slávka Rude-Porubská. Zost. Mila Haugová. Drážďany, Vydavateľstvo Literarische Arena 2019. 94 s.

BAKOŠ, Mikuláš – MIKO, František – KRAUSOVÁ, Nora – ČEPAN, Oskár – ŠMATLÁK, Stanislav – ŠTEVČEK, Ján – LIBA, Peter – POPOVIČ, Anton – ŽILKA, Tibor – RAKÚS, Stanislav – ŠÚTOVEC, Milan – HARPÁŇ, Michal – ZAJAC, Peter – MARCELLI, Miroslav – MIKULA, Valér – PLESNÍK, Ľubomír – MICHALOVIČ, Peter – BÍLIK, René – BŽOCH, Adam – HORVÁTH, Tomáš – MIKULÁŠ, Roman – GÁFRIK, Róbert – ČECHOVÁ, Mariana
Modeli i diskursi nauke o književnosti
Do srbčiny prel. Michal Harpáň. Zost. Michal Harpáň. Belehrad, Vydavateľstvo JP Službeni glasnik 2019. 554 s.

VADAS, Marek
Všade Útek
Španielsky jazyk

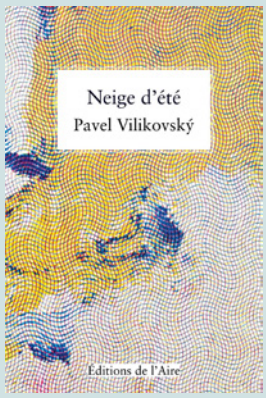

VILIKOVSKÝ, Pavel
letmý sneh
Francúzsky jazyk

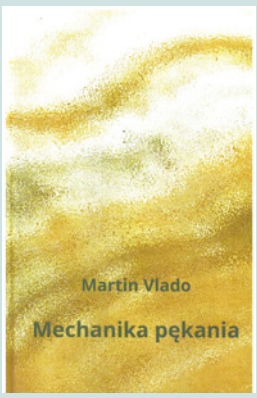

VLADO, Martin
Lomová mechanika
Poľský jazyk

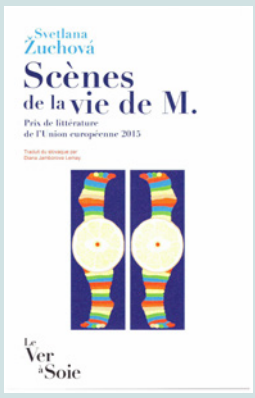

ŽUCHOVÁ, Svetlana
Obrazy zo života M.
Francúzsky jazyk

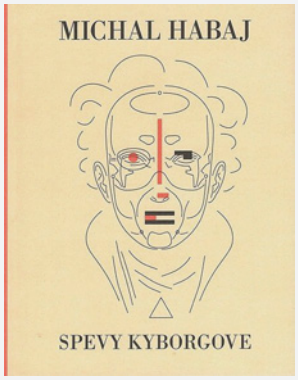

Michal Habaj: Spevy kyborgove
Bratislava: OZ Vlna, 2020

Súborné vydanie prvých štyroch básnických zbierok jedného z najvýznamnejších európskych básnikov. Pôvodne vyšli v rokoch 1997 – 2003: *Gymnazistky. Prázdniny trinásťročnej, Korene neba. Básne z posledného storočia, Básne pre mŕtve dievčatá.* Ich spoločným vydaním sa v novom kontexte sprítomňuje poetovo hľadačstvo v prvom období jeho účinkovania v slovenskej poézii. Súčasťou knihy je doslov literárneho kritika **Jaroslava Šranka**, ilustrácie **Jána Šicka**, autorova poznámka a edičná poznámka k faktografii prvých vydaní a jazykovej úprave reedície.

Dávid Ursiny: Strom života
Bratislava: Petrus, 2020
Mýty a legendy Indiánov žijúcich v oblasti nazývanej Veľká Amazónia. Kniha obsahuje vyše 100 farebných ilustrácií a množstvo príbehov, upravených do podoby prijateľnej aj pre detského čitateľa.

Peter Macsovszky: Čínske kino
Bratislava: OZ Vlna, 2020
Obľúbený slovenský autor vo svojej najnovšej knihe prináša krátke reflexívne poviedky o Číne, ktorá vždy priťahovala rôznych dobrodruhov, bádateľov a lúpežných rytierov.

Ivan Čarnogurský: Kupredu hurááá
Bratislava: Marenčin PT, 2020
Podtitul knihy je „Ako sme budovali socializmus“ a autor na základe osobných skúseností píše nielen o budovaní roľníckych družstiev, ale aj o zákulisí rozdelenia Československa v roku 1992.

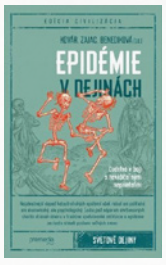

Kovár, Zajac, Benediková (ed.): Epidémie v dejinách
Bratislava: Premedia, 2020
Ľudstvo v boji s neviditeľnými nepriateľmi. Antológia jedinečných vedeckých textov renomovaných slovenských archeológov a historikov o účinkoch katastrofických epidémií v dejinách ľudstva.

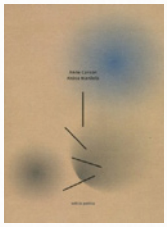

Anne Carson: Krása manžela
Bratislava: OZ Vlna, 2020
Kľúčové dielo kanadskej autorky. Naratívna báseň, rozdelená do 29 kapitol, analyzuje romancu medzi rozprávačkou a jej krásnym a neverným manželom. Preklad: **Lucia Duero**.

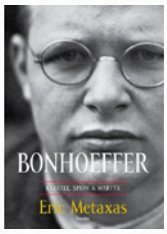

Eric Metaxas: Bonhoeffer
Bratislava: Porta Libri, 2020
Životopisná kniha o nemeckom evanjelickom kazateľovi, ktorý mal odvahu postaviť sa tvárou v tvár monštruóznemu zlu: nacizmu a Hitlerovi.

Claire Messud: Žena z horného poschodia
Bratislava: Inaque, 2020
Román oceňovanej americkej autorky o nenápadnej žene, vtiahnutej do nových a komplikovaných vzťahov. Preklad: **Marína Gálisová**.

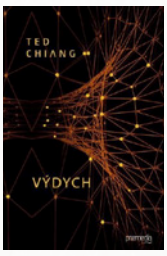

Ted Chiang: Výdych
Bratislava: Premedia, 2020
Druhá zbierka poviedok jedného z najuznávanejších autorov sci-fi. Paradoxy cestovania v čase či paralelné životy v rôznych svetoch sú najčastejšou témou ôsmich brilantných poviedok. Preklad: **Marína Gálisová**.

Z ponuky košického rozhlasového štúdia RTVS v Rádiu Devín

6.8.o 17,00 **Ars litera** s Ivanou Jachymovou na tému „putovanie". **8.8.**o 15,00 pásmo poézie **Tváre haiku** od Dalfara. **15.8.** o 12,00 fíčer Hany Rodovej **Upísali život škole**. **15.8.**o 13,30 hra pre mládež Petra Karpinského Žofrej. **15.8.**o 22,30 výber z prózy Martina Vašša **Zlatá Bohéma**. **16.8.**o 15,00 pásmo Ivany Kupkovej a Ivany Jachymovej **Založené zátvorky Sergeja Nosova**. **17.-21.8.**o 22,30 Čítanie na pokračovanie z knihy Viliama Klimáčka **Horúce leto 68**. **20.8.**o 17,00 **Ars litera** s Jozefom Palaščákom na tému „pamäť Záhoria". **29.8.**o 12,00 fíčer Hany Rodovej **Prekračovať hranice**. **31.8.-4.9.** o 18,30 Čítanie na pokračovanie z knihy Stefana Zweiga **Svet včerajška**. **1.9.**o 20,30 pôvodná hra Petra Janku **Obeť svätej čistoty** a Miroslavy Košickej **Stratená**. 5.9.o 15,00 pásmo poézie Kataríny Hrabčákovej **Keď sa píše ticho**. **5.9.**o 22,30 výber z prózy Petra Chorváta **Inter arma**. **12.9.**o 12,00 Ľudia, fakty,udalosti Ivana Jackanin: **Eva Bissová**. **13.9.**o 15,00 próza Karola Horáka **Lunochod**. **14.-18.9.**o 22,30 Čítanie na pokračovanie z knihy Milana Zelinku **Teda Anula**. **17.9.** o 17,00 **Ars litera** s Jozefom Palaščákom na tému „experimentálna poézia".

:RÁDIO DEVÍN

Knižná revue č. 9 / 2020 vyjde 17. septembra.

INZERCIA

KNIŽNÁ REVUE, mesačník o nových knihách

Vydáva: Literárne informačné centrum. IČO 31 752 381. **Redakcia:** šéfredaktorka Tina Čorná, Dušan Taragel, Dominika Petríková. **Adresa redakcie:** Knižná revue, Námestie SNP 12, 812 24 Bratislava, tel.: 02/204 73 518, 0918 640 831, e-mail: *krevue@litcentrum.sk*, *www.litcentrum.sk*. **Spolupráca:** Združenie vydavateľov a kníhkupcov SR, Spolok slovenských knihovníkov. **Foto na obálke:** Michela Eliáš. **Grafika:** Veronika Kružliaková. **Tlač:** ULTRA PRINT, s. r. o. **Rozširuje:** MEDIAPRINT-KAPA, PRESSEGROSSO, a.s. **Objednávky na predplatné prijíma:** ARES, Elektrárenská 12091, 831 04 Bratislava, tel.: 02/4341 46 64 a L.K. PERMANENT, spol. s. r. o., Poštový priečinok 4, 834 14 Bratislava 34, tel.: 02/4911 12 01. **Neobjednané rukopisy sa nevracajú. EV 2983/09, MIČ: 49 315. Podávanie novinových zásielok povolené RPP Ba-Pošta 12 dňa 21. 10. 1993, č.j.129/93. ISSN 1210-1982 (tlač. verzia), ISSN 1336-247X (online).**

ROČNÉ PREDPLATNÉ NA ROK 2020: 15 €. Kontaktujte nás!

Panta Rhei

Prečítaj sa Slovenskom

Vydajte sa na cestu s knihami v letných zľavách

01. 07. — 31. 08. 2020